

T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANA BİLİM DALI

CEZA MUHALEMESİ HUKUKUNDA
ADLİ KONTROL

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Haticenur ÖZBAŞ

Danışman
Prof. Dr. Ayhan DÖNER

Mayıs 2024, ERZİNCAN

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

“Ceza Muhakemesi Hukukunda Adli Kontrol” isimli **“Yüksek Lisans”** tezim tarafımda intihal programı ile incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim.

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Haticenur ÖZBAŞ

T.C.

ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Ana Bilim Dalı : Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı

Program Adı : Tezli Yüksek Lisans Programı

Tez Başlığı : Ceza Muhakemesi Hukukunda Adli Kontrol

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının a) Giriş, b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Ön söz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam 211 sayfalık kısmına ilişkin 16/05/2024 tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı: %14'dür.

Filtrelemeye **alıntılar dahil** edilmiştir. Filtrelemede **yedi (7) kelimeden daha az** örtüşme içeren metin kısımları hariç tutulmuştur.

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 16 /05/2024

Danışman: Prof. Dr. Ayhan DÖNER

Öğrenci: Haticenur ÖZBAŞ

KILAVUZA UYGUNLUK

“Ceza Muhakemesi Hukukunda Adli Kontrol” başlıklı Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan
Haticenur ÖZBAŞ

Danışman
Prof. Dr. Ayhan DÖNER

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Prof. Dr. Ayhan DÖNER danışmanlığında **Haticenur ÖZBAŞ** tarafından hazırlanan “**Ceza Muhakemesi Hukukunda Adli Kontrol**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü **Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı**’nda **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

16/05/2024

JÜRİ:

Danışman : **Prof. Dr. Ayhan DÖNER** (İmza)

Üye : **Dr. Öğr. Üyesi Bilgehan SAVAŞÇI TEMİZ** (İmza)

Üye : **Dr. Öğr. Üyesi Hasan İBA** (İmza)

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun /.... /2024 tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

...../...../2024

Prof. Dr. Necdet TOZLU

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Tüm çalışma süresince sabır ve anlayış ile beni yönlendiren, bilgi ve tecrübesini paylaşmaktan asla kaçınmayan, yoğun iş temposuna rağmen çalışmanın her satırına özen gösteren danışman hocam Prof. Dr. Ayhan DÖNER'e kıymetli katkılarından ötürü teşekkürü borç bilirim.

Tez savunma jüri üyeleri Atatürk Üniversitesi Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Ana Bilim Dalı Dr. Öğr. Üyesi Bilgehan SAVAŞCI TEMİZ ve Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Ana Bilim Dalı Dr. Öğr. Üyesi Hasan İBA'ya yapıcı eleştirileri ve katkıları için teşekkür ederim. Sorularımı daima samimiyetle yanıtlayan Trabzon Üniversitesi Anayasa Hukuku Ana Bilim Dalı Dr. Öğr. Üyesi Yeşim ÇELİK'e şükranlarımı sunarım.

Tez süreci boyunca yaşanan tüm aksaklıklarda bilgi ve tecrübelerinden faydalandığım, fakültemiz Anayasa Hukuku Ana Bilim Dalı kürsüsü personellerine, fakültemiz sekreteri Sayın Yılmaz ÖZKER'e, başta Sayın Mustafa ERTANE olmak üzere tüm Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü çalışanlarına teşekkürlerimi sunarım.

Bu uzun ve meşakkatli eğitim sürecinde tüm zorluklara benimle birlikte göğüs geren, desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen sevgili annem Reyhan ÖZBAŞ'a, babam Prof. Dr. Mehmet ÖZBAŞ'a, kardeşim Şahin ÖZBAŞ'a ve tabi ki ondan esirgediğim zaman için canım kızım Azra TAŞKIN'a sonsuz teşekkürlerimi ve minnettarlığımı sunarım.

Haticenur ÖZBAŞ, Erzincan, 2024

CEZA MUHALEMESİ HUKUKUNDA ADLİ KONTROL

Haticenur ÖZBAŞ

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi,

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi, Nisan 2024

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ayhan DÖNER

ÖZET

Ceza Muhakemesi Kanunu, ceza yargılamasının sağlıklı biçimde yürütülmesi ve sonuçlandırılması maksadı ile kişi hak ve hürriyetlerine kesin hükümden evvel, farklı şekiller ve yoğunluklarda sınırlandırma teşkil eden, kanun koyucu tarafından “Koruma Tedbirleri” olarak adlandırılan birtakım tedbirler öngörmektedir. Bu tedbirlerden kişi hak ve hürriyetlerine en yoğun sınırlandırma teşkil eden tedbir ise tutuklamadır. Adli kontrol ilk olarak 01.06.2005 tarihinde yürürlüğe giren 5271 sayılı CMK ile Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu temel alınarak muhakeme hukukumuzda kazandırılmış tutuklamaya alternatif teşkil eden bir kurumdur. Kurumun ihdas edilmesindeki temel gaye kişi hak ve hürriyetlerine verilen önemin artması ile tutuklamanın son çare olarak başvurulacak bir tedbir haline getirilmesidir. Dolayısıyla tutuklama ile adli kontrol arasındaki ilişki temelde ölçülülük ilkesine dayandırılmaktadır. Zira bu ilke, amaca ulaşmada araç olarak kişi bakımından en hafif etki doğuracak tedbire başvurulmasını öngörmektedir.

Tutuklamaya alternatif teşkil etmekle birlikte tutuklamadan bağımsız olarak da uygulanabilen adli kontrol tedbiri farklı amaçlara yönelik olarak düzenlenmiş on iki farklı yükümlülüğten oluşmaktadır.

Çalışmamızda mevzuat bakımından adli kontrol tedbiri irdelenmiş, mevzuat ve uygulama açısından kanaatimizce eksik bulunan hususlar ile bunlara yönelik çözüm önerileri tartışılmış ve 08.07.2021 tarih ve 7331 sayılı Kanun kapsamında Muhakeme Kanununa eklenen hükümler değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Adli Kontrol, Ceza Muhakemesi, Koruma Tedbiri, Ölçülülük İlkesi, Tutuklamaya Alternatif Tedbirler

JUDICIAL CONTROL IN CRIMINAL PROCEDURE LAW

Haticenur ÖZBAŞ

Erzincan Binali Yıldırım University,

Graduate School of Social Sciences

Master Thesis, April 2024

Thesis Advisor: Prof. Dr. Ayhan DÖNER

ABSTRACT

The Code of Criminal Procedure stipulates several measures, called “Procedure Measures” by the legislator, which constitute restrictions on the rights and freedoms of individuals in different forms and intensities before the definitive judgment in order to ensure that the criminal proceedings are conducted and concluded in a sound manner. Among them, the measure that imposes the most intensive restriction on the rights and freedoms of individuals is pre-trial detention. Judicial control is an institution that constitutes an alternative to pre-trial detention, which was first introduced to our trial law with the Criminal Procedure Law No. 5271, which was put into force on June 1st, 2005, based on the French Criminal Procedure Law. The main purpose of the establishment of the institution is to make pre-trial detention a measure of last resort as a result of the increasing realization of the importance of individual rights and freedoms. Thus, the relationship between pre-trial detention and judicial control is basically based on the principle of proportionality, for the aforementioned principle envisages the application of the measure that will have the least impact on the person as a means of achieving the objective.

The judicial control measure, an alternative to pre-trial detention but that can also be adopted independently of pre-trial detention, consists of twelve different obligations, which are regulated for different purposes.

In our study, the judicial control measure has been examined in terms of legislation, the issues that are, in our opinion, missing in terms of legislation and practice and the solution proposals for them have been discussed, and the provisions added to the procedural law within the scope of the law dated July 8th, 2021 and numbered 7331 have been evaluated.

Keywords: Judicial Control, Criminal Procedure, Protection Measure, Principle of Proportionality, Alternative Measures to Pre-trial Detention.

İÇİNDEKİLER

CEZA MUHAKEMESİ HUKUKUNDA ADLİ KONTROL

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	ii
TEZ UYGUNLUK SAYFASI.....	iii
KILAVUZA UYGUNLUK	iv
KABUL VE ONAY TUTANAĞI.....	v
ÖN SÖZ	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
KISALTMALAR.....	xvi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KORUMA TEDBİRİ OLARAK ADLİ KONTROL, TANIMI VE AMACI

A. Adli Kontrolün Tanımı	4
B. Adli Kontrolün Hukuki Niteliği	8
1. Koruma Tedbiri Kavramı	9
a. Tehlike Tedbirleri İçerisinde Koruma Tedbirlerinin Yeri ve Önleme Tedbirlerinden Farkı	11
b. Koruma Tedbiri ve Güvenlik Tedbiri Ayrımı.....	13
2. Koruma Tedbirlerinin Ortak Özellikleri.....	14
a. Hükümden Önce Temel Bir Hakkı Sınırlandırma	15
b. Şüpheli veya Sanığın Rızasına Dayanmama.....	16
c. İhtiyari Olma	16
d. Araç Niteliğinde Olma	17

e. Geçici Olma	18
3. Koruma Tedbirlerinin Ön Şartları	22
a. Kanuni Düzenlemeye Dayanma	22
b. Belirli Bir Suç Şüphesine Dayanma	23
(1) Şüphe Çeşitleri	25
(2) Koruma Tedbirleri için Gerekli Şüphe	26
c. Gecikmede Tehlike Bulunması.....	27
d. Görünüşte Haklılık	28
e. Ölçülülük (Orantılılık).....	28
C. Adli Kontrolün Amacı ve Tutuklama ile İlişkisi	33
1. Adli Kontrolün Amacı.....	33
2. Adli Kontrol ile Tutuklama İlişkisi	36
a. Genel Olarak: Tutuklama	36
b. Tutuklama ile Zedelenen Hak: Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı	39
c. Adli Kontrolün Muhakeme Kanunumuza Girişi	40
d. Adli Kontrolün Tutuklama ile İlişkisi	45

İKİNCİ BÖLÜM

ADLİ KONTROL KARARI VE ŞARTLARI

A. Adli Kontrol Kararı.....	47
1. Adli Kontrol Kararı Verilebilecek Haller.....	47
a. Tutuklama Kararı Yerine Adli Kontrol Kararı Verilmesi.....	47
b. Ağır Hasta ya da Engelli veya Gebe ya da Henüz Doğum Yapmış Şüpheli Hakkında Tutuklama Kararı Yerine Adli Kontrol Kararı Verilmesi.....	48
c. Tutuklama Yasağının Bulunduğu Durumlarda Adli Kontrol Kararı Verilmesi	49
d. Tutukluluk Sürelerinin Dolması Halinde Adli Kontrol Kararı Verilmesi	50

e.	Suça Sürüklenen Çocuklar Hakkında Adli Kontrol Kararı Verilmesi	50
2.	Adli Kontrol Kararı Verilmesini Talep Etmeye Yetkili Olanlar	51
a.	Cumhuriyet Savcısı	52
b.	Şüpheli veya Sanık ve Bunların Müdafileri	56
c.	Mağdur, Müşteki, Katılan, Suçtan Zarar Gören ve Bunların Vekilleri	56
3.	Adli Kontrol Kararı Vermeye Yetkili Merciler	57
a.	Soruşturma Evresinde.....	58
b.	Kovuşturma Evresinde	59
c.	Kanun Yolu Evresinde	60
4.	Şüpheli veya Sanığın Yokluğunda Adli Kontrol Kararı Verilmesi	63
5.	Adli Kontrole İlişkin Talep ve Kararın Gerekçesi	67
B.	Adli Kontrolün Şartları	71
1.	Bir Suç Sebebiyle Yürütülen Soruşturma veya Kovuşturmanın Bulunması	74
2.	Tutuklamaya İlişkin Şartların Gerçekleşmiş Olması.....	74
a.	Kuvvetli Suç Şüphesinin Varlığını Gösteren Somut Delillerin Bulunması	75
b.	Tutuklama Nedenlerinden En Az Birinin Bulunması	78
	(1) Şüpheli/Sanığın Kaçması, Saklanması veya Kaçacağını Gösteren Somut Olguların Varlığı Halinde.....	79
	(2) Şüpheli/Sanığın Davranışları Delilleri Karartacağına Dair Kuvvetli Şüphe Oluşturması Halinde	83
	(3) Eylemin Katalog Suçlardan Herhangi Biri Olması Halinde	88
3.	Adli Kontrol Tedbirinin Ölçülü Olması veya Tutuklama Tedbirinin Ölçüsüz Olması	90

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ADLİ KONTROL YÜKÜMLÜLÜKLERİ

A. 5271 Sayılı CMK'da Öngörülen Adli Kontrol Yükümlülükleri	96
1. Yurt Dışına Çıkamama	97
2. Hâkim Tarafından Belirlenen Yerlere, Belirtilen Süreler İçinde Düzenli Olarak Başvurmak	105
3. Hâkimin Belirttiği Mercî veya Kişilerin Çağrılarına ve Gerekliğinde Meslekî Uğraşlarına İlişkin veya Eğitime Devam Konularındaki Kontrol Tedbirlerine Uymak	109
4. Her Türlü Taşıtları veya Bunlardan Bazılarını Kullanamamak ve Gerekliğinde Kaleme, Makbuz Karşılığında Sürücü Belgesini Teslim Etmek	112
5. Tedavi veya Muayene Tedbirlerine Tâbi Olmak ve Bunları Kabul Etmek	115
6. Silâh Bulunduramamak veya Taşıyamamak, Gerekliğinde Sahip Olunan Silâhları Makbuz Karşılığında Adlî Emanete Teslim Etmek	120
7. Güvence Yatırmak	124
a. Genel Olarak CMK'da Güvence Kavramı	124
b. Cumhuriyet Savcısının İsteği ile Belirlenecek Bir Güvence Miktarını Yatırmak	127
c. Suç Mağdurunun Haklarını Güvence Altına Almak Üzere Aynî veya Kişisel Güvenceye Bağlamak	130
d. Nafakayı Düzenli Olarak Ödeyeceğine Dair Güvence Vermek	133
e. Önceden Ödetme	136
f. Güvence Miktarının İadesi veya Hazineye Gelir Kaydedilmesi	138
8. Konutunu Terk Etmemek	140
9. Belirli Bir Yerleşim Bölgesini Terk Etmemek	145
10. Belirlenen Yer veya Bölgelere Gitmemek	148
B. 5395 sayılı ÇKK'da Öngörülen Adli Kontrol Yükümlülükleri	151

1. Belirlenen Çevre Sınırları Dışına Çıkmamak	153
2. Belirlenen Bazı Yerlere Gidememek veya Ancak Bazı Yerlere Gidebilmek ...	154
3. Belirlenen Kişi ve Kuruluşlarla İlişki Kurmamak	155

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ADLİ KONTROL TEDBİRİNİN YERİNE GETİRİLMESİ, DENETİMİ VE SONA ERMESİ

A. Adli Kontrol Kapsamında Öngörülen Yükümlülüklerin Yerine Getirilmesi.....	159
1. İnfaza Yetkili Merciler	159
2. İnfaza İlişkin İşlemler	160
a. Cumhuriyet Başsavcılığınca Yapılması Gereken İşlemler	161
b. Denetimli Serbestlik Müdürlüklerince Yapılması Gereken İşlemler	163
c. Adli Kontrol Kararının Elektronik İzleme Yoluyla Yerine Getirilmesi	163
3. İnfazın Başlaması.....	166
4. İnfaz Sırasında Verilebilecek Kararlar	166
a. Bir veya Birden Fazla Yeni Adli Kontrol Yükümlülüğüne Hükmetmek	167
b. Adli Kontrol Yükümlülüklerini Kısmen veya Tamamen Kaldırmak.....	168
c. Adli Kontrol Yükümlülüklerini Değiştirmek	169
d. Adli Kontrol Yükümlülüklerinden Bazılarına Uymaktan Geçici Olarak Muaf Tutmak.....	169
5. Adli Kontrol Yükümlülüklerine Uymamanın Sonuçları	170
B. Adli Kontrol Kararının Denetimi.....	174
1. Adli Kontrolün Devamının Re'sen Denetimi	174
a. Soruşturma Evresinde.....	175
b. Kovuşturma Evresinde	176
2. Adli Kontrol Kararına Karşı İtiraz.....	178
a. İtiraza Yetkili Kişiler.....	180

b.	İtiraz Süresi ve Şekli.....	181
c.	İtirazı İncelemeye Yetkili Merciler	182
	(1) Soruşturma Evresinde	182
	(2) Kovuşturma Evresinde	183
	(3) Kanun Yolu Evresinde	184
d.	İtirazın İncelenmesine İlişkin Usul.....	184
e.	İtirazın Sonuçları	186
C.	Adli Kontrol Süreleri	188
1.	Ağır Ceza Mahkemesinin Görevine Girmeyen İşler Bakımından.....	191
2.	Ağır Ceza Mahkemesinin Görevine Giren İşler Bakımından	191
a.	Genel Olarak	192
b.	Türk Ceza Kanunu'nda Yer Alan Devlete Karşı Suçlar ile Terörle Mücadele Kanunu Kapsamına Giren Suçlar Bakımından	192
3.	Suçta Sürüklenen Çocuklar Bakımından.....	193
D.	Adli Kontrol Kararının Sona Ermesi	195
1.	Adli Kontrol Kararının Kaldırılması Sureti ile Sona Ermesi.....	195
a.	Adli Kontrole İlişkin Kararın İhlal Edilmesi Sebebiyle Hâkim veya Mahkeme Tarafından Kaldırılması.....	195
b.	Adli Kontrole İlişkin Kararın İhlal Olmadan Hâkim veya Mahkeme Tarafından Kaldırılması.....	197
2.	Adli Kontrolün Kovuşturmaya Yer Olmadığına Dair Karar veya Hüküm ile Sona Ermesi	200
3.	Adli Kontrolün Kanunda Öngörölmüş Azami Sürelerin Dolması ile Sona Ermesi.....	201
E.	Adli Kontrol Altında Geçirilen Sürelerin Cezadan Mahsubu	202
F.	Haksız Olarak Uygulanan Adli Kontrol Dolayısıyla Doğan Zararın Tazmini	205

SONUÇ	208
KAYNAKÇA.....	212
ÖZGEÇMİŞ	228

KISALTMALAR

AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AY	: Anayasa
AYM	: Anayasa Mahkemesi
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
CD	: Ceza Dairesi
CGK	: Ceza Genel Kurulu
CGTİHK	: Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun
CMK	: Ceza Muhakemesi Kanunu
CMUK	: Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu
Çev.	: Çeviren
ÇKK	: Çocuk Koruma Kanunu
dn.	: Dipnot
DSHK	: Denetimli Serbestlik Hizmetleri Kanunu
DSHY	: Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği
DSYMY	: Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Yönetmeliği
E.	: Esas
K.	: Karar
Karşl.	: Karşılaştırınız
KTK	: Karayolları Trafik Kanunu
m.	: Madde
Örn.	: Örneğin

prg.	: Paragraf
RG	: Resmi Gazete
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
SK.	: Sayılı Kanun
SSÇ	: Suça Sürüklenen Çocuk
T.	: Tarih
TBB	: Türkiye Barolar Birliği
TBBD	: Türkiye Barolar Birliği Dergisi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi TCK : Türk Ceza Kanunu
TMK	: Türk Medeni Kanunu
vb.	: ve bunun gibi
vd.	: ve devamı
Y.	: Yargıtay
YCGK	: Yargıtay Ceza Genel Kurulu
Yön.	: Yönetmelik

GİRİŞ

Ceza muhakemesinin temel gayesi muhakeme taraflarının haklarını göz ardı etmeksizin maddi gerçeğe ulaşılmasını sağlamaktır. Muhakeme sürecinde yargı makamlarının maddi gerçeğe ulaşmada kullandığı araçlar ise koruma tedbirleri olarak adlandırılmaktadır. Koruma tedbirlerinden kişi özgürlüğüne en yoğun müdahale teşkil eden koruma tedbiri ise tutuklamadır. Zira tutuklama tedbiri, kişinin suçluluğu hükümle sabit hale gelmeden evvel kişinin tıpkı hükümlü gibi ve hatta bazı yönlerden hükümlüye kıyasla daha dezavantajlı muamele görmesine sebebiyet vermektedir. Nitekim hükümlünün ceza süresi belirli iken tutukluluk belirsizdir, şüpheli veya sanık her an serbest bırakılabileceği gibi kanunda öngörölmüş üst süreler doluncaya kadar da tutuklu halde kalabilecektir. Yine hükümlü, mahkûm olduğu hapis cezasının bir kısmını denetimli serbestlik veya koşullu salıverilmeden faydalanarak serbest halde geçirebilecekken tutuklu kimsenin böyle bir hakkı da bulunmamaktadır. Dolayısıyla tutukluluk, şüpheli veya sanığın hem maddi hem de manevi bakımdan yıpranmasına neden olup, telafisi imkânsız zararlara yol açabilecek bir süreci ifade etmektedir. İşte bu noktada modern ceza hukuku sistemleri tutuklamanın ağır sonuçlarını ortadan kaldırmak üzere ölçölölük ilkesini temel alarak bir dizi alternatif tedbir öngörmüşür. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda öngörmüş bu alternatif tedbirler “adli kontrol” başlığı altında düzenlenmektedir.

Adli kontrol, şüpheli veya sanığın hürriyetinden tamamen yoksun bırakılmaksızın kanunda öngörmüş bir veya birden fazla yükümlölüğe tabi tutulmak sureti ile gözetim ve denetim altında bulundurulmasını sağlamaktadır. Kanun koyucu, adli kontrol tedbiri ile yargı makamlarına şüpheli veya sanığın özgürlüğünden tamamen yoksun bırakılmasına veya serbest bırakılmasına karar verilmesi arasında daha insancıl ve özgürlükçü bir seçenek sunmaktadır. Nitekim adli kontrol yükümlölüklerine tabi tutulan şüpheli veya sanık, iş veya eğitim hayatına devam edebilecek, ailevi ve sosyal bağları zedelenmeksizin yargılama sürecine katılımı sağlanabilecektir. Ancak AİHM içtihatlarında da vurgulandığı üzere adli kontrol tedbirinin de öngörmüş yükümlölüklerin uygulanma sıklığı, yoğunluğu ve hükmedilen yükümlölüklerin sayısının arttırılması sureti ile kişi özgürlüğüne neredeyse tutuklama kadar sınırlama teşkil edebileceğı unutulmamalıdır. Nitekim Anayasa Mahkemesi de adli kontrol

yükümlülükleri arasında yer alan konutunu terk etmeme yükümlülüğünün kişiyi özgürlüğünden yoksun bırakma niteliğini taşıdığını kabul etmektedir.

Kanun koyucu, Ceza Muhakemesi Kanununda adli kontrol ile tutuklama tedbirleri arasında ölçülülüğü sağlama amacını taşıyan üç farklı kıstas öngörmüştür. Bunlar, CMK'nın 100/1. maddesinde düzenlenmiş olan, *“işin önemi, verilmesi beklenen ceza veya güvenlik tedbiri ile ölçülü olmaması halinde”* tutuklama kararı verilemeyeceği; 100/4. maddesinde düzenlenmiş olan *“sadece adli para cezasını gerektiren suçlarda veya vücut dokunulmazlığına karşı kasten işlenenler hariç olmak üzere hapis cezasının üst sınırı iki yıldan fazla olmayan suçlarda”* tutuklama kararı verilemeyeceği ve son olarak da 101/1. maddesinde düzenlenmiş olan *“istemlerde mutlaka adli kontrol uygulamasının yetersiz kalacağını belirten hukukî ve fiilî nedenlere”* yer verilmesidir. Hâkim veya mahkeme, adli kontrol ile tutuklama tedbirine hükmetmede bu ölçütleri göz önüne alarak karar vermek durumundadır.

Her ne kadar kefaletle salıverilme kurumu ile farklı kanunlarda düzenlenme alanı bulan yurt dışına çıkış yasağı 1412 mülga Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunumuz zamanında da uygulanmış ise de adli kontrol kurumu, ilk kez 01.06.2005 tarihinde yürürlüğe girmiş olan 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ile sistematik bir biçimde muhakeme hukukumuzda yerini almıştır. Çalışmamızda da yeri geldikçe değinileceği üzere adli kontrol kurumunun düzenlenmesinde büyük ölçüde Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu temel alınmıştır. CMK'nın 109. ila 115. maddeleri arasında düzenlenme alanı bulan adli kontrol hükümlerine ilaveten kanun koyucu Çocuk Koruma Kanununun 20. maddesinde sadece suça sürüklenen çocuklar bakımından uygulanabilecek üç yükümlülük daha öngörmüştür. Adli kontrol yükümlülükleri asıl olarak, şüpheli veya sanığın yargılama sürecinde hazır bulundurulması ile delillerin süreç boyu korunması amacını taşımaktadır. Ancak aşağıda teker teker ele alınacak bu yükümlülüklerin bazılarının hukuki niteliği ve dolayısıyla hizmet ettikleri amaç hususunda doktrinde eleştiriler mevcuttur. Adli kontrol adı altında düzenlenen yükümlülüklerin hangilerinin, hangi sıklık ve yoğunlukla uygulanacağını takdiri ise kanun koyucu tarafından tamamen hâkim veya mahkemenin takdirine bırakılmıştır. Adli kontrole karar verilmesi hususunda kanun koyucu kişi hak ve hürriyetlerine verilen önemin bir sonucu olarak Cumhuriyet savcısına karar verme yetkisi tanımamaktadır, buna ilişkin karar muhakkak hâkim veya mahkeme tarafından verilecektir.

Adli kontrol kurumu adı altında, ülkemizde koruma tedbiri niteliğini aşacak biçimde cezalandırılma amacıyla sıklıkla başvurulanan tutuklama kurumuna alternatif teşkil eden yükümlülükler bir bütün olarak düzenlenmiştir. Adli kontrol kurumunun tutuklama tedbirinin yukarıda sayılan olumsuz sonuçları, kişi hürriyeti ve güvenliği ile hukuk devleti ilkeleri, masumiyet karinesi bakımından teşkil ettiği sakıncalar göz önüne alındığında tutuklamadan beklenen faydanın elde edilmesini ve tutuklamanın yol açtığı bu sorunların önüne geçilmesini sağlayabileceği kanaatindeyiz. İşte kurumun, insan hakları bakımından taşıdığı bu önem, adli kontrol tedbirini inceleme konusu olarak seçmemize sebep olmuştur. Adli kontrolün muhakeme hukukumuzda giriş süreci, niteliği ve amacı, adli kontrol adı altında öngörölmüş yükümlölüklerin bu amacı gerçekleştirirde elverişlilikleri, kurumun tutuklama ile ilişkisi, kuruma başvurmada aranılan şartlar ve denetim süreci çalışmamızın konusunu teşkil edecektir.

Çalışma bahsi geçen kapsamda dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, adli kontrol tedbirinin tanımı, hukuki niteliği ve bu kapsamda koruma tedbirlerinin ortak özellikleri ile ön şartlarına değinilecek, adli kontrol tedbirinin amacı açıklanarak tutuklama ile ilişkisi incelenecektir. İkinci bölümde adli kontrol kararı verilebilecek haller ile kararın verilmesinde izlenecek usul ve adli kontrolün şartları ele alınacaktır. Üçüncü bölümde adli kontrol tedbiri kapsamında öngörölmüş olan yükümlölükler ayrı ayrı incelenerek hukuki nitelikleri irdelenecektir. Dördüncü bölümde ise adli kontrol tedbirinin yerine getirilmesi, adli kontrole ilişkin kararların denetimi, tedbirin sona ermesi ve adli kontrol dolayısıyla oluşan zararların tazmini konuları işlenecektir. Belirttiğimiz üzere, adli kontrol, tutuklama tedbirine alternatif olarak öngörölmüş bir ceza muhakemesi kurumudur. Bahsi geçen bu iki koruma tedbirinin şartlarının ve büyük ölçüde amaçlarının da aynı olduğu dikkate alındığında adli kontrol kurumunun daha iyi anlaşılması için tutuklama kurumu hakkında da bilgi sahibi olunması gerektiği kanaatindeyiz. Bu amaçla çalışmamızda sıklıkla adli kontrol kurumu tutuklama kurumu ile kıyaslanarak ele alınmıştır. Çalışmada ayrıca AİHM, AYM ve Yargıtay kararları ışığında teori ve uygulamada karşılaşılan eksikliklere de değinilmiştir. Nihayet çalışmamızın “Sonuç” bölümünde ise çalışma boyunca tespit edilen bu eksikliklere naçizane çözüm önerileri sunularak uygulamadaki durum irdelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KORUMA TEDBİRİ OLARAK ADLİ KONTROL, TANIMI VE AMACI

A. Adli Kontrolün Tanımı

Adli kontrol kavramı, ceza muhakemesi hukukumuzda ilk kez 04.12.2004 tarih ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ile girmiştir. 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununda adli kontrol müessesesi bulunmamaktaydı. Ancak Kanunun, 3842 sayılı Kanun ile değişik 104. maddesi ile tutuklamanın haksızlığa sebep olabileceği durumlarda başka yargılama önlemlerine başvurulabileceği, 117. maddede düzenlenen kefaletle salıvermenin ise sadece kaçma şüphesi nedeniyle tutuklama kararı verilmesi halinde uygulanabileceği belirtilmekteydi.

5271 sayılı CMK’da, adli kontrol, tutuklamaya alternatif bir koruma tedbiri olarak 2001 tarihli tasarıda Alman, İtalyan ve özellikle Fransız hukukundaki düzenlemelerden etkilenecek öngörülmüştür. 07.03.2003 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı’na sunulan tasarıda¹ yasalaşma sürecine kadar bir takım değişiklikler gerçekleşmiştir. Tasarıda toplam on altı yükümlülük öngörülmüş iken, Kanunda dokuz yükümlülük düzenlenmiş, 6352² sayılı Kanun ile üç yükümlülük daha eklenerek Kanun bugünkü halini almıştır. Tasarıda adli kontrole başvurulmasında herhangi bir süre

¹ “Genel Gerekçe”, (Erişim Tarihi 20.02.2023), http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/2004_cmuk_taslak.pdf

² “**MADDE 98-** 5271 sayılı Kanunun 109 uncu maddesinin birinci fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiş, üçüncü fıkrasına aşağıdaki bentler eklenmiş, yedinci fıkrasında yer alan “birinci fıkradaki süre koşulu aranmaksızın” ibaresi madde metninden çıkarılmış ve dördüncü fıkrası yürürlükten kaldırılmıştır.

“(1) Bir suç sebebiyle yürütülen soruşturmada, 100 üncü maddede belirtilen tutuklama sebeplerinin varlığı halinde, şüphelinin tutuklanması yerine adli kontrol altına alınmasına karar verilebilir.”

“j) Konutunu terk etmemek.

k) Belirli bir yerleşim bölgesini terk etmemek.

l) Belirlenen yer veya bölgelere gitmemek.””

sınırlaması belirtilmemiş iken yasada üç yıl veya daha az hapis cezasını gerektiren suçlarda adli kontrole başvurulabileceği öngörülmüş, 6352 sayılı Kanun ile bu süre sınırlaması kaldırılmış, her türlü eylem bakımından adli kontrol uygulanılabilir hale getirilmiştir. Tasarıda ayrıca adli kontrol tedbiri, tutuklama tedbirinden önce düzenlenmiş iken, yasada tutuklama tedbirinden sonra düzenlenme alanı bulmuştur.³ Kanun koyucunun, adli kontrol kurumunu tutuklamaya alternatif olarak öngörmesi ve uygulanma şartlarında da tutuklamanın şartlarına atıf olduğu göz önüne alındığında, kurumun yasada olduğu gibi tutuklama tedbiri akabinde düzenlenmesinin doğru olduğu görüşündeyiz.

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunun ile adli kontrol, CMK'nın "Genel Hükümler" başlıklı birinci kitabının, "Koruma Tedbirleri" başlıklı dördüncü kısmının, üçüncü bölümünde "Adli Kontrol" başlığı altında 109 ila 115. maddeleri arasında düzenlenmiştir. Adli kontrol CMK dışında ÇKK'nın 20. maddesinde⁴ de düzenlenmektedir. Burada kanun koyucu tarafından yalnızca suça sürüklenen çocuklar bakımından uygulanabilecek üç yükümlülük öngörülmüştür. Ayrıca Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliğinin 55 ila 57. maddelerinde "Adli Kontrol Tedbirleri ve Adli Kontrol Tedbirlerinin Yerine Getirilmesi" başlığı altında adli kontrolün tanımı, adli kontrol yükümlülüklerinin ne anlama geleceği ve uygulamaya ilişkin kurallara değinilmiştir.

Ceza Muhakemesi Kanunumuz, adli kontrolü tanımlamamış, 109. maddede "*Bir suç sebebiyle yürütülen soruşturmada, 100üncü maddede belirtilen tutuklama sebeplerinin varlığı halinde, şüphelinin tutuklanması yerine adli kontrol altına alınmasına karar verilebilir.*" şeklinde adli kontrolün hangi şartlarla uygulanacağını

³ "Genel Gerekçe".

⁴ "**Madde 20-** (1) Suça sürüklenen çocuklar hakkında soruşturma veya kovuşturma evrelerinde adli kontrol tedbiri olarak Ceza Muhakemesi Kanununun 109 uncu maddesinde sayılanlar ile aşağıdaki tedbirlerden bir ya da birkaçına karar verilebilir:

a) Belirlenen çevre sınırları dışına çıkmamak.

b) Belirlenen bazı yerlere gidememek veya ancak bazı yerlere gidebilmek.

c) Belirlenen kişi ve kuruluşlarla ilişki kurmamak.

(2) Ancak bu tedbirlerden sonuç alınamaması, sonuç alınamayacağının anlaşılması veya tedbirlere uyulmaması durumunda tutuklama kararı verilebilir.

(3) (Ek:14/4/2020-7242/54 md.) Denetimli serbestlik müdürlüğü tarafından takip edilen çocuk için adli kontrol süresince rehberlik edecek bir uzman görevlendirilir ve çocuk hakkında yapılacak ihtiyaç değerlendirmesine göre iyileştirme çalışmaları yürütülür."

öngörmekle yetinmiştir. Buna karşılık, DSHY'nin 55. maddesinde adli kontrol; “Adli kontrol, şüpheli veya sanığın tutuklanması yerine bir veya birden fazla yükümlülüğe tabi tutularak, toplum içinde denetimini öngören bir koruma tedbiridir.” şeklinde tanımlanmaktadır. İlerleyen bölümlerde ayrıntılarıyla inceleneceği üzere CMK’da öngörülmüş adli kontrol yükümlülüklerinin tamamının tutuklamaya alternatif teşkil etmediği, tutuklama ile ulaşılmak istenen sonuca yardım etmek dışında başka amaçları olduğu da görülecektir. Bu nedenle doktrinde adli kontrole ilişkin birçok farklı tanımlama bulunmaktadır.

Öztürk ve diğerlerine göre adli kontrol:

“Tutuklama nedenlerinin varlığı halinde şüpheli ve sanığın CMK’da öngörülen bir veya birden fazla yükümlülüğe tabi tutulmasıdır.”⁵

Özbek ve diğerlerine göre adli kontrol:

Hem soruşturma hem de kovuşturma evrelerinde başvurulabilen, tutuklama sebeplerinin varlığı halinde, işlendiği iddia olunan bir suçtan dolayı şüpheli veya sanığın muhakeme işlemleri ve infaz aşamasında hazır bulunmasını, muhakeme giderlerinin onun tarafından karşılanmasını sağlamak amacıyla, belirli yükümlülükler altına alınarak adli makam ve mercilerin denetimi ve kontrolü altına sokulmasıdır.⁶

Hacıoğlu’na göre adli kontrol:

Tutuklama sebeplerinin varlığına bağlı olarak işlediği bir suçtan dolayı soruşturma veya kovuşturma evresinde, şüpheli veya sanığın, bütün usul işlemlerinde, hükmün infazında veya altına alınabileceği yükümlülükleri yerine getirmek üzere hazır bulunmasını, katılanın zarar ve masraflarının ve muhakeme masraflarının giderilmesini sağlamak amacıyla belli yükümlülükler altına alınarak adli makam ve mercilerin denetimi veya kontrolü altına sokulmasıdır.⁷

⁵ Bahri Öztürk vd., *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021), 491.

⁶ Veli Özer Özbek, Koray Doğan ve Pınar Bacaksız, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023), 278.

⁷ Burhan Caner Hacıoğlu, “5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda Tutuklama Koruma Tedbirine Seçenek Olarak Düzenlenen Adli Kontrol Koruma Tedbiri Üzerine Bir İnceleme”, *Atatürk Üniversitesi Erzurum Hukuk Fakültesi Dergisi*, 9/1-2 (2005): 171.

Soyaslan'a göre adli kontrol:

“Suç işlediği hususunda kendi adına iddia olunan veya suçu işlediğine dair kuvvetli suç şüphesi içerisinde bulunan kişinin hâkim veya mahkeme kontrolü altında olmasıdır.”⁸

Tekin'e göre adli kontrol:

Kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren somut delillerin bulunması ve şüpheli/sanığın kaçması, saklanması veya kaçacağı şüphesini uyandıran somut olguların varlığı halinde veya şüpheli/sanığın davranışları delilleri yok etme, gizleme veya değiştirme şüphesinin bulunması veya tanık, mağdur veya başkaları üzerinde baskı yapılması girişiminde bulunması ihtimalinin mevcut olduğu durumlarda yetkili mercilerin alacağı bir kararla, şüpheli/sanığın kanunda öngörülen bir veya birden fazla yükümlülüğe tabi tutulmasını içeren tedbirlerdir.”⁹

Anayasa Mahkemesi'ne göre adli kontrol:

“Şüpheli veya sanığın, tutuklama koşullarının varlığı halinde, ölçülülük ilkesi çerçevesinde ve tutuklama ile ulaşılabilecek amaçlara uygun olduğu takdirde, kanunda sayılı bir veya birkaç yükümlülüğe tabi tutulmasıdır.”¹⁰

Anayasa Mahkemesi'nin bir başka tanımına göre adli kontrol:

“Ceza Muhakemesi Kanunu ile Türk Ceza Yargılaması sistemine getirilen, serbest bırakılma ile tutuklanma arasında etkinliğe sahip olan koruma tedbiri niteliğindeki çağdaş bir kurumdur.”¹¹

Kanaatimizce adli kontrol, tutuklamaya ilişkin öngörölmüş şartların gerçekleşmesine bağılı olarak ancak tutuklama tedbirinden bağımsız şekilde başvurulabilen, temelde tutuklamaya alternatif teşkil etmekle birlikte bunun dışında

⁸ Doğan Soyaslan, “Adli Kontrol”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Mecmuası*, 71/1 (2013): 1109.

⁹ Abdurrahman Tekin, “Adli Kontrol Tedbirleri”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 8/32 (2017): 284.

¹⁰ Anayasa Mahkemesi, 26.06.2014, Başvuru No. 2012/782, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/782>, E.T. 10.05.2023.

¹¹ AYM, 28.01.2010, E. 2008/70 , K. 2010/21, <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Dosyalar/Kararlar/KararPDF/2010-21-nrm.pdf>, E.T. 10.05.2023.

işlevleri bulunan, kişi özgürlüğüne asgari müdahale ile yargılamada en üst düzeyde faydayı amaçlayan yükümlülükler bütünüdür.

B. Adli Kontrolün Hukuki Niteliği

Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 112. maddesinin gerekçesi tasarıda şu şekilde ifade edilmiştir:

*Yalnız başına tutuklama, hâkimi, şüpheli veya sanık hakkında ya bütünüyle hürriyetinden yoksunluğa ya da tam serbest bırakmaya mecbur kılan bir tedbirdir; adı geçenler ya bir yerde kapatılacaktır veya tam serbest bırakılacaklardır. Tasarı bu maddesi ile bu iki durum arasında adli kontrol kurumunu getirmiş bulunmaktadır. Söz konusu kurum tesis edilirken Alman, İtalyan ve özellikle Fransız hukuku göz önünde bulundurulmuştur. Kurum ilgiliyi özgürlüğünden yoksun kılmamakla birlikte gözlemeyi ve denetlemeyi olanaklı kılan tedbirlere tabi kılmaktadır; böylece kişinin kaçması riski azaltılırken hürriyetten tümü ile yoksun kılmanın zararları da ortadan kaldırılmış olmaktadır. Bu yeni kurumun hem özgürlükçü ve hem de kamu düzenini koruyucu nitelikte olduğu söylenebilir. Bu kurumdan sonra tutukluluğun uygulanması istisna hale gelmektedir. Kurum şüpheliyi hürriyetinden yoksun hale getirmemekle birlikte, aynı sonuçların elde edilebileceği hallerde adli kontrole hükmetmek gerekecektir (...)*¹²

Madde gerekçesinden de anlaşılacağı üzere tutukluluk kişi hak ve özgürlüklerine en üst derecede müdahale teşkil etmektedir. Kişinin serbest bırakılması veya tutuklanması beyaz ile siyah arasındaki bir seçim iken¹³, kanun koyucu özellikle Fransız ceza hukukundan esinlenerek bu iki uç arasında gri bir koruma tedbiri ihdas etmiştir. Adli kontrol ile kişi tutuklulukta olduğu gibi hak ve özgürlüklerinden tam olarak mahrum kalmamakla birlikte, ilgili kurumun gözetimi altında olacak, hak ve özgürlükleri kısmen sınırlandırılacaktır.

¹² Cumhur Şahin, *Ceza Muhakemesi Kanunu Gazi Şerhi*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2005), 313.

¹³ Yeliz Darende, “5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’yla Hukukumıza Giren Adli Kontrol Müessesesi ile Bu Bağlamda Yenilenen Tutuklama Müessesesi”, 1. (Erişim Tarihi 09 Haziran 2023) <http://hukuksitesi.net/hukukforum>

5271 sayılı CMK, adli kontrol kurumunu “Koruma Tedbirleri” kısmında, tutuklama tedbirinden hemen sonra, ayrı bir başlık altında, bağımsız bir koruma tedbiri olarak düzenlemiştir. Tasarı metninde de değinildiği gibi kurum, yine bir koruma tedbiri olan tutuklamaya alternatif olarak öngörülmüştür. Düzenleme ile tutuklama tedbirinin ikincilleşmesi, asli olarak adli kontrol tedbirinin uygulanması amaçlanmıştır. Çalışmamızda da adli kontrol kurumu, CMK’da düzenlendiği kısım dikkate alınarak bir koruma tedbiri olarak kabul edilmiştir.

Adli kontrolün hukuki niteliğinin daha iyi anlaşılması adına, çalışmamızda koruma tedbiri kavramı, ortak özellikleri ve ön şartlarına değinilerek adli kontrol bakımından değerlendirme yapılacaktır.

1. Koruma Tedbiri Kavramı

Ceza Muhakemesi Kanununun 160. maddesi, bir suç işlendiği izlenimini veren hali öğrenen Cumhuriyet savcısının yapması gerekenleri düzenlemiştir. Buna göre; Cumhuriyet savcısı derhal işin gerçeğini araştırmaya başlayacak, şüphelinin lehine ve aleyhine delilleri toplayacak, şüphelinin ve suçtan zarar gören ile mağdurun haklarını koruyacaktır.

Suçla ilişkin soruşturmanın başladığı andan itibaren tüm ceza yargılaması süresince Cumhuriyet savcısı gibi diğer yargılama sùjeleri de delilleri toplamak, muhafaza altına almak, şüpheli veya sanığın kaçmasını engellemek ve yargılama sonucunda verilecek cezanın uygulanabilmesini sağlamakla yükümlüdürler.

Ceza Muhakemesi Kanunu, delillerin toplanmasının kolaylaştırılması, sanık veya şüphelinin yargılama sürecine etkin katılımının sağlanması, yargılama sonucunda verilen kararların uygulanabilmesi maksadıyla yargı makamlarının işini kolaylaştırmak adına bazı tedbirler öngörmüş, bu tedbirleri kanunun dördüncü kısmında “Koruma Tedbirleri” başlığı altında toplamıştır.¹⁴

Kanun koyucu, aslında kişi hak ve hürriyetlerine sınırlama teşkil eden koruma tedbirlerini, kanuni düzenlemeler ile hukuka uygunluk sebebi haline getirmiştir. Soruşturma aşamasından başlanılarak kesin hüküm verilene kadar hâkim, Cumhuriyet

¹⁴ Yener Ünver ve Hakan Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, (Ankara: Adalet Yayınevi, 2021), 327.

savcısı veya bazı nadir hallerde kolluk amiri tarafından kanunda öngörölmüş derecede şüphe üzerine koruma tedbirlerine başvurulabilir. Bu da kesin hükümden evvel kişinin temel hak ve hürriyetlerinin sınırlandırılması anlamına gelmektedir.¹⁵ Koruma tedbirleri, kişi hak ve hürriyetlerine müdahale teşkil etmeleri sebebi ile uluslararası anlaşmalar, anayasalar ve ceza kanunlarında ayrıntılı biçimde düzenlenme alanı bulmuştur.¹⁶ Anayasamız da “Kişinin Hakları ve Ödevleri” başlıklı ikinci bölümünde koruma tedbirleri ile ilgili düzenlemelere yer vermiştir.

Koruma tedbirleri, CMK’da düzenlenmeden önce içtihatlar yolu ile hukukumuzda girmiş, zamanla doğan ihtiyaçlar sonrasında yasal düzenlemelerde de yer bulmuş ve gün geçtikçe çeşitlenerek Kanunumuzda bugünkü halini almıştır.¹⁷ 1412 sayılı CMUK döneminde koruma tedbirlerinin düzenlendiği ayrı bir bölüm başlığı bulunmaması, kanunun fasıllara ayrılmış olması, bölüm ve kısımların düzenlenmemesi nedeniyle koruma tedbirlerini adlandırma hususunda doktrinde terim karmaşası bulunmakta idi. Doktrinde koruma tedbirleri yerine kullanılan terimlerden bazıları, “*usul tedbirleri*”¹⁸, “*ceza yargılaması önlemleri*”¹⁹, “*zorlayıcı önlem*”²⁰, “*ihtiyati tedbir*”²¹ ve “*muhafaza tedbirleri*”dir.²² 5271 sayılı CMK’da koruma tedbirlerinin ayrı bir başlık altında ve bütün olarak düzenlenmesi ile terim karmaşası son bulmuştur.²³ Biz de çalışmamızda doktrinde çoğunlukla kabul görmüş ve CMK’da da tercih edilmekte olan koruma tedbirleri kavramını kullanacağız.

Netice olarak; koruma tedbiri, ceza muhakemesinin sağlıklı biçimde yürütölmesini ve ceza muhakemesi sonucunda verilecek kararın uygulanabilmesini sağlayan, genellikle hâkim veya cumhuriyet savcısı kararı ile uygulanabilen, kişi hak ve

¹⁵ Hans Heiner Kühne, “Türk Ceza Muhakemesi Kanununda Koruma Tedbirleri”, *Hukuki Perspektifler Dergisi*, Çeviren Veli Özer Özbek, 2 (1993), 124.

¹⁶ Ahmet Gökçen vd., *Ceza Muhakemesi Hukuku*, (Ankara: Adalet Yayınevi, 2022), 388.

¹⁷ Nurullah Kunter, Feridun Yenisey ve Ayşe Nuhoğlu, *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*, (İstanbul: Beta Yayınları, 2010), 834; Öztekin Tosun, *Türk Suç Muhakemesi Hukuku Dersleri-Cilt I (Genel Kısım)*, (İstanbul: Acar Matbaacılık Tesisleri, 1984), 819.

¹⁸ Faruk Erem, *Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu*, (Ankara: Dayınlarlı Yayıncılık, 1996), 221.

¹⁹ Erdener Yurtcan, *Ceza Yargılaması Hukuku*, (Ankara: Adalet Yayınevi, 2018), 315.

²⁰ Turhan Tufan Yüce, “Ceza Yargılama Hukukunda Zorlayıcı Önlem Teorisi I”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1/ 1(1980): 69.

²¹ Mehmet Tahir Taner, *Ceza Muhakemeleri Usulü*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1955), 131.

²² Ayhan Önder, “Ceza Muhakemeleri Usulü Hukukunda Arama”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 29/3(1963): 425.

²³ Bahri Öztürk, Behiye Eker Kazancı ve Sesim Soyer Güleç, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Koruma Tedbirleri*, (Ankara: Seçkin Yayınları, 2022), 29.

hürriyetlerine kesin hüküm verilmeden önce müdahaleyi gerektiren, geçici, kanuni önlemlerdir diyebiliriz.²⁴

Her ne kadar çalışmamızda adli kontrol tedbirini bir koruma tedbiri olarak kabul etmiş isek de adli kontrol başlığı altında toplanmış her bir yükümlülük ayrı ayrı incelendiğinde bu yükümlülüklerden bir kısmının önleme tedbirleri veya güvenlik tedbirlerine daha yakın oldukları görülecektir. Bu nedenle öncelikle önleme tedbirleri ve güvenlik tedbirlerinin ne anlama geldiğinin ve bunlarla koruma tedbirleri arasındaki ayrımın üzerinde duracağız.

a. Tehlike Tedbirleri İçerisinde Koruma Tedbirlerinin Yeri ve Önleme Tedbirlerinden Farkı

Tehlike, gerçekleşme ihtimali bulunan ancak istenmeyen durumları ifade eden bir terimdir.²⁵ Hukuk, tehlikenin yakın veya uzak olmasına göre tehlikeyi önlemek veya tehlikenin zararlı sonuçlarından korunmak maksadı ile bazı çareler öngörmektedir. Bu çarelerin tümüne birden “tehlike tedbirleri” denilmektedir.²⁶ Ceza muhakemesi hukukunda da tehlike tedbirlerine başvurulmaktadır. Tehlikenin henüz uzak olduğu ve önlenebileceği durumlarda²⁷ öngörülen tedbirler, “önleme tedbirleri” terimi ile ifade edilirken, tehlikenin artık önlenmesinin mümkün olmadığı, yalnızca tehlikeli sonuçtan korunmanın mümkün olduğu durumlarda uygulanabilecek tedbirler ise “koruma tedbirleri” terimi ile ifade edilmektedir.²⁸ Dolayısıyla önleme tedbirleri ile koruma tedbirleri arasındaki ilk ayrım, kendisini tehlikenin uzak veya yakın olmasında göstermektedir.

Tehlikenin yakın olması halinde derhal tedbir alınması gereken bir halin varlığı söz konusu iken, tehlikenin uzak olması halinde bir tehlike mevcut olmakla birlikte gecikme söz konusu değildir. Dolayısıyla önleme tedbirlerinde gecikmesinde tehlike bulunan bir hal söz konusu olmazken, koruma tedbirlerinde bu hal bir ön şart olarak

²⁴ Erdener Yurtcan, *Ceza Yargılaması Hukuku*, (Ankara: Yetkin Yayınları, 2019), 316.

²⁵ “Türk Dil Kurumu Sözlükleri”, (Erişim Tarihi 07.08.2023), <https://sozluk.gov.tr/>

²⁶ Nurullah Kunter, “Tehlike Tedbiri Genel Teorisi ve Para Cezaları İçin İcrai ve İhtiyati Haciz”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 34/1-4(1968): 28.

²⁷ Feridun Yenisey, *Hazırlık Soruşturması ve Polis*, (İstanbul: Beta Yayıncılık, 1991), 117.

²⁸ Feridun Yenisey, “Önleme Tedbirlerinde Kolluğun Yetkileri”, *Journal of Penal Law and Criminology*, 1/1(1978): 50.

aranmaktadır.²⁹ Önleme tedbirleri adından da anlaşılacağı üzere genel ve mümkün herhangi bir tehlikenin önlenmesi maksadını taşımaktadırlar.³⁰ Kolluk kuvvetlerinin suç şüphesinden evvel uyguladığı idari tedbirler, hâkimin reddi müessesesi veya duruşmaların aleniliği bunlara örnek olarak gösterilebilir.

Önleme tedbirleri ile koruma tedbirleri arasındaki diğer bir farklılık ise önleme tedbirlerinin ekseriyetle bir temel hak ve hürriyetin sınırlandırılmasına sebep olmazken, koruma tedbirlerinin az veya çok her halükarda bir temel hak ve hürriyetin sınırlandırılmasına sebep olmalarıdır. Ayrıca önleme tedbirleri ile bir temel hak ve hürriyetin sınırlandırılmasının söz konusu olduğu durumlarda haklılık şartı da aranmaktadır. Ancak koruma tedbirlerinin uygulanması yakın bir tehlikeye yöneliktir ve gecikme halinde tehlikeli sonuçlara yol açabilecektir. İşte bu nedenle koruma tedbirlerine başvurmada haklılık aranmayacak, ancak haklı görünüşle yetinilecektir.³¹

Tehlike tedbirleri genel teorisine göre koruma tedbirleri de fonksiyonlarına göre tutucu koruma tedbirleri ve önleyici koruma tedbirleri olarak ikiye ayrılmaktadır. Tutucu koruma tedbirleri muhakemede geçmişe yönelik fayda sağlayarak delillerin değişmeden muhafazasına hizmet ederken, önleyici koruma tedbirleri ise muhakemede geleceğe yönelik fayda sağlayarak muhakemeye zararlı olabilecek muhtemel durumlara karşı muhakemenin korunmasına hizmet edecektir.³² Örneğin, arama esnasında elde edilen suç delillerine el konulması durumunda koruma tedbirinin tutucu fonksiyonu bulunmaktadır, şüpheli veya sanığın kaçma şüphesi altında tutuklanması durumunda ise koruma tedbirinin önleyici fonksiyonu söz konusu olacaktır. Ancak doktrindeki bu sınıflandırmaya katılmamaktayız. Zira bazı koruma tedbirlerinin sayılan iki amaca aynı anda hizmet ettikleri ve bu nedenle koruma tedbirlerinin tutucu veya önleyici fonksiyona sahip oldukları hususunda net bir biçimde gruplandırılmayacağı kanaatindeyiz.³³ Örneğin şüpheli veya sanık hakkında yurt dışına çıkma yasağının uygulanması durumunda adli kontrol önleyici fonksiyona sahipken, delillerin karartılmasının

²⁹ Kunter, Yenisey ve Nuhoğlu, *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*, 833.

³⁰ Nurullah Kunter, “İcrai ve İhtiyati Haciz”, 30.

³¹ Kunter, Yenisey ve Nuhoğlu, *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*, 840.

³² Feridun Yenisey ve Ayşe Nuhoğlu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, (Ankara: Seçkin Yayınları, 2021), 322.

³³ Metin Feyzioğlu, “Tutuklama” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1992), 7.

önlenmesi maksadı ile belirlenen yer veya bölgelere gitmeme tedbirinin uygulanması halinde adli kontrolün tutucu fonksiyonu söz konusu olacaktır.

Koruma tedbirleri hususunda kanaatimizce yöneldikleri amaç, uygulandıkları kişiler veya sınırladıkları haklar bakımından çeşitli sınıflandırmalar yapılabilir.³⁴

b. Koruma Tedbiri ve Güvenlik Tedbiri Ayrımı

Önleme tedbirlerinin alt kolu olan güvenlik tedbirleri³⁵, “*işlediği suçtan dolayı kusurlu olup olmadığına bakılmaksızın, suç işleyen kişi hakkında ya da suçun konusu ile veya suçun işlenmesinde kullanılan araçla ilgili olarak uygulanan, koruma veya iyileştirme amacına yönelik ceza hukuku yaptırımı*”³⁶ ifade etmektedir.

Güvenlik tedbirleri çok çeşitli olmakla birlikte her bir türü kendine özgü farklı şartlara bağlıdır ve kendi içerisinde farklı amaçlar taşımaktadır. Ancak tüm güvenlik tedbirlerinin ortak amacı belirli bir kimsenin işlemesi muhtemel suçları önleyerek toplumu tehlike arz eden bireye karşı korumaktır.³⁷ Örneğin yargılama neticesinde kişiye ceza verilmesi ancak kişinin kusur yeteneğine haiz olması ile mümkündür. Kusur yeteneğine haiz olmayan kimsenin, suç sayılan eylemi gerçekleştirmesi halinde cezai sorumluluğu bulunmayacaktır. Dolayısıyla kişinin ıslahının sağlanması ve toplumun suçtan korunması ancak güvenlik tedbirleri ile sağlanabilir.³⁸ Güvenlik tedbirleri, failin tehlikelilik halinin bir sonucu olup gerçekleştirilen eylemin nedensel bir sonucu değildir.³⁹

Ceza muhakemesi hukukunda güvenlik tedbirleri, gerçekleştirildiği sabit bir suç için söz konusu iken, koruma tedbirlerinin uygulanmasında kişinin eylemi gerçekleştirdiği hususu sabit değildir. Dolayısıyla koruma tedbirlerine başvurmada belirli

³⁴ Koruma tedbirlerinin sınıflandırılması hakkında bkz.: Nur Centel, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama ve Yakalama*, (İstanbul: Beta Yayıncılık, 1992), 2.

³⁵ Her ne kadar doktrinde bazı yazarlar tarafından bu tedbirleri ifade etmede “emniyet tedbirleri” terimi kullanılsa da biz çalışmamızda kanunun lafzına uygun olarak “güvenlik tedbirleri” terimini kullanmayı tercih edeceğiz. Örn. Hamide Zafer, “Emniyet Tedbiri Muhakemesinin Özellikleri”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 62/1-2(2004): 50; Zeki Hafızogulları, “Emniyet Tedbirleri”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 46/3(1991): 46.

³⁶ İzzet Özgenç, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, (Ankara: Seçkin Yayınları, 2018), s. 830.

³⁷ Mehmet Emin Artuk ve Erkam Yılmaz, “Teorik Açından Güvenlik Tedbirleri”, *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7/2 (2020): 16.

³⁸ Zafer, “Emniyet Tedbiri Muhakemesinin Özellikleri”, 50; Artuk ve Yılmaz, “Teorik Açından Güvenlik Tedbirleri”, 12.

³⁹ Hafızogulları, “Emniyet Tedbirleri”, 46.

derecelerde şüphe aranırken, güvenlik tedbirine başvurmada kesin hüküm gerekmektedir.⁴⁰ Güvenlik tedbirleri meydana gelmesi muhtemel bir tehlikeyi önleme vasıtası iken, koruma tedbirleri muhakemenin sağlıklı biçimde yürümesini ve neticelenmesini sağlayan vasıtalaradır.

Koruma tedbirleri ile güvenlik tedbirleri arasındaki bir diğer fark ise kendisini tedbire yönelik kararın niteliğinde göstermektedir. Koruma tedbirleri tali karar olma niteliği taşıırken, güvenlik tedbirleri hükmün kendisini oluşturmaktadır.⁴¹ Güvenlik tedbirlerine kural olarak eylemi gerçekleştiren kişi hakkında başvurulabilecekken, koruma tedbirleri şüpheli, sanık veya üçüncü kişiler hakkında da uygulanabilecektir.⁴²

Koruma tedbirleri ve güvenlik tedbirlerinin hukuki nitelikleri ve uygulanma amaçları farklı olsa da temelde tehlike tedbirlerinden olmaları sebebiyle benzer noktaları da bulunmaktadır. Her iki tedbir türü de kişilerin temel hak ve hürriyetlerinin kısıtlanmasına sebebiyet vermekte ve bunun bir sonucu olarak kanuni düzenlemeye dayanmak zorundadır.

Güvenlik tedbirlerinin hukuki niteliği göz önüne alındığında, aşağıda ayrıntıları ile değinileceği üzere bu nitelikteki tedbirlere koruma tedbirleri adı altında yargılama esnasında farklı amaçlarla başvurulması halinde henüz hakkında kesin hüküm verilmemiş kişinin telafisi imkânsız hak mağduriyetlerine yol açabileceği ve en önemlisi, suçsuzluk karinesine aykırılık oluşturabileceği kanaatindeyiz. Çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde bu husus ayrıntıları ile irdelenecektir.

2. Koruma Tedbirlerinin Ortak Özellikleri

Koruma tedbirlerinin tamamında bulunan ve onları diğer muhakeme işlemlerinden farklı kılan özellikler, koruma tedbirlerinin ortak özellikleridir. Ortak özellikler konusunda doktrinde tam bir fikir birliği bulunmamakta, farklı yazarlar tarafından farklı sınıflandırmalar yapılmaktadır.⁴³

⁴⁰ Hafizoğulları, “Emniyet Tedbirleri”, 46.

⁴¹ Yenisey ve Nuhoğlu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 329, Zeki Hafizoğulları, “5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu’nda Cezalar ve Güvenlik Tedbirleri”, *Ankara Barosu Dergisi*, 65/1(2007): 92.

⁴² Hafizoğulları, “Emniyet Tedbirleri”, 46.

⁴³ Gökçen vd., *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 390; hükümden önce temel bir hakkı sınırlama, geçici olma, kanuni dayanak bulunması, gecikmede tehlike bulunması, oranlılık bulunması, suç şüphesinin belirli bir yoğunlukta olması, Ünver ve Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 328; temel hak ve hürriyetlere müdahale, zorlama veya rıza dışılık, ihtiyari olma, araç olma, geçici olma, Nur Centel ve Hamide Zafer, *Ceza*

Biz çalışmamızda koruma tedbirlerinin ortak özelliklerini şu şekilde sınıflandıracğıız: a. Hükümden önce temel bir hakkı sınırlandırma, b. Şüpheli veya sanığın rızasına dayanma, c. İhtiyari olma, d. Araç niteliğinde olma, e. Geçici olma. Çalışmamızın bu bölümünde sayılan ortak özellikler incelenecektir.

a. Hükümden Önce Temel Bir Hakkı Sınırlandırma

Sınırlandırılan hak koruma tedbirinin niteliğine göre değışse de tüm koruma tedbirleri hükümden önce bir veya birden çok temel hakkın az veya çok sınırlandırılmasını gerektirir.⁴⁴ Elkoyma tedbiri, mülkiyet hakkını; iletişimin denetlenmesi tedbiri haberleşme özgürlüğünü; yakalama, gözaltı, tutuklama ve adli kontrol tedbirleri, kişi özgürlüğü ile yerleşme ve seyahat özgürlüğünü; arama, konut dokunulmazlığı ile özel hayatın gizliliği haklarını ihlal niteliği taşımaktadır. Temel hakların sınırlandırılma yoğunluğu da tedbirden tedbire değışmektedir. Örneğin, tutuklama kişi hürriyetine yönelik en yoğun tedbir iken, adli kontrol daha hafif bir tedbirdir.⁴⁵ İşte tam da bu temel haklara müdahale teşkil etmesi sebebi ile koruma tedbirleri büyük önem taşırlar ve kanunla düzenlenmeleri zorunludur.⁴⁶

Kanun koyucu bu tedbirleri öngörerek delillerin toplanmasını, şüpheli veya sanığın kaçmasının engellenmesini veya yargılama sonucunda verilecek hükmün uygulanabilmesini; kısaca yargılama sürecinin sağlıklı şekilde yürütülebilmesi ve neticelendirilmesini amaçlamıştır. Tedbirler ile anayasal olarak korunan bu hakların sınırlandırılması hukuki bir çerçeveye oturtulmuştur.

Adli kontrol, soruşturma veya kovuşturma aşamasında henüz kesin hüküm söz konusu değilken uygulama alanı bulmakta ve şüpheli veya sanığa bazı yükümlölükler yükleyerek kişi hürriyeti, seyahat özgürlüğü, yerleşme özgürlüğü ve zilyetlik gibi temel

Muhakemesi Hukuku, (İstanbul: Beta Yayınları, 2021), 381; yasayla düzenlenmiş olma, geçici olma, araç olma, Öztürk (vd.), *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s.442; yasal dayanak, suç şüphesinin belli bir yoğunlukta olması, hükümden önce temel bir hakkı sınırlaması, geçici olması, muhakemenin yapılabilmesini sağlamak ve/veya verilecek kararın kağıt üzerinde kalmasını önlemek ve/veya delil temin veya muhafaza etmek amacının bulunması, gecikmede sakınca bulunması, hakim –gecikemez hallerde- savcı kararı bulunması, ölçölölük bulunması, Yenisey ve Nuhoglu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 323; vasıta oluş ve geçicilik.

⁴⁴ Ahmet Caner Yenidünya ve Zafer İçer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, (Ankara: Adalet Yayınları, 2016), 288.

⁴⁵ Serdar Mutta, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Adli Kontrol”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021), 20.

⁴⁶ Centel ve Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 380.

haklara sınırlama getirmektedir. Örneğin, şüpheli veya sanık, adli kontrol kapsamında konutunu terk etmeme, yurt dışına çıkamama, her türlü taşıtları veya bunlardan bazılarını kullanamama, belirli bir yerleşim bölgesini terk edememe veya belirli bir yerleşim bölgesine girememe, tedavi tedbirlerine tabi olma yükümlülüklerinden herhangi birine veya bir kaçına tabi tutulması halinde seyahat özgürlüğü ve fiziki hareket özgürlüğünün; sahip olduğu silah veya sürücü belgesini kaleme teslim etme yükümlülüklerinden bir veya bir kaçına tabi tutulması halinde zilyetlik hakkının sınırlandırılması söz konusu olacaktır.⁴⁷

b. Şüpheli veya Sanığın Rızasına Dayanmama

Koruma tedbirlerinin zorlama niteliği bulunmaktadır.⁴⁸ Koruma tedbirleri, ilgili kişiye karşı zor kullanılarak veya ilgili kişinin rızası olmadan uygulanır. Yakalama, gözaltı, tutuklama, adli kontrol, zorlama gerektirirken, iletişimin denetlenmesi, gizli soruşturmacı görevlendirilmesi, teknik araçlarla izleme tedbirleri ise herhangi bir zorlamaya dayanmaksızın, ilgilinin rızası olmadan uygulanan tedbirlerdir.⁴⁹

Ceza Muhakemesi Kanununun 110. maddesi, şüphelinin soruşturma aşamasında, Cumhuriyet savcısının istemi üzerine hâkim tarafından adli kontrol altına alınabileceğini düzenlemiştir. Şüpheli veya sanığın adli kontrol altına alınmasına soruşturma aşamasında Cumhuriyet savcısının talebi ile hâkim tarafından veya CMK'nın 110. maddesinin 3. fıkrası gereğince kovuşturma aşamasında asıl davaya bakmakla görevli hâkim veya mahkeme tarafından karar verilebilecektir. Görüleceği üzere burada şüpheli veya sanığın rızası aranmamaktadır.

c. İhtiyari Olma

Kanun koyucu tüm koruma tedbirlerinde koruma tedbiri kararını vermeye yetkili makama takdir hakkı tanımıştır. Koruma tedbirleri kanunda öngörülmüş tüm şartlar oluşsa dahi zorunlu değil, ihtiyaridir. Hâkim, Cumhuriyet savcısı veya bazı hallerde kolluk amiri tedbirin uygulanıp uygulanmayacağına somut olayı değerlendirerek karar verecektir. Örneğin, tutuklamaya ilişkin kararın verilmesinde takdir hakkı yalnızca hâkim veya mahkemeye tanınmış iken, kanunda öngörülmüş şartların gerçekleşmesine bağlı

⁴⁷ Mutta, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Adli Kontrol”, 21.

⁴⁸ Ünver ve Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 329.

⁴⁹ Ünver ve Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 329.

olarak, arama ve elkoymaya ilişkin kararı Cumhuriyet savcısı, yakalama ve gözaltına almaya ilişkin kararları ise kolluk amirleri verebilecektir.

Ceza Muhakemesi Kanunu tutuklama nedenlerinin oluşması halinde tutuklama yerine şüphelinin adli kontrol altına alınabileceğini, şartların oluşması durumunda dahi adli kontrol kararının zorunlu olmadığını hâkim veya mahkemenin takdirinde olduğunu düzenlemektedir.

d. Araç Niteliğinde Olma

Koruma tedbirleri, yargılama sürecinin sağlıklı şekilde yürütülmesi ve neticelendirilmesini sağlayan araçlardır. Amaç ise sağlıklı bir yargılama sonucunda maddi gerçekliğe ulaşılmasıdır. Yargılamanın tamamlanması ve nihayetinde sanık veya şüpheli hakkında hüküm verilmesi amaç iken, bu amaca ulaşmayı sağlayan, delilleri elde etmeyi kolaylaştıran, sanık veya şüphelinin yargılamaya katılımını sağlayan ise koruma tedbirleridir. Bir başka deyişle koruma tedbirleri yargılamada kendi başlarına bir anlam ifade etmezler, yargılama devam ettiği müddetçe gereksinim duyulan vasıtalarlardır.⁵⁰ Araç olma doğrudan veya dolaylı olabilir⁵¹; yargılamaya yardımcı olma maksadıyla tedbire başvurulması, örneğin elkoyma yapılması, araca doğrudan başvurulmasıdır. Ancak bir başka tedbiri uygulayabilmek maksadıyla tedbire başvuruluyorsa burada dolaylılık söz konusudur. Örneğin, tutuklamaya başvurmak için kişinin yakalanması veya elkoyma tedbiri için arama yapılması gibi.

Adli kontrol ile elde edilmek istenen amaç, tıpkı tutuklamada olduğu gibi şüpheli veya sanığın kaçmasının engellenmesi, yargılamanın sağlıklı şekilde devamının sağlanması ve delillerin yok edilmesinin önüne geçilmesidir.⁵² Adli kontrol yükümlülükleri incelendiğinde bu amaçlara ek olarak; şüphelinin yargılama masraflarını gidermesini sağlamak, yeni bir suç işlemesini önlemek, tedavi olmasını ve topluma yeniden kazandırılmasını sağlamak, mağdurun uğradığı zararı gidermesini sağlamak, şüpheliyi tutukevinin zararlarından koruyarak yeniden suç işlemesine engel olmak, işsiz

⁵⁰ Yenisey ve Nuhoğlu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 323.

⁵¹ Yenisey ve Nuhoğlu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 323.

⁵² Gökçen vd., *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 442.

kalmasını ve sosyal hayattan kopmasını engellemek gibi amaçlarının da olduğu görülecektir.⁵³

Görüldüğü gibi adli kontrol başlı başına bir amaç olmayıp yargılamanın sağlıklı şekilde neticelendirilmesi amacına hizmet eden araçlardan bir tanesidir.

e. Geçici Olma

Koruma tedbirleri yargılama devam ettiği müddetçe başvurulabilen hukuki çarelerdir. Amaç değil araç olmalarının doğal bir sonucu olarak da geçici nitelik taşırlar. Yargılama süreci boyunca devam etmiş olsalar bile en nihayetinde kesin hüküm ile birlikte son bulurlar. Yargılamanın herhangi bir safhasında uygulanmaya başlanılan koruma tedbirinin yargılama boyunca kendiliğinden devam etmesi söz konusu değildir. Tedbire ihtiyaç kalmadığı anda tedbirin uygulanmasına derhal son verilmelidir.

Muhakeme Kanunumuz, kişi hak ve hürriyetlerini korumak ve uygulamada keyfiliğe engel olmak adına tutukluluk ve adli kontrol bakımından gözden geçirme süreleri öngörmektedir. Tutuklama bakımından CMK'nın 108/1. maddesi, *“Soruşturma evresinde şüphelinin tutukevinde bulunduğu süre içinde ve en geç otuzar günlük süreler itibarıyla tutukluluk hâlinin devamının gerekip gerekmeyeceği hususunda, Cumhuriyet savcısının istemi üzerine sulh ceza hâkimi tarafından 100 üncü madde hükümleri göz önünde bulundurularak, şüpheli veya müdafii dinlenilmek suretiyle karar verilir.”* ve 108/3. maddesi ise kovuşturma aşamasında uygulanmak üzere *“Hâkim veya mahkeme, tutukevinde bulunan sanığın tutukluluk hâlinin devamının gerekip gerekmeyeceğine her oturumda veya koşullar gerektirdiğinde oturumlar arasında ya da birinci fıkrada öngörülen süre içinde de re'sen karar verir.”*, adli kontrol bakımından ise CMK'nın 110. maddesi *“Şüpheli veya sanığın adli kontrol yükümlülüğünün devamının gerekip gerekmeyeceği hususunda en geç dört aylık aralıklarla; soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısının istemi üzerine sulh ceza hâkimi, kovuşturma evresinde ise resen mahkeme tarafından 109 uncu madde hükümleri göz önünde bulundurularak karar verilir.”* düzenlemelerini içermektedir.

Kanun koyucu ayrıca bazı tedbirlerde azami süreler öngörerek tedbirlerin kötüye kullanılmasının önüne geçmiştir. Örneğin, CMK'nın gözaltına alma tedbirini düzenleyen

⁵³ Doğan Soyaslan, “Adli Kontrol”, 1110.

91. maddesi gözaltı süresinin, “yakalama yerine en yakın hâkim veya mahkemeye gönderilmesi için zorunlu süre hariç, yakalama anından itibaren yirmidört saati” geçemeyeceğini, tutuklamayı düzenleyen 102. maddesi tutukluluk süresinin, “ağır ceza mahkemesinin görevine girmeyen işlerde ... en çok bir yıl... Ağır ceza mahkemesinin görevine giren işlerde, ...en çok iki yıl” olabileceğini, adli kontrolü düzenleyen 110/A maddesi ise adli kontrol süresinin, “Ağır ceza mahkemesinin görevine girmeyen işlerde ... en çok iki yıl... Ağır ceza mahkemesinin görevine giren işlerde, ... en çok üç yıl” olabileceğini düzenlemektedir. Bütün koruma tedbirleri için sınırlayıcı süreler öngörülmemiş ise de koruma tedbirlerinin niteliği düşünülerek yargılamada ihtiyaç duyulduğu sürece kullanılabilecekleri açıktır.⁵⁴ Sonuç olarak koruma tedbirinden beklenen faydanın gerçekleşme ihtimali kalmamışsa veya fayda gerçekleşmiş ise tedbirin uygulanmasına son verilmelidir.⁵⁵

Ayrıca bazı tedbirler niteliği gereği bir başka tedbire dönüşerek kendiliklerinden son bulurlar. Örneğin yakalama, gözaltı ile gözaltı ise tutuklama ya da adli kontrol altına alınmak ile kendiliğinden son bulmuş olur.

Adli kontrol kanunda belirtildiği gibi sadece soruşturma ve/veya kovuşturma safhasında uygulama alanı bulacaktır. Araç olma niteliğinin doğal bir sonucu olarak adli kontrol, kişiler hakkında ancak geçici olarak uygulanabilir. Kanun koyucu, 08.07.2021 tarihinde CMK’ya giren 110/A maddesiyle de adli kontrolün geçici niteliğini hüküm altına almış, uygulanmasında soruşturma konusu eylemde görevli mahkemeye göre üst sınırlar belirlemiştir. Buna göre:

Ağır ceza mahkemesinin görevine girmeyen işlerde adli kontrol süresi en çok iki yıldır. Ancak bu süre, zorunlu hâllerde gerekçesi gösterilerek bir yıl daha uzatılabilir. ... Ağır ceza mahkemesinin görevine giren işlerde, adli kontrol süresi en çok üç yıldır. Bu süre, zorunlu hâllerde, gerekçesi gösterilerek uzatılabilir; uzatma süresi toplam üç yılı, Türk Ceza Kanununun İkinci Kitap Dördüncü Kısım Dördüncü, Beşinci, Altıncı ve

⁵⁴ Yenisey ve Nuhoğlu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 324.

⁵⁵ Gökçen vd., *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 391.

Yedinci Bölümünde tanımlanan suçlar ile Terörle Mücadele Kanunu kapsamına giren suçlarda dört yılı geçemez.

Ceza Muhakemesi Kanununun 110/A maddesi mevzuatımıza girmeden evvel de adli kontrol, soruşturma ve/veya kovuşturma aşamasında uygulanabilen bir araç olması sebebiyle geçicilik niteliğini haizdi. Ancak uzun süren yargılamalarda kişilerin haklarının ölçsüz biçimde sınırlandırılmasına sebebiyet veriliyordu. CMK'nın 110/A maddesi, şüpheli ve sanık haklarını güvence altına alan olumlu bir gelişme olarak Kanunumuzda yerini almıştır.

Adli kontrol için öngörülen üst süreler dolmamış olsa bile adli kontrol, amaca ulaşıldığı veya ulaşılamayacağını anlaşıldığı anda son bulmalıdır.

Görüldüğü üzere adli kontrol, koruma tedbirlerinde bulunması gereken tüm ortak özellikleri taşımaktadır. Bunun yanında muhakeme kanunumuzda düzenlenme yeri de göz önüne alınarak adli kontrolün hukuki niteliği bakımından bir koruma tedbiri olduğunu kabul etmekteyiz.

Ancak adli kontrol yükümlülüklerinden olan, “*hâkimin belirttiği merci veya kişilerin çağrılarına ve gerektiğinde meslekî uğraşlarına ilişkin veya eğitime devam konularındaki kontrol tedbirlerine uymak*” (m. 109/3-c), “*her türlü taşıtları veya bunlardan bazılarını kullanamamak ve gerektiğinde kaleme, makbuz karşılığında sürücü belgesini teslim etmek*” (m. 109/3-d), “*özellikle uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla, hastaneye yatmak dâhil, tedavi veya muayene tedbirlerine tâbi olmak ve bunları kabul etmek*” (m. 109/3-e), “*şüphelinin parasal durumu göz önünde bulundurularak, miktarı ve bir defada veya birden çok taksitlerle ödeme süreleri, Cumhuriyet savcısının isteği üzerine hâkimce belirlenecek bir güvence miktarını yatırmak*” (m. 109/3-f), “*silâh bulunduramamak veya taşıyamamak, gerektiğinde sahip olunan silâhları makbuz karşılığında adlî emanete teslim etmek*” (m. 109/3-g), “*Cumhuriyet savcısının istemi üzerine hâkim tarafından miktarı ve ödeme süresi belirlenecek parayı suç mağdurunun haklarını güvence altına almak üzere aynî veya kişisel güvenceye bağlamak*” (m. 109/3-h), “*aile yükümlülüklerini yerine getireceğine ve adlî kararlar gereğince ödemeye mahkûm edildiği nafakayı düzenli*

olarak ödeyeceğine dair güvence vermek” (m. 109/3-i), koruma tedbirlerinin özelliklerini taşınamakta, dolayısıyla tutuklamaya alternatif teşkil etmemektedir.⁵⁶

Sayılan bu yükümlülükler toplumun korunması, suçta tekerrürün önlenmesi amaçlarına hizmet eden ve önleme tedbirlerinin bir türünü oluşturan güvenlik tedbiri niteliğini taşımaktadırlar. Güvenlik tedbiri, suç sayılan eylemi gerçekleştirdiği sabit olan kişinin tehlikeliliği nedeniyle hükümden sonra uygulanan tedbirleri ifade etmektedir.⁵⁷ Koruma tedbirleri ise suçluluğu henüz sabit olmayan kişi hakkında yürütülen yargılamanın doğru sonuçlanmasına destek sağlayan, dolayısıyla kesin hükme varılmadan evvel uygulanan tedbirleri ifade etmektedir. Adli kontrol sisteminin CMK’ya işlenmesinde en önemli başvuru kaynağı olan Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu güvenlik tedbiri olarak adli kontrole başvurulabileceğini açıkça düzenlemektedir.⁵⁸ Türk doktrininde de bazı yazarlar şüpheli veya sanığın korunması amacıyla bazı güvenlik tedbirlerine hükümden önce koruma tedbiri niteliğinde başvurulabileceğini savunmaktadır.⁵⁹ Somut dosyada şüpheli veya sanığın tehlikeliliği hususunda “gecikmede tehlike” ve “haklı görünüş” gibi şartların bulunması durumunda⁶⁰ telafisi imkânsız zararlara yol açılmasının engellenmesi namına kanaatimizce de kişinin tedavi ve muhafaza edilmesi gerekmektedir. Ancak kanunun bu hali ile kişi hakkında kesin hüküm bulunmaksızın, adli kontrol yükümlülüğü adı altında niteliği güvenlik tedbiri olan koruma tedbirlerine hükmedilmesi suçsuzluk karinesinin ihlaline neden olabilecektir.⁶¹ CMK’da yapılacak bir değişiklik ile bu yükümlülüklerin alternatif teşkil edebileceği bir tutuklama nedeninin kanuna dâhil edilmesi veya bahsi geçen yükümlülüklerin adli

⁵⁶ Mahmut Koca, “Tutuklamada Oranlık İlkesi Çerçevesinde 2002 CMUK Tasarısının “Adli Kontrol” Tedbirinin Değerlendirilmesi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5/2(2003): 133; Nur Centel, “Yeni Ceza Muhakemesi Yasası’nda Adli Kontrol- Tutuklama- Yakalama ve Haksızlıkların Tazminatla Giderilmesi”, *Doç. Dr. Mehmet Somer’in Anısına Armağan*, (2006): 842.

⁵⁷ Sulhi Dönmezer ve Sahir Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku Cilt: II*, (İstanbul: Beta Yayınları, 1999), 571; Hafizoğulları, “Cezalar ve Güvenlik Tedbirleri”, 267.

⁵⁸ Barkın Asal, “Ceza Muhakemesi Hukukumuzda Yeni Bir Koruma Tedbiri: Adli Kontrol”, içinde *Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Türk Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku*, (İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları, 2008), 402.

⁵⁹ Kunter, Yenisey ve Nuhoğlu, *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*, 846; akıl hastaları ve uyuşturucu veya alkol bağımlısı kişiler hakkında koruma tedbiri niteliğinde, geçici olarak “muhafaza ve tedavi altına alma” kararı verilebilmesi gerektiğini belirtmektedir.

⁶⁰ Mehmet Tezcan, “Adli Kontrol”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012), 30.

⁶¹ Centel ve Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 457; Faruk Erem, “Türk Ceza Hukukunda Emniyet Tedbirleri”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1/3 (1944): 351-378.

kontrol yükümlülükleri içerisinde değil, başka bir kurum içerisinde düzenlenmesinin kanunun ruhuna daha uygun olacağı kanaatindeyiz.⁶²

1999 tarihli CMUK tasarısında “suçun yinelenmesine engel olunması” bir tutuklama nedeni olarak öngörülmekteydi.⁶³ Tasarıda düzenleniş biçimi ile bu yükümlülükler tutuklamaya alternatif oluşturma maksadını taşıyorlardı. Ancak CMK’da “tekrar suç işlenmesinin önlenmesi” mahiyetinde bir tutuklama nedeni bulunmamaktadır⁶⁴. Haliyle bu yükümlülükler tutuklamaya alternatif olma niteliği taşımamakta ve adli kontrolün düzenlenme maksadını aşmaktadır.

3. Koruma Tedbirlerinin Ön Şartları

Ceza Muhakemesi Kanunumuz her bir koruma tedbirinin uygulanabilmesi için gerekli olan şartları ayrı ayrı öngörmüştür. Aşağıda açıklanacak olan şartlar ise kanunda ayrıca öngörülmüş olanlardan önce tüm koruma tedbirlerinin uygulanmasında öncelikle dikkate alınması gereken temel şartlardır.⁶⁵ Ön şartların neler olduğu konusunda doktrinde tam bir fikir birliği bulunmamakta, farklı yazarlar tarafından farklı sınıflandırmalar yapılmaktadır.⁶⁶ Bizim çalışmamızda ön şartlar; kanuni düzenlemeye dayanma, belirli bir suç şüphesine dayanma, gecikmede tehlike bulunması, görünüşte haklılık, ölçülülük olarak kabul edilmiştir.

a. Kanuni Düzenlemeye Dayanma

Koruma tedbirlerinin temel hak ve hürriyetlere, kesin hüküm verilmeden evvel, müdahale niteliği taşıdığını yukarıda belirtmiştik. Bu niteliğinin bir sonucu olarak koruma tedbirlerinin yalnızca kanunlarda düzenlenmesi söz konusudur.⁶⁷ Anayasa’nın 13. maddesi bunu “*Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla*

⁶² Metin Feyzioğlu, “5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu Hakkında Bazı Tespit ve Değerlendirmeler”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 19/62 (2006): 56.

⁶³ Sulhi Dönmezer ve Feridun Yenisey, *Karşılaştırmalı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ve 1999 Tasarısı, Gerekçeler*, (İstanbul: Alkım Yayınları, 1999), 202.

⁶⁴ Mehmet Ökmen, Bir Tutuklama Nedeni Olarak “Yeniden Suç İşleme Tehlikesi”, *Antalya Bilim Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6/12 (2018): 1.

⁶⁵ Yenisey ve Nuhoğlu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 324.

⁶⁶ Ünver ve Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 330; suç şüphesinin bulunması, kanuni düzenleme, gecikmezlik-gerekliklik, görünüşte haklılık, orantılılık, Centel ve Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 324; gecikmede tehlike, haklı görünüş, ölçülülük-orantılılık.

⁶⁷ Centel ve Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 268.

sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz.” şeklinde ifade etmektedir. Dolayısıyla kanuni bir düzenlemeye dayanmayan koruma tedbiri hukuka aykırılık teşkil edecek ve bu şekilde elde edilen deliller de yargılamada kullanılamayacaktır. Hukukumuzda Anayasaya uygun olarak bütün koruma tedbirleri kanun ile düzenlenmiş ve ayrıca bu tedbirlerin birçoğuna Anayasada da yer verilmiştir.⁶⁸ Muhakeme kanunumuz dikkate alındığında kanunilik ilkesinin büyük önem taşıdığı konulardan birisinin de koruma tedbirleri olduğu görülecektir.⁶⁹

Anayasanın 90. maddesinin 5. fıkrası gereği, temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası anlaşmalar ile kanunların farklı hükümler içermesi durumunda uluslararası anlaşma hükümleri esas alınacaktır. Koruma tedbirlerinin, temel hak ve özgürlüklere ilişkin sınırlandırma teşkil ettiklerine yukarıda değinmiştik. Bu nedenle koruma tedbirleri hususunda uluslararası anlaşmaların da kanun hükmünde olduğu ve hatta ulusal mevzuat ile çatışan uluslararası mevzuat hükümleri söz konusu olduğunda uluslararası mevzuatın asıl kabul edileceği de unutulmamalıdır.⁷⁰ Örneğin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, ülkemizin taraf olduğu en önemli uluslararası sözleşmedir. Sözleşmenin 5. maddesi yakalama ve tutulmaya ilişkin düzenlemeler içermekte, şartlar belirlemektedir. Bu şartlar ile CMK’da öngörölmüş şartların çatışması halinde AİHS’in 5. maddesinin geçerli olacağı kabul edilmelidir.

b. Belirli Bir Suç Şüphesine Dayanma

Türk Dil Kurumu, şüpheyi “kuşku” olarak, kuşkuyu ise “Bir olguyla ilgili gerçeğin ne olduğunu kestirememekten doğan kararsızlık, kuruntu, işkil, şüphe, acaba, şek.” şeklinde tanımlamaktadır.⁷¹ Ceza muhakemesinde ise şüphe, suç içeren bir eylemin gerçekleşip gerçekleşmediği hakkında veya bu eylemi gerçekleştiren kişi bakımından tereddüde düşölmesi halinde ortaya çıkar.⁷²

⁶⁸ Ünver ve Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 332.

⁶⁹ Arda Atakan, “Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması ve Sınırlamanın Sınırını Oluşturan Ölçütler”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), 3.

⁷⁰ Ayhan Döner, *Türk Anayasa Hukuku*, (Ankara: Yetkin Yayınevi, 2024), 425; Öztürk, Kazancı ve Güleç, *Koruma Tedbirleri*, 32.

⁷¹ “Türk Dil Kurumu Sözlükleri”

⁷² Özkan Gültekin, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Şüphe Kavramı”, *Terazi Hukuk Dergisi*, 5/46 (2010): 121.

Ceza Muhakemesi Kanununun 160. maddesi, bir eylem hakkında soruşturma başlatılabilmesi için “...bir suçun işlendiği izlenimini veren bir hali...” gerekli görmüştür ki buna başlangıç şüphesi⁷³ denir. Başlangıç şüphesi, bir suçun işlendiği hususunda objektif akla ve mantığa uygun somut delillere dayalı şüphe, belirtidir.⁷⁴ Somut verilere dayanmayan düşünceler başlangıç şüphesi olarak kabul edilemeyerek, bir soruşturmaya esas teşkil etmeyecektir. Başlangıç şüphesini takdir yetkisi ise Cumhuriyet savcısına aittir. Soruşturma işlemlerine başlandıktan sonra kovuşturma aşamasına geçilmesi veya soruşturmanın başka bir şekilde sonlandırılması için kaçınılmaz olarak delillerin toplanması ve bu amaca yönelik olarak koruma tedbirlerine başvurulması söz konusu olacaktır. CMK’nın 170. maddesi ise soruşturma evresi sonunda toplanan delillerin suçun işlendiği hususunda yeterli şüphe oluşturması durumunda Cumhuriyet savcısının kamu davası açma görevini düzenlemektedir. Bu şekilde yeterli şüphe ile başlayacak olan kovuşturma safhası ise hâkim veya mahkeme tarafından kesin kanaate ulaşılması ile sona erecektir.⁷⁵

Kanun koyucu, soruşturma aşamasında yeterli şüpheyne, kovuşturma aşamasında ise kesin kanaate ulaşmada delil toplama araçları olan koruma tedbirlerinden her biri için kısıtlanan temel hakkın niteliğine bağlı olarak değişen şüphe dereceleri öngörmüştür⁷⁶. Örneğin; arama tedbirine başvurulabilmesi için daha az yoğun olan makul şüphenin bulunması yeterli iken, tutuklama ve dolayısıyla adli kontrol tedbirlerinin uygulanabilmesi için kuvvetli şüpheyne ulaşılması gerekmektedir.

Soruşturmaya başlanması için gereken şüphe CMK’nın uygulanması bakımından aranılan minimum şüphedir. Koruma tedbirleri için aranılan şüphe derecesi her halükarda başlangıç şüphesinden daha yoğun olmalıdır, zira tedbirin uygulanması kişilerin hak ve hürriyetlerinin sınırlandırılmasına sebebiyet vermektedir.⁷⁷ Koruma tedbirlerinin kendi içerisinde de şüphe dereceleri farklılık göstermekte, hak ve hürriyete müdahale derecesine göre aranılan şüphe yoğunlaşmaktadır.

⁷³ Yenisey ve Nuhoglu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 327.

⁷⁴ Ünver ve Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 331.

⁷⁵ Özkan Gültekin, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Şüphe Kavramı”, 130.

⁷⁶ İlyas Şahin, “Türk Ceza Yargılaması Hukukunda Koruma Tedbirleri Bakımından Esas Alınan Şüphe Kavramının İncelenmesi”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 20/3 (2014): 109.

⁷⁷ Ünver ve Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 331.

(1) Şüphe Çeşitleri

Doktrinde şüphe derecelerine ilişkin farklı yazarlarca yapılmış farklı sınıflandırmalar bulunmaktadır.⁷⁸ CMK ise koruma tedbirlerinde öngörülen şüphe derecelerini, örneğin, gözaltına alma için “*kişinin bir suçu işlediği şüphesini gösteren somut deliller*”, tutuklama veya adli kontrol için “*kuvvetli suç şüphesini gösteren somut deliller*” veya arama için “*yakalanabileceği veya suç delillerinin elde edilebileceği hususunda makul şüphe*” gibi sınıflandırma açısından zorluk yaratabilecek, her tedbir için farklı terimlerle ifade etmektedir. Biz çalışmamızda şüpheyi, basit ve yoğun şüphe olarak sınıflandırmayı tercih edeceğiz, zira bu ayrımın daha basit ve anlaşılır olacağı kanaatindeyiz.

(a) Basit Şüphe

Başlangıç şüphesi olarak da kabul edilen basit şüphe soruşturmaya başlanılabilmesi için gerekli olan şüphe derecesidir. CMK’nın 160. maddesi bunu, “suç işlendiği izlenimini veren hal” olarak tanımlamaktadır. Bu hali, gerçekleştirilen eylemin suç teşkil ettiği kanısını oluşturan somut durum olarak açıklayabiliriz.

Şüphenin en hafif derecesi olan basit şüphe için kesin bir delil, belge ya da doğruluğundan emin olunan bilgiye ihtiyaç yoktur ancak sadece tahminlere dayalı somut vakıalara dayanmayan iddialar da basit şüphe oluşturmaz.⁷⁹ Sayıca az veya yetersiz delile dayanılması halinde basit şüpheden bahsedilir.⁸⁰

(b) Yoğun Şüphe

Mevcut delillerin sayıca az olmaması veya nitelik bakımından basit şüpheyi nazaran daha doyurucu olması durumunda yoğun şüphe söz konusu olacaktır. Yoğun şüphe ise yine delillerin yoğunluk durumuna göre, yeterli ve kuvvetli şüphe olarak sınıflandırılmaktadır.

⁷⁸ Gökçen vd., *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 394; basit şüphe, makul şüphe, yeterli şüphe, kuvvetli şüphe olarak; Öztürk (vd.), *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s.443; temelde basit şüphe ve yoğun şüphe, yoğun şüpheyi ise yeterli ve kuvvetli şüphe olarak; Yenisey ve Nuhoglu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 327; makul şüphe, başlangıç şüphesi ve yeterli şüphe olarak sınıflandırmaktadır.

⁷⁹ Mesut Bedri Eryılmaz, *Türk ve İngiliz Hukukunda ve Uygulamasında Durdurma ve Arama*, (Ankara: Seçkin Yayınları, 2003), 47.

⁸⁰ Öztürk (vd.), *Ceza Muhakemesi Hukuku*, s.443.

(i) Yeterli Şüphe

Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 170. maddesinin 2. fıkrasına göre kamu davası açılması için gereken şüphe, yeterli şüphedir. Soruşturma süresince elde edilen deliller ile yargılama sonucunda kişinin mahkûm olma ihtimalinin beraat etme ihtimalinden daha fazla ve güçlü olduğu durumdur.⁸¹ Yeterli şüphe halinde, basit şüpheye göre deliller sayıca daha fazla ve güçlüdür.⁸²

Yeterli delil kavramı ile yeterli şüphe kavramı eşdeğer değildir; şüphe içerisinde delil, olgu ve emareleri barındırmaktadır. Yeterli şüpheye yeterli delil ve olgulardan hareketle ulaşılmaktadır.⁸³ CMK'nın 170. maddesine göre deliller ve olguların yeterli şüpheyi oluşturup oluşturmadığının takdiri Cumhuriyet savcısıdır. Yeterli şüpheye ulaşıldığını takdir eden Cumhuriyet savcısı artık kamu davası açmak durumundadır.

(ii) Kuvvetli Şüphe

Kuvvetli şüphe en yoğun şüphe derecesidir ki burada artık deliller nitelik ve nicelik bakımından daha güçlüdür. Suçun işlendiği hususunda daha acil, zorlayıcı ve yoğun bir şüphenin mevcut olduğu anlamına gelir.⁸⁴

Eldeki mevcut deliller gözetildiğinde, yargılama sonucunda kişinin mahkûm olması kuvvetle muhtemel ise kuvvetli şüphe mevcut demektir.⁸⁵ Ancak yine de bu bir şüphe halidir ve kişinin eylemi gerçekleştirdiği hususunda kesin kanaate varılmamıştır, beraat etme ihtimali devam etmektedir.

(2) Koruma Tedbirleri için Gerekli Şüphe

Koruma tedbirlerinden pek çoğu için kanun koyucu kuvvetli şüpheyi aramaktadır. 21.02.2014 tarih ve 6526 sayılı Kanun ile CMK'nın ilk halinde bulunmayan “somut delillere dayanan kuvvetli şüphe” kavramı, taşınmaz, hak ve alacaklara elkoyma,

⁸¹ Ahmet Gökçen, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Basit Elkoyma ve Postada Elkoyma (Özellikle Telefonların Gizlice Denetlenmesi)*, (Ankara: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Yayınları, 1994), 69; Murat Balcı, “Delillerin, Suçun İşlendiği Hususunda Yeterli Şüphe Oluşturması (CMK m.170/2)”, *Terazi Hukuk Dergisi*, 7/72 (2012): 11.

⁸² Öztürk, Kazancı ve Güleç, *Koruma Tedbirleri*, 34.

⁸³ Fatih Birtok, “Cumhuriyet Savcısının Delilleri ve Fiili Takdir Yetkisi”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 19/2 (2013): 957.

⁸⁴ İlyas Şahin, “Türk Ceza Yargılaması Hukukunda Koruma Tedbirleri Bakımından Esas Alınan Şüphe Kavramının İncelenmesi”, 118.

⁸⁵ Özbek, Doğan ve Bacaksız, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 255.

bilgisayarlarda, bilgisayar programlarında ve kütüklerinde arama, kopyalama ve elkoyma, telekomünikasyon yoluyla iletişimin dinlenilmesi, kayda alınması ve sinyal bilgilerinin değerlendirilmesi, gizli soruşturmacı görevlendirilmesi ve teknik araçlarla izleme koruma tedbirlerine başvurulma şartı olarak Kanunumuza girmiştir. Ancak kuvvetli şüphenin varlığı için her halükarda somut olayların varlığı gerekmektedir. Soyut durum ve düşünceler ile kuvvetli şüpheye hatta basit şüpheye dahi ulaşamayacağını aksi halde bu durumun keyfiliğe yol açabileceğini yukarıda da belirtmiştik. Kanımızca kanun koyucu bu düzenleme ile somut delillerin önemini vurgulamayı amaçlamaktadır.⁸⁶

c. Gecikmede Tehlike Bulunması

Koruma tedbirlerine soruşturma veya kovuşturma aşamasında başvurulabilmektedir. Soruşturma aşamasında başvurulması halinde cezalandırma için şartların henüz olgunlaşmaması, yeterli ve güçlü delillere ulaşamaması söz konusu olacaktır. Her ne kadar pek çok koruma tedbirine başvurmada kuvvetli şüphe aranmış olsa da tüm koruma tedbirlerinin uygulanması için bu kadar yoğun şüpheye ulaşılması aranmamaktadır. Henüz yoğun şüpheye ulaşamadığı bu hallerde, koruma tedbirleri ile kişinin hak ve hürriyetlerinin sınırlandırılması büyük bir haksızlık teşkil etmektedir. Muhakeme hukuku bu haksızlığı gecikmede tehlike bulunması, yani koruma tedbirine müracaat etmenin amaca ulaşmada zorunluluk arz etmesi şartıyla kabullenmektedir.⁸⁷

Gecikmede tehlike bulunması, duruma derhal müdahale edilmemesi halinde korkulan bir sonucun meydana geleceği veya gecikme halinde artık tedbirin faydasız kalacağı anlamına gelmektedir.⁸⁸ Koruma tedbirlerinin amaçları göz önüne alındığında, maddi gerçeğe ulaşamayacak olması, delillerin elde edilemeyecek olması veya yargılama sonucunda verilecek kararın uygulanma imkânının kalmayacak olması durumları gecikmede tehlikeliliğe işaret eder.⁸⁹

Gecikmede tehlikelilik durumu her dosya bakımından karar yetkisine sahip süje tarafından değerlendirilmelidir.⁹⁰ Kararın geçerliliği ve toplanan delillerin hukuka

⁸⁶ Öztürk, Kazancı ve Güleç, *Koruma Tedbirleri*, 36.

⁸⁷ Yenisey ve Nuhoglu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 324.

⁸⁸ Gökçen vd., *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 392.

⁸⁹ Ünver ve Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 333; Cumhuriyet Şahin ve Neslihan Göktürk, *Ceza Muhakemesi Hukuku I*, (Ankara: Seçkin Yayınları, 2021), 269.

⁹⁰ Turhan Tufan Yüce, “Zorlayıcı Önlem Teorisi I”, 72.

uygunluğu açısından kararı verecek olan makamın gecikmesinde tehlike bulunan durumu açıkça izah etmesi, genel ve yüzeysel gerekçelerden kaçınması gerekmektedir.⁹¹

d. Görünüşte Haklılık

Ceza muhakemesi kapsamında kişilerin temel hak ve hürriyetlerinin sınırlandırılması olağan şartlarda bir yargılama sonucu haklarında kesin hüküm verilmesi ile mümkündür. Koruma tedbirleri bu duruma istisna oluşturur. Öyle ki koruma tedbirleri kişiler hakkında kesin hüküm olmaksızın temel hak ve hürriyet kısıtlamalarına yol açar. Koruma tedbirlerinin özde haklı olarak uygulanıp uygulanmadığı ancak yargılama sonucunda anlaşılabilir, yargılama sonuçlanana kadar görünüşte haklı olmaları yeterli kabul edilmektedir.⁹² Gecikmesinde tehlike bulunan hal nedeniyle şüpheler bertaraf edilmeksizin, kişinin suçu işlemiş olma ihtimali dikkate alınarak koruma tedbirine karar verilmesi söz konusu olacaktır.⁹³

e. Ölçölülük (Orantılılık)

Demokrasinin olmazsa olmazlarından biri temel hak ve özgürlüklerin korunması iken gerek kamu düzeninin korunması ve gerekse de hak ve özgürlüklerin kullanımının garanti altına alınması bakımından bunların belirli ölçülerde sınırlandırılması zorunludur. Ancak bu sınırlandırmanın keyfilığe varmaması ve sınırlandırmanın da sınırlarının belirlenmesi gerekmektedir.⁹⁴ Modern anayasal devletlerde, anayasalar temel hak ve özgürlüklerin ne şekilde sınırlandırılabilirliğini gösteren ilke ve esaslar belirleyerek keyfi uygulamaların önüne geçmektedir.⁹⁵ Günümüzde özellikle kamu hukuku dalında olmakla birlikte tüm hukuk dallarında kabul görmüş temel sınırlama kıstaslarından bir tanesi de ölçölülük ilkesidir.⁹⁶ 1982 Anayasasının ilk halinde bulunmayan ölçölülük ilkesi 2001 yılında yapılan değişiklik ile Anayasamıza girmiş, temel hak ve hürriyetlerin

⁹¹ Centel ve Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 382.

⁹² Ünver ve Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 333; Mustafa Artuç, *Pratik Ceza Muhakemesi Kanunu Açıklamalı*, (Ankara: Adalet Yayınevi, 2021), 317.

⁹³ Yurtcan, *Ceza Yargılaması Hukuku*, (2018), 318.

⁹⁴ Ayhan Döner, *Türk Anayasa Hukuku*, 197.

⁹⁵ Yüksel Metin, “Temel Hakların Sınırlandırılması ve Ölçölülük: Ölçölülük İlkesi Evrensel Bir Anayasal İlke Midir?”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7/1 (2017): 1; Yücel Oğurlu, “AİHM Kararları ve Türk İdare Hukukunda Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılmasında Bir Yargısal Denetim Ölçütü Olarak Ölçölülük İlkesi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Prof. Dr. Turhan Tufan Yüce’ye Armağan*, 2001: 492.

⁹⁶ Jülide Gül Erdem, “Ölçölülük İlkesinin İdarenin Takdir Yetkisinin Kullanımındaki Yeri”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 62/4 (2013): 972.

sınırlandırılması başlığını taşıyan 13. madde ile bir sınırlama ölçütü olarak açıkça kabul edilmiştir. Maddeye göre temel hak ve özgürlüklere ilişkin sınırlamalar “*Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine*” aykırı olamayacaktır.

Ölçülülük ilkesi, temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasında başvurulacak aracın, amacın gerçekleşmesi için elverişli olması; aracın sınırlama amacı bakımından zorunlu yani gerekli olması ve ulaşılmaya hedeflenen amaç ile araç arasında ölçülü bir oran bulunması olarak tanımlanabilir.⁹⁷

Yukarıdaki tanımdan da anlaşılacağı gibi ölçülülük ilkesi, üç alt ilkeyi kapsamaktadır. Bunlar; elverişlilik, gereklilik ve orantılılıktır. İlke uygulanırken bu üç alt ilkeye de uyulması eş değerde önem taşımaktadır ve her bir alt ilke ayrı ayrı değerlendirilmelidir.⁹⁸

Elverişlilik ilkesi, aracın amaca ulaşmadaki uygunluğunu ifade etmektedir. Alınan tedbir amaca ulaşılmasını kolaylaştırıyor ise elverişli kabul edilmelidir; amaca ulaşmayı zorlaştırıyor veya amaca ulaşmada herhangi bir etki sağlamıyor ise elverişsiz kabul edilmelidir.⁹⁹

Gereklilik ilkesi, amaca ulaşmada araca başvurma zorunluluğunu ifade etmektedir. İlkenin denetiminde üç temel unsura sırasıyla dikkat edilmesi gerekir: Başvurulan tedbirin getireceği olumsuzlukların değerlendirilmesi, elverişli farklı müdahale araçlarının tespit edilmesi ve bunların olumsuz yönlerinin değerlendirilmesi ile araçların bir bütün olarak kıyaslanıp bunlardan en hafif olanının tercih edilmesi.¹⁰⁰ Sonuç olarak amaca ulaşmada kişi hak ve hürriyetlerine daha az etki eden başka bir araç yok ise araç gereklidir denilebilir.¹⁰¹

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Lütfiye Zengin ve diğerleri* kararında, ciddi ve ağır bir tedbir olan tutuklamanın ancak daha hafif başkaca tedbirlerin birey ve kamu

⁹⁷ Fazıl Sağlam, *Temel Hakların Sınırlanması ve Özünü*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1982, s. 114; Ergun Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, (Ankara: Yetkin Yayınevi, 2023), 115.

⁹⁸ Hilal Erdol, “Ceza Hukuku ve Uygulamada Ölçülülük İlkesi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2017), 8.

⁹⁹ Yüksel Metin, “Ölçülülük İlkesi Evrensel Bir Anayasal İlke Midir?”, 8.

¹⁰⁰ Yüksel Metin, *Ölçülülük İlkesi*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2002), 32.

¹⁰¹ Yüksel Metin, “Ölçülülük İlkesi Evrensel Bir Anayasal İlke Midir?”, 12.

yararını korumada yeterli olmaması halinde makul kabul edilebileceğini, tutuklama tedbirine başvurmada suçun işlendiğine dair kuvvetli belirtilerin yanında tutuklamanın somut olayda gerekli olması gerektiğini de vurgulamaktadır.¹⁰²

“Dar anlamda ölçülülük” olarak da ifade edilen orantılılık ilkesi ise ölçülülük ilkesinin en önemli ve en kritik alt ilkesidir.¹⁰³ Amaca ulaşmada kullanılan araç ile amaç arasında denge bulunması anlamına gelen orantılılık, aslında bir tartım meselesidir. Araç ve amaç bir teraziye konulduğunda araç, kişi bakımından dengesiz bir kayba yol açıyorsa orantılılık ilkesi ihlal edilmiş olacaktır.¹⁰⁴ Eldeki elverişli ve gerekli araçlar arasında yapılacak kıyaslama sonucu kişi hürriyetlerine en az etki eden değil de daha fazla etki edeni seçildiğinde araç ile amaç arasındaki makul denge bozulacak ve ilke ihlal edilecektir.¹⁰⁵

Orantılılık ilkesi, Türk Ceza Kanununun 3. maddesi¹⁰⁶ ile de cezalandırma bakımından garanti altına alınmıştır. Düzenleme, başta hâkimler ve Cumhuriyet savcıları olmak üzere yasa uygulayıcılarını sınırlamakta ve bireyin haklarına yapılan müdahale ile amaçlanan yarar arasında denge öngörmektedir.¹⁰⁷

Yukarıda da görüleceği üzere Anayasamız temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasında ölçülülük ilkesini bir kıstas olarak kabul etmektedir. Koruma tedbirleri, temel hak ve hürriyetlerin kesin hükümden önce sınırlandırılmasına sebebiyet verirler. Bu nedenle koruma tedbirlerinin ön şartlarından bir tanesi de ölçülülük ilkesine uygunluktur. Henüz kesin hüküm mevcut değilken şüpheli veya sanık hakkında ölçüsüz bir tedbire hükmedilmesi halinde, telafisi güç veya imkânsız zararlara sebep olunabilir. Bunlara engel olmak adına araç olarak kullanılacak koruma tedbiri ile elde edilmesi hedeflenen fayda arasında makul, akla yatkın bir denge olmalı ve bu denge tedbir

¹⁰² AİHM, 14.04.2015, 36443/06.

¹⁰³ Yüksel Metin, “Ölçülülük İlkesi Evrensel Bir Anayasal İlke Midir?”, 12.

¹⁰⁴ Yücel Oğurlu, *Karşılaştırmalı İdare Hukukunda Ölçülülük İlkesi*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2002), 145.

¹⁰⁵ Durmuş Tezcan vd., *İnsan Hakları El Kitabı*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2014), 531.

¹⁰⁶ “Adalet ve kanun önünde eşitlik ilkesi

Madde 3- (1) Suç işleyen kişi hakkında işlenen fiilin ağırlığıyla orantılı ceza ve güvenlik tedbirine hükmolunur.

(2) Ceza Kanununun uygulamasında kişiler arasında ırk, dil, din, mezhep, milliyet, renk, cinsiyet, siyasi veya diğer fikir yahut düşünceleri, felsefi inanç, milli veya sosyal köken, doğum, ekonomik ve diğer toplumsal konumları yönünden ayırım yapılamaz ve hiçbir kimseye ayrıcalık tanınmaz.”

¹⁰⁷ Yener Ünver, *Ceza Hukukuyla Korunması Amaçlanan Hukuksal Değer*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2003), 703.

uygulandığı sürece de devam etmelidir.¹⁰⁸ Denge, amaç aleyhine bozulduğu anda derhal tedbire son verilmelidir. Aksi halde tedbirin devamı ile elde edilen fayda hukuka aykırı hale gelecektir.

Ölçülülük ilkesi, hem aynı amaca ulaşmayı sağlayan tedbirlerden hangisinin uygulanacağını belirlenmesini hem de tedbirin ne şekilde, ne kadar süre ve ne yoğunlukta uygulanacağını belirlenmesini içermektedir.¹⁰⁹

Kanun koyucunun bazı fiiller için veya fiilin ceza miktarı göz önüne alınarak bazı koruma tedbirlerinin uygulanamayacağını düzenlemesi, tutuklama ve adli kontrol tedbirleri için belirli aralıklarla gözden geçirme öngörmesi, tedbirlerden her birinin uygulanma süreleri için ayrı ayrı üst sınır belirlemesi, koruma tedbirlerine karar verilmesini bir zorunluluk olarak düzenlemeyip karar merciine takdir yetkisi tanınması, tedbirlerin bazılarında başvuruda “başka türlü delil etme imkânının bulunmaması” şartını arayarak karar merciine araştırma yükümlülüğü getirmesi orantılılık ilkesinin sonuçlarıdır.¹¹⁰ Koruma tedbirlerinden bazıları için bu ilkeye özel olarak değinilmemişse de her koruma tedbirinin uygulanmasında ölçülülük ilkesine uymak temel hak ve hürriyetlerle ilişkisi nedeniyle anayasal bir zorunluluktur.

Anayasa Mahkemesi ölçülülük ilkesini, “*Amaç ve araç arasında makul bir ilişkinin bulunmasını, diğer bir deyişle yapılan sınırlama ile sağladığı yarar arasında hakkaniyete uygun bir dengenin bulunması gereği*”ni ifade ettiği şeklinde tanımlarken¹¹¹, Yargıtay ise “*temel hak veya hürriyete getirilen sınırlandırma ile kullanılan aracın, elde edilmek istenen amacı gerçekleştirmede elverişli ve gerekli olması ile araç-amaç arasındaki makul bir oranın bulunmasını*” sağlayan ilke olarak tanımlamaktadır.¹¹²

¹⁰⁸ Recep Kahraman, “Koruma Tedbirlerinde Orantılılık İlkesi”, *İstanbul Hukuk Mecmuası*, 79/1 (2020): 282; Erdal Yerdelen ve Yavuz Selim Değerli, “Ceza Muhakemesi Koruma Tedbirlerinde Ölçülülük”, *Prof. Dr. Feridun Yenisey’e Armağan*, 1 (2014): 1376.

¹⁰⁹ Gökçen vd., *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 394.

¹¹⁰ Turhan Tufan Yüce, “Zorlayıcı Önlem Teorisi I”, 74; Recep Kahraman, “Koruma Tedbirlerinde Orantılılık İlkesi”, 286.

¹¹¹ AYM, 18.10.2007, E. 2007/4, K. 2007/81, <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Dosyalar/Kararlar/KararPDF/2007-81-nrm.pdf>, E.T. 12.06.2023; AYM, 22.04.2015, E. 2014/171, K. 2015/41, <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Dosyalar/Kararlar/KararPDF/2015-41-nrm.pdf>, E.T. 12.06.2023.

¹¹² Yargıtay 12. Hukuk Dairesi, 15.09.2022, E. 2022/7892, K. 2022/8890, <https://karararama.yargitay.gov.tr/#>, E.T. 12.06.2023.

Ölçülülük ilkesinin koruma tedbirlerine yansması ise somut olayda uygulanmış koruma tedbirinin meşru sınırlar içerisinde kabul edilebilmesi için ulaşılmak istenen amaç ile başvuru aracı arasında bir denge yani oranlılığın sağlanmasıdır.¹¹³ Amaca ulaşmada kişi hak ve özgürlüklerini en az sınırlandıran araç tercih edilmelidir. Araç, amaçtan üstün olması durumunda meşruiyetini yitirecektir. İşte tüm bunlar koruma tedbirleri açısından ölçülülük ilkesinin bir gereğidir.

Ölçülülük ilkesinin ceza hukukumuzda girmesi ile birlikte tutuklamanın sadece zorunlu hallerde uygulanması gereken istisnai bir koruma tedbiri¹¹⁴ olduğu fikri süreç içerisinde muhakeme kanunumuza sindirilmiş, mevzuatımızda, aslolan tutuksuz yargılanma; istisna ise tutuklama haline gelmiştir.¹¹⁵ Ancak kanunun bu kabulünün uygulamacılara kabul ettirilmesinde hala sıkıntılar yaşanmaktadır.

Adli kontrolün muhakeme kanunumuza eklenmesi de ölçülülük ilkesi ile birebir ilintilidir. Adli kontrol sistemi, şüpheli veya sanığın özgürlüğünden neredeyse tamamen yoksun bırakılması ile serbest bırakılması arasındaki keskin çizgiyi yumuşatmakta, hâkim veya mahkemeye kişi özgürlüğünü daha hafif ölçüde sınırlandıracak üçüncü bir seçenek sunmaktadır.¹¹⁶

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Wemhoff/Almanya*¹¹⁷ kararında, tutukluluğun kişinin serbest hareket etme özgürlüğüne getirilen bir sınırlama olduğunu, alternatifinin bulunduğu durumlarda bu ağır tedbire başvurulmaması gerektiğini hüküm altına almıştır.¹¹⁸

Anayasa Mahkemesi de *Halas Aslan* başvurusunda tutuklama ile adli kontrol arasında ölçülülük ilkesinin önemini şu şekilde vurgulamaktadır.¹¹⁹

¹¹³ Mehmet Emin Alşahin, “Adli Kontrol”, *Polise Görev, Yetki ve Sorumluluk Veren Mevzuat Uygulamalarına İlişkin Eğitim Projesi Tebliği 2*, (2008): 379.

¹¹⁴ Yenisey ve Nuhoglu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 374; Osman Yaşar, *Uygulamalı ve Yorumlu 5271 Sayılı Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu*, (Ankara, 2005), 460; Gürsel Yalvaç, *Karşılaştırmalı- Gerekçeli TCK-CMK-CGTİK ve İlgili Kanunlar ile Yönetmelikler*, (Ankara: Adalet Yayınevi, 2007), 789.

¹¹⁵ Artuç, *Pratik Ceza Muhakemesi Kanunu Açıklamalı*, 365.

¹¹⁶ Vahit Bıçak, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2011), 594.

¹¹⁷ AİHM, 27.06.1968, 2122/64.

¹¹⁸ Mahmut Koca, “2002 CMUK Tasarısı”, 121.

¹¹⁹ AYM, 16.02.2017, Başvuru No. 2014/4994, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/4994>, E.T. 13.06.2023.

Suç işlemekle itham edilen kişiler hakkında, "ölçülülük" ilkesi uyarınca en genel ifadeyle adaletin iyi işlemesi meşru amacının sağlanması bakımından tutuklamaya alternatif diğer koruma tedbirlerinin yeterli olup olmadığının incelenmesi gerekir. 5271 sayılı Kanun'un 109. maddesinde öngörülen adli kontrol yükümlülükleri tutuklamaya göre temel hak ve hürriyetlere daha hafif etkide bulunan koruma tedbirleridir. Dolayısıyla tutukluluğun ölçülü olduğunun söylenebilmesi için buna ilişkin kararlarda öncelikle adli kontrol tedbirlerinin tutuklama ile ulaşılmak istenen meşru amaç bakımından neden yeterli olmadığı ortaya konulmalıdır.

C. Adli Kontrolün Amacı ve Tutuklama ile İlişkisi

1. Adli Kontrolün Amacı

Ceza Muhakemesi Kanununun temel amacı, kamu düzeninin korunması ile kişi hak ve hürriyetleri arasında bir denge kurmak, temel insan haklarına zarar verilmeksizin adil bir yargılama sürecini sağlamaktır.¹²⁰

Devlet, kişi hak ve hürriyetlerinin korunması adına gerekli şartları sağlamak ile yükümlüdür. Zira kişi özgürlüğünün bedeli çok ağırdır ve ödenmesi maddi ve manevi açıdan çok masraflıdır.¹²¹

Kişi hak ve hürriyetleri bakımından en yoğun sınırlandırma teşkil eden tutuklama tedbirinin, istisnaen uygulanan bir tedbir haline getirilmesi, yargılamanın asıl olarak tutuksuz devam ettirilmesi adına, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunumuzca kabul edilmiş en önemli kurumlardan bir tanesi adli kontrol koruma tedbidir. Adli kontrol, tutuklamanın aksine, kişinin tam olarak hürriyetinden yoksun bırakılmaksızın gözlenmesi ve denetlenmesi esasına dayanmaktadır.¹²² Dolayısıyla adli kontrolün, bir ceza yargılaması kurumu olarak amacının tutuklamaya alternatif teşkil etmek olduğu

¹²⁰ Türkiye Büyük Millet Meclisi, “Tutanaklar” (Erişim Tarihi 29.08.2023), https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_g_sd.birlesim_baslangic?P4=13085&P5=B&page1=69&page2=69

¹²¹ Şahin, Gazi Şerhi, 320.

¹²² Mustafa Tarık Şentuna, *Tutuklama ve Adli Kontrol*, (Ankara: Seçkin Yayınları, 2022), 227; Sesim Soyer Güleç, “Tutuklamaya İlişkin Temel Sorunlar ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Güncel Kararları Çerçevesinde Adli Kontrol Konusunda Bazı Tespit ve Değerlendirmeler”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 98 (2012): 26.

söylenabilir. Adli kontrol, tutuklamaya alternatif oluşturarak kişi hak ve özgürlüklerine en az müdahale ile tutuklama tedbirinin ağır sonuçlarının engellenmesini sağlayacaktır.¹²³

Adli kontrol ayrıca koruma tedbiri niteliğinin bir sonucu olarak tüm koruma tedbirleri gibi temelde üç amaca hizmet etmektedir. Bunlar, sanık veya şüphelinin yargılama aşamalarında hazır bulundurulması, delillerin karartılmasının önlenmesi ve yargılama sonucu verilecek hükmün uygulanmasını garanti altına almayı sağlamasıdır.

Sonuç olarak adli kontrolün bir ceza muhakemesi hukuku kurumu olarak ve bir de koruma tedbiri olarak iki amacı bulunmaktadır diyebiliriz. Adli kontrolün amaçları göz önüne alınarak bir koruma tedbiri olarak yargılamanın sağlıklı biçimde sürdürülmesi ve sonuçlanmasını sağlama işlevi ile tutuklama ile aynı amaca yönelik yükümlülükler hükmedilmesi halinde tutuklamanın alternatifi olma işlevi, kanunda öngörölmüş azami tutuklama sürelerinin dolması ile uygulanması halinde tutuklamanın devamı olma işlevi ve tutuklama yasağının bulunduğu durumlar ile aileye karşı yükümlölüklerin yerine getirilmesi ve güvence yükümlölüklerine başvurulması halinde tutuklamadan bağımsız olan işlevlerinin bulunduğu görölecektir.¹²⁴

Ceza Muhakemesi Kanununun adli kontrolü düzenleyen 109. maddesi, adli kontrol tedbirine başvurulabilmesi için tutuklama nedenlerinin varlığını aramaktadır. Adli kontrol, tutuklamaya ilişkin şartların gerçekleşmesi halinde tutuklamanın amacını gerçekleştirmeye yönelik daha hafif yükümlölüklerin oluşturduğu bir tedbirdir.¹²⁵ Dolayısıyla iki tedbire başvurmak için gereken şartların aynı olması, aynı amaca yönelmelerinin bir sonucudur.¹²⁶

Adli kontrol aslında tutuklamaya alternatif olarak öngörölmüş bir koruma tedbiri olmakla birlikte kanunda düzenlenmiş bazı yükümlölüklerin tutuklamanın amacından bağımsız başkaca amaçlara yönelik olduğundan bahsetmiştik.¹²⁷ Bu nedenle CMK'nın

¹²³ Abdurrahman Tekin, “Adli Kontrol Tedbirleri”, 285; Neslihan Coşkun, “Adli Kontrol”, *Hukuk Perspektifler Dergisi*, 3 (2005): 86.

¹²⁴ Şahin ve Göktürk, *Ceza Muhakemesi Hukuku I*, 309; Özen Kaya Göçmen, “Adli Kontrol Koruma Tedbirinin İnsan Hakları Işığında Değerlendirilmesi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 65/4 (2016): 1759.

¹²⁵ Mahmut Koca, “2002 CMUK Tasarısı”, 126.

¹²⁶ Neslihan Coşkun, “Adli Kontrol”, 86.

¹²⁷ Ayşe Duygu Özgüven, “Ceza Muhakemesi Çerçevesinde “Adli Kontrol”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 81 (2009): 314; Fulya Korkmaz, “Adli Kontrol”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*,

109. maddesinde düzenlenmiş olan tüm yükümlülüklerin tutuklama tedbiri ile aynı amacı taşıdığını söylemek yerine her bir yükümlülüğü amaç bakımından ayrı ayrı değerlendirmenin daha doğru olacağı kanaatindeyiz.

Tutuklama tedbiri ile ulaşılmak istenen amaçların dosya durumuna göre; delillerin karartılmasının önlenmesi, şüpheli veya sanığın yargılama sürecinde hazır bulunmasının sağlanması ile yargılama sonucu verilen kararın uygulanabilirliğinin garanti altına alınması olabileceğini belirtmiştik. Aşağıda değinilecek adli kontrol yükümlülüklerinden bazıları tutuklama gibi bu sayılan amaçlara yöneliktir.¹²⁸

Adli kontrol yükümlülüklerinden; *yurt dışına çıkamama, hâkim tarafından belirlenen yerlere belirlenen süreler içerisinde düzenli olarak başvurma, konutunu terk etmeme, şüphelinin parasal durumu göz önünde bulundurularak, cumhuriyet savcısının isteği üzerine hâkimce belirlenecek bir güvence miktarını yatırma veya belirli bir yerleşim bölgesini terk etmeme*, tıpkı tutuklama tedbiri gibi, şüpheli veya sanığın yargılama sürecinde hazır bulunmasına ve dolayısıyla da yargılama sonucu verilen hükmün uygulanabilmesini sağlama amacına yönelik yükümlülüklerdir.

Hâkimin belirttiği merci veya kişilerin çağrılarına veya gerektiğinde mesleki uğraşlarına ilişkin eğitime devam konularındaki kontrol tedbirlerine uyma ile özellikle *uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla, hastaneye yatmak dâhil, tedavi veya muayene tedbirlerine tabi olmak ve bunları kabul etme* yükümlülükleri kişinin yeniden sosyal hayata kazandırılması, kriminojen ortamdan uzaklaştırılması¹²⁹, *ıslah edilmesine yönelik tedbirlerken; her türlü taşıtları veya bunlardan bazılarını kullanamama ve gerektiğinde kaleme, makbuz karşılığında sürücü belgesini teslim etme ile silah bulunduramamak veya taşıyamamak, gerektiğinde sahip olunan silahları makbuz karşılığında adli emanete teslim etme ve belirlenen yer veya bölgelere gitmeme* yükümlülükleri kişinin yeniden suç işlemesinin önlenmesi, tehlikelilik halinin ortadan kaldırılmasına¹³⁰ yönelik tedbirlerdir.

1/Özel Sayı (2015): 530; Metin Feyzioğlu, “Adli Kontrol”, içinde *Hukuk Merceği-7, Konferanslar ve Paneller (28 Nisan 2005- 06 Ekim 2005)*, (Ankara: Ankara Barosu, 2006), 406.

¹²⁸ Ayşe Duygu Özgüven, “Ceza Muhakemesi Çerçevesinde “Adli Kontrol”, 318.

¹²⁹ Zeki Hafizoğulları ve Muharrem Özen, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, (Ankara: Us-A Yayıncılık, 2010), 458.

¹³⁰ Zeki Hafizoğulları, *Ceza Normu: Normatif Bir Yapı Olarak Ceza Hukuku Düzeni*, (Ankara: Us-A Yayıncılık, 1996), 236.

Cumhuriyet savcısının istemi üzerine hâkim tarafından miktarı ve ödeme süresi belirlenecek parayı suç mağdurunun haklarını güvence altına almak üzere aynı veya kişisel güvenceye bağlamak ile aile yükümlülüklerini yerine getireceğine ve adli kararlar gereğince ödemeye mahkûm edildiği nafakayı düzenli olarak ödeyeceğine dair güvence verme yükümlülüklerinin ise mağdur haklarını güvence altına alma amacına hizmet ettikleri söylenebilecektir.

Sonuç olarak CMK'nın 109. maddesinin 3. fıkrasında sayılmış olan adli kontrol yükümlülüklerinden, (a) bendinde öngörülmüş olan “yurt dışına çıkamamak”, (b) bendinde öngörülmüş olan “hâkim tarafından belirlenen yerlere belirtilen süreler içinde düzenli olarak başvurmak”, (j) bendinde öngörülmüş olan “konutunu terk etmemek” ve (k) bendinde öngörülmüş olan “belirli bir yerleşim bölgesini terk etmemek” yükümlülüklerinin tutuklamaya alternatif olabileceği, tutuklama ile aynı amaca yönelik olduğu; fakat diğer yükümlülüklerin tutuklamaya alternatif teşkil etmeyecek bağımsız yükümlülükler oldukları görülecektir.

Yukarıda değinildiği üzere adli kontrol yükümlülüklerinin bir kısmı tutuklama ile aynı amacı taşımamakta, çeşitli başka amaçlara hizmet etmektedir. Bu sebeple adli kontrol kararını verecek merciin kararında yükümlülüğe hangi amaçla başvurduğunu da açıklaması gerekmektedir.¹³¹

Adli kontrol, kanun koyucu tarafından tutuklamaya alternatif olarak öngörülmüş bir koruma tedbiridir, uygulanabilme şartları da tutuklamanın uygulanabilme şartları ile aynıdır ve adli kontrole ilişkin birçok düzenlemede tutuklama tedbirine atıflar bulunmaktadır. Bu nedenle adli kontrolü ayrıntılı olarak incelemeden önce tutuklama tedbiri ile arasındaki ilişkinin değerlendirilmesinin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

2. Adli Kontrol ile Tutuklama İlişkisi

a. Genel Olarak: Tutuklama

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 5. maddesi, AY'nin 19. maddesi ile CMK'nın 100 ila 108. maddelerinde yasal düzenleme alanı bulan tutuklama koruma tedbirinin, mevzuatımızda tanımı yapılmamakla birlikte; tutuklama, muhakeme

¹³¹ Mahmut Koca, “2002 CMUK Tasarısı”, 134.

kanununda öngörülen şartların oluşması ile şüpheli veya sanığın kesin hükümden evvel hâkim kararı ile tutukevi adı verilen yere konularak özgürlüğünün geçici olarak sınırlandırıldığı koruma tedbiri olarak tanımlanabilir.¹³²

Yargıtay Ceza Genel Kurulu'na göre ise “*Tutuklama, ceza yargılamasının güvenli yürümesini ve amacına erişmesini sağlamaya yönelik ve yargılama hukuku açısından zorunlu hallerde hâkimin verdiği karara dayanan bir önlemdir. Yargılamadaki amaca göre önleyici bir koruma önlemi olduğu kadar kişi özgürlüğünü kısıtlayan bir içerik de taşımaktadır.*”¹³³

Ceza Muhakemesi Kanununda düzenlenmiş koruma tedbirleri arasında kişinin AY'nin 19. maddesi ile koruma altına alınmış en temel hakkı olan kişi özgürlüğüne doğrudan müdahale teşkil eden tutuklama, kişi hak ve hürriyetlerine en yoğun müdahaleye sebep olan koruma tedbidir¹³⁴ ve koruma tedbirlerinden beklenen “*delillerin karartılmasını önlemek, şüpheli veya sanığın yargılama sürecinde hazır bulunmasını sağlamak, yargı sonucu verilen kararın uygulanabilirliğini garanti altına almak*” olarak sayılabilecek üç amacın da gerçekleşmesine hizmet eder.¹³⁵ Uygulamada maalesef farklı amaçlarla tutuklama tedbirine başvurulduğu görülmektedir. Tutuklama, kişinin suçu itiraf etmesinin sağlanması, devletin kudretinin gösterilmesi, bu amaçla kişiye gözdağı verilmesi, eylemin toplumda ve özellikle sosyal mecralarda yol açtığı tepki ve kin duygusunun kontrol altına alınması, kişinin kesin hükümden önce cezalandırılması maksadıyla kullanılmamalıdır.¹³⁶ Koruma tedbirlerinin tamamı gibi tutuklama da

¹³² Bahri Öztürk, “Tutuklama Sebepleri”, *Manisa Barosu Dergisi*, 7/24 (1988): 2; Zekiye Özen İnci, *Bir Koruma Tedbiri Olarak Ceza Muhakemesinde Tutuklama*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2008), 27.

¹³³ Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 24.02.2004, E. 2004/8-30, K. 2004/49, <https://karararama.yargitay.gov.tr/#>, E.T. 15.06.2023.

¹³⁴ Murat Balcı, “Tutukluluk Süreleri ve Temyiz Aşaması”, *İstanbul Barosu Dergisi*, 85/6 (2011): 34.

¹³⁵ Mehmet Reşat Koparan, “Bir Koruma Tedbiri Olarak Tutuklama”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 65 (2006): 154.

¹³⁶ Öztürk, Kazancı ve Güleç, *Koruma Tedbirleri*, 36; Ünver ve Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 367; Durmuş Tezcan, *Türk Hukukunda Haksız Yakalama ve Tutuklama (Önleyici ve Giderici Tedbirler)*, (Ankara: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Yayınları, 1989), 27; Sesim Soyer Güleç, “Adli Kontrol Konusunda Bazı Tespit ve Değerlendirmeler”, 40; Mehpare Çaptuğ, “Hukuki Güvenlik İlkesinin Kavramsal Gelişimi”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 9/17 (2021): 134; Muhammed Emre Tulay, “Kanunilik İlkesi Işığında Ceza Hukuku Kurallarının Zaman Bakımından Uygulanması ve Delil Elde Etme Yöntemlerinde Zaman Bakımından Uygulanma Sorunu”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 22/3 (2016): 2717; Ahmet Taşkın, “Tutuklamanın Psiko-Sosyolojik Boyutu”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 1/2 (2010): 280.

yukarıda sayılmış olan amaçlara hizmet etmeli, bunlar dışında soyut, manevi ve öznel amaçlarla hareket edilmemelidir.

Tutuklama öyle bir koruma tedbiridir ki kişi, hüküm giymeksizin hüküm giymiş gibi muameleye tabi tutulur.¹³⁷ Kişi özgürlüğüne yoğun etkisi ve her tutuklu yargılamanın mahkûmiyet ile sonuçlanmadığı da göz önüne alındığında, tutuklama kararının, titiz ve hassas bir inceleme sonucunda, kanunda gösterilen nedenlerle, kanunda gösterilmiş şartlara uygun biçimde ve yalnızca zaruret halinde verilmesi gerekmektedir.¹³⁸ Soruşturma ve/veya kovuşturma aşamalarında uygulanabilen tutuklama tedbiri taşıdığı önemin bir sonucu olarak muhakkak hâkim kararına dayanmalıdır ve bunun herhangi bir istisnası yoktur.¹³⁹

Gerek Anayasa gerekse Muhakeme kanunumuz, tutuklama tedbirine başvurulabilmesi için çok sıkı şartların aynı anda gerçekleşmesini aramaktadır. Ancak tüm bu şartlar gerçekleşmiş olsa dahi hiçbir zorunlu tutuklama hali öngörülmemiş, tutuklama tamamen ihtiyari bir tedbir olarak düzenlenmiştir.¹⁴⁰

Olağan bir yargılama sonucunda hakkında mahkûmiyet hükmü verilen kimsenin, cezasını çekmek maksadıyla cezaevine konularak kişi hürriyetinin kullanılamaz hale getirilmesi söz konusudur. İşte tutuklama, hüküm sonucu söz konusu olmaksızın, kesin yargıya ulaşmada bir araç olarak kişinin tutukevine konulması sonucu kişi özgürlüğünün sınırlandırılması durumudur. Tutuklama hali bu nedenle büyük bir belirsizlik taşımakta, mahkûmiyet ihtimali her ne kadar yüksek olsa da beraat ihtimali de varlığını sürdürmektedir. Haliyle burada yargılamanın sağlıklı biçimde tamamlanması uğruna masumiyet karinesine zarar verilmesi de söz konusudur.¹⁴¹ Yargılama makamları tutukluluk sürecinde masumiyet karinesinin halen geçerli olduğunu gözardı

¹³⁷ Centel, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama ve Yakalama*, 69.

¹³⁸ Taner, *Ceza Muhakemeleri Usulü*, 132; M. Muhtar Çağlayan, “Tevkif (Tutma) Üzerinde İnceleme 1”, *Adalet Dergisi*, 67/5-6 (1976): 401.

¹³⁹ Gökçen vd., *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 420; Ünver ve Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 366.

¹⁴⁰ Yurtcan, *Ceza Yargılaması Hukuku*, (2018), 325; Bıçak, *Suç Muhakemesi Hukuku*, 589.

¹⁴¹ Walter Gropp (Çeviri: Osman İsfen), *Masumiyet Karinesinin Ceza Muhakemesini Sınırlayıcı Etkisi (Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku)*, içinde Prof. Dr. Nurullah Kunter’e Armağan, (Ankara: Seçkin Yayınları, 2004), 324; Hüseyin Şık, “Suçsuzluk Karinesi”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 1 (2012): 112.

etmemelidir.¹⁴² Masumiyet karinesi AİHS'in 6. maddesi ve AY'nin 38. maddesi ile güvence altına alınmaktadır.

b. Tutuklama ile Zedelenen Hak: Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı

Koruma tedbirlerinin tamamı kişi özgürlüklerini az veya çok sınırlandırmaktadır.¹⁴³ CMK'da öngörülmüş koruma tedbirlerinden kişi özgürlüklerine en ağır müdahale teşkil eden tedbir ise tutuklamadır.¹⁴⁴ Tutuklama tedbiri, "Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı"nı doğrudan sınırlandırmakta ve bu hakkı neredeyse kullanılamaz duruma getirmektedir. Tutuklama tedbiri bu nitelikleri sebebi ile sürekli olarak eleştirilmiş ise de muhakeme sürecine katkısı nedeniyle uygulanmasına tamamen son verilmemiş, CMK'da muhafaza edilmeye devam edilmiştir.¹⁴⁵ Ancak, doğrudan doğruya kişi özgürlüğünü sınırlandıran hatta kullanılamaz hale getiren bir kurum olması, toplumlarda sürekli olarak kuruma başvurmada keyfiliğin önlenmesi, kurumun uygulanma koşullarının sınırlandırılması ve kuruma alternatifler aranarak uygulanmasının istisnai hale getirilmesi adına arayışlar olmuştur.¹⁴⁶

Anayasacılık öncesi dönemde kişi hak ve özgürlükleri genel olarak yasal güvencelerle korunmadığından hürriyetlerin sınırlandırılma koşullarının da yasal olarak koruma altına alınması söz konusu olmuyordu. Anayasacılık ile insan haklarının yavaş yavaş yasal metinlere alınması ve bu hakların sınırlandırılma koşullarının da yasal olarak dayanak bulması söz konusu olmuştur. Nihayetinde günümüz hukuk devleti sistemlerinde insan hakları vazgeçilmez bir biçimde yasal metinlere yerleşmiş ve devlet de bu haklarla bağlı hale gelmiştir.¹⁴⁷

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 5. maddesi ve AY'nin 19. maddesinde düzenlenme alanı bulan "Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği" hakkı ise kişi hak ve özgürlüklerinin en önemlisi olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁴⁸ Negatif statü hakları olarak

¹⁴² Metin Feyzioğlu, "Suçsuzluk Karinesi: Kavram Hakkında Genel Bilgiler ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 48/1-4 (1999): 139.

¹⁴³ Sesim Soyer Güleç, "Adli Kontrol Konusunda Bazı Tespit ve Değerlendirmeler", 26.

¹⁴⁴ Burhan Caner Hacıoğlu, "Adli Kontrol Koruma Tedbiri Üzerine Bir İnceleme", 168.

¹⁴⁵ Mehmet Tezcan, "Adli Kontrol", 23.

¹⁴⁶ Centel ve Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 409.

¹⁴⁷ Robert Dahl (Çev. Levent Köker), *Demokrasi ve Eleştirileri*, (Ankara: Yetkin Yayınları, 1996), 110; Server Tanilli, *Devlet ve Demokrasi*, (İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1996), 164.

¹⁴⁸ Tolga Şirin, *Özgürlük ve Güvenlik Hakkı Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-1*, (Ankara: Anayasa Mahkemesi, 2018), 3.

da ifade edilebilen, kişilerin devletin müdahale edemeyeceği, dokunulmaz haklarından biri olan kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı, insanın fiziki varlığı ve kişiliğinin bir bütün olarak dokunulmazlığını, hayatını dilediği biçimde özgürce tehdit ve tedirginlikten uzak biçimde sürdürmesini sağlamaktadır.¹⁴⁹

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Lukanov v. Bulgaristan* kararında 5. maddenin temel amacının keyfi ya da haksız özgürlük mahrumiyetlerini önlemek olduğunu vurgulamıştır.¹⁵⁰

Anayasa Mahkemesi, 25.02.2016 tarih ve 2015/18567 karar sayılı Can Dündar ve Erdem Gül başvurusunda kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkını “*Devletin, bireylerin özgürlüğüne keyfi olarak müdahale etmemesini, güvence altına alan temel bir haktır.*” şeklinde tanımlamıştır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine ülkemiz aleyhine yapılan başvurular incelendiğinde ülkemizin özgürlük ve güvenlik hakkı konusunda yeterince güvence sağlayamadığı; Adalet Bakanlığı, İnsan Hakları Daire Başkanlığı’nın 2022 yılı istatistiklerine göre mahkemenin en fazla ihlal kararını AİHS’in 5. maddesi sebebiyle verdiği görülecektir.¹⁵¹

Etkin bir yargılama süreci ve yargılama sonucunun etkili biçimde uygulanabilmesi adına tutuklamanın gerekli olduğu durumlar söz konusu olabilir. Zaten AİHS’nin 5. ve AY’nın 19. maddeleri de kişilerin keyfi olarak yakalanamayacaklarını ve tutuklanamayacaklarını ifade etmekte, tutuklamanın hangi şartlar altında meşru sayılabileceğini düzenlemektedir.¹⁵²

c. Adli Kontrolün Muhakeme Kanunumuza Girişi

Ceza Muhakemesi Hukukumuz 5271 sayılı CMK ile girmiş olan adli kontrol tedbiri aslında aniden ortaya çıkmamış belirli bir gelişimsel süreç sonucunda muhakeme kanunumuza işlenmiştir. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’nin üye devletlere tutuklu yargılamanın kullanımı, içinde vuku bulduğu koşullar ve istismarına karşı koruyucu

¹⁴⁹ Hüseyin Nail Kubalı, *Anayasa Hukuku- Genel Esaslar ve Siyasi Rejimler*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1969), 145.

¹⁵⁰ AİHM, 20.04.1997, 21915/93.

¹⁵¹ “İstatistikler”, (Erişim Tarihi 03.05.2023), <https://inhak.adalet.gov.tr/Home/BilgiDetay/10>

¹⁵² Timur Demirbaş, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile Karşılaştırmalı Olarak Haksız Yakalama ve Tutuklama”, *İzmir Barosu Dergisi*, 61/3 (1996) 15.

düzenlemeler hakkında Rec (2006) 13 sayılı tavsiye kararının 5271 sayılı CMK’da öngörülmüş olan adli kontrol yükümlülüklerinin fiktisel temelini oluşturduğu söylenebilir.¹⁵³ Komite, tavsiye kararında tutuklu kişinin bireysel olarak gördüğü zararı, zedelenen masumiyet karinesini, devletin mali kaybını da gözeterek bir takım alternatif tedbirler öngörmüştür. Bu tedbirlere örnek olarak ise şunlar sayılmıştır:

*Bir adli merciye gerektiğinde görünme yükümlülüğü, adaletin tecellisine müdahale etmeme, bir meslek erbabı ya da özellik gösteren bir çalışan da dâhil olmak üzere özel ilişkilere girmemek, adli bir otoriteye, polis ya da diğer yetkili bir kuruma günlük ya da periyodik olarak rapor vermek; adli otorite tarafından görevlendirilen bir kuruluş tarafından gözetim altında bulunmayı kabul etmek; elektronik izleme şartlarını kabul etmek; şartlı ya da şartsız olarak muayyen saatler dâhilinde, belirli bir adreste ikamet etmek; izinsiz olarak belli yerlerden veya bölgelerden ayrılmamak ya da bu yerlere gitmemek, izin almadan belirli kişilerle bir araya gelmemek; pasaport ya da diğer kimlik belgelerini teslim etmek; devam eden duruşma için mali ya da diğer şekillerde garanti sağlamak, teminat göstermek.*¹⁵⁴

Bakanlar Komitesi, tavsiye kararında ayrıca Tutuklu Yargılama Hakkındaki Rec (65) 11 sayılı Tavsiye Kararı ve Yargılama Bekleyenlerin Hapsedilmelerine İlişkin Rec (80) 11 sayılı Tavsiye Kararlarına da atıfta bulunmuştur.

18.11.1992 tarih ve 3842 sayılı “Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ile Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile tutuklamanın şartları, tutuklama kararı, tutuklulukta geçirilebilecek azami süre hususunda insan haklarındaki gelişmeler gözetilerek iyileştirilmeler yapılmış ve tutukluluğun ancak başka bir yargılama önlemi ile amaca ulaşılamayacağı durumlarda uygulanabileceğine ilişkin tutuklamada ölçülülük ilkesi açıkça kanunda yerini almıştır.¹⁵⁵ Ölçülülük ilkesi kanunda öngörülmüş olmasına

¹⁵³ Adalet Bakanlığı, “Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’nin Rec (2006) 13 sayılı Tavsiye Kararı”, (Erişim Tarihi 03.05.2023),

https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/1982019151705tavsiye_kararlari.pdf

¹⁵⁴ Hukuk Ansiklopedisi, “Tutuklu Yargılamalar Hakkında Avrupa Konseyi Tavsiye Kararı”, (Erişim Tarihi 13.05.2023), <https://hukukbook.com/avrupa-konseyi-tutuklu-yargilamalar-hakkinda-tavsiye-karari/>

¹⁵⁵ Nur Centel, “Koruma Tedbirlerinde Gelişmeler”, *Türkiye İçin Nasıl Bir Ceza Yargılama Hukuku Sempozyumu Tebliğ Metni*, 1994, 93.

rağmen tutuklamaya alternatif teşkil edecek herhangi başka bir yargılama önleminde bahsedilmemiştir. Dolayısıyla ilke uygulamada bir temenniden öteye geçememiştir.¹⁵⁶

1412 sayılı CMUK döneminde uygulanmakta olan alternatif tedbirlere CMUK'un 117. maddesinde düzenlenmiş olan teminatla salıverilme ve 5682 sayılı Pasaport Kanununun 22. maddesinde düzenlenmiş olan yurtdışına çıkış yasağı örnek olarak verilebilir.

Ceza Muhakemesi Usulü Kanununun 117. maddesi “*tevkiften kefaletle vazgeçilebilmesi*” başlığını taşıyor ve kefaletle salıverilmeyi sadece kaçma şüphesine dayalı tutuklama halleri için kabul ediyordu. Kefaletle salıverilme için öncelikle tutuklama kararının verilmiş olması gerekmektedir. Kefaletin türüne ve miktarına “*yargı organlarınca yapılacak işlemler, suçun niteliği ve sanığın kişisel durumu*” göz önüne alınarak hâkim tarafından karar verilebiliyordu.¹⁵⁷

5682 sayılı Pasaport Kanununun 22. maddesi, 4422 sayılı Çıkar Amaçlı Suç Örgütleriyle Mücadele Kanununun 9. maddesi ve 4926 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanununun 25. maddesinde “*yurtdışına çıkma yasağı*”na ilişkin yükümlülükler bulunmakta idi. Ayrıca 1412 sayılı CMUK'un 74. maddesinde düzenlenmiş olan “*gözlem altına alma*”, 2908 sayılı Mülga Dernekler Kanununun 54. maddesinde düzenlenmiş olan “*faaliyetten alıkonulma*”, delillerin karartılmasının önlenmesi amacı ile uygulanan 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 137. maddesinde düzenlenmiş olan “*görevden uzaklaştırma*”¹⁵⁸, 1136 sayılı Avukatlık Kanununun 153. maddesinde düzenlenmiş olan “*işten yasaklama*” da tutuklama yerine geçen daha hafif tedbirler olarak nitelendirilebilir.

Görüldüğü üzere 5271 sayılı CMK öncesi dönemde tutuklamaya alternatif olarak uygulanan tedbirler tek bir kanunda ve sistematik biçimde düzenlenmemiştir.¹⁵⁹ Tutuklamaya alternatif teşkil eden bir takım yükümlülüklerin ilk kez adli kontrol adı altında anılması ise 1999 tarihli CMUK tasarısı ile olmuştur. Tasarı gerekçesinde de

¹⁵⁶ Sesim Soyer Güleç, “Adli Kontrol Konusunda Bazı Tespit ve Değerlendirmeler”, 28.

¹⁵⁷ Kunter, Yenisey ve Nuhoglu, *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*, 976.

¹⁵⁸ Kunter, Yenisey ve Nuhoglu, *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*, 974.

¹⁵⁹ Mahmut Koca, “Bir Koruma Tedbiri Olarak Yurtdışına Çıkarmama”, *Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7/1-2 (2003): 163.

belirtildiği üzere adli kontrol müessesesinin düzenlenmesinde Alman, İtalyan ve özellikle Fransız muhakeme kanunları göz önünde tutulmuştur.¹⁶⁰

17.07.1970 tarihli Fransız Ceza Muhakemesi Kanununun 137-143. maddeleri arasında “adli denetim” adı altında düzenlenen adli kontrol kapsamındaki yükümlülükler şunlardır:

- 1) Belirli bir bölgeden ayrılmamak. 2) İkametgâhından ya da hâkim tarafından belirlenecek belli bir yerden ayrılmamak. 3) Belirli yerlere gidememe, ya da sadece hâkimce belirlenecek yerlere gidebilmek. 4) Belirlenen yerlerden her ayrılıştta derhal hâkime haber vermek. 5) Düzenli olarak hâkim tarafından belirlenen servis yahut mercilere başvurmak. 6) Hâkim tarafından belirlenen merci veya kişilerin çağrılarına veya gerektiğinde mesleki uğraşlarına ilişkin veya eğitime devam hususlarındaki kontrol tedbirlerine uymak. 7) Tüm kimliklerini yetkili mercilere teslim etmek. 8) Belirli taşıt araçlarını kullanmamak, sürücü belgesini geri vermek (yalnızca mesleki uğraşı bakımından gerektiği zaman). 9) Bazı kimselerle görüşmemek, bu kişileri kabul ya da ziyaret edememek. 10) Belirli bir tedavi ya da bakıma zorunlu olarak tabi tutulmak. 11) Teminat/kefalet yatırmak. 12) Belirli mesleki ya da sosyal aktiviteleri gerçekleştirmemek. 13) Belirli türden çek keşide edememek. 14) Silah bulunduramamak. 15) Mağdurun zararını karşılamak üzere garanti vermek. 16) Ailevi yükümlülükleri gereği düzenli olarak nafaka ödeyeceğine dair güvence vermek.¹⁶¹

Kanunda bahsi geçen yükümlülükler ancak hapis cezasını gerektiren bir fiil sebebiyle, hâkim kararı ile uygulanabilmektedir. Hâkim, somut olayda ölçülülük ilkesine uygun olması kaidesiyle bir veya birden fazla yükümlülüğe aynı anda hükmedebilmekte ve bu yükümlülükleri gerekli gördüğünde değiştirebilmekte veya kaldırabilmektedir.¹⁶²

Alman ve İtalyan Ceza Muhakemesi Kanunlarında ise Fransız CMK’sına göre daha az sayıda yükümlülük bulunmaktadır. Alman CMK’sının “Tutuklama ve Geçici Yakalama” başlığını taşıyan 116. maddesinde yer alan yükümlülükler: “1) Belli zamanlarda hâkime, kovuşturma organına veya bunlar tarafından belirlenecek idari

¹⁶⁰ Sulhi Dönmezer, “Tutuklu ve Hükümlülere Yaş, Cinsiyet ve Suç Türlerine Göre Uygulanacak İnfaz ve Islah Reformu”, *Ord. Prof. Dr. Sulhi Dönmezer’e Armağan*, 1 (2008): 310.

¹⁶¹ Sesim Soyer Güleç, “Adli Kontrol Konusunda Bazı Tespit ve Değerlendirmeler”, 30-33.

¹⁶² Haluk Çolak, “Fransız Hukukunda Adli Kontrol”, *Adalet Dergisi*, 93/10 (2002): 8.

makamlara başvurma emri. 2) İkametgâhı veya kaldığı yeri veya belirli bir bölgeyi hâkim veya kovuşturma organının izni olmadan terk etmeme emri. 3) İkametgâhtan dışarı sadece belirli bir kişinin izni ve gözetimi altında çıkma emri. 4) Sanık veya bir başkasının uygun bir teminat yatırması emri.”¹⁶³ olarak öngörülmüş ve tutuklama kararına bağlı olarak uygulanabilen yükümlülüklerdir. Oysa 1999 CMUK Tasarısının 108. maddesinde adli kontrol yükümlülükleri tutuklama kararına bağlı değil tutuklama yerine geçebilecek bağımsız yükümlülükler olarak düzenlenmiştir.¹⁶⁴

İtalyan Ceza Muhakemesi Kanununda ise tutuklama yerine uygulanabilecek alternatif tedbirler şu şekilde düzenlenmekteydi: “1) Yurtdışına çıkma yasağı (m. 281). 2) Adli polise başvurma yükümlülüğü (m. 282). 3) İkamet yasağı ve ikamet mecburiyeti (m. 283). 4) Ev hapsi (m. 284). 5) Ceza kurumunda önleyici nezaret hapsi (m. 285). 6) Sağlık kurumunda önleyici nezaret hapsi (m. 286).”¹⁶⁵

1999 tarihli CMUK tasarısı da tıpkı Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu gibi 16 yükümlülük içermekteydi.¹⁶⁶ Tasarının 108. maddesinde öngörülmüş adli kontrol yükümlülükleri Fransız CMK’sında öngörülmüş olan yükümlülükler ile neredeyse aynıydı.¹⁶⁷ 2002 tarihli CMUK tasarısında da bahsi geçen 16 yükümlülük basit kelime

¹⁶³ Mahmut Koca, “2002 CMUK Tasarısı”, 124.

¹⁶⁴ Sesim Soyer Güleç, “Adli Kontrol Konusunda Bazı Tespit ve Değerlendirmeler”, 30.

¹⁶⁵ Nur Centel, “Mukayeseli Hukukta Tutuklamanın Fonksiyonunu Yerine Getirmeye İmkân Veren Yeni Kurumlar ve Türk Hukuku”, içinde *Ankara Barosu Hukuk Kurultayı*, Ankara: 2000, 287.

¹⁶⁶ Nur Centel, “Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu 2000 Tasarısına Eleştirel Yaklaşım”, Prof. Dr. Mahmut Tevfik Birsal’e Armağan, 2001, 513.

¹⁶⁷ “Tutuklamanın yerine geçebilecek tedbirler şunlardır: 1) Hâkimin belirleyeceği alan sınırları dışına çıkamama. 2) Saptanan yerleşim yeri veya konuttan ancak hâkimin belirleyeceği neden ve koşullarla ayrılabilme. 3) Hakim tarafından belirlenen bazı yerlere gidememek veya ancak bazı yerlere gidebilme. 4) Belirlenen sınırlar dışına her çıkışta Cumhuriyet savcısına veya hâkime haber verme. 5) hakim tarafından belirlenen servis veya mercilere belirtilen süreler içinde düzenli olarak başvurma. 6) Hakim tarafından belirlenen merci veya kişilerin çağrılarına ve gerektiğinde mesleki uğraşlarına ilişkin veya eğitime devam hususlarındaki kontrol tedbirlerine uyma. 7) Cumhuriyet savcılığı kalemine veya kolluğa kimliği belirten belgeleri ve özellikle pasaportları, kimliğini belirtmeyi sağlayacak nitelikte bir makbuz karşılığında teslim etme. 8) Her türlü taşıtları veya bunlardan bazılarını kullanamamak ve gerektiğinde kaleme, makbuz karşılığında araç kullanma ehliyetini verme (hakim veya Cumhuriyet savcısı bu yükümlünün uygulanmasında şüphelinin mesleki uğraşlarında araç kullanmasına sürekli veya geçici olarak izin verebilir). 9) Cumhuriyet savcısınca belirlenen ve sulh ceza hakimince onaylanan emre göre bazı kişileri kabul ve onları ziyaret etmekten, onlarla her ne suretle olursa olsun ilişki kurmaktan kaçınma. 10) Özellikle uyuşturucu maddeden arınmak amacıyla, hastaneye yatmak dahil, tıbbi özen, tedavi veya muayene tedbirlerine tabi olmak ve bunları kabul etme. 11) Şüphelinin parasal durumu göz önünde bulundurularak, miktarı ve bir defada veya birden çok taksitlerle ödeme süreleri, Cumhuriyet savcısının isteği üzerine hakimce belirlenecek bir kefalet miktarını yatırma. 12) Suç, mesleki veya sosyal nitelikte uğraşlar nedeniyle veya bunlar vesilesiyle işlendiğinde veya yeni bir suçun işlenmesinden kuşku duyulduğunda bu uğraşları yapamama. 13) Karşılığı bloke edilmişler dışında, çek keşide edememek ve gerektiğinde kullanılması yasaklanmış çek karnelerini kaleme verme. 14) Silah bulunduramamak veya taşıyamamak, gerektiğinde sahip olunan silahları makbuz

değişiklikleriyle varlığını korumuştur.¹⁶⁸ Ancak 5271 sayılı CMK'nın ilk halinde 16 değil, 9 adet yükümlülük olduğu görülmektedir. 6352 sayılı Kanun ile yapılan değişikliklerde “konutunu terk etmeme, belirli bir yerleşim bölgesini terk etmeme ve belirlenen yer veya bölgelere gitmeme” yükümlülükleri de kanuna eklenerek toplamda 12 adet adli kontrol yükümlülüğü öngörülmüş ve tedbir hali hazırdaki şeklini almıştır.

Tasarı ile kanun arasındaki bir fark da adli kontrolün düzenlenme yeridir. 2002 tarihli CMUK Tasarısında adli kontrol, tutuklamadan önce gelecek şekilde düzenlenmiş iken, 5271 sayılı CMK'da tutuklama tedbirinden sonra düzenlendiği görülmektedir.¹⁶⁹ Adli kontrol, bu gelişimsel süreç sonucunda 5271 sayılı CMK'nın 109 vd. maddelerinde tutuklama tedbirine alternatif olarak uygulamada yerini almıştır.

d. Adli Kontrolün Tutuklama ile İlişkisi

Adli kontrol kurumu yukarıda da değinildiği üzere tutuklama tedbirine alternatif teşkil etme maksadı taşımaktadır. Adli kontrol ile tutukluluk arasındaki fark, kendisini kişi haklarına müdahalenin yoğunluğunda göstermektedir. Tutuklama, kişi özgürlüklerini neredeyse tamamen kullanılamaz hale getirirken adli kontrol kişi özgürlüklerini sınırlı miktarda etkilemektedir. Tutuklama koruma tedbiri şüpheli veya sanığın okul veya iş hayatına devamını engelleyerek kişinin tutuklama sona erdikten sonra dahi toplumdan soyutlanmasına neden olabilir.¹⁷⁰ Tutukluluk süreci sona erdikten sonra kişi tutuklanmadan önceki sosyal düzenine tekrar kavuşamayabilir veya yüksek ihtimalle yeniden düzene ayak uydurmakta sorunlar yaşayabilir. Bu da kişinin hayatında telafisi imkânsız zararlara yol açacaktır.¹⁷¹ Adli kontrol ise kişinin olağan hayatına devam etmesine engel olmaksızın gözlenmesi ve denetlenmesini olağan kılmaktadır. Adli kontrol altına alınan kişi özel hayatından kopmayacak, iş veya eğitim hayatına kesintisiz devam sağlayabilecektir.

karşılığında kaleme teslim etme. 15) Cumhuriyet savcısının istemi üzerine hâkim tarafından miktarı ve ödeme süresi belirlenecek parayı suç mağdurunun haklarını güvence altına almak üzere ayni veya şahsi güvenceye veya kefaletle bağlama. 16) Aile yükümlülüklerini yerine getireceğine ve adli kararlar gereği ödemeye mahkum edildiği nafakayı düzenli olarak ödeyeceğine dair güvence verme.” (Nur Centel, “Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu 2000 Tasarısına Eleştirel Yaklaşım”, 513, dn. 30.)

¹⁶⁸ Mahmut Koca, “2002 CMUK Tasarısı”, 128.

¹⁶⁹ Sesim Soyer Güleç, “Adli Kontrol Konusunda Bazı Tespit ve Değerlendirmeler”, 32.

¹⁷⁰ Cahit Yahşi, “Tutuklama Üzerine”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 1 (1991): 101.

¹⁷¹ Abdurrahman Tekin, “Adli Kontrol Tedbirleri”, 286.

Adli kontrol, tutuklamadan bağımsız olarak doğrudan doğruya uygulanabilen bir tedbirdir. Uygulanabilmesi, tutuklama kararına bağlı değildir. Hatta adli kontrol, tutuklamaya göre öncelikli bir koruma tedbiridir denilebilir.¹⁷² Zira kanun koyucu, tutuklama tedbirine başvurulabilmesini, adli kontrolün amaca ulaşmada yetersiz kalması şartına bağlamıştır. Hapis cezasını gerektiren fiillerde hâkim veya mahkeme öncelikle adli kontrol uygulanmasını değerlendirecek ve adli kontrolün yetersiz kaldığına kanaat getirmesi halinde buna ilişkin gerekçeleri ile birlikte tutuklama kararı verebilecektir. Dolayısıyla kanun koyucu, tutuklama tedbirine başvurulmasının önüne âdetâ “adli kontrol engeli”¹⁷³ koymuştur denilebilir.

Adli kontrolün tutuklamadan bağımsız bir tedbir niteliği taşıdığı diğer bir durum ise CMK’nın 109. maddesinin 2. fıkrasında düzenlenmiş olan tutuklama yasağının bulunduğu hallerde dahi adli kontrol yükümlülüklerine hükmedilebilmesidir. Ancak bu iki durumda da her ne kadar adli kontrole tutuklamadan bağımsız olarak hükmedilebilecekse de tutuklama nedenlerinin gerçekleşmiş olması şartı aranmaya devam edilecektir.¹⁷⁴

5560 sayılı Kanun ile CMK’nın 109. maddesine eklenen 7. fıkra ise tutuklama sürelerinin dolması halinde salıverilenler hakkında adli kontrol yükümlülüklerine hükmedilebileceğini öngörmektedir. Bu düzenleme ile adli kontrol ve tutuklama ilişkisi daha da karmaşıklaşmış, adli kontrol tedbiri aynı zamanda tutuklamanın devamı niteliğini de taşır hale getirilmiştir.¹⁷⁵

¹⁷² Artuç, *Pratik Ceza Muhakemesi Kanunu Açıklamalı*, 440.

¹⁷³ Yenisey ve Nuhoglu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 364.

¹⁷⁴ Mehmet Tezcan, “Adli Kontrol”, 26.

¹⁷⁵ Adem Sözüer ve Selman Dursun, “Türk Ceza Kanunu, Ceza Muhakemesi Kanunu ve Kabahatler Kanunundaki Son Değişiklikler Ne Getiriyor?”, *Hukuki Perspektifler Dergisi*, 9 (2006), 210.

İKİNCİ BÖLÜM

ADLİ KONTROL KARARI VE ŞARTLARI

Adli kontrolü bir koruma tedbiri olarak kabul etmiş ve çalışmamızın ilk bölümünde koruma tedbirlerinin ön şartlarına değinmiştik. Değinilen ön şartların tamamı bir koruma tedbiri olan adli kontrolün uygulanmasında da dikkate alınmalıdır. Bu bölümde ön şartlara ayrıca değinilmeyecek yalnızca adli kontrol kararı verilmesine ilişkin usul ile tedbirin uygulanabilmesi için aranılan özel şartlar incelenecektir.

A. Adli Kontrol Kararı

1. Adli Kontrol Kararı Verilebilecek Haller

Kanun koyucu, 5271 sayılı CMK’da tutuklama tedbirine son çare olarak başvurulması maksadı ile tutuklama şartlarının gerçekleşmesi durumunda; tutuklamaya alternatif olarak uygulanmak üzere adli kontrol sistemini kabul etmektedir.¹⁷⁶ Adli kontrol asıl olarak tutuklama tedbiri yerine uygulanabilmekle birlikte başkaca hallerde de bu tedbire hükmedilebilmesi mümkündür. Aşağıda adli kontrol kararı verilebilecek haller incelenecektir.

a. Tutuklama Kararı Yerine Adli Kontrol Kararı Verilmesi

Ceza Muhakemesi Kanunumuzca adli kontrol sisteminin kabul edilmesindeki temel gaye kişi hak ve hürriyetlerine ağır sınırlandırma teşkil eden tutuklama tedbirine bir alternatif sunulması, tutuklama tedbirinin ikincil nitelikte bir tedbire dönüştürülerek kişi özgürlüğünün öncelenmesi olarak açıklanabilir.¹⁷⁷

Nitekim CMK’nın “*Bir suç sebebiyle yürütülen soruşturmada, 100 üncü maddede belirtilen tutuklama sebeplerinin varlığı halinde, şüphelinin tutuklanması yerine adli*

¹⁷⁶ Artuç, *Pratik Ceza Muhakemesi Kanunu Açıklamalı*, 440.

¹⁷⁷ “Tutanaklar”.

kontrol altına alınmasına karar verilebilir.” şeklinde düzenlenmiş olan 109/1. maddesinden de adli kontrolün, tutuklamaya alternatif teşkil ettiği açıkça anlaşılmaktadır.

6352 sayılı Kanun ile adli kontrolün yalnızca üç yıl veya daha az hapis cezasını gerektiren suçlar sebebiyle uygulanabileceğine ilişkin düzenlemenin kaldırılması neticesinde adli kontrol her türlü suç bakımından uygulanabilir hale getirilmiştir.¹⁷⁸

Adli kontrol, tutuklamaya alternatif olarak daha hafif tedbirlerden oluşan bir demettir.¹⁷⁹ CMK’nın 101/1 ve 101/2. maddelerinde, tutuklama talebinde ve kararında adli kontrol yükümlülüklerinin yetersiz kalacağına ilişkin hukuki ve fiili nedenlerin gösterilmesi aranmaktadır. Cumhuriyet savcısı, somut olayda adli kontrol yükümlülüklerinin yetersiz olacağına kanaat getirip bunu gerekçelendirmeden tutuklama talep edemeyecek. Hâkim ise Cumhuriyet savcısının gerekçelerini yerinde bulmadığı ve tutuklamanın ölçülü olduğuna kanaat getirmediği müddetçe tutuklama kararı veremeyecektir. Kanuni düzenlemeye göre adli kontrol adeta tutuklama tedbirine başvurmada bir engel olarak önümüze çıkmaktadır.

b. Ağır Hasta ya da Engelli veya Gebe ya da Henüz Doğum Yapmış Şüpheli Hakkında Tutuklama Kararı Yerine Adli Kontrol Kararı Verilmesi

14.04.2020 tarih ve 7242 sayılı Kanun ile yeniden düzenlenen CMK’nın 109/4. maddesine göre, ağır hastalık veya engelliliği nedeniyle ceza infaz kurumunda hayatını idame ettiremeyecek şüpheliler ile hamile olan veya doğurduğu tarihten itibaren altı ay geçmemiş olan kadın şüphelilerin tutuklanması yerine adli kontrol altına alınmasına karar verilebilecektir. Kanun koyucu bu hükmün ayrıca ilk derece mahkemesi tarafından haklarında hüküm verilmiş ancak istinaf veya temyiz incelemesi devam eden sanıklar hakkında da uygulanabileceğini öngörmektedir. Kanaatimizce CMK’nın 110/3. maddesi gereği, hakkında ilk derece mahkemesi tarafından henüz hüküm verilmemiş sanıklar hakkında da bahsi geçen durumlar söz konusu olduğunda adli kontrol kararı verilebilecektir.¹⁸⁰

¹⁷⁸ Tülay Kitapçıoğlu, *İnsani Hukuk*, (Erişim Tarihi 08.07.2023), <http://www.insanihakuk.com/files/articles/tulay-kitapcioglu--6352-sayili-kanun-makale.pdf> 1357819298.pdf

¹⁷⁹ Yenisey ve Nuhoğlu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 363.

¹⁸⁰ Yenisey ve Nuhoğlu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 364.

Yukarıda da değinildiği üzere, Cumhuriyet savcısı tutuklama talep ederken hâkim ise tutuklamaya ilişkin kararı verirken adli kontrolü sürekli olarak göz önünde bulundurmalı ve adli kontrol amaca ulaşmada yeterli olduğu takdirde tutuklama kararı verilmesi yoluna gitmemelidir. Kanun koyucu, 110/3. madde düzenlemesi ile de bahsi geçen durumlarda bulunan kişiler hakkında tutuklama yasağı öngörmemekte, adli kontrol yükümlülüklerine tabi tutulmalarını zorunlu kılmamaktadır. Karar yine hâkim veya mahkemenin takdirinde olmak üzere, 110/3. madde düzenlemesi, adli kontrol tedbirleri yetersiz kalsa dahi kişilerin içerisinde bulundukları durum nedeniyle adli kontrol altına alınabilecekleri şeklinde anlaşılmalıdır.

c. Tutuklama Yasağının Bulunduğu Durumlarda Adli Kontrol Kararı Verilmesi

Ceza Muhakemesi Kanununun 100/4. maddesi, kanundaki karşılığı “*sadece adli para cezası olarak belirlenmiş fiiller ile vücut dokunulmazlığına karşı kasten işlenen fiiller dışında hapis cezasının üst sınırı iki yılı aşmayan fiillerde*”, şüpheli veya sanığın tutuklanamayacağını öngörmektedir. CMK’nın adli kontrol tedbirini düzenleyen 109/2. maddesi ise “*Kanunda tutuklama yasağı öngörülen hallerde de, adli kontrole ilişkin hükümler uygulanabilir.*” şeklindedir. Dolayısıyla, sadece adli para cezası öngörülen fiiller ile hapis cezasının üst sınırı iki yıl ve daha az olan fiillerde de adli kontrol tedbiri uygulanabilecektir.

Çocuk Koruma Kanununun 21. maddesi ise, on beş yaşını doldurmamış suçta sürüklenen çocuklar hakkında beş yılı aşmayan hapis cezasını gerektiren fiilleri nedeniyle tutuklama yasağı öngörmektedir. Kanaatimizce CMK’nın 109/2. maddesinde bahsi geçen “*tutuklama yasağı öngörülen haller*” ifadesi ÇKK’da öngörülmüş bu tutuklama yasağı halini de içerisine almaktadır. Dolayısıyla beş yılı aşmayan hapis cezasını gerektiren fiilleri nedeniyle on beş yaşını doldurmamış suçta sürüklenen çocuklar hakkında adli kontrol yükümlülüklerine hükmedilebilecektir.¹⁸¹

Adli kontrol yükümlülüklerini kasıtlı olarak ihlal eden şüpheli veya sanık hakkında ise fiili karşılığı öngörülmüş cezaya bakılmaksızın tutuklama kararına hükmedilebileceği ise unutulmamalıdır. CMK’nın 112/1. maddesi bu hali şu şekilde

¹⁸¹ Ünver ve Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 396.

düzenlemektedir “*Adli kontrol hükümlerini isteyerek yerine getirmeyen şüpheli veya sanık hakkında, hükmedilebilecek hapis cezasının süresi ne olursa olsun, yetkili yargı mercii hemen tutuklama kararı verebilir.*” Kanaatimizce bu hüküm ile kanun koyucu iyi niyetli düzenlemesine yeterli özeni göstermeyen şüpheli veya sanığa karşı hükmün etkililiğini korumayı amaçlamaktadır.

d. Tutukluluk Sürelerinin Dolması Halinde Adli Kontrol Kararı Verilmesi

Ceza Muhakemesi Kanununun 112/2. maddesine göre “*Birinci fıkra hükmü, azami tutukluluk süresinin dolması nedeniyle verilen adli kontrol tedbirinin ihlali hâlinde de uygulanabilir. Ancak, bu durumda tutuklama süresi ağır ceza mahkemesinin görevine giren işlerde dokuz aydan, diğer işlerde iki aydan fazla olamaz.*”

Ceza Muhakemesi Kanununun 102. maddesi tutuklama tedbirinin uygulanmasında, suça konu fiilde görevli mahkeme ve suçun niteliğine göre değişen üst süreler öngörmektedir. CMK’nın 112/2. maddesi ise 102. madde ile bağlantılı olup, bahsi geçen sürelerin dolması halinde hükmedilmiş adli kontrol yükümlülüklerine aykırı davranan şüpheli veya sanığın da belirli süreler için tutuklanabileceğini öngörmektedir. Maddenin lafzından anlaşılan, azami tutukluluk sürelerinin dolması halinde de şüpheli veya sanık hakkında adli kontrol kararı verilebileceğidir. Ancak adli kontrol kararı verilebilmesi için tutuklama şartlarının halen devam ediyor olması gerektiği de unutulmamalıdır.¹⁸²

Bu halde de adli kontrole ilişkin karar verilmesi yine hâkim veya mahkemenin takdirinde olup zorunlu değildir. Yine karar verilirken somut olayda tutuklama yasaklarının bulunup bulunmamasının bir önemi olmayacaktır.¹⁸³ Bahsi geçen dokuz ve iki aylık üst sürelerin dolması halinde ise şüpheli veya sanık derhal serbest bırakılmalıdır.

e. Suça Sürüklenen Çocuklar Hakkında Adli Kontrol Kararı Verilmesi

Suçta sürüklenen çocuklar bakımından ÇKK’nın 20. maddesi, CMK’ya ek olarak uygulanabilecek bazı yükümlülükler öngörmektedir. Maddeye göre: (1) *Suçta sürüklenen çocuklar hakkında soruşturma veya kovuşturma evrelerinde adli kontrol tedbiri olarak*

¹⁸² Yenisey ve Nuhoğlu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 365.

¹⁸³ Yenisey ve Nuhoğlu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 365.

Ceza Muhakemesi Kanununun 109. maddesinde sayılanlar ile aşağıdaki tedbirlerden bir ya da birkaçına karar verilebilir:

a) Belirlenen çevre sınırları dışına çıkmamak.

b) Belirlenen bazı yerlere gidememek veya ancak bazı yerlere gidebilmek.

c) Belirlenen kişi ve kuruluşlarla ilişki kurmamak.

Çocuk Koruma Kanununun 3. maddesi çocuğu, “...daha erken yaşta ergin olmuş olsa bile 18 yaşını doldurmamış kişi...” olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla kişi hukuken on sekiz yaşından evvel erginlik kazanmış ise de ceza muhakemesi yönünden on sekiz yaşından küçük olduğu müddetçe çocukluk statüsünü koruyacaktır.¹⁸⁴

Çocuk Koruma Kanununun 4/1-j bendi gereği çocuklar için tutma son çare olmalıdır. Aynı kanunun 20/2. maddesi de “Ancak bu tedbirlerden sonuç alınamaması, sonuç alınamayacağının anlaşılması veya tedbirlere uyulmaması durumunda tutuklama kararı verilebilir.” hükmü ile hassas ve kırılgan bir grubu oluşturan suça sürüklenen çocuklar hakkında ancak adli kontrol tedbirlerinden sonuç alınamaması durumunda tutuklama yapılabileceğini vurgulamaktadır.

Adli kontrol bir muhakeme hukuku müessesidir. Dolayısıyla kişinin yaşı tedbirin uygulanacağı ana göre belirlenmeli, kanuna aykırı fiilin gerçekleştiği tarih dikkate alınmamalıdır.¹⁸⁵ Aksi halde suça sürüklenen çocuk aleyhine bir sonuca varılması söz konusu olacak, bu da kanun koyucunun çocukları koruma iradesine aykırılık teşkil edecektir.

2. Adli Kontrol Kararı Verilmesini Talep Etmeye Yetkili Olanlar

Adli kontrol her ne kadar muhakeme kanununda tutuklamaya alternatif olarak öngörülmüş ise de tutuklamadan bağımsız olarak uygulanabilen bir tedbirdir. CMK’nın 100. maddesinde düzenlenmiş tutuklamaya ilişkin şartların oluşması durumunda kanunda öngörülmüş merciler tarafından talep edilebilecektir.

¹⁸⁴ Bilgesu Çayır, “Ceza Muhakemesinde Adli Kontrol”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021), 189.

¹⁸⁵ Centel ve Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 456.

Ceza Muhakemesi Kanununun 109. maddesi adli kontrole soruşturma aşamasında, şüpheli hakkında hükmedilebileceğini düzenlemiş ise de Kanunun 110/3. maddesinin “109. madde ile bu maddenin birinci ve ikinci fıkra hükümleri, gerekli görüldüğünde, görevli ve yetkili diğer yargı mercileri tarafından da, kovuşturma evresinin her aşamasında uygulanır.” hükmü ile adli kontrol kovuşturma safhasının her aşamasında sanık hakkında da uygulanabilecektir.¹⁸⁶

Kanun koyucu, adli kontrolü talep etme ve adli kontrol kararı verme usullerini tutuklama ile paralel biçimde düzenlemektedir. Adli kontrolün tutuklamaya alternatif olduğu, tutuklamadan daha hafif bir tedbir olsa da tutuklama ile hemen hemen aynı haklara sınırlandırma teşkil ettiği ve iki tedbirin de şartlarının ortak olduğu göz önüne alındığında kararlarının da aynı usulle verilmesi yerinde bir düzenleme olmuştur.

a. Cumhuriyet Savcısı

Cumhuriyet savcısı hem soruşturma hem de kovuşturma aşamasında şüpheli veya sanığın kanunda öngörölmüş adli kontrol yükümlölüklerinden bir veya birkaçına tabi tutulmasını talep edebilecektir. Kovuşturma aşamasında Cumhuriyet savcısının talebi olmaksızın da adli kontrol kararı verilebilecekken, soruşturma aşamasında adli kontrol kararı verilebilmesi için Cumhuriyet savcısının talebi şarttır.¹⁸⁷ Adli kontrol hususunda kanun koyucu gecikmesinde sakınca bulunan hallerde dahi Cumhuriyet savcısına karar yetkisi tanımamaktadır.¹⁸⁸ Zira adli kontrol de tutuklama gibi kişi hak ve hürriyetlerine kısıtlama getirmektedir. Hatta birkaç yükümlölüğün aynı anda uygulanması halinde getirilen kısıtlama neredeyse tutuklama kadar ağır sonuçlara yol açabilecektir. Kanun koyucu, bu riski en aza indirme maksadı ile şüpheli veya sanık hakkında Cumhuriyet savcısının herhangi bir şekilde adli kontrol kararı vermesine olanak tanımamaktadır. Aynı şekilde tutuklama tedbirine ilişkin kararı da gecikmesinde tehlike bulunan haller dahi olsa

¹⁸⁶ Özen Kaya Göçmen, “Adli Kontrol Koruma Tedbirinin İnsan Hakları Işığında Değerlendirilmesi”, 1778.

¹⁸⁷ CMK’nın 163. maddesinde düzenlenmiş olan, “suçüstü hâli ile gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde, Cumhuriyet savcısına erişilemiyorsa veya olay genişliği itibarıyla Cumhuriyet savcısının iş gücünü aşıyorsa”, sulh ceza hâkiminin de bütün soruşturma işlemlerini yürütebileceğine ilişkin hüküm gereği çok nadir olarak, sulh ceza hâkimi de adli kontrol kararı verebilecektir. Bkz.: Burhan Caner Hacıoğlu, “Adli Kontrol Koruma Tedbiri Üzerine Bir İnceleme”, 174.

¹⁸⁸ Hüsnü Aldemir, *Yakalama, Gözaltına Alma, Tutuklama, Adli Kontrol, Hürriyeti Kısıtlayan Koruma Tedbirleri*, (Ankara: Seçkin Yayınları, 2014), 267.

Cumhuriyet savcısı veya başka herhangi bir makamın, vermeye kanunen yetkisi bulunmamaktadır.¹⁸⁹

Soruşturma safhasında dosya üzerinde asıl yetkili kişi olan Cumhuriyet savcısı, dosyada şüpheli veya sanık hakkında tutuklama şartlarının bulunduğu kanaat getirdiğinde adli kontrol kararı verilmesine dair talebi ile birlikte dosyayı sulh ceza hâkimliğine gönderecektir. Sulh ceza hâkimliğinin bu safhada adli kontrole ilişkin kararı kendiliğinden verme yetkisi bulunmamaktadır.

Cumhuriyet savcısının kişinin adli kontrol yükümlülüklerine tabi tutulmasını talep edebileceği bir diğer hal de, tutuklu şüphelinin tutukluluk durumunun devamında herhangi bir yarar görmemesidir. CMK'nın 103/2. maddesi "*Soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı adli kontrol veya tutuklamanın artık gereksiz olduğu kanısına varacak olursa, şüpheliyi re'sen serbest bırakır.*" şeklindeki düzenlemesi ile bunu hüküm altına almaktadır. Adli kontrol kararına ilişkin talep yine Cumhuriyet savcısı tarafından dosya ile birlikte sulh ceza hâkimliğine gönderilecektir. Yoksa Cumhuriyet savcısının tutukluyu re'sen serbest bırakıp adli kontrol kararı verme yetkisi bulunmamaktadır.

Adli kontrol kararı verilmesine ilişkin talebinde, Cumhuriyet savcısı, somut olayda adli kontrolün gerekliliğine ilişkin delilleri gerekçesinde belirtmelidir. Sadece tutuklama talep etmiş ise de adli kontrolün neden yetersiz kalacağına ilişkin hukuki ve fiili gerekçelerini talebinde belirtmelidir.¹⁹⁰

Cumhuriyet savcısı, soruşturma aşamasında asıl yetkili süjedir; dosyayı uhdesinde bulundurur ve dosya hakkındaki tüm işlemlerde imzası bulunur. Dolayısıyla dosya içeriği hakkında en fazla bilgiye sahip kişidir. Sulh ceza hâkimi ise dosyayı Cumhuriyet savcısının talebi ile birlikte ele almakta ve çoğu zaman derinlemesine bir inceleme yapmaksızın hızla talebe ilişkin kararını vermektedir. Yukarıda da değindiğimiz üzere kanun koyucunun koruma tedbirleri hususunda karar merci olarak sulh ceza hâkimliğini tayin etmesinin sebebi, kişi hak ve hürriyetlerine müdahale teşkil eden bu tedbirleri daha sıkı bir güvenceye bağlama maksadıdır. Sulh ceza hâkimliği, Cumhuriyet savcısının

¹⁸⁹ Centel, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama ve Yakalama*, 69.

¹⁹⁰ Nur Centel, "İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararları Işığında Tutuklama Hukukuna Eleştirel Yaklaşım", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 17/1-2 (2011): 57; Şentuna, *Tutuklama ve Adli Kontrol*, 265.

talebine ilişkin hukukilik denetimi yapacak fakat yerindelik denetimi yapamayacaktır.¹⁹¹ CMK'nın 162. maddesi soruşturma aşamasında hâkim kararının niteliğini şu şekilde hüküm altına almıştır: “Cumhuriyet savcısı, ancak hâkim tarafından yapılabilecek olan bir soruşturma işlemine gerek görürse, istemlerini bu işlemin yapılacağı yerin sulh ceza hâkimine bildirir. Sulh ceza hâkimi istenilen işlem hakkında, kanuna uygun olup olmadığını inceleyerek karar verir ve gereğini yerine getirir.”

Cumhuriyet savcısının dosyayla olan ilişkisi sebebiyle her ne kadar kanunda açıkça böyle bir zorunluluk öngörülmemiş ise de şüphelinin adli kontrol yükümlülüklerine tabi tutulmasına ilişkin talebinde adli kontrol yükümlülüklerini de belirlemesi gerekmektedir. Talebi alan sulh ceza hâkimi ise talepte geçen yükümlülüklerden farklı yükümlülükler hükmedemeyecek, taleple bağlı olacaktır. Zira Cumhuriyet savcısının talebinde öngördüğü adli kontrol yükümlülüklerini uygun bulmayan hâkimin talebi reddetmesi şüphelinin başka bir adli kontrol yükümlülüğüne tabi tutulmasından daha lehe bir durum oluşturacaktır.¹⁹²

Ceza Muhakemesi Kanununun 110. maddesi de sulh ceza hâkiminin adli kontrole ilişkin tüm kararlarını Cumhuriyet savcısının talebi üzerine verebileceğini açıkça düzenlemektedir:

(1) Şüpheli, Cumhuriyet savcısının istemi ve sulh ceza hâkiminin kararı ile soruşturma evresinin her aşamasında adli kontrol altına alınabilir. (2) Hâkim, Cumhuriyet savcısının istemiyle, adli kontrol uygulamasında şüpheliyi bir veya birden çok yeni yükümlülük altına koyabilir; kontrolün içeriğini oluşturan yükümlülükleri bütünüyle veya kısmen kaldırabilir, değiştirebilir veya şüpheliyi bunlardan bazılarını uymaktan geçici olarak muaf tutabilir.

Cumhuriyet savcısının sadece tutuklama kararı verilmesini talep ettiği durumlarda da sulh ceza hâkimliği, tutuklama talebindeki gerekçeleri yetersiz bulması halinde talebi reddetmeli yoksa kendiliğinden adli kontrole hükmetmemelidir.¹⁹³ Her ne kadar bu durum kişi özgürlükleri açısından aleyhe gibi görünse de; tutuklamanın hukuki

¹⁹¹ Bilgesu Çayır, “Ceza Muhakemesinde Adli Kontrol”, 193.

¹⁹² Şahin ve Göktürk, *Ceza Muhakemesi Hukuku I*, 313.

¹⁹³ Şahin ve Göktürk, *Ceza Muhakemesi Hukuku I*, 313; Ali Parlar ve Muzaffer Hatipoğlu, *5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu Yorumu- 1. Cilt*, (Ankara: Yayın Matbaacılık, 2008), 465; Burhan Caner Hacıoğlu, “Adli Kontrol Koruma Tedbiri Üzerine Bir İnceleme”, 173.

olmayacağına kanaat getiren sulh ceza hâkiminin şüpheli hakkında tutuklama kararı vermemesi gerekmektedir. Bu halde şüpheliyi serbest bırakmak yerine adli kontrol altına alması şüphelinin aleyhine bir sonuçtur. Cumhuriyet savcısı, CMK'nın 100/1 ve 101/1. maddeleri gereği dosyada adli kontrol tedbirinin uygulanması halini değerlendirerek yeterli olmayacağına kanaat getirmiş ve buna ilişkin gerekçelerini talebinde belirtmiş olmalıdır. Bu nedenle de sulh ceza hâkiminin tekrar adli kontrol tedbirini değerlendirmesine gerek bulunmamaktadır. Adli kontrole ilişkin talepte bahsi geçen hususların bulunmadığına kanaat getiren sulh ceza hâkiminin, kendiliğinden adli kontrole hükmetmek yerine talebi tekrar gerekçelendirmek üzere Cumhuriyet savcısına iletmesinin veya gerekçe bulunmaması nedeniyle reddetmesinin daha doğru olacağı kanaatindeyiz. Cumhuriyet savcısının sadece adli kontrol talep etmesi halinde de sulh ceza hâkiminin şüphelinin tutuklanmasına karar vermesi mümkün olmayacaktır.¹⁹⁴

Doktrinde bir görüş, sulh ceza hâkiminin, Cumhuriyet savcısının tutuklama talebini reddetmesi halinde, kendiliğinden şüphelinin adli kontrol altına alınmasına karar verebileceğini savunmaktadır.¹⁹⁵ Bu görüşe göre çoğun içerisinde azı da barındırdığı ilkesinden hareketle, tutuklama kararı vermekle yetkilendirilmiş sulh ceza hâkimi, kişi özgürlüklerine daha az müdahale teşkil eden adli kontrole ilişkin kararı herhangi bir talebe gerek duyulmaksızın verebilecektir. Yukarıda bahsedilen gerekçeler ile bu görüşe katılmamaktayız.

Uygulamada Cumhuriyet savcıları, genellikle, öncelikle şüphelinin tutuklanmasına ancak hâkimlik aksi kanaatte ise adli kontrol yükümlülüklerine tabi tutulmasına karar verilmesini talep etmektedirler. Bu şekilde bir talebin, kanun koyucunun adli kontrol sistemini, tutuklamaya alternatif olarak görme iradesine ve ölçülülük ilkesine haliyle kanunun ruhuna aykırı olduğu açıktır. Zira CMK'nın 100/1. ve 101/1. maddeleri, tutuklama tedbirine başvurulabilmesi için tedbirin somut olayda ölçülü olmasını ve adli kontrol tedbirlerinin yetersiz kalmasını şart olarak öngörmektedir. Dolayısıyla Cumhuriyet savcısı, adli kontrol tedbirlerinin uygulanması halinde yetersiz

¹⁹⁴ Haluk Çolak ve Mustafa Taşkın, *Ceza Muhakemesi Hukuku Şerhi*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2007), 329.

¹⁹⁵ Centel ve Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 458; Ahu Karakurt, “Adli Kontrol Koruma Tedbiri”, *Türk Hukuk Sitesi*, http://www.turkhukuksitesi.com/makale_374.htm; Özen Kaya Göçmen, “Adli Kontrol Koruma Tedbirinin İnsan Hakları Işığında Değerlendirilmesi”, 1788; Ayşe Duygu Özgüven, “Ceza Muhakemesi Çerçevesinde “Adli Kontrol””, 338.

kalacağına kanaat getirmeden tutuklama tedbirine karar verilmesi talebinde bulunmamalıdır. Bulunduğu takdirde kanunun emredici hükmü ile çelişmiş olacaktır.

b. Şüpheli veya Sanık ve Bunların Müdafileri

Ceza Muhakemesi Kanununun 103. maddesi soruşturma aşamasında, tıpkı Cumhuriyet savcısı gibi şüpheli veya müdafisinin de adli kontrol şartı ile serbest bırakılmasını sulh ceza hâkiminden talep edebileceğini öngörmektedir.

Ceza Muhakemesi Kanununun 104/1. maddesine göre ise tutuklu bulunan sanık da kovuşturma safhasının her aşamasında duruşmada veya duruşma dışında bir dilekçe yoluyla serbest bırakılmayı talep edebilecektir.

Şüpheli veya sanığın, serbest halde iken adli kontrol altına alınmayı talep etmesi aleyhe bir durumdur. Ancak tutuklu halde iken hakkında kişi özgürlüğüne daha az müdahale teşkil eden adli kontrol yükümlülüklerinin uygulanması şartıyla serbest bırakılmayı talep etmesi menfaatine olacaktır.¹⁹⁶ Şüpheli veya sanığın, sadece serbest bırakılmayı talep etmesi halinde hâkim veya mahkeme, şüpheli veya sanık açısından daha lehe olan adli kontrol şartı ile salıverilmeyi de değerlendirilmelidir. Zira tutuklu iken salıverilme talebi aslında adli kontrol yükümlülüklerine tabi tutulmayı da içermektedir.¹⁹⁷ Ancak buna ilişkin talep Cumhuriyet savcısı yolu ile iletilmemiş ise Cumhuriyet savcısının da görüşü sorulmalıdır.

c. Mağdur, Müşteki, Katılan, Suçtan Zarar Gören ve Bunların Vekilleri

Ceza Muhakemesi Kanunu, mağdur, müşteki, katılan, suçtan zarar gören veya bunların müdafilerinin, şüpheli veya sanığın adli kontrol yükümlülüklerine tabi tutulmasını talep edip edemeyeceklerine ilişkin bir düzenleme ihtiva etmemektedir. Ancak bahsi geçen kişilerin, şüpheli veya sanığın tutuklanması veya adli kontrol altına alınmasına ilişkin taleplerini, bulunulan yargılama safhasına göre Cumhuriyet savcısı veya hâkim ya da mahkemeye iletmelerine engel olan bir düzenleme de bulunmamaktadır.

Mağdur, müşteki, katılan veya suçtan zarar gören, şüpheli veya sanığın fiilinden etkilenen kimselerdir ve bunların adli kontrol altına alınmasında hukuki menfaatleri

¹⁹⁶ Mutta, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Adli Kontrol”, 51.

¹⁹⁷ Mehmet Tezcan, “Adli Kontrol”, 44.

bulunmaktadır. Soruşturma safhasında bahsi geçen kişiler, şüphelinin adli kontrol yükümlülüklerine tabi tutulmasına ilişkin taleplerini Cumhuriyet savcısına iletebilirler. Zira kişilerin sulh ceza hâkimine doğrudan ulaşma olasılıkları özellikle birden fazla hâkimliğin bulunduğu adliyelerde çok kısıtlıdır. Talebi alan Cumhuriyet savcısı, görüşünü de ekleyerek talebi karar vermekle asıl yetkili sulh ceza hâkimine göndermelidir. Kovuşturma safhasında ise artık talebin Cumhuriyet savcısı yolu ile iletilmesine gerek kalmayacaktır. Kişiler talebi duruşmada veya duruşma dışında doğrudan dosyaya bakmakla görevli ve yetkili hâkim veya mahkemeye iletebileceklerdir.

Adli kontrole ilişkin talebin reddedilmesi halinde de mağdur, müşteki, katılan veya suçtan zarar gören ile bunların vekillerinin hangi kanun yoluna başvuracakları hususunda özel bir düzenleme bulunmamaktadır. CMK'nın "kanun yollarına başvurma hakkı"nı düzenleyen 260. maddesi ile "itiraz olunabilecek kararlar"ı düzenleyen 267. maddesi bir arada değerlendirildiğinde, bahsi geçenlerin genel hükümlere göre itiraz edebilecekleri kanaatindeyiz.

3. Adli Kontrol Kararı Vermeye Yetkili Merciler

Anayasanın 19. maddesi, tutuklama kararının ancak hâkim tarafından verilebileceğini düzenlemektedir. Adli kontrol kararının verilmesi bakımından ise Anayasada bir düzenleme bulunmamaktadır. Adli kontrolde karar usulüne ilişkin düzenleme CMK'nın 110. maddesinde yer almaktadır. Buna göre:

(1) Şüpheli, Cumhuriyet savcısının istemi ve sulh ceza hâkiminin kararı ile soruşturma evresinin her aşamasında adli kontrol altına alınabilir. (2) Hâkim, Cumhuriyet savcısının istemiyle, adli kontrol uygulamasında şüpheliyi bir veya birden çok yeni yükümlülük altına koyabilir; kontrolün içeriğini oluşturan yükümlülükleri bütünüyle veya kısmen kaldırabilir, değiştirebilir veya şüpheliyi bunlardan bazılarına uymaktan geçici olarak muaf tutabilir. (3) 109 uncu madde ile bu maddenin birinci ve ikinci fıkrâ hükümleri, gerekli görüldüğünde, görevli ve yetkili diğer yargı mercileri tarafından da, kovuşturma evresinin her aşamasında uygulanır.

a. Soruşturma Evresinde

Yukarıda belirtildiği üzere soruşturma aşamasını yürütmekle aslî olarak kanun tarafından görevlendirilmiş kişi Cumhuriyet savcısıdır.¹⁹⁸ Ancak kişi özgürlüklerine müdahale teşkil eden koruma tedbirleri söz konusu olduğunda karar merci bazı istisnai durumlar dışında hâkim veya mahkeme olarak belirlenmiştir.

Soruşturma evresinde, adli kontrol kararını vermeye yetkili merci, Cumhuriyet savcısı, şüpheli veya sanık ve bunların müdafilerinin istemi üzerine, sulh ceza hâkimliğidir. Sulh ceza hâkimliğinin, şüpheli hakkında doğrudan adli kontrol kararı verme yetkisi bulunmamaktadır.

Kararı hangi sulh ceza hâkimliğinin vereceği ise CMK'nın 12. maddesinde düzenlenmiş olan genel yetki kurallarına göre belirlenecektir. Buna göre, kural olarak fiilin gerçekleştiği yer sulh ceza hâkimliği adli kontrol kararını vermeye yetkilidir diyebiliriz. Yetki hususunda şüphe duyulan hallerde, adli kontrol kararının derhal alınması gerekiyorsa dosyayı uhdesinde bulunduran Cumhuriyet savcısı şüpheli hakkında adli kontrol talep ederek daha sonra yetki hususunu değerlendirmelidir.¹⁹⁹ Adli kontrole ilişkin karar CMK'nın 20. maddesinin “*Yetkili olmayan hâkim veya mahkemece yapılan işlemler, sadece yetkisizlik nedeniyle hükümsüz sayılmaz.*” hükmü gereği sırf yetkisiz hâkim tarafından verilmekle ortadan kalkmayacaktır.

Suçta sürüklenen çocuklar hakkında adli kontrol kararına soruşturma safhasında, sulh ceza hâkimliğinin mi yoksa göreve bağlı olarak çocuk mahkemelerinin veya çocuk ağır ceza mahkemelerinin mi karar vereceği hususunda Yargıtay'ın birbirinden farklı içtihatları bulunmaktadır. ÇKK'nın 20. maddesi “*adli kontrol*” başlığı altında suça sürüklenen çocuklar bakımından CMK'ya ek olarak bazı yükümlülükler öngörmüş fakat adli kontrole ilişkin kararı hangi mercinin vereceğini düzenlememiştir. ÇKK'nın 42. maddesi, ÇKK'da hüküm bulunmayan konularda CMK'nın uygulanabileceğini

¹⁹⁸ “*Bir suçun işlendiğini öğrenen Cumhuriyet savcısının görevi*

Madde 160 – (1) Cumhuriyet savcısı, ihbar veya başka bir suretle bir suçun işlendiği izlenimini veren bir hâli öğrenir öğrenmez kamu davasını açmaya yer olup olmadığına karar vermek üzere hemen işin gerçeğini araştırmaya başlar.

(2) Cumhuriyet savcısı, maddî gerçeğin araştırılması ve adil bir yargılamanın yapılabilmesi için, emrindeki adli kolluk görevlileri marifetiyle, şüphelinin lehine ve aleyhine olan delilleri toplayarak muhafaza altına almakla ve şüphelinin haklarını korumakla yükümlüdür.”

¹⁹⁹ Mutta, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Adli Kontrol”, 54.

öngörmektedir. Dolayısıyla adli kontrol kararı verme hususunda CMK'nın 110/1. maddesine uyulması doğru olacaktır. Uygulamada da suça sürüklenen çocuklar hakkında adli kontrol kararları sulh ceza hâkimliğinden talep edilmektedir. Nitekim Yargıtay 3. Ceza Dairesi, bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

Çocuk Koruma Kanununun "uygulanacak hükümler" başlıklı 42. maddesi "Bu kanunda hüküm bulunmayan hallerde Ceza Muhakemesi Kanunu ... hükümleri uygulanır." amir hükmü nazara alındığında, ÇKK'da suça sürüklenen çocuklar hakkında koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarına çocuk hakimi tarafından karar verileceği belirtildiği halde, adli kontrol ve tutuklama kararına hangi merciin karar verebileceği belirtilmediğinden, bir Ceza Muhakemesi tedbiri olan tutuklama kararı ÇKK'da bir düzenleme bulunmadığından, anılan Kanun'un 42/1. maddesi delaletiyle CMK'nın "Tutuklama kararı" başlıklı 101/1. maddesi uyarınca çocuk hakkında soruşturma evresinde tutuklama kararını Sulh Ceza Hakiminin vermesi gerektiği."²⁰⁰

b. Kovuşturma Evresinde

Ceza Muhakemesi Kanununun 110/3. maddesi, adli kontrole ilişkin kararı, kovuşturma evresinde, “görevli ve yetkili diğer yargı mercilerinin” verebileceğini düzenlemektedir. Buna göre, kovuşturma evresinde, yargılamayı yapan hâkim veya mahkeme kendiliğinden veya Cumhuriyet savcısı, sanık ya da müdafinin istemi üzerine, sanık hakkında adli kontrol kararı verebilecektir.²⁰¹ Yargıtay'ın ilk derece mahkemesi sıfatı ile yaptığı yargılamalar ve Anayasa Mahkemesinin yüce divan sıfatı ile yaptığı yargılamalarda sanıklar hakkında adli kontrol kararı verilmesi mümkün olacaktır.²⁰²

Yukarıda belirtildiği üzere kovuşturma aşamasında, adli kontrol kararı verilebilmesi için, talep zorunluluğu bulunmamaktadır.²⁰³ İddianamenin kabulü ile yeni bir yargılama aşamasına geçilmektedir. Bu aşamada artık dosya, tüm karar alma yetkileri ile birlikte görevli ve yetkili mahkemeye aktarılmıştır. Ancak, kararın duruşmada

²⁰⁰ Y. 3. CD, 19.04.2007, E. 2007/4265, K. 2007/3641, <https://karararama.yargitay.gov.tr/#>, E.T. 13.07.2023.

²⁰¹ Nurullah Kunter, Feridun Yenisey ve Ayşe Nuhoglu, *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku- Birinci Kitap*, (İstanbul: Beta Basım Yayın, 2009), 165.

²⁰² Mehmet Tezcan, “Adli Kontrol”, 55.

²⁰³ Nevzat Toroslu ve Metin Feyzioğlu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, (Ankara: Savaş Yayınevi, 2023), 272.

verilmesi halinde, hazır bulunan taraflar dinlenilmeli, Cumhuriyet savcısının ise görüşü alınmalıdır.

Soruşturma aşamasında, sulh ceza hâkimliği tarafından verilmiş olan adli kontrol kararı, kovuşturma aşamasında davaya bakmakla görevli mahkeme tarafından kaldırılmadığı müddetçe uygulanmaya devam edilecek, kendiliğinden son bulmayacaktır.²⁰⁴

c. Kanun Yolu Evresinde

Ceza Muhakemesi Kanununun 101/2. maddesinde tutuklama kararının kovuşturma evresinde mahkeme tarafından verilebileceğini açıkça öngörmekte iken, 110/3. maddesinde adli kontrole ilişkin kararın kovuşturma evresinin her aşamasında “yetkili ve görevli diğer yargı mercileri tarafından” verilebileceğini öngörmektedir. Kanaatimizce kanun koyucunun, sıralı olarak düzenlenmiş bu iki tedbir arasında iki farklı ifade kullanması iradi bir seçimdir.

Ceza Muhakemesi Kanununun “Tanımlar” başlıklı 2. maddesinde kovuşturma, “iddianamenin kabulü ile başlayıp hükmün kesinleşmesine kadar geçen evre” olarak tanımlanmaktadır. Bölge adliye mahkemelerinin istinaf incelemesi, Yargıtay’ın ise temyiz incelemesi yaptığı durumlarda, yargılama halen kovuşturma evresindedir. Dosyanın istinaf incelemesi için bölge adliye mahkemesine gitmesi durumunda artık ilk derece mahkemesinin sanık hakkında karar verme yetkisi kalmayacaktır. Aynı şekilde temyiz incelemesi için Yargıtay’a giden dosyada da bölge adliye mahkemesinin karar yetkisi kalmayacaktır. İşte yukarıda belirtilen adli kontrole ilişkin kararın, “yetkili ve görevli diğer yargı mercileri tarafından” verilebileceğine ilişkin hüküm kanaatimizce yargılamanın kanun yolu safhasında da adli kontrol kararı verilebilmesi adına öngörölmüş bilinçli bir düzenlemedir.²⁰⁵

14.04.2020 tarih ve 7242 sayılı Kanun ile CMK’nın 112/1. maddesine eklenen “Hakkında mahkûmiyet hükmü verilmiş ve bu hükümle ilgili olarak istinaf veya temyiz kanun yoluna başvurulmuş olması hâlinde, UYAP kayıtlarını incelemek suretiyle hükmü veren ilk derece mahkemesi de tutuklama kararı verebilir.” hükmü de kanaatimizce

²⁰⁴ Mehmet Tezcan, “Adli Kontrol”, 56.

²⁰⁵ Mutta, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Adli Kontrol”, 56.

tutuklama kararı verebilecek merciler hakkında eksik düzenlemenin giderilmesi amacını taşımakta ve kanun koyucunun adli kontrol kararına ilişkin ifadeyi bilinçli bir şekilde öngördüğünü göstermektedir.²⁰⁶

Bölge adliye mahkemeleri, tıpkı ilk derece mahkemeleri gibi yargılama yapmakta, dosyayı hukuki ve maddi açıdan incelemektedir.²⁰⁷ Dolayısıyla ilk derece mahkemeleri tarafından dosya kapsamında verilebilecek her türlü kararı vermeye yetkili kılınmış bölge adliye mahkemelerinin, tıpkı ilk derece mahkemeleri gibi kendiliğinden veya herhangi bir talep üzerine adli kontrol kararına da hükmedebilecekleri hususunda kuşku duyulmamalıdır.²⁰⁸

Yargıtay'ın temyiz incelemesi ise istinaf incelemesinden farklı olarak sadece hukukilik denetimini içermektedir. Temyiz incelemesi, sadece dosyanın hukuka aykırı olup olmadığının değerlendirilmesidir. Dosyada hukuka aykırılığın tespit edilmesi halinde Yargıtay yeniden hüküm veremeyecek, dosyayı hukuka aykırılıklar giderilmek üzere ilk derece mahkemesine gönderecektir.²⁰⁹ Tutuklamaya ilişkin karar, ilk derece mahkemeleri gibi delil temin etme, değerlendirme ve hüküm kurma ile yetkilendirilmiş, istinaf mahkemeleri tarafından da verilebilirken; hukuki denetim yapmakla görevli Yargıtay'ın tutuklama kararı verme yetkisi bulunmamaktadır.²¹⁰ Zira tutuklama istisnai bir kurumdur ve tutuklamaya ilişkin hükümler dar yorumlanmalıdır. Yargıtay dosyaya ilişkin incelemeyi istisnai haller dışında dosya üzerinden yapmakta ve sanığın kişisel ve sosyal durumu hakkında yeterince bilgi sahibi olamamaktadır. Dolayısıyla tutukluluğun sanık için gerekli bir tedbir olup olmadığı hususundaki değerlendirmesi yeterince objektif ve güvenilir olmayacaktır.²¹¹ Doktrinde çoğunlukla tutuklama kararı vermesinin uygun olmadığı savunulan Yargıtay'ın, her ne kadar kanun koyucunun CMK'nın 101/2.

²⁰⁶ Mutta, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Adli Kontrol", 57.

²⁰⁷ Centel ve Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 921.

²⁰⁸ Hüseyin Öztürk, "5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Yasası Kapsamında Yasa Yolları", içinde *Ceza Muhakemesi Kanunu'nun Üç Yılı Teori ve Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar*, İstanbul: Türk Ceza Hukuku Derneği Yayını, 2009, 397.

²⁰⁹ Öztürk vd., *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, 745-750.

²¹⁰ Ayşe Nuhoglu, "Koruma Tedbiri Olarak Tutuklama", içinde *Ceza Muhakemesi Kanunu'nun Üç Yılı Teori ve Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar*, İstanbul: Türk Ceza Hukuku Derneği Yayını, 2009, 183; Ünver ve Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 377; Hasan Sınar, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama*, (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2016), 257; Musa Sağ, "Tutuklamanın Şekli Koşulları ve Özel Tutuklama Durumları", *İstanbul Barosu Dergisi*, 3 (1998): 699.

²¹¹ Feyzioğlu, "Tutuklama", 32.

maddesinde bilinçli bir biçimde “...diğer yargı mercileri” ifadesini kullandığını kabul etmiş isek de aynı nedenlerle kişi hak ve özgürlüklerine kısıtlama teşkil eden adli kontrol tedbirine ilişkin karar veremeyeceği kanaatindeyiz.

Temyiz aşamasında tutuklama veya adli kontrol kararı verme gerekliliği duyulduğunda ise kararın hangi merci tarafından verileceği hususunda kanunda bir düzenleme yer almamaktadır. Burada soruşturma evresinde olduğu gibi sulh ceza hâkiminin tutuklama veya adli kontrol kararı vermesi²¹² düşünülebilecekse de kanaatimizce en doğru çözüm tıpkı CMK’nın 112/1. maddesine adli kontrol tedbirlerine uyulmaması sebebiyle verilecek tutuklama kararında olduğu gibi ilk derece mahkemesinin UYAP üzerinden karar vermesine ilişkin CMK’ya açık ve net bir düzenlemenin eklenmesi olacağı görüşündeyiz.²¹³

Yargıtay her ne kadar tutuklama veya ilk defa adli kontrol kararı veremeyecekse de tahliye talebinin reddi, tutukluluğun devamı ve tahliye kararlarını verebileceği ayrıca sanığın adli kontrol yükümlülüklerine uyma koşulu ile serbest bırakılmasına karar verebileceği kabul edilmektedir.²¹⁴ Yargıtay 16. CD’nin kararında uygulamada da durumun bu şekilde olduğu görülmektedir:

*...sanıklar ... ve ...’nın tutuklulukta geçirdikleri süre, atılı suç için kanun maddelerinde öngörülen ceza miktarı ve mevcut delil durumu gözetilerek tutukluluk hallerinin devamına, sanık ... yönünden ise bozma nedenine ve sanığın tutuklu kaldığı süre nazara alındığında; 5271 sayılı CMK’nın 109/3-a maddesi gereğince “Yurtdışına çıkamamak” ve aynı Kanunun 109/3-b maddesi gereğince “Duruşmalara düzenli olarak katılmak” adli kontrol tedbiri uygulanmak suretiyle TAHLİYESİNE, başka suçtan tutuklu ya da hükümlü değil ise DERHAL SALIVERİLMESİNİN sağlanması için ilgili yer Cumhuriyet Başsavcılığına müzekkere yazılmasına....*²¹⁵

²¹² Feyzioğlu, “Tutuklama”, 33, dn. 64.

²¹³ Orhan Arslan, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama” (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022), 167.

²¹⁴ Centel ve Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 433; Ünver ve Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 384; Feyzioğlu, “Tutuklama”, 32, dn. 63.

²¹⁵ Y. 16. CD, 19.10.2020, E. 2020/1934, K. 5091, <https://karararama.yargitay.gov.tr/#>, E.T. 18.07.2023. Benzer yönde kararlar için: Y. 16. CD, 10.12.2020, E. 2020/6787, K. 2020/6208, <https://karararama.yargitay.gov.tr/#>, E.T. 18.07.2023; Y. 16. CD, 09.07.2020, E. 2019/9604, K. 2020/3440, <https://karararama.yargitay.gov.tr/#>, E.T. 18.07.2023.

Ceza Muhakemesi Kanununun 110/2. maddesinde “*Hâkim, Cumhuriyet savcısının istemiyle, adli kontrol uygulamasında şüpheliyi bir veya birden çok yeni yükümlülük altına koyabilir; kontrolün içeriğini oluşturan yükümlülükleri bütünüyle veya kısmen kaldırabilir, değiştirebilir veya şüpheliyi bunlardan bazılarına uymaktan geçici olarak muaftutabilir.*” hükmü ile düzenlenmiş olan adli kontrole ilişkin talepler hakkında da kıyasen Yargıtay’ın, kişi hürriyetinin daha fazla sınırlandırılmasına sebebiyet vermediği müddetçe karar verebileceği kanaatindeyiz.²¹⁶

Sonuç olarak kanun hükmüne göre, adli kontrol kararının yargılamanın hiçbir evresinde, hâkim veya mahkeme dışında bir merci ya da makam tarafından verilmesi mümkün değildir. CMK’nın 103/2. maddesi gereği soruşturma aşamasında dosya üzerinde asıl yetkili Cumhuriyet savcısı, tutuklu veya adli kontrol altında bulunan şüpheliyi serbest bırakma yetkisine dahi sahipken, tutuklu şüpheliyi adli kontrol şartı ile serbest bırakma yetkisine sahip değildir. Düzenlemenin nedeni adli kontrolün kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına kısıtlı da olsa sınırlama teşkil etmesidir ve kanaatimizce kişi hak ve hürriyetlerinin garanti altına alınması bakımından bu, yerinde bir düzenlemedir.

4. Şüpheli veya Sanığın Yokluğunda Adli Kontrol Kararı Verilmesi

Ceza Muhakemesi Kanununda adli kontrol kararının, şüpheli veya sanığın yokluğunda verilir verilemeyeceğine ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Kanun koyucu, tutuklama kararının, tutukluluğun gözden geçirilmesine ilişkin kararın ve tahliye isteminin reddine ilişkin kararın ise CMK’nın 101/2. maddesinden yola çıkılarak huzurda verilmesini öngörmektedir. Maddede kararın şüpheli veya sanığa sözlü olarak bildirilmesi ve bir örneğinin de fiziken verilmesi gerektiği belirtilmektedir.

Doktrinde adli kontrol kararının, şüpheli veya sanığın yokluğunda verilir verilemeyeceğine ilişkin iki görüş bulunmaktadır. Birinci görüşe göre; CMK’nın “*adli kontrol kararı*”nı düzenleyen 110. maddesinde, 101/2. maddede olduğu gibi kararın şüpheli veya sanığa sözlü olarak bildirilmesi gerektiğine ilişkin bir gereklilik öngörmediği dolayısıyla Cumhuriyet savcısının talebi üzerine karar verilmesinin yeterli olacağı, şüpheli veya sanığın savunmasının alınmasına gerek bulunmadığı, şüpheli veya

²¹⁶ Mehmet Tezcan, “Adli Kontrol”, 54.

sanığın yokluğunda hükmedilememesinin adli kontrolün uygulanma alanını daraltacağı, tutuklamaya kıyasla kişi hak ve hürriyetlerine daha az müdahale teşkil ettiği, hali hazırda karara karşı itiraz kanun yolunun açık olduğu gerekçeleriyle şüpheli veya sanığın yokluğunda da adli kontrol kararı verilebilecektir.²¹⁷

Bizim de katıldığımız, doktrindeki diğer bir görüş ise şüpheli veya sanığın savunmasının alınmasının daha isabetli olacağıdır.²¹⁸ Birinci görüşün haklılığını ispat üzerine ortaya atılan, katılmadığımız bu gerekçelere tek tek değinmek gerekirse; öncelikle adli kontrolün uygulanma alanının daralacağına ilişkin gerekçeye katılmak mümkün değildir. Adli kontrol bilhassa tutuklama tedbirinin uygulanma alanını daraltmak üzere düzenlenmiş bir tedbirdir. Kanunun 6352 sayılı Kanunla değiştirilmeden önceki hali “*üç yıl ve daha fazla hapis cezası gerektiren fiillerde*” adli kontrole hükmedilemeyeceğini öngörüyordu. Fakat bahsi geçen kanun değişikliği ile birlikte adli kontrolün uygulanma alanını daraltan bu süre sınırı kaldırılmış ve adli kontrol her türlü fiil bakımından uygulanabilen, tam olarak tutuklamaya alternatif bir tedbir haline getirilmiştir. Hatta kanunun güncel halinde tutuklama yasakları göz önüne alınarak tutuklama tedbirinin uygulanma alanının daraltıldığı söylenebilecektir.

Her ne kadar kanunun lafzi yorumundan şüpheli veya sanığın yokluğunda adli kontrol kararı verilebilmesinin mümkün olduğu sonucuna ulaşılabilecekse de adli kontrolün de kişi hak ve özgürlüklerine müdahale niteliği taşıdığı unutulmamalıdır. Az veya çok kişi özgürlüğünün kısıtlanması sonucu doğuran tüm tedbirler önemlidir ve devletin karşısında güçsüz konumda bulunan şüpheli veya sanık korunmalıdır.

Kanunda öngörülmüş bazı adli kontrol yükümlülüklerine hükmedilmesi halinde kişi tutukevine konulmadan da tutuklu muamelesi görebilecektir. Örneğin, uyuşturucu bağımlılığından arınmak amacıyla hastaneye yatma, konutunu veya belirli bir yerleşim bölgesini terk edememe, bu yükümlülüklerdendir. Kişinin özgürlüklerinin neredeyse tutukluymuşçasına kısıtlanmasına yol açmaktadırlar. Dolayısıyla adli kontrol, tutuklamaya göre daha önemsiz bir tedbirdir, şüpheli veya sanık huzurda olmadan da

²¹⁷ Şahin, *Gazi Şerhi*, 322; Burhan Caner Hacıoğlu, “Adli Kontrol Koruma Tedbiri Üzerine Bir İnceleme”, 186; Neslihan Coşkun, “Adli Kontrol”, 89; Ali Parlar ve Muzaffer Hatipoğlu, *5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu Yorumu- 1. Cilt*, 466; Zekeriya Yılmaz, “Adli Kontrol”, *Ankara Barosu Dergisi*, 1 (2006): 59; Barkın Asal, “Ceza Muhakemesi Hukukumuzda Yeni Bir Koruma Tedbiri: Adli Kontrol”, 418.

²¹⁸ Mahmut Koca, “2002 CMUK Tasarısı”, 136; Doğan Soyaslan, “Adli Kontrol”, 1112; Fulya Korkmaz, “Adli Kontrol”, 537.

hükmedilebilir demek, doğru ve yerinde değildir. Netice olarak böylesine önemli bir tedbire hükmedilmesi esnasında kişinin savunma hakkının engellenmesinin mümkün olamayacağı kanaatindeyiz.

Adli kontrol aynı amaca hizmet edebilecek birden fazla yükümlülüğü bünyesinde barındıran bir tedbirdir. Hâkim veya mahkeme kararını verirken kişinin ekonomik ve sosyal durumu, kişisel özellikleri, toplum için tehlikelilik derecesi, suç teşkil eden fiilin niteliği, fiilin gerçekleştirilme şekli gibi birçok unsuru bir arada değerlendirmelidir. Şüpheli veya sanık ile yüz yüze gelmeden, sözlü biçimde savunması dinlenilmeden karar verilmesi halinde dosyaya tam olarak hâkim olunamayacak ve dolayısıyla sağlıklı bir karar alınamayacaktır.

Şüpheli veya sanığın yokluğunda adli kontrole hükmedilmesi durumunda kararın, şüpheli veya sanığa tebliği gerekmektedir. Zira tüm hâkim veya mahkeme kararlarında olduğu gibi adli kontrol kararına karşı da itiraz mümkündür. Şüpheli veya sanığın, hakkında adli kontrol kararı verilmesi sürecine dâhil olmaksızın, savunma hakkını bizzatıhi kullanmaksızın yapacağı itirazın sağlıklı olmayacağı, bir karara karşı sırf itiraz kanun yolunun açık olduğundan bahisle savunma hakkının kısıtlanmasının makul görülemeyeceği kanaatindeyiz.

Uygulamanın daha iyi anlaşılması bakımından soruşturma safhasındaki bir dosyasının hikâyesini kısaca gözden geçirmenin faydalı olacağını düşünüyoruz. Kolluk görevlileri suç oluşturan bir fiilin varlığını öğrendiklerinde vakit kaybetmeksizin Cumhuriyet savcısının talimatları doğrultusunda, fiile ilişkin delilleri toplamakla görevlidirler. Bu delillerden belki de en önemlisi şüphelinin sıcağı sıcağına alınmış ifadesidir. İlk etapta toplanabilecek delillerin toplanması ile kolluk görevlileri tarafından fezleke oluşturularak Cumhuriyet savcısına götürülecek ve dosya soruşturma numarası alacaktır. Soruşturma dosyasının açılmasından sonra verilecek ilk talimatlardan bir tanesi şüphelinin ifadesi alınmak üzere hazır bulundurulmasıdır. Suç oluşturan fiilden öncelikle kolluk görevlilerinin değil de Cumhuriyet savcısının haberdar olması halinde ise genellikle Cumhuriyet savcısı, delillerin toplanması ve bu kapsamda yine şüphelinin ifadesi alınmak üzere hazır bulundurulmasına ilişkin talimat vermektedir. Şüphelinin Cumhuriyet savcısı tarafından ifadesinin alınmasının ardından Cumhuriyet savcısı kişi hakkında uygulanması gereken tedbirleri değerlendirmektedir. Dolayısıyla kanun

sistematğine uygun olarak uygulamada genellikle adli kontrole ilişkin kararlar şüpheli huzurda iken verilmektedir.

Sonuç olarak yukarıda adli kontrol ile tutuklama tedbirinin şartlarının dahi aynı olduğu, birbiri ile bağlantılı ve birbirinin devamı niteliğinde tedbirler oldukları, adli kontrolün tutuklamadan daha az önem taşımadığı dikkate alınarak, karar verilmesi usulünde de aynı şartların izlenmesinin dolayısıyla şüpheli veya sanığın yokluğunda adli kontrol kararına hükmedilemeyeceğini kabulün doğru olacağı kanaatindeyiz. Ancak uygulamada da karşılaşılabilecek bir ihtimal değerlendirmesi olarak fiilden haberdar olunduktan sonra şüpheliye ulaşılamaması ve şüpheli hakkında toplanan istihbari bilgiler sonucu şüphelinin kaçma şüphesine dair somut olguların varlığı halinde artık gecikmesinde sakınca bulunulan bir durum ortaya çıkacaktır. Ve bu halde kanaatimizce adli kontrole ilişkin kararın verilmesi için şüpheliye ulaşılması istisnai olarak beklenilmemelidir. Örneğin, hakkında uyuşturucu madde ticareti suçlaması ile soruşturma yürütülen uluslararası bir iş insanının bilgisayarında yapılan aramada ticareti bizzat koordine ettiğine ilişkin kuvvetli delillere ulaşılması ve akabinde şüphelinin havalimanına gitmek üzere olduğu istihbaratının alınması üzerine artık şüphelinin yokluğunda adli kontrol kararı verilmesi gerekecektir. Zira burada iş insanının yurt dışına kaçması halinde soruşturmanın yürütülmesi imkânsız hale gelebilecek ve telafisi imkânsız zararlara yol açılacaktır. Uygulamada ve doktrinde tereddütlerin giderilmesi adına CMK'nın 110. maddesinde konuya ilişkin düzenleme yapılması yerinde olacaktır.

Anayasa Mahkemesi 16.12.2020 tarihli *“konutunu terk etmeme adli kontrol tedbirine karar verilirken duruşma yapılmaması nedeniyle kişi hürriyeti ve güvenliği hakkının ihlal edildiği”*²¹⁹ iddiasıyla yapılan Nazife Onay başvurusunda, başvurucunun konutunu terk etmeme yükümlülüğüne ilişkin adli kontrol kararı nedeniyle özgürlük ve güvenlik hakkının ihlal edilmediğine şu gerekçelerle karar vermiştir²²⁰:

Anayasa'nın 19. maddesinin sekizinci fıkrası özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilere usule ilişkin birtakım güvenceler sağlamaktadır. Anayasa'nın 19. maddesinin sekizinci fıkrasındaki "hürriyeti kısıtlanan kişi" tabiri bu fıkradaki güvencelerin fiziki olarak hürriyeti kısıtlanmış kişilere yönelik olduğunu

²¹⁹ AYM, 16.12.2020, Başvuru No. 2017/33436, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/33436>, E.T. 18.06.2023.

²²⁰ AYM, Başvuru No. 2017/33436.

göstermektedir. Somut olayda başvurusunun özgürlüğünden yoksun bırakılmadığı dikkate alındığında Anayasa'nın 19. maddesinin sekizinci fıkrasında yer alan güvenceler yönünden bir ihlal oluşmadığı sonucuna varılmıştır.

Bahsi geçen karardan yola çıkılarak Anayasa Mahkemesi'nin, kişinin özgürlüğünden yoksun bırakılmasına sebebiyet verecek nitelikteki adli kontrol kararlarının sanığın yokluğunda verilemeyeceği, verildiği takdirde Anayasanın 19. maddesinin ihlaline yol açabileceği sonucuna varılabilecektir.²²¹

5. Adli Kontrole İlişkin Talep ve Kararın Gerekçesi

Gerekçe, kararın inandırıcı, çelişkisiz ve mantıklı açıklaması demektir.²²² Hukuki anlamda gerekçe, yargılama makamının kararını dayandırdığı nedenlerdir.²²³ Bir karar, ancak bu kararın ortaya çıkmasına sebep olan düşüncelere indirgendiğinde anlaşılabilir bir hal alabilecektir.²²⁴ Ceza Muhakemesi Kanununun 101/1 ve 101/2. maddeleri Cumhuriyet savcısının tutuklamaya ilişkin talebinin ve hâkim veya mahkemenin tutuklamaya ilişkin kararlarının gerekçeli olması gerektiğini açıkça vurgulamaktadır. Adli kontrol tedbirine ilişkin ise böyle bir düzenleme mevcut değildir. Adli kontrol, tutuklama ile aynı hak ve özgürlüklere yönelen, denetimsiz uygulanması halinde kişi özgürlüklerini faydasız hale getirebilecek tehlikelilikte bir tedbirdir. Dolayısıyla kişi hak ve özgürlüklerine tutuklama kadar yoğun müdahale niteliği bulunmasa da tutuklamadan daha az önemli bir tedbirdir denilemeyecektir. CMK, adli kontrol bakımından ayrıca vurgulama gereği duymamış olsa da gerek uluslararası gerekse ulusal mevzuatımızda gerekçe zorunluluğu bulunmaktadır.

Ceza Muhakemesi Kanununun adli kontrol tedbirine ilişkin düzenlemeleri içeren 109 ila 115. maddelerinde, tutuklamaya ilişkin düzenlemelerin aksine, karar veya karara ilişkin talebin gerekçe barındırması hususu düzenlenmemiştir. Ancak Anayasanın 141/3. maddesi “*Bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır.*” hükmü ile CMK'nın 34/1. maddesi ise “*Hâkim ve mahkemelerin her türlü kararı, karşı oy dâhil,*

²²¹ Bilgesu Çayır, “Ceza Muhakemesinde Adli Kontrol”, 155, dn. 446.

²²² Turhan Tufan Yüce, “Zorlayıcı Önlem Teorisi I”, 93.

²²³ Ejder Yılmaz, *Hukuk Sözlüğü*, (Ankara: Yetkin Yayınları, 2006), 266.

²²⁴ Çetin Aşçıoğlu, “Yargıda Gerekçe Sorunu”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 48 (2003): 109.

gerekçeli olarak yazılır.” hükmü ile her türlü mahkeme kararlarının gerekçeli olması gerektiğini vurgulamaktadır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6. maddesinde düzenlenmiş olan “*adil yargılanma hakkı*” açıkça belirtilmiş olmasa da gerekçe hakkını da içermekte, bu hakka ilişkin de güvence sağlamaktadır.²²⁵ AİHM ise “*gerekçeli karar hakkının, sanığın karara karşı güven duymasını, kararı sahiplenmesini, bu gerekçeye dayalı olarak etkili savunma imkânını, yargıçlar bakımından ise kararlarının daha güvenilir olmasını sağladığını*” ifade etmektedir.²²⁶ Ayrıca AİHM, *Moreira Ferreira/ Portekiz* kararında gerekçenin bir kararda olmazsa olmaz unsur olduğunu şu şekilde belirtmiştir: “*Dürüst adalet idaresine bağlı ilkeyi yansıtan yerleşik içtihata göre, mahkemeler ve mahkemelerin hükümleri, dayandıkları gerekçeleri yeterince belirtmelidir.*”²²⁷ Gerçekten de gerekçe, yargılamanın dürüst ve hukuka uygun sürdürülüp sürdürülmediğinin, kararın adli olup olmadığının denetlenmesine ve şüpheli veya sanığın kanun yollarına etkili biçimde başvurmasına imkân tanımaktadır.²²⁸

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ise *Kreps/Polonya*²²⁹ kararında da ulusal hukukta düzenlenmiş olan alternatif tedbirlere neden başvurulmadığının tutuklama kararında gerekçelendirilmesini öngörmektedir:

Mahkeme ayrıca, Bölge Mahkemesi ve İstinaf Mahkemesi'nin, Polonya yasalarının açıkça öngördüğü, kefaletle serbest bırakılma veya polis gözetimi altında serbest bırakılma gibi, başvuranın duruşmaya çıkacağına ilişkin diğer olası garantileri dikkate almadığını gözlemlemektedir. Mahkemeler, bu alternatif önlemlerin başvuranın huzuruna çıkmasını sağlayıp sağlayamayacağına ve eğer

²²⁵ Fahri Gökçen Taner, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Adli Yargılanma Hakkı Bağlamında Çelişme ve Silahların Eşitliği*, (Ankara: Seçkin: Yayıncılık, 2019), 47; Sibel İnceoğlu, *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adli Yargılanma Hakkı*, (İstanbul: Beta Yayınevi, 2013), 2; Nedim Bekri, “Gerekçeli Karar Hakkı”, *Ankara Barosu Dergisi*, 3 (2014): 208.

²²⁶ AİHM, 16.11.2010, 926/05.

²²⁷ AİHM, 05.10.2011, 19808/08.

²²⁸ Metin Feyzioğlu, “Tutuklamaya Dair Uygulamada Görülen Sorunlar: Tespitler, Değerlendirmeler”, içinde *Prof. Dr. Ali Naim İnan Armağanı*, Ankara, 2009, 1190; Burcu Turan, “AİHS Çerçevesinde İdari Yargıda Gerekçeli Karar Hakkı”, *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12/1 (2022): 186; Akif Yıldırım, “Gerekçeli Karar Tarafına Tebliğ Edilmeden Dosyanın Üst Yargı Mercilerine Gönderilmesi Hak İhlallerine Neden Olabilir Mi?”, *Terazi Hukuk Dergisi*, 12/136 (2017): 104; Mehmet Öncü, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Tutuklama: Gerekçeli Karar Hakkı”, *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10/131-132 (2015): 84; İbrahim Tan, “Adil Yargılanma Hakkı ve Adil Yargılanma Hakkının İhlali Halinde Gidilebilecek Yasal Yollar”, *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15/2 (2018): 139.

²²⁹ AİHM, 26.07.2001, 34097/96.

öyleyse, neden başvuranın huzurunda bulunmasını sağlayıp sağlayamayacağına veya serbest bırakılmış olsaydı yargılamasının neden olması gerektiği gibi ilerlemeyeceğine değinmemiştir.

Yine benzer bir içtihadında AİHM, Mamedova/Rusya²³⁰ kararında, “Mevcut davada, başvuranın tutuklu kaldığı süre boyunca yetkili makamlar, başvuranın kanuni temsilcileri bir çok kez kefaletle veya kasabayı terk etmeyeceğine dair bir taahhülle serbest bırakılmasını istedikleri halde daha müsamahakâr bir önleyici tedbir kullanarak katılımını sağlama olasılığını değerlendirmemiştir.” şeklindeki ifadesi ile alternatif tedbirlere başvurulabilecekken kişinin tutukluluk durumunun devam ettirilmesini AİHS’nin 5. maddesinin 3. fıkrasını ihlal mahiyetinde olduğuna karar kılmıştır. Anayasa Mahkemesi, Mustafa Ali Balbay başvurusunda²³¹ aşağıda yer alan gerekçe ile Anayasanın 19/7. maddesinin ihlal edildiğine kanaat getirmiştir²³²:

5271 sayılı Kanun’un 109. maddesinin (3) numaralı fıkrasında tutuklama yerine öngörülen adli kontrol hükümlerinin 6352 sayılı Kanunla yapılan değişikliğin yürürlüğe girdiği 5/7/2012 tarihinden itibaren başvuru lehine de uygulanma imkânı ortaya çıkmıştır. Buna rağmen, anılan kararlarda hedeflenen meşru amaçla yapılan müdahale arasında gözetilmesi gereken denge açısından, mevcut adli kontrol tedbirlerinin yeterince dikkate alınmadığı sonucuna varılmıştır. Bu sonuç, 6352 sayılı Kanun’un yürürlüğe girdikten sonraki tahliye talepleri üzerine verilen kararlar bakımından daha belirgindir.

Adli kontrol talebine ve kararına ilişkin gerekçede, hangi tutuklama nedenine dayanılarak hangi yükümlülüğe başvurulması gerektiği, somut deliller ile ortaya konulmalıdır. Cumhuriyet savcısının talebi gerekçesiz yapması halinde reddedilmelidir.²³³

Sadece adli kontrol talebi ve kararı değil, adli kontrol yükümlülüklerinin değiştirilmesi ve sona ermesine ilişkin kararların da gerekçe içermesi gerekmektedir. Yargılamanın başında dayanılmış olan gerekçelerin sonuna kadar her gözden geçirme

²³⁰ AİHM, 01.06.2006, 7064/05.

²³¹ AYM, 04.12.2013, Başvuru No. 2012/1272, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/1272>, E.T. 20.06.2023.

²³² Yusuf Solmaz Balo, “Tutuklama Koruma Tedbirinin Bireysel Başvuruya Konu Olması ve Anayasa Mahkemesi’nin İmtihani”, *Ceza hukuku ve Kriminoloji Dergisi*, 3/1 (2015): 39, dn. 84.

²³³ Hüsnü Aldemir, *Hürriyeti Kısıtlayan Koruma Tedbirleri*, 275.

sürecinde aynı kalması beklenemeyecektir. Özellikle soruşturma safhasında delilleri karartma şüphesine dayalı olarak hükmedilmiş adli kontrol kararlarının, delillerin tamamı toplandıktan sonra geçerlilikleri kalmayacaktır. Bu nedenle gözden geçirmelerde de gerekçeler yeniden değerlendirilmeli, tutuklama nedenleri değişmiş ise gerekçeler de değiştirilmelidir. Kararların denetiminin sağlanması ve ilgililerin itiraz hakları ancak bu şekilde güvence altına alınmış olacaktır.

Uygulama ise maalesef gerekçeye ilişkin beklentileri karşılamamaktadır. Cumhuriyet savcıları veya hâkimler kalıplaşmış gerekçelerle, şablon taleplerde bulunmakta veya kararlar vermektedir. Bu durum şüpheli veya sanığın, etkili savunma yapma hakkının ihlaline yol açmaktadır. Şüpheli veya sanık, kararın hangi maksatla verildiğini anlayamamakta bu da karara uygun itiraz ve salıverilme talebi hazırlamasını engellemektedir. AİHM de, ülkemizde, tutuklamanın devamına, salıverilme talebinin veya itiraz taleplerinin reddine ilişkin karar gerekçelerinin, yetersiz ve soyut olduğundan bahisle sıklıkla eleştiriler yöneltmekte ve ihlal kararı vermektedir.²³⁴ Yargı makamlarının kararlarına ilişkin gerekçelerinin, soyut ve ezbere ifadelere değil somut olaya özgülenmiş, her şüpheli veya sanık kapsamında ayrıca değerlendirilerek delillerle ilişkilendirilmiş olmasına dikkat etmeleri gerekmektedir.²³⁵ Aksi halde gerekçelerin hukukiliğinden bahsedilemeyecektir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Sözleşme kapsamında güvence altına alınan haklara müdahale ile ilgili davalarda, ulusal mahkeme kararlarının gerekçelerinin otomatik mi yoksa kalıplaşmış mı olduğunu tespit etmeyi amaçlamaktadır.²³⁶

Mahmut Öz/Türkiye kararında²³⁷ AİHM, şeklindeki değerlendirmesi ile AİHS'in 5. ve 6. maddelerinin ihlal edildiğine karar vermiştir:

Adli makamlar tarafından başvuranın tutukluluk halinin devamına yönelik gösterilen gerekçeler ile ilgili olarak, delillerin karartılması ve mağdur ve tanıklar üzerinde baskı kurma olasılığının tutukluluk kararlarında açıkça belirtilmediğini kaydetmektedir. Oysa, başvuranın tutukluluk halinin devamı kararının ikinci duruşma günü olan 18 Ekim 2007 tarihinden sonra bu

²³⁴ Mehmet Öncü, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Tutuklama: Gerekçeli Karar Hakkı”, 87.

²³⁵ Nur Centel, “Tutuklama Hukukuna Eleştirel Yaklaşım”, 58.

²³⁶ AİHM, 05.10.2011, 19808/08.

²³⁷ AİHM, 03.07.2012, 6840/08.

gerekçelere dayandırılması pek mümkün değildir. Nitekim, anılan son tarihte, ana deliller toplanmış, sanıklar ve mağdur Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi tarafından dinlenmişlerdir.

B. Adli Kontrolün Şartları

Ceza Muhakemesi Kanununun adli kontrol tedbirini düzenleyen 109. maddesinin 1. fıkrası tedbire başvurmada aranılacak şartları “*Bir suç sebebiyle yürütülen soruşturmada, 100 üncü maddede belirtilen tutuklama sebeplerinin varlığı halinde, şüphelinin tutuklanması yerine adli kontrol altına alınmasına karar verilebilir.*” şeklinde öngörmektedir. Dolayısıyla adli kontrol tedbirlerinin uygulanmasında sadece 109. madde değil “*tutuklama nedenleri*”ni düzenleyen 100. madde de göz önünde tutulacaktır. Ceza Muhakemesi Kanununun 109. maddesi adli kontrol tedbirine hükmedilebilmesi için tutuklama sebeplerinin bulunmasını aramaktadır. Söz konusu düzenlemede kanunun lafzından anlaşılan adli kontrol uygulanmasına karar verilirken, tutuklamaya ilişkin tüm şartların değil, sadece tutuklama nedenlerinin varlığının yeterli olacağı kuvvetli suç şüphesini gösterir somut delillerin bulunmasının ise adli kontrol tedbirinin uygulanması bakımından aranmayacağıdır. Yani CMK’nın 100. maddesinin 1. fıkrasında aranan şartların değil 2. fıkrasında aranan şartların gerçekleşmesinin adli kontrol kararı verilebilmesi için yeterli olacağıdır. Ceza Muhakemesi Kanunumuzun 109. maddesinde “tutuklama sebepleri” ifadesi kullanılırken; 100. maddesinde “tutuklama nedenleri” ifadesi kullanılmıştır. “Sebep” ve “neden” kelimeleri eş anlamlı kelimeler olmakla birlikte kanun koyucunun bu ifadeleri iradi olarak mı kullandığı yoksa terim birliği dikkate alınmadan, özensizlik sonucu mu farklı kelimelerin kullanıldığının anlaşılması adına CMK’nın 109. maddesinin tasarı gerekçesine bakmanın faydalı olabileceği kanaatindeyiz.

Gerekçe metninde²³⁸; kanun koyucu adli kontrole karar verilebilmesi için 100. maddede belirtilmiş tutuklama koşullarının varlığının gerektiğini belirtmektedir. Bu

²³⁸ 5271 sayılı CMK’nın 109. maddesinin gerekçesi şu şekildedir: “...Adli kontrolün soruşturma evresinde uygulanmasında üç temel koşul vardır:

1. Şüphelinin işlediği iddia olunan fiilin 100 uncu maddeye göre tutuklamayı gerektirebilecek bir suç oluşturması,
2. Cumhuriyet savcısının istemde bulunması,
3. Sulh ceza hâkiminin kararı.
4. Üst sınırı üç yıl veya daha az hapis cezasını gerektiren bir suç...

ifadede “koşul” kelimesi tutuklama nedenlerini de içine alan daha geniş kapsamlı bir ifadedir ve tutuklama tedbirine başvurulması için gerekli tüm şartları ifade etmektedir.²³⁹ Dolayısıyla madde gerekçesi ile birlikte, kanun koyucunun adli kontrolü, tutuklamaya alternatif olarak öngörme iradesi ve hiçbir suç şüphesine dayanmaksızın kişi özgürlüklerinin asgari düzeyde de olsa sınırlandırılmasına sebebiyet veren koruma tedbirlerine hükmedilemeyeceği hususları göz önüne alındığında bu maddenin “tutuklamaya ilişkin şartların bulunması” şeklinde yorumlanması gerektiği görülmektedir.²⁴⁰ Ancak terim birliğinin sağlanması maksadıyla kanun metnindeki ifadenin “*tutuklama sebepleri*” yerine “*tutuklama şartları*” olarak değiştirilmesinin daha doğru olacağı kanaatindeyiz.²⁴¹ Ceza Muhakemesi Kanununun 100. maddesi tutuklamaya ilişkin şartları; kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren somut delillerin bulunması, bir tutuklama nedeninin bulunması ve somut olayda tutuklama tedbirinin ölçülü olması şeklinde belirlemiştir.²⁴² Dolayısıyla kanun koyucu, adli kontrol tedbiri için ayrıca özel şartlar öngörmemiş, tutuklamaya ilişkin şartların gerçekleşmiş olmasını adli kontrol tedbirinin uygulanması bakımından yeterli bulmuştur.²⁴³

Tutuklama tedbirine başvurmada aranılan şartlardan bir tanesini de kaçak veya gaip sanık hakkında güvence belgesi verilmemiş olması oluşturmaktadır. Kaçak veya gaip olan şüpheli veya sanığa, muhakeme aşamalarında tutuklama olmaksızın hazır bulunmasını sağlama maksadı ile güvence belgesi verilebilir. Güvence belgesi, gaip veya kaçak olan şüpheli veya sanığa, bir şarta bağlı olarak ya da şartsız biçimde, ortaya çıkması

Yukarıda (1) numarada belirtilen koşulun anlamı adli kontrol kararı verebilmek için 100 uncu maddedeki tutuklama koşullarının var olması demektir. 100 uncu maddenin son fıkrası hükmü, adli kontrol bakımından da geçerli olup bu kurumun uygulanabilmesi için şüpheli veya sanığın suçluluğu ve tutuklama nedenlerinin varlığı hakkında kuvvetli belirtilerin saptanmış olması gerekecektir. Dikkat edilmelidir ki, 109 nci maddeyi uygularken hâkim 100 uncu maddeyi daima göz önünde bulundurmalıdır...”

²³⁹ Metin Feyzioğlu, “Adli Kontrol”, içinde *Hukuk Merceği*-7, 412.

²⁴⁰ Toroslu ve Feyzioğlu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 271; Gürsel Yalvaç, *Karşılaştırmalı- Gerekçeli TCK-CMK-CGTİK*, 789.

²⁴¹ Nurullah Kunter, Feridun Yenisey ve Ayşe Nuhoğlu, *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku- İkinci Kitap*, (İstanbul: Beta Basım Yayın, 2010), 179, dn. 26.

²⁴² Toroslu ve Feyzioğlu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 271; Osman Yaşar, *Yeni İçtihatlarla Uygulamalı ve Yorumlu Ceza Muhakemesi Kanunu*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2017), 1099; Hüsnü Aldemir, “Tutuklama”, *Terazi Hukuk Dergisi*, 9/100 (2014): 442; Ali Parlar, *Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi*, (Ankara: Bilge Yayınevi, 2017), 272.

²⁴³ Zekiye Özen İnci, *Bir Koruma Tedbiri Olarak Ceza Muhakemesinde Tutuklama*, 71.

ve yargılama sürecine katılması maksadıyla tutuklanmamasını garanti etmek üzere verilen belgedir.²⁴⁴

Kaçak, CMK'ya göre “*hakkındaki soruşturma veya kovuşturmanın sonuçsuz kalması maksadıyla yurt içinde saklanan veya yurt dışında bulunması sebebiyle yargılama makamları tarafından kendisine ulaşılamayan şüpheli veya sanığı*” ifade ederken; gaip, “*bulunduğu yer bilinmeyen veya yurt dışında olup da mahkeme önüne getirilemeyen veya getirilmesi uygun bulunmayan sanığı*” ifade etmektedir. Kişi hakkında güvence belgesi verilebilmesi için tutuklama kararının bulunması veya en azından tutuklama kararı verilebilecek olması gerekmektedir, kişinin tutuklanması ihtimali bulunmuyorsa güvence belgesine de gerek duyulmayacaktır.²⁴⁵ Güvence belgesi, kişiyi sadece verildiği suçtan tutuklanmaya karşı koruyacaktır, kişi hakkında yürütülen (varsa) diğer yargılamalarda koruma sağlamayacaktır.²⁴⁶ Adli kontrol kararı için ise böyle bir şart aranmamaktadır; zira adli kontrol tedbiri için sanığa güvence belgesi verilebileceği kanunda öngörülmemiştir.²⁴⁷

Ceza Muhakemesi Kanununda 6352 sayılı Kanun ile yapılan değişikliklerden önce adli kontrol kararına hükmedilebilmesi için ayrıca “*üst sınırı üç yıl veya daha az hapis cezasını gerektiren bir suç sebebiyle yürütülen soruşturma*” olması şartı da aranmakta idi. Ancak 6352 sayılı Kanun ile süre sınırı kaldırılmış, fiile kanunda tekabül eden ceza miktarı dikkate alınmaksızın adli kontrol kararına hükmedilebilmesinin önü açılmıştır.²⁴⁸ Yetkili makamlarca adli kontrol kararı verilebilmesi için aşağıda incelenecek olan üç şartın da somut olayda aynı anda gerçekleşmesi gerekmektedir. Şartlar birbirinin muadili olarak öngörülmemiştir.²⁴⁹ Yine incelenecek tüm şartlar gerçekleşse dahi adli kontrol kararının verilmesi zorunlu olmayıp hâkim veya mahkemenin takdirine bırakılmıştır.²⁵⁰ Sonuç olarak adli kontrole ilişkin şartları üç başlık altında incelemek mümkündür.

²⁴⁴ Ömer Ömeroğlu, “Ceza Muhakemesinde Gaip ve Kaçak Sanığa Güvence Belgesi Verilmesi”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17/3 (2013): 197.

²⁴⁵ Murat Balcı, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Gaip Veya Kaçak Sanığa Güvence Belgesi Verilmesi (CMK m.246, 248/7)”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 92 (2011): 110.

²⁴⁶ Ali Parlar ve Muzaffer Hatipoğlu, *5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu Yorumu ve İlgili Mevzuat 2. Cilt*, (Ankara: Yayın Matbaacılık, 2008), 1537.

²⁴⁷ Şahin ve Göktürk, *Ceza Muhakemesi Hukuku I*, 296.

²⁴⁸ Toroslu ve Feyzioğlu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 270.

²⁴⁹ Metin Feyzioğlu, “Adli Kontrol”, içinde *Hukuk Merceği-7*, 412; Metin Feyzioğlu, “5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu Hakkında Bazı Tespit ve Değerlendirmeler”, 55.

²⁵⁰ Ünver ve Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 368; Bıçak, *Suç Muhakemesi Hukuku*, 589.

Bunlar; bir suç sebebiyle yürütülen soruşturma veya kovuşturmanın bulunması, tutuklamaya ilişkin şartların gerçekleşmiş olması ve adli kontrol tedbirinin ölçülü olması veya tutuklama tedbirinin ölçüsüz olmasıdır.

1. Bir Suç Sebebiyle Yürütülen Soruşturma veya Kovuşturmanın Bulunması

Ceza Muhakemesi Kanununun 109. maddesinin 1. fıkrası her ne kadar adli kontrol tedbirinin “*bir suç sebebiyle yürütülen soruşturmada*” uygulanabileceğini düzenlemiş ise de; adı geçen kanunun 110. maddesinin 3. fıkrası, 109. maddede öngörülmüş adli kontrol tedbirinin, “*yetkili ve görevli merciler tarafından gerekli görüldüğünde kovuşturma aşamasının her safhasında da uygulanabileceğini*” belirtmektedir.²⁵¹ Kanun koyucu maddede kovuşturma safhasını içerisine kanun yolu safhasını da alan geniş bir terim olarak kullanmıştır. Adli kontrolün kovuşturma safhasında da uygulanabileceği hususunda doktrinde görüş birliği bulunmaktadır.²⁵²

Soruşturma veya kovuşturma şartının bulunduğu durumlarda kişi hakkında adli kontrole hükmedilebilmesi için ayrıca aşağıda incelenecek olan şartların gerçekleşmiş olması da gerekmektedir.²⁵³

2. Tutuklamaya İlişkin Şartların Gerçekleşmiş Olması

Tutuklama şartları, CMK’nın 100. maddesinde, AİHS’in 5. maddesi ve AY’nin 19. maddesi göz önüne alınarak düzenlenmiştir. Doktrindeki genel kabul dikkate alındığında, tutuklamanın maddi şartları; kuvvetli suç şüphesini gösterir somut delillerin varlığı ve bir tutuklama nedeninin bulunmasıdır. Tutuklama kararı verilebilmesi için bu iki şartın birlikte gerçekleşmesi aranmaktadır. Bu iki şartın yanında kanun koyucu CMK’nın 100/1. maddesinde tutuklama tedbirine başvurulabilmesi için ayrıca “*İşin önemi, verilmesi beklenen ceza veya güvenlik tedbiri ile ölçülü olmaması halinde,*

²⁵¹ Zekiye Özen İnci, *Bir Koruma Tedbiri Olarak Ceza Muhakemesinde Tutuklama*, 89.

²⁵² Öztürk, Kazancı, Güleç, *Koruma Tedbirleri*, 117, dn. 265.

²⁵³ Hüsnü Aldemir, *Hürriyeti Kısıtlayan Koruma Tedbirleri*, 251.

tutuklama kararı verilemez.” şeklinde düzenlenen tutuklamanın somut olayda ölçülü olması şartını aramaktadır.

Yukarıda adli kontrol ile tutuklama tedbirleri arasındaki ilişkinin temelde ölçülülük ilkesine dayandığından bahsetmiştik. Tutuklama tedbirine karar vermede aranan ölçülülük şartı adli kontrol için olumsuz bir şarttır yani tutuklama tedbirinin ölçülülük şartını taşıması halinde tutuklama tedbirine başvurulması, taşınamaması halinde adli kontrol tedbirine başvurulması söz konusu olacaktır. Bu nedenle biz çalışmamızda ölçülülük şartını ayrı bir başlık altında değerlendireceğiz.

a. Kuvvetli Suç Şüphesinin Varlığını Gösteren Somut Delillerin Bulunması

Koruma tedbirleri, kesin hüküm verilmeden evvel, görünüşte haklılık yeterli bulunularak kişilerin temel hak ve hürriyetlerinin sınırlandırılmasına yol açmaktadır. Tedbirin özde haklı olup olmadığı ancak yargılama sonucu verilen kesin hüküm ile anlaşılacaktır.

Yetkili makamların talep edilen kararın görünüşte haklı olup olmadığını tespit etmelerinde ise somut olaydaki suç şüphesinin derecesi dikkate alınmalıdır. Kanun koyucu, tutuklama ve dolayısıyla adli kontrol kararı verilebilmesi için somut olayda *“kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren somut deliller”*in mevcudiyetini aramaktadır.

Kuvvetli şüphe, yukarıda da kısaca değinildiği üzere tutuklama kararı verilmesine kadarki soruşturma veya kovuşturma sürecinde elde edilen delillerin, şüpheli veya sanığın eylemi gerçekleştirdiği ya da eyleme teşebbüs ettiği hususunda yüksek bir olasılığın mevcut olduğunu göstermesidir.²⁵⁴ Kuvvetli şüphe, kesin kanaatten önce yargılama makamlarının ulaşabileceği en yüksek şüphe derecesidir, kesin kanaat şüphenin %0 olduğu durumken; kuvvetli şüphe buna en yakın yoğunluktaki şüpheyi ifade etmektedir.²⁵⁵

Kanun koyucu ayrıca kuvvetli şüphenin, somut delillere dayandırılmasını da öngörmüştür; yani şüphenin varsayım, akıl yürütme, içgüdü, duygu veya hisler gibi soyut

²⁵⁴ Zekiye Özen İnci, *Bir Koruma Tedbiri Olarak Ceza Muhakemesinde Tutuklama*, 77; Osman Yaşar, *Uygulamalı ve Yorumlu 5271 Sayılı Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu*, 461.

²⁵⁵ Ahmet Taşkın, “Tutuklamanın Psiko-Sosyolojik Boyutu”, 268.

çıkarımlara, belirtilere değil, somut delillere bağlanması gerekmektedir.²⁵⁶ Somut delillerden anlaşılması gereken ise, sadece dosya ile görevli hâkim veya mahkemenin sübjektif çıkarımları değil, ortalama zekâdaki tüm bireylerin objektif olarak görebileceği olaylardır.²⁵⁷

21.02.2014 tarih ve 6526 sayılı Kanunun 8. maddesi ile yapılan değişiklikler öncesi 5271 sayılı CMK'nın 100. maddesi tutuklama kararı verilebilmesi için *kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren olguların* aranacağını öngörmekte idi. Kanun koyucu değişikliğe ilişkin madde gerekçesinde değişikliğin amacını ve “olgu” ile “delil” terimleri arasındaki farkı açıklamamıştır. Dolayısıyla madde metnindeki “somut delil” kavramını irdelemek gerekmektedir. Olgu, “*birtakım olayların dayandığı sebep veya bu sebeplerin yol açtığı sonuç*” olarak tanımlanmakta ve uygulamada deliller şeklinde yorumlanmaktaydı²⁵⁸ delil ise TDK sözlüklerinde “*insanı aradığı gerçeğe ulaştırabilecek iz, emare*”²⁵⁹ şeklinde tanımlanmaktadır. Ceza muhakemesi hukukunda delil, suçun gerçekleşip gerçekleşmediğinin tespitinde faydalanan her tür kaynağı ifade etmektedir.²⁶⁰

Kanaatimize göre kanunun eski metninde geçen “olgu” ifadesi daha yoruma açık bir terim iken “delil” ifadesi, tutuklamaya başvurmayı zorlaştıran daha somut ve yoruma kapalı bir terimdir. Bu nedenle düzenlemenin yerinde olduğunu düşünmekteyiz.

Muhakeme kanunumuz, koruma tedbirleri içerisinde en yoğun şüphe derecesini tutuklama tedbirine ve dolayısıyla adli kontrol tedbirine başvurmada aramaktadır; zira tutuklama kişi hak ve hürriyetleri açısından en sınırlandırıcı ve en ağır koruma tedbiridir; bu nedenle yalnızca acil ve zorlayıcı müdahale gerektiren durumlarda başvurulması gerekmektedir.²⁶¹ Kanun koyucu tarafından öngörülmüş olan kuvvetli şüphe, sadece adli

²⁵⁶ Öztürk, Kazancı ve Güleç, *Koruma Tedbirleri*, 82; Veysel Gültaş, *5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun Işığında Tutuklama*, (İzmir: Günaydın Hukuk Yayınları, 2006), 15; Toroslu ve Feyzioğlu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 256; Ahmet Sinan Sürücü, *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında ve Türkiye’de Tutuklama*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2010), 135; Yasemin Filiz Saygılar, “Yeni Ceza Muhakemesi Kanunun’da Tutuklama ve Genel Sorunlar”, *Terazi Hukuk Dergisi*, 34 (2009): 44.

²⁵⁷ Gökçen vd., *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 424.

²⁵⁸ Naim Karakaya, “Tutuklamaya Dair Birtakım Meseleler”, *İnsani Hukuk*, İnsani Hukuk, (Erişim Tarihi 16.09.2023), <http://www.insanihakuk.com/makale/tutuklamaya-dair-birtakim-meseleler/>

²⁵⁹ “Türk Dil Kurumu Sözlükleri”.

²⁶⁰ Fatih Birtek, *Ceza Muhakemesinde Delil ve İspat*, (Ankara: Adalet Yayınevi, 2016), 292-294.

²⁶¹ Yenisey ve Nuhoglu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 378.

kontrol kararı verilirken değil, adli kontrole ilişkin kararın her gözden geçirilmesinde de aranmaya devam edecektir.²⁶²

Kuvvetli şüphe, kanun koyucunun kamu davası açılması için öngörmüş olduğu yeterli şüpheden daha yoğun bir şüphe derecesini ifade etmektedir.²⁶³ Yeterli şüphe kişinin yargılama sonucu mahkûm olma ihtimalinin beraat etme ihtimalinden fazla olması anlamına gelirken; kuvvetli şüphe yargılama sonucunda kişinin mahkûm olma ihtimalinin kuvvetle muhtemel olması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla kuvvetli şüphe, içerisinde yeterli şüpheliyi de barındıran bir terimi ifade etmektedir. Şüpheli veya sanığın kesin hükümden önce kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına keyfi olarak müdahale edilmemesi namına kuvvetli suç şüphesinin öngörülmüş olması ciddi bir korumadır.²⁶⁴

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin “Özgürlük ve Güvenlik Hakkını” düzenleyen 5. maddesi ise kişinin tutulması için makul gerekçelerin varlığını aramaktadır. AİHM, makul gerekçeleri tarafsız bir gözlemciyi, kişinin suç işlediği hususunda ikna edebilecek unsur ya da bilgilerin mevcudiyeti olarak tanımlamaktadır.²⁶⁵ Terimsel olarak ulusal muhakeme mevzuatımızda, AİHS’e göre daha yoğun bir şüphe aranmakla birlikte uygulama ne yazık ki bu şekilde gerçekleşmemektedir.²⁶⁶ Hâkim veya mahkemeler tutuklama tedbirini gerektirmeyecek yoğunlukta şüphe hallerinde şüpheli veya sanık hakkında adli kontrole hükmedebilmektedirler.²⁶⁷

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, içtihatlarında tutuklama kararı için makul şüpheliyi yeterli bulsa da tutuklamanın devamında makul şüphenin yetersiz kalacağını, tutukluluğun devamını haklı kılan kaçma, tanıklar üzerinde baskı kurma, delillerin tahrifi, kamu düzenini bozma tehlikesi ve yeniden suç işleme gibi başka gerekçelerin bulunması gerektiğini ifade etmektedir.²⁶⁸

²⁶² Şahin ve Göktürk, *Ceza Muhakemesi Hukuku I*, 291.

²⁶³ Hasan Sınar, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama*, 180.

²⁶⁴ Metin Feyzioğlu ve Güneş Okuyucu Ergün, “Türk Hukukunda Tutuklulukta Azami Süre”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 59/1 (2010): 38, dn. 3.

²⁶⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 5. Madde Rehberi: Özgürlük ve Güvenlik Hakkı”, (Erişim Tarihi 19.11.2023), https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/guide_art_5_tur

²⁶⁶ Centel, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama ve Yakalama*, 27.

²⁶⁷ Serdar Mutta, “Bir Koruma Tedbiri Olarak Adli Kontrol”, *Yargıtay Dergisi*, 47/1 (2021): 65.

²⁶⁸ AİHM, 10.11.1969, 1602/62; AİHM, 2122/64; AİHM, 27.08.1992, 12850/87; AİHM, 12.12.1991, 11894/85; AİHM, 26.06.1991, 12369/86.

Kuvvetli şüpheyeye ilişkin değerlendirme, soruşturma veya kovuşturma aşamasında, adli kontrol hakkında verilecek karara kadarki süreçte toplanan delillere göre yapılmalıdır.²⁶⁹ Adli kontrolün soruşturma aşamasında talep edilmesi halinde henüz kamu davasının açılıp açılmayacağını belli olmadığı bir safhada kuvvetli şüpheyeye erişilmiş olması söz konusu olacaktır. Adli kontrole ilişkin karara kadarki süreçte kuvvetli şüpheden ulaşılmaması ancak daha sonra ortaya çıkan delillerle birlikte kuvvetli şüpheden uzaklaşarak şüpheli hakkında takipsizlik kararı verilmesi mümkün ise de böyle bir durumun bulunmaması halinde Cumhuriyet savcısı, kuvvetli şüphe içerisinde yeterli şüpheyi de barındırdığından soruşturmayı gereksiz yere uzatmamalı, şüpheliye ilişkin iddianameyi bir an evvel düzenlemelidir.²⁷⁰

b. Tutuklama Nedenlerinden En Az Birinin Bulunması

Anayasanın 19/2. maddesi, hakkında suç teşkil eden fiili gerçekleştirdiğine dair kuvvetli şüphe bulunan kişilerin *“ancak kaçmalarını, delillerin yok edilmesini veya değiştirilmesini önlemek maksadıyla veya bunlar gibi tutuklamayı zorunlu kılan ve kanunda gösterilen diğer hallerde”* tutuklanabileceğini öngörmektedir. CMK da tutuklama nedenlerini bu hüküm ile paralel biçimde düzenlemektedir. Aşağıda incelenecek ilk iki hal CMK’nın 100. maddesinin 2. fıkrasında düzenlenmiş olan tutuklamanın kişiye bağlı sebepleri iken üçüncü hal CMK’nın 100. maddesinin 3. fıkrasında düzenlenmiş olan fiile bağlı sebepleridir.

Ceza Muhakemesi Kanununun 100. maddesinin 2. fıkrası tutuklama nedeni olarak; 100/2-a bendinde *“şüpheli/ sanığın kaçması, saklanması veya kaçacağını gösteren somut olguların varlığı”*nı; 100/2-b bendinde ise şüpheli veya sanığın davranışlarının *“delilleri yok etme, gizleme veya değiştirme”* ya da *“tanık, mağdur veya başkaları üzerinde baskı yapılması girişiminde bulunma”* hususlarında kuvvetli şüphe oluşturmasını öngörmektedir. Çalışmamızda 100/2-a bendini kısaca *“kaçma şüphesi”*, 100/2-b bendini ise *“delilleri karartma şüphesi”* olarak ifade edeceğiz.²⁷¹

²⁶⁹ Haluk Çolak ve Mustafa Taşkın, *Ceza Muhakemesi Hukuku Şerhi*, 445.

²⁷⁰ Nur Centel, “Tutuklama Hukukuna Eleştirel Yaklaşım”, 50.

²⁷¹ Şahin ve Göktürk, *Ceza Muhakemesi Hukuku I*, 292.

Ayrıca CMK'nın 100. maddesinin 3. fıkrası bazı suçlar bakımından 2. fıkarda sayılan sebepler söz konusu olmasa dahi tutuklama nedeninin var olduğunun kabul edilebileceğini düzenlemektedir.²⁷²

Aşağıda incelenecek olan tutuklama nedenlerinden herhangi birinin varlığı halinde, diğer başlıklarda açıklanmış şartların da gerçekleşmesi ile birlikte adli kontrol kararı verilebilecektir. Adli kontrol kararı verilmesi durumunda, somut olayda hangi tutuklama nedeninin bulunduğu tespit edilerek şüpheli veya sanık bu tutuklama nedenini ortadan kaldırmaya elverişli adli kontrol yükümlülüklerine tabi tutulmalıdır.²⁷³

(1) Şüpheli/Sanığın Kaçması, Saklanması veya Kaçacağını Gösteren Somut Olguların Varlığı Halinde

Kişi hakkında CMK'nın 100/2(a) maddesi gerekçesiyle tutuklama kararı verilebilmesi için; kaçması ya da saklanması veya kaçacağını gösteren somut olguların varlığı gerekmektedir.²⁷⁴

Ceza Muhakemesi Kanununun 247. maddesinin 1. fıkrası, kaçığı, “*soruşturma veya kovuşturma aşamasında adli makamların kendisine ulaşamamalarını sağlama maksadı ile yurt içinde saklanan veya yurt dışına çıkan kimse*” olarak tanımlamaktadır. Eylemden sonra, yargı makamlarının kendisine ulaşmasını imkânsız kılma maksadıyla yerleşim yerini, bulunduğu şehri veya ülkeyi değiştiren kişi kaçak sayılacaktır.²⁷⁵ Kolluk görevlileri tarafından, olağan yollarla, özel bir çaba gösterilmeksizin kişiye ulaşılabilir ise kişinin kaçmış veya saklanmış sayılması söz konusu değildir.²⁷⁶ Yine şüpheli veya sanık, eyleminin suç teşkil ettiğinin farkında olmaksızın veya hakkında bir soruşturma yürütüldüğünü bilmeksizin; kolluk görevlilerinin ulaşamayacağı bir konumda ise kaçma veya saklanmadan bahsedilemeyecektir.²⁷⁷ Şüpheli veya sanık kasıtlı hareket etmemesine rağmen kendisine ulaşamıyor ise artık kaçak sayılması söz konusu olmayacaktır.²⁷⁸ Bu halde gaiplik durumu değerlendirilebilir.

²⁷² Şahin ve Göktürk, *Ceza Muhakemesi Hukuku I*, 293.

²⁷³ Mehmet Tezcan, “Adli Kontrol”, 65.

²⁷⁴ Kunter, Yenisey ve Nuhoğlu, *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*, 933.

²⁷⁵ Öztürk, Kazancı ve Güleç, *Koruma Tedbirleri*, 83.

²⁷⁶ Ahmet Taşkın, “Tutuklamanın Psiko-Sosyolojik Boyutu”, 276.

²⁷⁷ Orhan Arslan, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama”, 128.

²⁷⁸ Zekiye Özen İnci, *Bir Koruma Tedbiri Olarak Ceza Muhakemesinde Tutuklama*, 93.

Kaçma şüphesinin, muhakeme kanununda tutuklama nedeni olarak öngörölmüş olmasındaki temel neden, yargılamanın doğrudanlığı ilkesidir. Sağlıklı bir yargılama süreci yürütölebilmesi ancak şüpheli veya sanığın yargılama makamları önünde bizzat hazır bulunması ile mümkündür.

Şüpheli veya sanık, kaçmamış veya saklanmamış ise artık kaçma şüphesini gösterir somut olguların varlığı araştırılmalıdır. Ceza hukuku bakımından olgu, “*belirti niteliğinde dahi olsa, delil*” olarak kabul edilmektedir.²⁷⁹ Kişinin kaçma ihtimalinin bulunması adli kontrol kararı verilmesi için yeterli olmayacak kaçmaya ilişkin somut girişimlerin bulunması gerekecektir.²⁸⁰

Şüpheli veya sanığın kaçma şüphesinin değeriendirilmesinde; şüpheli veya sanığın kişisel özellikleri, davranışları, ekonomik durumu, sosyal çevresi araştırılmalı; somut olay etrafınca gözden geçirilmelidir.²⁸¹ Ancak kişinin ekonomik durumu, başka ülke vatandaşlığının da var olması veya yabancı olması, sosyal çevresi, işi nedeniyle sıkça ülke veya şehir değıştirmesi vesaire kişinin kaçma şüphesinin varlığını gösterse de ayrıca bu şüpheyeye ilişkin somut olgular da bulunmalıdır.²⁸² Şüpheli veya sanık, başka bir ülkeye gitme maksadıyla uçak bileti, pasaport vs. almış ise²⁸³, malvarlığını elden çıkarmaya çalışıyor veya çıkarıyorsa, sahte kimliği bulunuyorsa, konut veya işyerini sıklıkla değıştiriyorsa, hakkında sınır dışı edilme kararı verilmiş ise²⁸⁴, yanında yüksek miktarda döviz bulunduruyorsa, üzerine kayıtlı aboneliklerini iptal ettirmiş ise, banka hesaplarını kapatıyorsa, ailesi yurt dışında yaşıyorsa²⁸⁵ veya yakın zamanda yurt dışına yerleşmiş ise, yabancı dil öğrenmeye çalışıyor veya yabancı kimselerle ilişkilerini geliştiri-yorsa, bunlara dayanılarak kaçma veya saklanma şüphesini gösterir somut olgular vardır denilebilir.²⁸⁶ Mühim olan soyut kaçma ihtimali veya potansiyeli değil kaçmaya ilişkin

²⁷⁹ Toroslu ve Feyzioğlu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 257.

²⁸⁰ Turhan Tufan Yüce, “Alman-Türk Ceza Muhakemeleri Usulünde Tevkif ve Tevkif Sebepleri”, *Adalet Dergisi*, 52/5 (1961): 449.

²⁸¹ Gökçen vd., *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 425.

²⁸² Yenisey ve Nuhoglu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 379.

²⁸³ AİHM, 26.01.1993, 14379/88.

²⁸⁴ AİHM, 10.11.2005, 65745/01.

²⁸⁵ AİHM, 29.07.2004, 49746/99.

²⁸⁶ Feridun Yenisey ve Ayşe Nuhoglu Aykut, “Tutuklama Kurumunun Uygulanması Hakkında Görüşler”, *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10/125-126, (2015): 16; Centel ve Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 377; Serkan Cengiz vd., *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Ceza Yargılaması Kurum ve Kavramları*, (Ankara: Türkiye Barolar Birliği, 2008), 41; Zekiye Özen İnci, *Bir Koruma Tedbiri Olarak Ceza Muhakemesinde Tutuklama*, 97.

somut girişimlerin var olmasıdır.²⁸⁷ Kişi kaçabilecek durumda iken kaçmamış, teslim olmuş veya olayın tedirginliği ile kaçıp daha sonra teslim olmuş ise artık kaçma şüphesinden bahsedilmemelidir. Ayrıca kişinin memur olması veya düzenli bir iş sahibi olması, sıkı ailevi ilişkileri, kaçmasını engelleyecek yaşlılık veya engellilik durumu, yakın zamanda doğum yapacak olması²⁸⁸ ya da hastalıkları da kaçma şüphesinin bulunmadığına dair göstergelerdir.²⁸⁹

Kişinin ikamet bilgilerine ulaşılabilir ancak yurt dışına çıkmış olması veya saklanması sebebiyle tebligatlar kendisine ulaşmıyor ise ya da ikametgâhını değiştirmiş ve adli makamların kendisine ulaşamaması maksadı ile ikamet bilgilerini bildirmemiş ise kaçma şüphesi vardır denilebilecektir.²⁹⁰ Ancak şüpheli veya sanık, iş, eğitim, sağlık veya ailevi nedenlerle yurt dışında bulunuyor ise ya da yurt içinde ikametgâhını değiştirmiş fakat ihmalkârlığı nedeni ile adli makamlara bildirimini unutmuş ise kaçma şüphesinden bahsedilemeyecektir.²⁹¹

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Neumeister* kararında, kaçma tehlikesinin değerlendirilmesinde, kişinin karakteri, ahlaki değerleri, mal varlığı, soruşturmayı yürüten devlet ile ilişkileri ve uluslararası bağlantılarının dikkate alınması gerektiğini belirtmektedir.²⁹² Mahkeme bir başka kararında ise kaçma şüphesinin değerlendirilmesinde sadece isnat edilen suçun niteliği ve muhtemel cezanın ağırlığının değil kaçma şüphesini doğrulayabilecek olgular ve ek unsurların da göz önünde tutulması gerektiğini belirtmektedir.²⁹³ Mahkeme, *Müller v. Fransa* kararında da kaçma tehlikesinin yalnızca beklenen hapis cezasının uzunluğu ve şiddeti ile ölçülemeyeceğini vurgulamıştır.²⁹⁴

Tutuklamayı gerektiren nedenlerin varlığını ispat etmek tutuklama kararı verecek merciin görevidir.²⁹⁵ Merci, gerekçesini anlaşılabilir ve makul biçimde düzenlemeli soyut

²⁸⁷ Ünver ve Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 371; Hakan Karakehya, *Ceza Muhakemesi Hukuku I*, (Ankara: Savaş Yayınevi, 2014), 230.

²⁸⁸ AİHM, 02.08.2005, 61441/00.

²⁸⁹ Öztürk, Kazancı ve Güleç, *Koruma Tedbirleri*, 84.

²⁹⁰ Şentuna, *Tutuklama ve Adli Kontrol*, 109.

²⁹¹ Şentuna, *Tutuklama ve Adli Kontrol*, 109.

²⁹² AİHM, 07.05.1974, 1936/63.

²⁹³ AİHM, 22.09.2005, 16779/02.

²⁹⁴ İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlar Bülteni, 1/3-4: 24.

²⁹⁵ Ünver ve Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 370.

gerekçeler ve şablon ifadelerden kaçınılmalıdır. Sırf suçun niteliği veya olası cezanın ağırlığı şüpheli veya sanığın kaçma veya delil karartma tehlikesinin dolayısıyla tutuklama nedeninin var olduğu anlamına gelmeyecektir.²⁹⁶ Hâkim veya mahkeme tarafından kaçma şüphesine ilişkin karar verilirken, şüpheli veya sanığın; kişiliği, sosyal ve ailevi bağları, iş durumu ile muhakeme konusu fiilin niteliği, fiile karşılık gelen cezanın ağırlığı gibi somut olayın tüm özellikleri birlikte değerlendirilmeli kişinin kaçma şüphesi olabileceğine ilişkin somut olgular ile kaçma ihtimalini azaltan somut olgular bir bütün olarak kıyaslanarak neticeye ulaşılmalıdır.²⁹⁷

Uygulamada sıklıkla rastlanıldığı üzere, kaçma şüphesinin somut olgulara dayanmaması ancak şüpheli veya sanığın yurt dışı bağlantılarının bulunması, meslek sebebiyle sıklıkla yurt dışında bulunması, yabancı dil bilmesi, ailevi bağlarının zayıf olması, düzenli bir mesleğinin bulunmaması, yabancı olması, fiiline ilişkin cezanın ağır olması gibi mesleki tecrübelerle dayanan, varsayımsal nitelikte, soyut tahminlerle tutuklama nedenleri tam olarak gerçekleşmediği için adli kontrole başvurulabilmektedir. Adli kontrolün, tutuklama şartlarının var olmadığı durumlarda uygulanabilmesi hukuken mümkün değildir. Uygulamacıların, şüpheli veya sanık hakkında tutuklama kararı verilemeyecek bu hallerde, “en azından” adli kontrol yükümlülüklerine tabi tutulmalarına ilişkin kararları hukuka aykırıdır.

Kaçma şüphesine dayalı olarak adli kontrol kararı verilmesi durumunda uygulanacak yükümlülüğün, şüpheli veya sanığın kaçmasını engellemeye elverişli olması gerekmektedir.

Adli kontrol yükümlülüklerinden 5271 sayılı CMK’da öngörölmüş olan yurtdışına çıkamama, hâkim tarafından belirlenen yerlere, belirtilen süreler içerisinde düzenli olarak başvurma, güvence miktarı yatırma, konutunu terk etmeme ve belirli bir yerleşim bölgesini terk etmeme ile 5395 sayılı ÇKK’da öngörölmüş olan, belirlenen çevre sınırları dışına çıkamama yükümlülüklerinin, kaçma şüphesini bertaraf etmeye elverişli oldukları söylenebilir.²⁹⁸

²⁹⁶ Osman Doğru, “Sanık Öğüte Çarklar: İnsan Hakları Açısından Türkiye’de Ceza Adalet Sistemi”, içinde Yargı Reformu 3, TESEV Demokratikleşme Programı Siyasa Raporları Serisi, (İstanbul: TESEV Yayınları, 2012), 39.

²⁹⁷ Şahin ve Göktürk, *Ceza Muhakemesi Hukuku I*, 294.

²⁹⁸ Mehmet Tezcan, “Adli Kontrol”, 69.

(2) Şüpheli/Sanığın Davranışları Delilleri Karartacağına Dair Kuvvetli Şüphe Oluşturması Halinde

Ceza muhakemesinde delil, maddi gerçeğe ulaşılmasında yargılama makamlarının en önemli kaynağıdır. Delillerin karartılması halinde maddi gerçeğin hiç ortaya çıkarılamaması veya doğru olarak çıkarılamaması söz konusu olacaktır.²⁹⁹ Şüpheli veya sanık fiildeki rolü nedeniyle suç delilleri hakkında en çok bilgiye sahip kişidir, dolayısıyla suç anında delilleri karartmamış ise yargılama süreci boyunca, tüm deliller toplanmadıkça, delilleri karartma şüphesi de devam edecektir.³⁰⁰

Ceza Muhakemesi Kanununun 100/2-b maddesi, delillerin karatılması şüphesine ilişkin tutuklama nedenlerini iki bent halinde düzenlemektedir; 100/2-b(1), şüpheli veya sanığın davranışlarının “*delilleri yok etme, gizleme veya değiştirme*”, 100/2-b(2) ise “*tanık, mağdur veya başkaları üzerinde baskı yapılması girişiminde bulunma*” hususunda kuvvetli şüphe oluşturmasını aramaktadır.

Kanun koyucu CMK’nın 100/2-a bendinin aksine 100/2-b bendinde kuvvetli şüphenin somut olgulara dayandırılmasını aramamıştır. Kanun koyucunun bir önceki bentte öngörmüş olduğu somut olgular ifadesini ikinci bende eklememiş olması kanaatimizce bilinçli bir tercihtir. Ancak niteliği itibariyle kuvvetli şüphe, varsayım veya tahminlerin ötesinde yoğun bir şüphe derecesini ifade etmektedir. Dolayısıyla bu bende dayalı olarak adli kontrol kararı verilebilmesi için de şüphenin somut olgulara dayanması gerekmektedir.³⁰¹

Maddenin birinci bendinde maddi olarak delillere zarar verilmesinden bahsedilirken ikinci bendinde yargılama ile alakalı kişilerin iradelerine ilişkin davranışlardan bahsedilmektedir. Kanun koyucu, bu davranışların tutuklama nedeni teşkil edebilmesi için kuvvetli şüpheyi öngörmüştür, yani bu bende dayalı tutuklama nedeni vardır denilebilmesi için delillerin karartılmasına ilişkin ihtimal veya varsayımlar değil somut olguların varlığı aranmaktadır.³⁰²

²⁹⁹ Mutta, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Adli Kontrol”, 68.

³⁰⁰ Feyzioğlu, “Tutuklama”, 49.

³⁰¹ Kunter, Yenisey ve Nuhoglu, *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku- İkinci Kitap*, 186; Mehmet Tezcan, “Adli Kontrol”, 70.

³⁰² Ünver ve Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 372.

Birinci bent kapsamında delillerin karartılması tehlikesi; kişinin tutuklama veya adli kontrol tedbirlerine hükmedilmediği takdirde sahte delil üretmesi³⁰³, var olan delilleri değiştirmesi veya anlaşılamayacak hale getirmesi veya halihazırda tutuklu ya da adli kontrol altında ise tedbirler kaldırıldığı takdirde delilleri yok etme girişiminde bulunacağına ilişkin kuvvetli şüphelerin var olması anlamına gelmektedir.³⁰⁴ Olay ile ilgisi bulunmayan veya delil niteliği bulunmayan şeyler üzerindeki eylemler ise karartma olarak kabul edilemeyecektir.³⁰⁵

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Wemhoff/Almanya* kararında, başvuranın işlediğinden şüphelenilen suçların niteliği ile olayın fazlaca kapsamlı ve karmaşık olması sebebiyle Alman Mahkemelerinin delillerin karartılması hakkındaki endişelerini haklı bulmuştur.³⁰⁶

Ceza Muhakemesi Kanununun 100/2(b)-1. maddesi kapsamında tutuklama nedeni vardır diyebilmek için; kişinin tutuklanmaması veya zaten tutuklu durumda ise salıverilmesi halinde delilleri karartacağına ilişkin kuvvetli şüphe sebeplerinin varlığı gerekmektedir; tahmin, varsayım gibi soyut iddialar bu bent kapsamında tutuklama nedeni teşkil etmeyecektir.³⁰⁷

Şüpheli veya sanığın delilleri karartmaya yönelik eylemleri bizzat gerçekleştirmiş olması gerekmemektedir; üçüncü kişiler vasıtasıyla da delilleri karartma girişiminde bulunulması halinde bu maddeye dayalı olarak tutuklama nedeni varsayılabilir.³⁰⁸

Suçla konu eylem açıklığa kavuşturulmuş veya tüm deliller toplanmış veya deliller zaten karartılmış ise artık tutuklama nedeni var sayılamayacak ve buna bağlı tutuklama kararı verilemeyecektir.³⁰⁹

Şüpheli veya sanığın, CMK'dan kaynaklanan susma hakkını kullanması, ikrardan kaçınması veya delil elde edilmek üzere vücudundan biyolojik örnekler ya da tükürük,

³⁰³ Volkan Yıldız, “5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu Kapsamında Adli Kontrol ve Şartları”, *Ceza Hukuku Dergisi*, 6/15 (2011): 138.

³⁰⁴ Ünver ve Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 372.

³⁰⁵ Centel ve Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 412.

³⁰⁶ Şentuna, *Tutuklama ve Adli Kontrol*, 114, dn. 150.

³⁰⁷ Öztürk, Kazancı ve Güleç, *Koruma Tedbirleri*, 85.

³⁰⁸ Zekiye Özen İnci, *Bir Koruma Tedbiri Olarak Ceza Muhakemesinde Tutuklama*, 113.

³⁰⁹ Nur Centel, “Tutuklama Uygulamasında Sorunlar”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 71/1 (2013): 194.

saç veya tırnak aldırmayı kabul etmemesi veya beden muayenesi yaptırmaması durumu delillerin karartılması olarak kabul edilemeyecektir.³¹⁰

Delilleri karartma şüphesi nedeniyle tutuklanmış şüpheli veya sanık, delillerin toplanması ile birlikte serbest bırakılmalıdır zira artık tutuklama nedeni ortadan kalkmıştır.³¹¹

Ceza Muhakemesi Kanununun 100/2(b)-1 maddesinde belirtilen “*tanık, mağdur ve başkaları...*”ndan anlaşılması gereken tanık ve mağdur dışında kalan yargılamayla alakalı herkeştir. Müşteki, şüpheli veya sanığın suç ortakları, mağdur vekili gibi. Hâkim/Cumhuriyet savcısı, avukat, bilirkişilere yapılacak baskı da bu kapsamdadır ve tutuklama nedeni teşkil etmektedir.³¹²

Kanunun 100/2-b(2) bendine dayalı olarak adli kontrol kararı verilebilmesi için şüpheli veya sanığın, başta tanık ve mağdur olmak üzere yargılama ile alakalı kişilerle sadece görüşmesi veya iradelerini etkilemeye çalışması değil görüşlerini değiştirme maksadı ile baskı girişiminde bulunması gerekmektedir.³¹³ “*Baskı*” kavramından anlaşılması gereken ise somut ve karşı tarafın iradesini etkileyebilecek nitelikteki eylemlerdir.³¹⁴ Şüpheli veya sanığın, suç ortaklarını suçu üstlenmeleri için zorlaması, mağdur veya suçtan zarar göreni yasal olmayan biçimlerde uzlaşmaya zorlaması gibi davranışlar bu bent kapsamında tutuklama nedeni olarak kabul edilebilecektir.³¹⁵ Ancak baskı eyleminin gerçekleşmiş olması veya ilgili kişilerin iradelerinin zaten etkilenmiş olması da adli kontrol kararı verilmesini gerektirmeyecektir. Zira bu durumda artık istenmeyen sonucun gerçekleştiği, koruma gerektiren bir halin kalmadığı kabul edilmelidir.

Şüpheli veya sanığın, tanık, mağdur, bilirkişi veya yargılama ile alakalı diğer kişilerle hukuka aykırı yollarla ancak kişilerin hür iradesi dâhilinde anlaşması halinde fiziksel, maddi veya manevi bir zorlama ya da baskı bulunmadığından, kişi hakkında adli kontrol kararı verilemeyeceği kanaatindeyiz. Zira kanun koyucu bilinçli olarak baskı

³¹⁰ Emre Gülüşür, “Koruma Tedbirlerinden Tutuklama”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010), 32.

³¹¹ İsmail Ercan, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2012),171.

³¹² Toroslu ve Feyzioğlu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 258.

³¹³ Zekiye Özen İnci, *Bir Koruma Tedbiri Olarak Ceza Muhakemesinde Tutuklama*, 117.

³¹⁴ Emre Gülüşür, “Koruma Tedbirlerinden Tutuklama”, 33.

³¹⁵ Osman Yaşar, *Uygulamalı ve Yorumlu 5271 Sayılı Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu*, 462.

ifadesini kullanmış iradenin diğer yollarla etkilenmesini madde kapsamı dışında bırakmıştır.³¹⁶

Yargılama ile ilgili kişiye yönelik baskı, fiziksel, maddi ya da manevi olabilecektir. Örneğin bilirkişinin lehe rapor vermemesi halinde evinin yakılacağı veya tanığın bildiklerini anlattığı takdirde kızının öldürüleceği hususunda tehdit edilmesi gibi durumların kişi üzerinde baskı oluşturdukları açıktır.

Delillerin toplanmasına ilişkin faaliyetlerin yoğun şekilde sürdüğü soruşturma aşamasında şüpheli veya sanığın CMK'nın 100/2-b maddesi kapsamında adli kontrol altında tutulması olağan iken, yargılamanın devamında delillerin büyük kısmı toplandığında adli kontrol gereksiz hale gelebilecek, yargılama ilerledikçe meşruiyetini yitirecektir.³¹⁷ AİHM, *Letellier/Fransa*³¹⁸ kararında tanıklara baskı yapılması ihtimalinin soruşturma başlarında yüksek olmasına rağmen zaman geçtikçe baskı tehlikesinin azaldığına değinmektedir.

Delillerin tamamen toplanmış olması veya zaten karartılmış olmaları durumunda, CMK'nın 100/2-b maddesine dayalı olarak adli kontrol kararı verilemeyecektir. Zira bu halde delillerin karartılma tehlikesi de ortadan kalkmış olacaktır.³¹⁹

Yine bu madde kapsamında verilecek adli kontrol kararlarında da delillerin karartılmasının önlenmesine yönelik adli kontrol yükümlülüklerine başvurulması gerekecektir. Ancak adli kontrol yükümlülükleri incelendiğinde delillerin karartılmasını önlemeye elverişli bir yükümlülüğün bulunmadığı görülecektir. Konutunu terk etmeme yükümlülüğüne hükmedilmesi halinde dahi şüpheli veya sanığın üçüncü kişiler vasıtasıyla kolaylıkla delilleri karartması mümkündür. Bu nedenle ya söz konusu fıkra bakımından adli kontrolün tutuklamaya alternatif teşkil edemeyeceğinin kabul edilmesi ya da gerçekten delillerin karartılmasını önlemeye yardımcı yükümlülüklerin kanun metnine eklenmesi gerektiği kanaatindeyiz.³²⁰

³¹⁶ Zekiye Özen İnci, *Bir Koruma Tedbiri Olarak Ceza Muhakemesinde Tutuklama*, 118.

³¹⁷ Mutta, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Adli Kontrol", 70.

³¹⁸ AİHM, 12369/86.

³¹⁹ Centel ve Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 412.

³²⁰ Zekiye Özen İnci, *Bir Koruma Tedbiri Olarak Ceza Muhakemesinde Tutuklama*, 83.

Şüpheli veya sanığın fiili, görevi ile alakalı bir fiil ise deliller toplanana kadar görevinden uzaklaştırılması veya bir kısım yetkilerinin elinden alınmasına ilişkin yükümlülüklerin maddeye eklenmesi halinde de delillerin karartılmasının engellenmesi mümkün olabilecektir.

Örneğin, Fransız Ceza Muhakemesi Kanununun³²¹ adli kontrol yükümlülüklerini düzenleyen 138. maddesinde, şüpheli veya sanığın, yargıç tarafından özel olarak belirlenen kişileri görmekten, bu kişilerle görüşmekten veya iletişim kurmaktan kaçınmasına ilişkin yükümlülüğü öngörmektedir. Kanaatimizce karar makamının şüpheli veya sanığın, tanık, bilirkişi vb. gibi soruşturma veya kovuşturmayla doğrudan alakalı kimseler ile iletişiminin yasaklanmasının yanında işbirliği içerisinde hareket etmiş olabileceği üçüncü şahıslarla da iletişiminin yasaklanması halinde adli kontrol yükümlülüğünden beklenen fayda elde edilebilecektir.

Alman Ceza Muhakemesi Kanunu³²² ise adli kontrol kurumunu bu ad altında ayrıca düzenlememiş tutuklama kararı verildikten sonra şüpheli veya sanığın belirli yükümlülüklerle tabi kılınması ile tutuklamadan beklenen amacın elde edilebilmesi mümkün ise tutuklama kararın infazının ertelenmesini öngörmüştür.³²³ Kanunun 116/2. maddesi, tutuklama kararının delilleri karartma şüphesine binaen verileceği durumlarda, özellikle şüpheli veya sanığın, suç ortakları, tanıklar veya bilirkişiler ile iletişim kurmaması yönünde talimat ile kararın infazının geriye bırakılabileceğini düzenlemektedir.

Avusturya Ceza Muhakemesi Kanunu ise Alman Ceza Muhakemesi Kanununa benzer şekilde tutuklamadan daha hafif tedbirler ile amaca ulaşılabilmesi halinde tutuklama kurumuna başvurulamayacağını düzenlemektedir. Bu kapsamda, şüpheli veya sanığın soruşturmayı engellememe sözü vermesi veya belirli münasebetlerden

³²¹ Fransız Ceza Usul Kanunu İngilizce metni için bkz.:

https://sherloc.unodc.org/cld/uploads/res/document/fra/2006/code_of_criminal_procedure_en_html/France_Code_of_criminal_procedure_EN.pdf

³²² Alman Ceza Usul Kanunu İngilizce metni için bkz.: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html

³²³ Nur Centel, “Mukayeseli Hukukta Tutuklamanın Fonksiyonunu Yerine Getirmeye İmkân Veren Yeni Kurumlar ve Türk Hukuku”, 294.

kaçınmasına ilişkin talimat verilmesi delillerin karartılmasının engellenmesine elverişli tedbirler arasındadır.³²⁴

Yukarıda başka ülke mevzuatlarından verilen örnekler de göz önüne alınarak delillerin karartılmasının önlenmesine elverişli yükümlülüklerin ulusal mevzuatımıza eklenmesi gerektiği kanaatindeyiz.

(3) Eylemin Katalog Suçlardan Herhangi Biri Olması Halinde

Ceza Muhakemesi Kanununun 100/3. maddesinde düzenlenen suç tiplerinden herhangi birisi nedeniyle yürütülen soruşturma veya kovuşturmalarda tutuklama nedenlerinin var olduğu, karine olarak kabul edilebilecektir.³²⁵ Bu madde düzenlemesinden anlaşılması gereken somut olayda CMK'nın 100/3. maddesinde sayılan fiillerden herhangi bir tanesi söz konusu olduğunda, şüpheli veya sanık hakkında adli kontrol kararı verilebilmesi için 100/1. maddede tutuklama için öngörölmüş şartların gerçekleşmiş olmasının yeterli olacağı, 100/2. maddesinde belirtilen tutuklama nedenlerinin varlığının ise ayrıca aranmayacaktır.³²⁶ Katalog dışında kalan suçlarda ise adli kontrol kararı verilebilmesi için CMK'nın 100/1 ve 100/2. maddelerinde belirtilen şartların aynı anda gerçekleşmiş olması aranacaktır.³²⁷

Ceza Muhakemesi Kanununun 100/3. maddesinde tutuklama nedeni varsayılabilecek suçlar tek tek sayılmaktadır. Bunlar fiile bağlı tutuklama nedenleridir. Maddede sayılan suçlar incelendiğinde, kanunda öngörölmüş ceza miktarı ağır ve/veya yurtdışı bağlantılı ve/veya ülke güvenliği aleyhine suçlar oldukları dolayısıyla bu suçların faillerinin de kaçma şüphesinin veya delilleri karartma ihtimallerinin daha yüksek olduğu görölecektir.³²⁸

Kanun koyucu belirlenen bu suç tipleri gerçekleşmiş olsa dahi adli kontrol kararı verilmesini zorunlu kılmamış, takdir yetkisini hâkim veya mahkemeye bırakmıştır.³²⁹

³²⁴ Nur Centel, "Mukayeseli Hukukta Tutuklamanın Fonksiyonunu Yerine Getirmeye İmkân Veren Yeni Kurumlar ve Türk Hukuku", 299.

³²⁵ Ünver ve Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 373.

³²⁶ Mustafa Albayrak, *Notlu- Atıflı- Uygulamalı Ceza Muhakemesi Kanunu Öz Kitap*, (Ankara: Adalet Yayınevi, 2014), 219.

³²⁷ Cumhuriyet Şahin, "CMK Uygulamasının Bir Yılı", *Hukuki Perspektifler Dergisi*, 7 (2006): 9.

³²⁸ Metin Feyzioğlu, "Tutuklamaya Dair Uygulamada Görülen Sorunlar: Tespitler, Değerlendirmeler", 1192.

³²⁹ İnan Yılmaz, *5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda Adli Kontrol*, (Ankara: Adalet Yayınevi, 2016), 63.

Dolayısıyla hâkim veya mahkeme talebe konu dosyada sayılan bu eylemlerin varlığını tespit etmesi halinde bunları tutuklama nedeni olarak kabul edebileceği gibi etmeme hakkına da sahiptir.³³⁰ Ancak uygulamada maalesef, bu suçlar bakımından tutuklama veya adli kontrol kararı verilmesi zorunluymuş gibi CMK'nın 100/1. maddesinde öngörülmüş olan şartların oluşup oluşmadığı dahi değerlendirilmeksizin tutuklama veya adli kontrol kararı verilebilmektedir.³³¹ Kararı vermeye yetkili makam, bu maddede sayılan suçların tespiti halinde, bunu kaçma veya delil karartma şüphelerini gösterebilecek bir karine olarak kabul etmeli, aksinin ispatlanabileceğini göz ardı etmemelidir.³³² Dosyada gereksiz tutuklama veya adli kontrol kararı verilmesi halinde, soruşturma aşamasında, Cumhuriyet savcısının kovuşturmaya yer olmadığına dair karar vermekte çekinmesi, kovuşturma aşamasında ise dosyaya bakmakla görevli hâkim veya mahkemenin beraat kararı vermekten çekinmesi gibi sonuçlara yol açabilmektedir.

Anayasa Mahkemesi, *Engin Demir* başvurusunda, tutuklama nedenlerine ilişkin bir karinenin varlığı durumunda dahi kişi özgürlüğüne müdahaleyi gerektiren somut olguların varlığının objektif bir gözlemciyi ikna edebilecek biçimde ortaya konulması gerektiğini belirtmektedir.³³³

Tutuklama bakımından karine olarak kabul edilen CMK'nın 100. maddesinde sayılmış olan suçların, adli kontrol uygulanması bakımından da karine teşkil edeceği aşıkardır. Zira kanun koyucu tutuklama şartlarının varlığı halinde adli kontrole hükmedilebileceğini öngörmektedir.³³⁴ Aksi halde kanun koyucunun adli kontrol tedbirini, tutuklamaya alternatif teşkil etmek üzere düzenleme iradesi yok sayılmış olacaktır.

Hâkim veya mahkeme, katalogda sayılan suçlar bakımından, kararını verirken kuvvetli suç şüphesini gösterir somut delillerin varlığı ile adli kontrolün somut olayda

³³⁰ Ünver ve Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 373.

³³¹ Mustafa Toren Yücel, "Tutuklama Paradoksu", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 91 (2010): 292; Özbek, Doğan ve Bacaksız, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 258.

³³² Tuğrul Katoğlu, "Tutuklama Tedbirine İlişkin Sorunlar", *Ankara Barosu Dergisi*, 4 (2011): 22.

³³³ AYM, 17.12.2015, Başvuru No. 2013/2947, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/2947>, E.T. 24.07.2023.

³³⁴ Mutta, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Adli Kontrol", 73.

ölçülü bir tedbir olduğunu gerekçelendirmekle yetinecek, ayrıca tutuklama nedenlerinin varlığını gerekçelendirmesi gerekmeyecektir.³³⁵

Tutuklama nedenlerinin varlığı adli kontrol kararının her gözden geçirilmesinde devam etmelidir, tutuklama nedenleri son bulduğu an adli kontrol tedbirine de son verilmelidir.³³⁶

3. Adli Kontrol Tedbirinin Ölçülü Olması veya Tutuklama Tedbirinin Ölçüsüz Olması

Belirtildiği üzere ölçülülük ilkesi, koruma tedbirlerinin uygulanmasında kişi haklarına müdahale bakımından hafiften ağıra doğru bir değerlendirme yapılmasını gerektirmektedir. Daha hafif bir tedbir ile muhakemenin sağlıklı biçimde tamamlanması mümkün ise bu tedbirin uygulanması yoluna gidilecek, ağır tedbire başvurulmayacaktır.³³⁷ Hukuk devleti olmanın bir gereği olan ölçülülük ilkesi, özgürlüğün kısıtlanması sebepleri var olsa bile, kişinin bu kısıtlamadan en az zararla kurtulmasını amaçlamaktadır.³³⁸

Kanun koyucu anayasal bu ilkeyi bazı koruma tedbirleri için kendisi belirlemektedir.³³⁹ İşte, CMK'nın 100/1. maddesinde, kanun koyucu tutuklama tedbiri için açıkça ölçülülük koşulunu aramaktadır. Bu fıkra göre tutuklama kararının uygulanması, işin önemi, verilmesi beklenen ceza veya güvenlik tedbiri ile ölçülü olmasına bağlıdır. CMK, ölçülülüğün bulunmadığı durumlarda tutuklamanın uygulanamayacağını kesin olarak kabul etmiş, hâkim veya mahkemeye takdir hakkı tanımamıştır.³⁴⁰

Kanun koyucunun, ölçülülük ilkesini, tutuklama kararının uygulanması bakımından özellikle aramasının temel nedeni, tutuklamanın kişi hak ve özgürlüklerine en yoğun müdahale içeren koruma tedbiri olma niteliğidir. Adli kontrol ile tutuklama tedbirleri arasında ölçülülük ilkesi, sağlıklı bir ceza muhakemesi sürecinin yürütülmesi

³³⁵ Metin Feyzioğlu, “Tutuklamaya Dair Uygulamada Görülen Sorunlar: Tespitler, Değerlendirmeler”, 1192.

³³⁶ Ünver ve Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 373.

³³⁷ Mehmet Reşat Koparan, “Bir Koruma Tedbiri Olarak Tutuklama”, 156.

³³⁸ Mehmet Reşat Koparan, “Bir Koruma Tedbiri Olarak Tutuklama”, 156.

³³⁹ Gökçen vd., *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 427.

³⁴⁰ Emre Gülüşür, “Koruma Tedbirlerinden Tutuklama”, 37.

ile kişi hak ve hürriyetlerinin korunması arasındaki dengeyi sağlamayı amaçlamaktadır.³⁴¹

Ceza Muhakemesi Kanunu, adli kontrol ile tutuklama tedbirleri arasında ölçülülüğü, üç farklı ölçüt ile sağlamayı planlamaktadır, bu ölçütler; kanunun 100/1. maddesinde düzenlenmiş olan, “*işin önemi, verilmesi beklenen ceza veya güvenlik tedbiri ile ölçülü olmaması halinde*” tutuklama kararı verilemeyeceği; 100/4. maddesinde düzenlenmiş olan “*sadece adlî para cezasını gerektiren suçlarda veya vücut dokunulmazlığına karşı kasten işlenenler hariç olmak üzere hapis cezasının üst sınırı iki yıldan fazla olmayan suçlarda*” tutuklama kararı verilemeyeceği ve son olarak 101/1. maddesinde düzenlenmiş olan “*istemlerde mutlaka adli kontrol uygulamasının yetersiz kalacağını belirten hukukî ve fiilî nedenlere*” yer verilmesidir.³⁴² Kanunda öngörölmüş ölçütlere dikkat edilmesi halinde, hâkim veya mahkeme tarafından verilen tutuklama kararlarının meşruiyeti artacak ve karar somutlaştırılmış olacaktır. Göröldüğü üzere ölçütlerin hiç biri hâkim veya mahkemeye takdir hakkı tanımamakta zorunluluk ihtiva etmektedir.

Tutuklama ile adli kontrol arasında bir seçim yapılırken, karar mercii tarafından CMK’nın madde 100/1’de belirtilen “*işin önemi ve beklenen ceza*” ile birlikte tutuklama tedbirine başvurulması halinde bu durumun kişinin hayatı, işi, sağlığı, ailesi ve sosyal imajı kısaca hayatının tüm alanları bakımından etkileri bir bütün olarak değerlendirilmelidir.³⁴³

“*İşin önemi*”nin tayininde değerlendirilmesi gereken hususlar ise failin tehlikeliliği, eylemi tekrarlama ihtimali, ceza kanununda suç için öngörölen ceza miktarı, eylemin gerçekleşme tarzı, suçun ağırlığı ve niteliği, failin karakteridir. Eylemin toplumda yarattığı infial ise bu kapsamda değerlendirme konusu olamayacaktır.³⁴⁴

³⁴¹ Mehmet Tezcan, “Adli Kontrol”, 82.

³⁴² Christian Rumpf, “The Principle of Proportionality in Constitutional Jurisdiction, its Function and Characteristic” (Ölçölölük İlkesi ve Anayasa Yargısındaki İşlevi ve Niteliği), *Anayasa Yargısı Dergisi*, 10 (1993): 47.

³⁴³ Ünver ve Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 367.

³⁴⁴ Ünver ve Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 367.

Tüm bunlar bir arada değerlendirildiğinde tutuklamanın şüpheli veya sanığa verdiği zararın; kişinin tutuklanmaması halinde topluma vereceği zarardan daha hafif olması gerekmektedir.

Adli kontrol tedbirine karar verecek olan merciin, sadece adli kontrol ile tutuklama arasında ölçülülük değerlendirmesi yapması yeterli olmayacak ayrıca adli kontrol yükümlülükleri arasında da amaca ulaşmada etkili tedbirler arasından en hafif olanı seçmesi gerekecektir.³⁴⁵ Tutuklama tedbiri ya hep ya hiç seçimi olup hâkim veya mahkemeye tek seçenek tanımaktadır. Oysa adli kontrol birçok farklı yükümlülüğü bünyesinde barındıran ve somut olaya uygun biçimde takdir edilebilen bir tedbirdir. Hâkim veya mahkeme tutuklamanın somut olayda ölçüsüz olacağına kanaat getirip adli kontrol kararı vermeyi uygun bulduğu takdirde, adli kontrol yükümlülüklerinden olaya en uygun ve amacın sağlanmasına en elverişli olanı seçerek akabinde bu yükümlülüğün hangi şartlarda, ne şekilde ve ne sıklıkla uygulanacağına da ölçülülük ilkesini göz önünde bulundurarak karar vermelidir.³⁴⁶

Şüpheli veya sanık hakkında uygulanacak adli kontrol yükümlülükleri isnat edilen fiil ile uyumlu ve şüpheli veya sanığın kişisel durumu dikkate alınarak, temel hak ve özgürlüklerini tutuklama ile yarışır biçimde kısıtlanmasına sebebiyet verilmeksizin tayin edilmelidir.³⁴⁷ Somut olayda adli kontrol kararı verilmesinin ölçülü bulunmaması halinde ise adli kontrol kararı verilmemelidir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Nada/İsviçre* kararında, başvurunun İsviçre'ye giriş ve İsviçre'den transit geçişinin yasaklanması ile doktoru ile görüşmemesi, ailesi ve arkadaşlarıyla ilişkilerini yürütememesi, mesleki hayatına devam edememesi nedeniyle özel hayatına saygı hakkının ihlal edildiğinden bahisle bulunduğu başvuruda, *“önemli bir süre boyunca başvuranın hareket özgürlüğü açısından uygulanan kısıtlamalarda özel ve aile hayatının korunması hakkı ve suçun önlenmesi ve İsviçre'nin milli güvenliği ve kamu güvenliğinin korunması gibi meşru amaçlar arasında adil bir*

³⁴⁵ Ayşe Duygu Özgüven, “Ceza Muhakemesi Çerçevesinde “Adli Kontrol”, 319.

³⁴⁶ Özen Kaya Göçmen, “Adli Kontrol Koruma Tedbirinin İnsan Hakları Işığında Değerlendirilmesi”, 1775.

³⁴⁷ Mutta, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Adli Kontrol”, 77.

*denge kurulmadığını” tespit etmiş ve kişinin seyahat özgürlüğüne getirilen bu sınırlamanın kişinin özel hayatına saygı hakkına da müdahale getirdiği sonucuna varmıştır.*³⁴⁸

Anayasa Mahkemesi de AİHM içtihatlarına benzer biçimde Hülya Kar Başvurusunda³⁴⁹, koruma tedbirleri nedeniyle henüz soruşturma veya kovuşturma aşaması sürerken yapılan başvurular hakkında kesin ilkeler koymanın zor olduğunu ancak yine de yapılan bireysel başvurularda bazı hususların gözetileceğini belirtmiştir.

Bahsi geçen kararda öngörüldüğü üzere AYM’nin koruma tedbirlerine karşı yapılacak bireysel başvurularda kriterleri şu şekildedir:

i. Koruma tedbirine daha sonra tesis edilecek hükmün infaz edilebilirliğini sağlamak veya maddi gerçeğin ortaya çıkmasını temin etmek amacı ya da amaçlarıyla başvurulur. Bu sebeple hedeflenen amacın belirlenmesi kilit önemdedir.

ii. Yürütülen bir soruşturma veya kovuşturma kapsamında alınan koruma tedbiri ile hedeflenen amaca ulaşmak için hakların daha az sınırlanmasını sağlayacak alternatif yollar bulunup bulunmadığı dikkate alınmalıdır. Bununla birlikte bir tedbirin hedeflenen amaca ulaşmak bakımından elverişli olup olmadığı ile olayın koşullarında zorunlu ve en uygun tedbir olup olmadığına karar vermek bakımından ilk derece mahkemelerinin geniş bir takdir payı bulunmaktadır.

iii. Koruma tedbiriyle ulaşılmak istenen amaç ile başvurulanan sınırlama tedbiri arasında dengesizlik bulunmamalıdır. Dengeleme sonucunda müdahalede bulunulan hakkın sahibine terazinin diğer kefesinde bulunan kamu menfaati veya diğer bireylerin menfaatine nazaran -gerek kapsamı gerekse de süresi itibarıyla- açıkça orantısız bir külfet yüklendiğinin tespiti hâlinde orantılılık ilkesi yönünden bir sorunun varlığından söz edilebilir.

iv. Olayın somut koşullarında koruma tedbiri nedeniyle uğranılan zararın kaçınılmaz olandan ağır veya aşırı sonuçlara yol açmaması gerekir. Bu kapsamda koruma tedbirinin türü, süresi, uygulanma tarzı ve kişinin yaşamı üzerindeki etkileri ile anlık bir müdahaleye mi yoksa süregelen bir müdahaleye

³⁴⁸ AİHM, 12.09.2012, 10593/08.

³⁴⁹ AYM, 27.02.2019, Başvuru No. 2015/20360, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/20360>, E.T. 28.07.2023.

mi yol açtığı gibi faktörler dikkate alınarak koruma tedbiri nedeniyle uğranılan zararın kaçınılmaz olandan ağır olup olmadığı belirlenmelidir.

v. Koruma tedbiri öngörülebilir ve kesin bir hukuki düzenlemeye dayanmalı ve kural olarak ancak hakkında suç işlediği şüphesi bulunan kişiler aleyhine uygulanmalıdır. Koruma tedbirlerinin açık olarak hukuka aykırı veya keyfî ya da makul olmayan şekilde uygulandığına ve kaçınılmaz olandan daha ağır sonuçlarının oluştuğuna ilişkin savunma ve itirazların etkin bir biçimde ileri sürülebilmesi imkânının ve böyle bir zararın makul bir sürede gideriminin sağlanması için uygun yöntem ve vasıtaların bulunup bulunmadığı gözetilmelidir.

vi. Anayasa Mahkemesi, koruma tedbirine karşı yapılan ancak aslında yargı makamlarının önünde derdest durumda bulunan yargılamaların esaslarının değerlendirilmesini hedefleyen ve derece mahkemeleri tarafından yargısal incelemeye tabi tutulması gereken iddiaların incelenmesini reddedecektir.³⁵⁰

Kanun koyucunun, CMK'nın 110/4 ve ÇKK'nın 21. maddelerinde öngörmüş olduğu tutuklama yasağı hallerinde kanun koyucu tutuklamanın ölçüsüz olacağını peşinen kabul etmiştir. Bu hallerde adli kontrol kararı verilmesinde ise bir sakınca yoktur.

Tıpkı tutuklama gibi, adli kontrol yükümlülükleri de yargılamanın ilerleyen safhalarında gerekliliklerini yitirebilirler. Bu nedenle adli kontrol yükümlülüklerinin de her gözden geçirme döneminde yeniden değerlendirilmesi ve gerekçelendirilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Gerekliliğini yitiren adli kontrol tedbiri artık ölçülü olarak nitelendirilemeyeceği için tedbirin uygulanmasına derhal son verilmelidir.

³⁵⁰ AYM, Başvuru No. 2015/20360.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ADLİ KONTROL YÜKÜMLÜLÜKLERİ

Ceza Muhakemesi Kanununun 109/3. maddesi “*Adli kontrol, şüphelinin aşağıda gösterilen bir veya birden fazla yükümlülüğe tabi tutulmasını içerir*” hükmü ile ÇKK’nun 20. maddesi ise “*Suçta sürüklenen çocuklar hakkında soruşturma veya kovuşturma evrelerinde adli kontrol tedbiri olarak Ceza Muhakemesi Kanununun 109. maddesinde sayılanlar ile aşağıdaki tedbirlerden bir ya da birkaçına karar verilebilir*” hükmü ile adli kontrol yükümlülüklerinin sınırlı sayıda olduğunu ve genişletilemeyeceklerini öngörmektedir.

Doktrinde bir görüşe göre adli kontrol yükümlülüklerinin sınırlı sayıda belirlenmiş olması, hâkimin teknolojik gelişmeler karşısında çaresiz kalmasına yol açabilecektir. Ayrıca adli kontrol yükümlülükleri ayrıntılı, düzensiz ve karmaşık biçimde öngörülmüştür.³⁵¹ Bunun yerine Alman CMK’da olduğu gibi az sayıda alternatif tedbir öngörülerek hâkime tedbirleri gelişmeler doğrultusunda çeşitlendirme hakkı tanınmasının yerinde olacağı ileri sürülmektedir.³⁵²

Kanun koyucunun adli kontrol yükümlülüklerini sınırlı sayıda tayin etmesi Anayasanın “*Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlandırılması*”na ilişkin koşulları düzenleyen 13. maddesinin “*Temel hak ve hürriyetler, ... ancak kanunla sınırlanabilir.*” hükmü bakımından yerinde bir düzenlemedir.³⁵³ Zira yukarıda da değinildiği gibi koruma tedbirlerinden olan adli kontrol, temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasına yol

³⁵¹ Mehmet Tunç, “Adli Denetim, Tutuklamayı Önleyici ve Giderici Tedbirler”, *Adalet Dergisi*, 92/6 (2001): 151.

³⁵² Nur Centel, “Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu 2000 Tasarısına Eleştirel Yaklaşım”, 514; Nur Centel, “Mukayeseli Hukukta Tutuklamanın Fonksiyonunu Yerine Getirmeye İmkân Veren Yeni Kurumlar ve Türk Hukuku”, 305.

³⁵³ Abdurrahman Tekin, “Adli Kontrol Tedbirleri”, 294.

açmaktadır. Ayrıca uygulanabilecek yükümlülüklerin kanunda açıkça belirtilmiş olması hukuki güvenliğin sağlanmasına hizmet etmektedir.³⁵⁴

Hâkim veya mahkeme tahdidi olarak sayılmış bu yükümlülükleri genişletemeyecek ancak yükümlülüklerden bir veya birden fazlasının aynı anda uygulanmasına karar verebilecektir.³⁵⁵ Ayrıca uygulanacak yükümlülüğün nasıl ve ne şekilde uygulanacağı da hâkimin takdir yetkisine bırakılmış, bu konuda ölçülülük ilkesine uygun olma koşulu dışında herhangi bir sınırlandırma belirtilmemiştir.³⁵⁶ Kanun koyucu, yükümlülükleri çeşitli ve farklı birçok amaca hizmet edebilecek şekilde belirlemiştir. Dolayısıyla hâkimin karar verirken fazlaca seçeneği bulunmaktadır.³⁵⁷ Hâkime geniş bir takdir hakkı tanıyan CMK'nın 110/2-3. maddesi ise hâkimin gerekli gördüğünde yükümlülükleri tamamen veya kısmen kaldırmabileceğini, değiştirebileceğini veya şüpheli veya sanığı yükümlülüklerle uymaktan geçici süre muaf tutabileceğini öngörmektedir.³⁵⁸

Hâkim veya mahkeme kanunda belirtilmiş yükümlülüklerden somut olaya uygun, eylemle orantılı ve amaca ulaşmada elverişli yükümlülüğün uygulanmasına karar vermelidir.³⁵⁹ Örneğin hırsızlık eylemi ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yürütülen kimse hakkında sürücü belgesini adli makamlara teslim etme yükümlülüğüne karar verilmesi adli kontrolün uygulanma amacı ile bağdaşmayacaktır. Ayrıca takdir edilecek yükümlülük ile yükümlülüğün uygulanma şeklinin belirlenmesinde şüpheli veya sanığın kişilik özellikleri, ailevi, sosyal ve ekonomik durumu göz önüne alınmalı, adli kontrolün bir koruma tedbiri olduğu unutulurak kişiyi önceden cezalandırma maksadı ile kullanılmamalıdır.³⁶⁰

A. 5271 Sayılı CMK'da Öngörülen Adli Kontrol Yükümlülükleri

1412 sayılı CMUK'ta yer almayan ilk kez 2001 tarihli CMUK tasarısında on altı yükümlülük olarak öngörülmüş olan adli kontrol müessesesi, Kanunda dokuz yükümlülük içerecek biçimde düzenlenmiştir. Kanunda ayrıca adli kontrole yalnızca üç yıl veya daha az hapis cezasını gerektiren suçlarda başvurulabileceği öngörülmüş,

³⁵⁴ Mahmut Koca, "2002 CMUK Tasarısı", 133.

³⁵⁵ Hüsnü Aldemir, *Hürriyeti Kısıtlayan Koruma Tedbirleri*, 254.

³⁵⁶ Mutta, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Adli Kontrol", 79.

³⁵⁷ Burhan Caner Hacıoğlu, "Adli Kontrol Koruma Tedbiri Üzerine Bir İnceleme", 177.

³⁵⁸ Sesim Soyer Güleç, "Adli Kontrol Konusunda Bazı Tespit ve Değerlendirmeler", 50.

³⁵⁹ Gökçen vd., *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 442.

³⁶⁰ Süheyl Donay, *Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi*, (İstanbul: Beta Yayıncılık, 2009), 180.

25.05.2005 tarih ve 5353 sayılı kanun ile yurt dışına çıkma yasağı ve güvence bakımından bu üç yıllık süre şartı kaldırılmıştır.³⁶¹ 6352 sayılı Kanun ile üç yıllık süre sınırlaması tamamen kaldırılmış ve her türlü eylem bakımından adli kontrol uygulanılabilir hale getirilmiştir. Yine 6352 sayılı Kanun ile “konutunu terk etmeme” (109/3-j), “belirli bir yerleşim bölgesini terk etmeme” (109/3-k) ve “belirlenen yer veya bölgelere gitmeme” (109/3-l) yükümlülükleri de CMK’ya eklenmiştir.³⁶²

Ceza Muhakemesi Kanununun “Adli Kontrol” başlığını taşıyan 109. maddesi güncel hali ile on iki yükümlülük içermektedir. DSHY’nin 57. maddesi CMK’nın 109. maddesi ve ÇKK’nın 20/1. maddesinde düzenlenen adli kontrol yükümlülüklerinin yerine getirilmesine ilişkin usul ve esasları düzenlemektedir. Çalışmamızın bu bölümünde, bahsi geçen yükümlülükler ve kısıtlanmasına yol açtıkları kişi hak ve hürriyetleri AİHM, AYM ve Yargıtay kararları eşliğinde incelenecektir.

1. Yurt Dışına Çıkamama

Ceza Muhakemesi Kanununun 109/3(a). maddesinde öngörülmüş adli kontrol yükümlülüklerinden olan yurt dışına çıkamama, şüpheli veya sanığın ülke sınırları dışına çıkmasının önlenmesini ifade etmektedir.³⁶³

Yurt dışına çıkma veya yurda girme ulusal ve uluslararası hukukta kişilerin koruma altına alınmış temel haklarından biridir.³⁶⁴ Yurt dışına çıkma yasağı ise insan hakları hukuku açısından bir koruma tedbiri olsa dahi seyahat özgürlüğünün kısıtlanması kapsamında değerlendirilmektedir.³⁶⁵ AİHS Ek 4 No’lu protokolün 2. maddesi³⁶⁶ ve Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 12. maddesinde bu hak

³⁶¹ Şentuna, *Tutuklama ve Adli Kontrol*, 232.

³⁶² Ünver ve Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 394.

³⁶³ Erdal Noyan, *Ceza Davası*, (Ankara: Adalet Yayınevi, 2007), 542.

³⁶⁴ Rona Aybay, *Yurt Dışına Çıkma ve Yurda Girme Özgürlüğü*, (Ankara: Nuray Matbaası, 1975), 303; İbrahim Keskin, “Yurt Dışına Çıkış Yasağı”, *Adalet Dergisi*, 31 (2008): 140.

³⁶⁵ Abdullah Sezer, “Pasaport Kanunu Madde 22 ve 23: 1982 Anayasası ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesine Ek IV No’lu Protokol’e Aykırılık Sorunu”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 57/3 (2002): 51.

³⁶⁶ AİHS Ek IV No’lu Protokolü 19/10/1992 tarihinde imzalanmış, 23/02/1994 tarihinde 3975 sayılı Onaya Uygun Bulma Kanunu ile TBMM’den geçmiş, 26/02/1994 tarihinde ise Resmi Gazetede yayınlanmıştır. Ancak Protokolün onaylanmasına ilişkin belgeler Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği’ne sunulmadığından, Protokol iç hukuk yollarında bağlayıcı olmakla birlikte bu Protokolden kaynaklı hakların ihlaline dayanılarak AİHM ve AYM’ye bireysel başvuruda bulunulamayacaktır: Ece Göztepe, “Türkiye Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne Ek 4 No’lu Protokolle Bağlı mıdır?: Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru Hakkı Açısından Bir Değerlendirme”, *Legal Hukuk Dergisi: Rona Aybay’a Armağan*, 1 (2014): 1148.

“Herkes, herhangi bir ülkeyi, kendisinin dâhil olmak üzere, terk etmekte serbesttir.” şeklinde ifade edilirken yine benzer bir biçimde yurt dışına çıkma hakkını güvence altına alan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 13. maddesi ise şu şekildedir: *“Herkes, kendi memleketi de dâhil, herhangi bir memleketi terk etmek ve memleketine dönmek hakkına haizdir.”*³⁶⁷

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Ek 4 No’lu protokolün 2. maddesi hakka ilişkin sınırlandırma koşullarını şu şekilde düzenlemektedir: *“Bu haklar, ancak ulusal güvenlik, kamu emniyeti, kamu düzeninin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlık ve ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için, demokratik bir toplumda zorunlu tedbirler olarak ve yasayla öngörülmüş sınırlamalara tabi tutulabilir.”* Anayasanın 23. maddesi *“Yerleşme ve Seyahat Hürriyeti”*ni *“Vatandaşın yurt dışına çıkma hürriyeti, ancak suç soruşturması veya kovuşturması sebebiyle hâkim kararına bağlı olarak sınırlanabilir.”* şeklinde ifade ederek aynı madde içerisinde hakka ilişkin sınırlandırma koşullarına da değinmektedir. Dolayısıyla iç hukukumuz gereği kişinin yurt dışına çıkma hakkı ancak bir suç soruşturması veya kovuşturmasının gerektirmesi halinde hâkim kararı ile sınırlandırılacaktır.³⁶⁸

Ceza Muhakemesi Kanunumuz düzenlenirken mehzaz kanunlardan biri olan İtalyan CMK’nın 281. maddesinde de yurt dışına çıkma yasağı açıkça düzenlenmektedir. Fransız CMK ise yurt dışına çıkma yasağını açıkça öngörmemekle birlikte, Kanunun 138/2(4). maddesinde belirtilen belirlenen sınırların ötesine hareket edememe ve 138/2(7). maddesinde belirtilen sahip olunan pasaportun mahkeme kalemi veya emniyet müdürlüğüne teslim edilmesine ilişkin yükümlülükler yurt dışına çıkış yasağı anlamına gelmektedir. Yine mehzaz kanunlardan olan Alman CMK’da ise yükümlülükler sınırlı sayıda düzenlenmemiş olup tamamen hâkimin takdirindedir, dolayısıyla hâkimin yurt dışına çıkmama yükümlülüğüne hükmetmesinde herhangi bir engel bulunmamaktadır.

Yurt dışına çıkma yasağı ulusal mevzuatımızda ilk olarak 4422 sayılı Çıkar Amaçlı Suç Örgütleriyle Mücadele Kanununun 9. maddesinde düzenlenmiştir. 5682 sayılı Pasaport Kanununun 22. maddesinde ise yurt dışına çıkması yasaklanan kimselere

³⁶⁷ İnan Yılmaz, 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nda Adli Kontrol, 87.

³⁶⁸ Haluk Çolak ve Mustafa Taşkın, Ceza Muhakemesi Hukuku Şerhi, 357.

pasaport veya seyahat vesikası verilmeyeceği öngörülmüştür.³⁶⁹ 1412 sayılı CMUK'ta yer almayan yurt dışına çıkma yasağı tutuklamaya alternatif bir tedbir olarak muhakeme kanunumuza ilk defa 5271 sayılı CMK ile girmiştir.

Ceza Muhakemesi Kanununun 109. maddesinin Resmi Gazetede yayınlanan ilk halinde adli kontrol yükümlülüklerinin “*üç yıl veya daha az hapis cezasını gerektiren bir suç sebebiyle yürütülen soruşturmada*”³⁷⁰ uygulanabilecekleri öngörülmüştü. Bu sınırlama Pasaport Kanununun 22. maddesi ile çelişiyordu. Çelişkiye ilişkin doktrinde farklı görüşler bulunmaktaydı. Görüşlerden biri Pasaport Kanununun 22. maddesinin üç yıldan fazla hapis cezasını gerektiren suçlarda uygulanabileceği³⁷¹ iken diğer görüş CMK'nın 109. maddesinin Pasaport Kanununun 22. maddesini zımninden ilga ettiği dolayısıyla Pasaport Kanununda düzenlenmiş olan yurt dışına çıkmamaya ilişkin hükmün üç yıldan fazla hapis cezasını gerektiren suçlar bakımından uygulanamayacağını ileri sürmekteydi.³⁷² CMK'nın yürürlüğe girmesinden hemen önce 25.05.2005 tarih ve 5353 sayılı Kanun ile yurt dışına çıkma yasağı bakımından üç yıllık süre şartı kaldırılmıştır. Değişiklik sonucu Pasaport Kanununun 22. maddesi ile CMK'nın 109/3(a). maddesi arasındaki çelişki son buluş hatta Pasaport Kanunu, CMK'nın 109/3(a). maddesini tamamlar hale gelmiştir.³⁷³

Ceza Muhakemesi Kanununun 109/3(a) maddesinde düzenlenen yurt dışına çıkamama yükümlülüğü ile kanun koyucu, şüpheli veya sanığın yargılama aşamalarında hazır bulundurulmasını, yargılama esnasında delil olarak büyük önem taşıyan şüpheli veya sanık ifadesine başvurulabilmesi ve yargılama sonucu hükmedilecek cezanın uygulanabilmesini hedeflemektedir.³⁷⁴ Tutuklama tedbiri de aynı amaçlara hizmet etmekle birlikte çok daha büyük yoğunlukta kişi özgürlüğünden mahrumiyete yol açmaktadır. Dolayısıyla somut olayda tutuklama nedenlerinin oluşması ile birlikte adli

³⁶⁹ Burhan Caner Hacıoğlu, “Adli Kontrol Koruma Tedbiri Üzerine Bir İnceleme”, 177.

³⁷⁰ 5271 sayılı CMK'nın 17/12/2004 tarih ve 25673 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak 01/04/2005 tarihinde yürürlüğe gireceği belirlenmişken, daha sonra 31/03/2005 tarih ve 5328 sayılı Kanunun geçici 1. maddesi gereği 01/06/2005 tarihinde yürürlüğe girmesine karar verilmiştir.

³⁷¹ Şahin, *Gazi Şerhi*, 315.

³⁷² Metin Feyzioğlu, “5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu Hakkında Bazı Tespit ve Değerlendirmeler”, 55; Neslihan Coşkun, “Adli Kontrol”, 88.

³⁷³ Hilal Dağdelen, “Adli Kontrol Koruma Tedbiri”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), 2019, 65.

³⁷⁴ Mahmut Koca, “2002 CMUK Tasarısı”, 181; Noyan, *Ceza Davası*, 542.

kontrol yükümlülükleri değerlendirilecek ve ölçülülük ilkesi gereği adli kontrol yükümlülükleri ile amaca ulaşılabiliriyorsa tutuklama kararı verilemeyecektir.

Yurt dışına çıkamama yükümlülüğünün, şüpheli veya sanığın kaçma veya kaçma şüphesine bağlı tutuklama kararı yerine uygulanması halinde amaca ulaşmada yeterince elverişli olamayabilir. Zira yükümlülük sadece yasal yollarla yurt dışına çıkmayı engellemektedir. Dolayısıyla kişinin yasa dışı yollardan yurt dışına çıkması veya yurt içinde saklanabilmesi hala mümkündür. Kişi yurt içinde saklanarak da ceza muhakemesi sürecini sekteye uğratabilecek veya hükmün infazını engelleyebilecektir. Ülkemizin doğal engebeli arazi yapısı, üç tarafının denizlerle çevrili olması, çok sayıda kaçak göçmenin Avrupa'ya geçme sürecinde ülkemizi transit olarak kullanıp başarılı biçimde başka ülkelere geçtiği dikkate alındığında yurt dışına çıkamama yükümlülüğünün tek başına kişinin kaçmasını engellemede yüzde yüz başarı sağlayamayacağı açıktır. Ancak her halükarda ülke içerisinde saklanmakta olan kişinin bulunması, yurt dışına kaçmış bir kimsenin bulunmasına nazaran daha kolay olacaktır. Yükümlülüğe hükmedilirken şüpheli veya sanığın sosyal durumu, ailevi ilişkileri, suç geçmişi değerlendirilmeli, kaçması halinde elde edeceği menfaatle yargılamaya katılması halinde uğrayacağı zarar bir bütün halinde kıyaslanmalıdır. Bu hususta kişinin tanınmış bir kimse olup olmaması da bir değerlendirme kaynağı olabilir. Zira kişi toplum nezdinde belirli değere sahip bilim insanı, sanatçı veya iş insanı ise yurt dışına çıkamama yükümlülüğü tek başına yeterli olabilecektir.³⁷⁵

Yükümlülüğün, şüpheli veya sanığın delilleri karatma şüphesine bağlı tutuklama kararı yerine uygulanması halinde ise karartılma ihtimali bulunan deliller yurt dışında olmadığı müddetçe bu yükümlülüğün uygulanması amaca uygun olmayacaktır. Zira kişi yurt içinde hala serbest dolaşma özgürlüğüne sahiptir ve burada bulunan delilleri karartma ihtimali yurt dışına çıkamama yükümlülüğü ile engellenemeyecektir.³⁷⁶

Şüpheli veya sanığın yurt dışına kaçması halinde yargılama sekteye uğrayacak veya hükmün infazı gerçekleşemeyecektir. Yurt dışına çıkma yasağı ile kişinin ülke sınırları içerisinde tutularak kamu otoritelerinin egemenlik haklarını kullanabilmeleri ve

³⁷⁵ Mehmet Tezcan, “Adli Kontrol”, 122.

³⁷⁶ Mehmet Tezcan, “Adli Kontrol”, 122.

sağlıklı bir yargılama süreci sağlanabilecektir.³⁷⁷ Suçluların iadesine ilişkin uluslararası anlaşmalar da aynı şekilde yargılamanın yurt içinde sağlıklı yürütülmesi amacına hizmet etmektedir. Ancak iade sürecinin uzunluğu ve karmaşık bürokratik işlemler, bazı suçların zamanaşımına uğramasına sebep olabilecek veya suçluların siyasi suçlu olarak kabul edilip iade edilmemeleri söz konusu olabilecektir. Ayrıca suçluların iadesi, adaletin tecellisinden ziyade devletler arasındaki menfaatler ve siyasi görüşlerin ön planda olduğu bir kurumu ifade etmektedir.³⁷⁸ Sonuç olarak suçluların iadesi kurumu değindiğimiz üzere yüksek risk taşımakta ve zor bir yargılama sürecine sebep olmaktadır. Yurt dışına çıkmama yükümlülüğü ise bu riskleri ortadan kaldırarak daha kolay bir yargılama süreci sağlamaktadır.

Yükümlülüğün uygulanması kapsamında öncelikle kişiye pasaport ve benzeri yurt dışına çıkmayı sağlayan belgelerin verilmemesi gerekmektedir.³⁷⁹ Mülga DSYMY'nin 21. maddesi, yurt dışına çıkmama yükümlülüğünün ne şekilde uygulanacağını düzenlemekteydi. Maddeye göre yurt dışına çıkış yasağına ilişkin karar Cumhuriyet başsavcılığı tarafından denetimli serbestlik şube müdürlüğü veya büro ile aynı anda kolluğa da iletilecekti. CMK'nın 109. maddesinde düzenlenen diğer yükümlülükler için öngörülmemiş olan bu şartın yurt dışına çıkmama için öngörülmesinin nedeninin ivedilikle yerine getirilmesi gereken bir yükümlülük olması olduğu kanaatindeyiz. Zira şüpheli veya sanığın kararın alınmasından hemen sonra dahi ilk fırsatta ülkeyi terk etme girişiminde bulunması söz konusu olacaktır. Ancak yükümlülüğün ne şekilde uygulanacağına ilişkin 10.11.2021 tarih ve 31655 sayılı DSHY'de ayrıntılı bir düzenleme bulunmamaktadır.

Pasaport Kanununun 22/4. maddesi de yükümlülüğün uygulanması hususunda CMK'nın bütünleyicisi olarak, hakkında yurt dışına çıkmama kararı verilmiş kimselerin açık kimlik bilgilerinin bağlı bulundukları il emniyet müdürlüğü vasıtasıyla en hızlı haberleşme aracı kullanılarak yazılı biçimde hudut kapısı bulunan emniyet müdürlüklerine, Emniyet Genel Müdürlüğüne ve şahsın nüfusa kayıtlı olduğu il emniyet

³⁷⁷ Hüsamettin Binici, "Tutuklamanın Alternatifi Olarak Adli Kontrol Kurumu", *Adalet Dergisi*, 29 (2007): 233.

³⁷⁸ Bayram Turgut, "Avrupa Tutuklama Emri", *Adalet Dergisi*, 23 (2005): 3, dn. 10.

³⁷⁹ Necati Nursal ve Selcen Ataç, *Denetimli Serbestlik ve Yardım Sistemi*, (Ankara: Yetkin Yayınları, 2006), 361.

müdürlüğüne bildirileceğini düzenlemektedir.³⁸⁰ Bu sayede hakkında yükümlülüğe hükmedilmiş şüpheli veya sanık yurt dışına kaçma maksadı ile sınır kapısına gittiğinde pasaport veya pasaport yerine geçen seyahat vesikasına el konulacaktır. Şüpheli veya sanık yabancı ise yurt dışına çıkmasına izin verilmeyecek, ancak pasaportuna da el konulamayacaktır. Dolayısıyla yurt dışına çıkmama yükümlülüğü şüpheli veya sanığın pasaport veya seyahat vesikasına el konulması ya da yeni bir pasaport veya seyahat vesikası verilmemesi suretiyle yerine getirilmektedir. Şüpheli veya sanığın yurt dışına çıkışı engellendikten sonra yükümlülüğe ilişkin kararın bir örneği, bu mümkün değilse karar tarihi ve karar numarası verilmelidir.³⁸¹

Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliğinin 57/5. maddesine göre haklarında yurt dışına çıkmama adli kontrol tedbirlerine karar verilen şüpheli veya sanıkların toplum içinde izlenmeleri, denetim veya takiplerinin elektronik cihazlar kullanılmak suretiyle sağlanabileceğini düzenlemektedir.

Kişinin yurt dışına çıkamama yükümlülüğü altında iken ölümcül bir hastalığı nedeniyle sadece yurt dışında tedavi imkânının bulunması halinde orantılılık ilkesi gereği artık yükümlülüğün uygulanmasına son verilmelidir. Zira kişinin hastalığının tedavi edilememesi, ilerlemesi durumunda tedbirin cezaya dönüşmesi söz konusu olacaktır.³⁸²

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, yurt dışına çıkma yasağını ölçülülük ilkesi kapsamında değerlendirmektedir. AİHM içtihatlarına göre yurt dışına çıkma hakkı demokratik toplum düzeninde gerekli olması koşulu ile kamu düzeni veya suç işlenmesinin önlenmesi gibi meşru amaçlar ile sınırlandırılabilir.³⁸³ Yurt dışına çıkamama yükümlülüğüne ilişkin kararlarda ulusal mahkemeler yeterli gerekçe sunmalı, yükümlülüğün uzun yıllar devam etmesi halinde başta dayanak olan makul gerekçeler geçerliliğini zamanla yitireceğinden yeni ve yeterli gerekçelere dayanılmalıdır.³⁸⁴ Buna ilişkin *İletmiş/Türkiye* kararında AİHM, aşağıda yer alan gerekçe ile Başvuranın, AİHS'in

³⁸⁰ İnan Yılmaz, *5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda Adli Kontrol*, 128.

³⁸¹ Mahmut Koca, "Bir Koruma Tedbiri Olarak Yurtdışına Çıkarmama", 193.

³⁸² Burhan Caner Hacıoğlu, "Adli Kontrol Koruma Tedbiri Üzerine Bir İnceleme", 179.

³⁸³ AİHM, 10.02.2011, 30943/04.

³⁸⁴ AİHM, 20.09.2016, 51279/09; AİHM, 16.07.2015, 3967/09.

8. maddesinde düzenlenmiş olan “Özel ve Aile Hayatına Saygı” hakkının ihlal edildiğine hükmetmiştir³⁸⁵:

AIHM, başvuranın yurtdışına çıkışı yasaklanan on beş yıllık yargı süresince, milli güvenlik adına bir tehlikenin ya da suç işleme riskinin bulunduğu yönünde dosyada hiçbir delilin yer almadığını gözlemlemektedir. Ayrıca Ağır Ceza Mahkemesi başvuran aleyhinde yurtdışına çıkış yasağı kararı almadığından dolayı, böyle bir tehlikenin bulunmadığı doğrulanmış olmaktadır. Bunun dışında idari makamlar ise, söz konusu yasağı hiçbir zaman gerekçelendirmemişlerdir. Oysa AIHM, yalnızca 1984 yılında başvuranın yasadışı örgüte mensup olmakla suçlanmasının ya da buna bağlı yargılamanın hala devam etmesinin, on beş yıl boyunca, suç işlemesi için gerçek bir riskin bulunduğunu gösterecek somut bir delil bulunmamasına rağmen aleyhinde böyle ağır tedbirlerin alınmasını haklı göstermesini anlamamaktadır. Ayrıca AIHM, başvuranın geçmişinde başka hiçbir suç bulunmadığını ve hazırlık soruşturmaları ve yargı aşamasında söz konusu örgütlere bağlılığını gösteren hiçbir somut delilin bulunmadığı gerekçesiyle söz konusu suçtan beraat ettiğini vurgulamaktadır.

Anayasa Mahkemesi ise yükümlülüğü esas olarak Anayasanın 23. maddesi ile koruma altına alınan seyahat hakkı kapsamında değerlendirmektedir.³⁸⁶ Ancak Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuru kapsamında olmayan hakların, ortak koruma alanı içerisindeki bazı temel haklarla sıkı ilişki içerisinde olması halinde bu haklarla bağlantı kurularak inceleme yapılabileceğini vurgulamaktadır.³⁸⁷ Örneğin, Mahkemenin, bazı kararlarında yurt dışına çıkış yasağı öngören adli kontrol tedbirini özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı kapsamında değerlendirdiği görülmektedir.³⁸⁸

³⁸⁵ AIHM, 06.12.2015, 29871/96.

³⁸⁶ Nitekim, Anayasa Mahkemesinin buna ilişkin, İbrahim Aydoğan kararı, şu şekildedir: “Gerek Anayasa’nın 23. maddesi gerekse de Sözleşme’ye ek 4 No.lu Protokol’ün 2. maddesi uyarınca bir kişinin ülkesi içinde seyahat hakkı olduğu gibi aynı zamanda bulunduğu ülkeden ayrılma özgürlüğü de mevcuttur. Somut olayda başvuru hakkında yurt dışına çıkmama şeklindeki adli kontrol tedbirine hükmedilmiştir. Bu tedbir, kişinin ülkeden ayrılma hakkına yönelik bir kısıtlama oluşturmaktadır. Anayasa’nın 23. maddesinin “Vatandaşın yurt dışına çıkma hürriyeti, ancak suç soruşturması veya kovuşturması sebebiyle hâkim kararına bağlı olarak sınırlandırılabilir.” biçimindeki dördüncü fıkrasından bir kimsenin yurt dışına çıkmasının engellenmesinin Anayasa’nın 23. maddesinde yer alan seyahat özgürlüğü kapsamında olduğu anlaşılmaktadır.” AYM, 19.01.2022, Başvuru No. 2019/36711, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2019/36711>, E.T. 25.06.2023.

³⁸⁷ AYM, 08.02.2024, Başvuru No. 2018/30446, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/30446>, E.T. 25.06.2023.

³⁸⁸ AYM, 23.05.2023, Başvuru No. 2019/32372, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2019/32372>, E.T. 29.06.2023: “Somut olayda

Yurt dışına çıkmama yükümlülüğü hususunda Anayasa Mahkemesinin çokça tartışmalara neden olan Yüksel Baran başvurusu³⁸⁹ üzerinde de durulmasında fayda vardır. Başvurucu, hakkında yasa dışı bir örgüte üye olma iddiasıyla yürütülen soruşturma kapsamında yurt dışına çıkmama yükümlülüğüne tabi tutulmuştur. Yükümlülüğün devamı esnasında Dikey Geçiş Sınavı ile Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne kayıt yaptırma hakkı kazanmış ancak tabi olduğu yükümlülük nedeniyle kayıt yaptıramamıştır. Başvurucu, eğitim ve öğretim hakkının ihlal edildiğinden bahisle maddi ve manevi tazminat istemlerinde bulunmuştur. AYM, Anayasanın 23. maddesi ile koruma altına alınan “*Yerleşme ve Seyahat Hürriyeti*”nin bir suç soruşturması sebebi ile hâkim kararına bağlı olarak sınırlandırılabilirliğini dolayısıyla adli kontrol kararının kaldırılmaması veya değiştirilmemesine ilişkin kararda hukuka aykırılık bulunmadığına hükmetmiştir. Doktrinde bu karar KKTC'nin Türkiye dışında bir ülke tarafından tanınmadığı dolayısıyla başka bir ülke ile arasında kara, su veya hava yoluyla ulaşım imkânının bulunmadığı, şahsın başka bir ülkeye geçişinin bu nedenlerle mümkün olmayacağı, Türkiye ile arasındaki sıkı münasebet de dikkate alınarak KKTC'nin yurt dışı kapsamında tutulmaması, tıpkı Türkiye'de olduğu gibi kişinin burada da imza atma vb. yükümlülüklerle tabi tutulabileceği yönünde eleştirilmiştir.³⁹⁰ Ancak kanaatimizce bu eleştirilere katılmak mümkün değildir. Zira başvurunun, ülke sınırları içerisinde eğitim hakkının engellenmesi söz konusu değildir. Yine ülkemiz ile sıkı ekonomik, siyasi ve askeri ilişkiler KKTC'nin, başka bir devlet olma niteliğini etkilememektedir. Dolayısıyla başvurunun, KKTC sınırları içerisinde Türk yargı ve emniyet makamlarınca denetiminin sağlanması mümkün olmayacaktır.

Uygulamada yükümlülüğün, TCK'nın 50/1(d). maddesinde kısa süreli hapis cezalarına seçenek yaptırımlar arasında öngörölmüş “...belirli yerlere gitmekten...

başvurucunun yurt dışına çıkışının yasaklanması ile aile hayatını ilgilendirdiği ve tedavisi Almanya'da devam eden başvurunun sağlığı açısından olumsuz sonuçlara yol açabileceği, dolayısıyla tedbirin başvurunun özel hayatına ve aile hayatına ciddi şekilde etki ettiği ve bu etkinin belirli bir ağırlık düzeyine ulaştığı anlaşılmaktadır. Bu durumda sonuca dayalı nedenlerle başvurunun özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı kapsamında incelenebilir nitelikte olduğu değerlendirilmektedir.” Benzer yönde: AYM, 07.09.2021, Başvuru No. 2016/50822, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/50822>, E.T. 29.06.2023; AYM, 03.11.2022, Başvuru No. 2017/33469, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/33469>, E.T. 29.06.2023.

³⁸⁹ AYM, 26.06.2014, Başvuru No. 2012/782, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/782>, E.T. 29.06.2023.

³⁹⁰ Abdurrahman Tekin, “Adli Kontrol Tedbirleri”, 295.

yasaklanma” ile karıştırıldığı görülmektedir. Nitekim Yargıtay, mahkeme tarafından, aşağıda bahsi geçen şekilde verilen kararın bozulmasına hükmetmiştir:

*Sanığa tayin edilen kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezanın seçenek yaptırma çevrilirken, kanun koyucunun amacına uygun, akla ve mantığa aykırı olmayan, tarafları tatmin edici, denetime elverişli bir seçenek yaptırma hükmedilmesi ve cezanın bir katından anlaşılması gerekenin cezanın kendisi olduğu gibi, anılan Kanun’un maddesinde yer alan “belirli yer” kavramının yurt dışına çıkış yasağını kapsamadığı, bu yasağın 5271 sayılı Kanun’un 109. maddesinde düzenlenen ve şüpheliler hakkında hükmün kesinleşinceye kadar uygulanabileceği öngörülen “adli kontrol” sistemi içerisinde yer aldığı gözetilmeden...*³⁹¹

2. Hâkim Tarafından Belirlenen Yerlere, Belirtilen Süreler İçinde Düzenli Olarak Başvurmak

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Ek IV No’lu Protokolünün 2. maddesinde ve Anayasanın 23/1. maddesinde koruma altına alınmış seyahat hakkının görünüş şekillerinden biri de kişinin istemediği bir yere gitmeye mecbur bırakılamamasıdır.³⁹² Ancak yukarıda da değinildiği gibi ulusal mevzuatımız açısından seyahat hakkı bir suç soruşturması veya kovuşturması sebebiyle sınırlandırılabilir.

Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliğinin 56/1(a). maddesine göre hakim tarafından belirlenen yerlere, belirtilen süreler içinde düzenli olarak başvurmak, “*şüpheli veya sanığın kararda belirlenen yerlere, belirtilen aralıklarla düzenli olarak başvurmasını*” ifade etmektedir.

Ceza Muhakemesi Kanunumuzun mehz kanunlarından biri olan İtalyan CMK’nın 282. maddesinde mahkemenin, şüphelinin iş durumu ve ikametgâhını dikkate alarak belirlenecek gün ve saatlerde adli polise başvurması gerektiğine ilişkin adli kontrol kararına hükmedebileceği düzenlenmektedir. Fransız CMK ise 138/2(5). maddesinde şüphelinin hakim tarafından belirlenen yerlere belirli aralıklarla başvurması ve başvuru makamının isnat edilen eylemle ilgili sıkı gizlilik ilkelerine uyması gerektiğini

³⁹¹ Y. 9. CD, 27.10.2010, E. 2010/6651, K. 2010/11103, <https://karararama.yargitay.gov.tr/#>, E.T. 26.07.2023.

³⁹² Selin Esen, *Anayasa Hukuku Açısından Dolaşım Özgürlüğü*, (Ankara: Yetkin Yayınları, 2014), 99.

düzenlemektedir. Yine mehzaz kanunlardan olan Alman CMK'nın 116/1(1). maddesine göre hâkim, ilgili kişinin, soruşturma makamları veya bunların belirlediği bir yere bildirimde bulunması yükümlülüğüne hükmedebilecektir.

Uygulamada sıklıkla başvurulanan bu yükümlülük ile şüpheli veya sanığın yargılama işlemlerine katılması ve hükmün infazında hazır bulundurulması amaçlanmaktadır.³⁹³ Şüpheli veya sanık denetim altında tutularak belirli bir bölgede kalması sağlanacak fakat kişi özgürlüklerine tutuklamada olduğu kadar sınırlandırma getirilmemiş olacaktır.³⁹⁴

Kaçma şüphesi nedeniyle başvurulabilecek tutuklama kararına alternatif teşkil eden yükümlülük, muhakeme sürecinin sağlıklı biçimde yürütülmesine yardımcı olmakla birlikte şüpheli veya sanığın mesleki, sosyal ve ailevi yaşantısına devam etmesini de sağlamaktadır.³⁹⁵ Ancak yükümlülüğün tek başına şüpheli veya sanığın kaçmasını engellemekteki faydası tartışmalıdır. Zira başvurular arasındaki süreçte şüpheli veya sanık kaçmak için yeterince süreye sahiptir. Yine de tutuklamaya nazaran kişi hak ve özgürlüklerine daha az müdahale içeren bu yükümlülüğün tercih edilmesi ölçülülük ilkesinin bir gereğidir.

Yükümlülüğe delilleri karartma şüphesi nedeniyle başvurulabilecek tutuklama kararına alternatif olarak ise başvurulamayacağı görüşündeyiz. Zira şüpheli veya sanık sadece başvuru süresince denetim makamları huzurunda bulunacak bu süre dışında serbestçe dolaşma özgürlüğüne sahip olacak ve herhangi bir şekilde takibi yapılmayacaktır. Şüpheli veya sanık bu sürelerde tanık, bilirkişi veya diğerleriyle iletişime geçip bu kişiler üzerinde baskı girişiminde bulunabileceği gibi delilleri yok etmesi veya değiştirmesi de mümkün olacaktır.³⁹⁶

Yükümlülüğe ilişkin madde metninde şüpheli veya sanığın “*hâkim tarafından belirlenen yerelere...*” başvurusu öngörülmüştür. Dolayısıyla yükümlülüğe hükmetme ve detaylarını belirleme görevi hâkime aittir. Ancak hâkim veya mahkeme yükümlülüğün nerede, ne şekilde ve ne sıklıkla uygulanacağını takdir ederken ölçülülük ilkesini daima

³⁹³ İnan Yılmaz, 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda Adli Kontrol, 91.

³⁹⁴ Mahmut Koca, “2002 CMUK Tasarısı”, 129.

³⁹⁵ Doğan Soyaslan, Ceza Muhakemesi Hukuku, (Ankara: Yetkin Yayınları, 2020), 320; Mahmut Koca, “2002 CMUK Tasarısı”, 129.

³⁹⁶ Mehmet Tezcan, “Adli Kontrol”, 127.

göz önünde tutmalıdır.³⁹⁷ Başvurunun sıklığı belirlenirken şüpheli veya sanığın ailevi, sosyal ve mesleki durumu, suç geçmişi, kaçma şüphesinin yoğunluğu dikkate alınmalı, kişinin gündelik hayatını yaşanamaz hale getirecek uygulamalardan kaçınılmalıdır.³⁹⁸ Kişinin kaçması yüksek bir ihtimal ise günde bir defa başvuru şartı belirlenebilecekken, kaçma riski düşükse haftada bir başvuru şartı yeterli olabilecektir. Yine aynı şekilde kişi hasta veya engelli ise de kaçma riskinin düşük olduğu gözetilerek haftada bir başvuru yapması düşünülebilir.³⁹⁹ Ancak kişiye getirilecek günde iki veya üç defa başvuru şartı, başvuru yerinin ikametgâhından veya iş yerinden çok uzak olması, başvuru saatlerinin gece saatleri olarak belirlenmesi kişinin mesleki hayatını tehlikeye atabilecek sosyal ve ailevi yaşantısını olumsuz etkileyebilecektir.⁴⁰⁰

Yukarıda değinildiği gibi başvurunun yapılacağı yerler de kanun veya yönetmeliklerde belirlenmemiş olup hâkimin takdirine bırakılmıştır. Doktrinde başvuru yeri olarak denetimli serbestlik şube müdürlükleri, emniyet birimleri, jandarma komutanlığı birimleri, mahkeme kalemleri, eğitim görülen yerler, iş yerleri, muhtarlıklar ve apartman yöneticilerinin⁴⁰¹ belirlenebileceğine ilişkin görüşler mevcuttur.⁴⁰² Kanaatimizce başvuru merkezinin yükümlülüğün sağlıklı biçimde denetlenebilmesi açısından adli iş ve işlemleri yürütme hususunda deneyimli kurumlar olarak belirlenmesi gerekmektedir. Dolayısıyla muhtarlıklar, iş veya eğitim yerleri, apartman yöneticileri bu hususta görevlendirilmemelidir. Uygulamada da genellikle başvuru merci hâkim veya mahkeme tarafından şüpheli veya sanığın yerleşim veya iş yerine en yakın emniyet birimi ya da denetimli serbestlik müdürlüğü olarak belirlenmektedir. Hâkim veya mahkemenin başvuru yapılacak makam, başvuru gün ve saatlerinin kararında açıkça belirtmesi gerekmektedir.⁴⁰³

Yükümlülüğün uygulanma şekli ise mülga Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Yönetmeliğinin 22. maddesinde düzenlenmekteydi. Yükümlülüğün uygulanma şekline ilişkin güncel düzenleme ise DSHY'nin 40. maddesi

³⁹⁷ Burhan Caner Hacıoğlu, “Adli Kontrol Koruma Tedbiri Üzerine Bir İnceleme”, 179.

³⁹⁸ Mehmet Tezcan, “Adli Kontrol”, 129.

³⁹⁹ Abdurrahman Tekin, “Adli Kontrol Tedbirleri”, 296.

⁴⁰⁰ Murat Özen, “Adli Kontrol”, *Adalet Dergisi*, 32 (2008): 171.

⁴⁰¹ Mehmet Tunç, “Adli Denetim, Tutuklamayı Önleyici ve Giderici Tedbirler”, 147.

⁴⁰² Vehbi Kadri Kamer, *Denetimli Serbestlik Kararlarının İnfazı*, (Ankara: Adalet Yayınevi, 2007), 131.

⁴⁰³ Burhan Caner Hacıoğlu, “Adli Kontrol Koruma Tedbiri Üzerine Bir İnceleme”, 179.

ve devamında öngörülmektedir. Maddeye göre şüpheli veya sanığın yine maddede belirtilen on günlük süre içerisinde denetimli serbestlik şube müdürlüğüne başvurması halinde denetim memuru tarafından denetim planı hazırlanarak kararda belirtilmiş olan yere gönderilecektir. Yükümlülük, şüpheli veya sanığın belirtilen makamlara belirtilen saatler içerisinde giderek kayıt çizelgesine imza atması ile yerine getirilmiş olacaktır. Bu nedenle uygulamada imza yükümlülüğü olarak da anılmaktadır. Denetimle görevli makamın şüpheli veya sanığın başvuruları hakkında Cumhuriyet Başsavcılığı veya mahkemeye düzenli aralıklarla bilgi vermesi gerekmektedir.⁴⁰⁴

Hâkim veya mahkeme talebe ilişkin kararında, yükümlülüğün başlayacağı tarihi kısa bir süre olarak belirlememelidir. Çünkü DSHY'nin 39. maddesi gereği adli kontrole ilişkin karar önce denetimli serbestlik müdürlüğüne gönderilecek ve burada hazırlanan denetim planı başvurunun yapılacağı makama iletilecektir. Yine Yönetmeliğin 40. maddesi gereği müdürlük şüpheli veya sanığa, kararın içeriği ve yükümlülüğe uyulmaması halinde karşılaşılabilecek yaptırımları belirten bir tebligat gönderecektir. Dolayısıyla tüm bu yazışmalar uzun bir süre alacaktır. Hâkim veya mahkeme tarafından yükümlülüğün başlama tarihi kısa bir süre olarak belirlendiği takdirde şüpheli veya sanığın elinde olmayan sebeplerle başvuru yapamaması ve buna bağlı hak kayıpları söz konusu olacaktır.

Uygulamada şüpheli veya sanığın ikamet adresini kalıcı süre değiştireceği için veya seyahatlerinde geçici süreliğine başvuru mercinin değiştirilmesini talep ettiği görülmektedir. Soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı, kovuşturma evresinde ise hâkim veya mahkeme başvuru mercine bir yazı yazarak kişinin hali hazırdaki kayıt çizelgesinin kapatılarak yeni başvuru mercine gönderilmesi şeklinde bir yol izlemektedir. Kanaatimizce uygulama soruşturma aşaması bakımından sakıncalıdır. Zira soruşturma aşamasında yükümlülük kararı sulh ceza hâkimi tarafından verildiğinden değişikliğe ilişkin talebin de hâkim tarafından değerlendirilmesi gerektiğini düşünüyoruz.

Anayasa Mahkemesi, yükümlülüğe ilişkin değerlendirmesini kişi hürriyeti ve güvenliği hakkı veya seyahat hakkı kapsamında yapmaktadır:

⁴⁰⁴ Ahu Karakurt, Adli Kontrol Koruma Tedbiri, http://www.turkhukuksitesi.com/makale_374.htm

Öte yandan haftanın iki günü karakola başvurarak imza atma şeklindeki adli kontrol tedbirinin de incelenmesi gerekir. Anayasa'nın 19. maddesinde güvence altına alınan kişi hürriyeti ve güvenliği hakkına yönelik sınırlamalar ile Anayasa'nın 23. maddesinde düzenlenen seyahat özgürlüğüne yönelik sınırlamalar arasındaki fark, sınırlamanın niteliği ve esası ile ilgili değildir. Bu iki hak arasındaki ayrım derece ve yoğunluk farkıdır. Kişi hürriyeti ve güvenliği hakkı bağlamında hareket serbestisine yönelik kısıtlama, seyahat hürriyetine yönelik bir müdahaleye göre çok daha ileri derecede ve yoğun olmalıdır. Sınırlamalardaki derece ya da yoğunluğun değerlendirilmesinde ise söz konusu tedbirin türü, süresi, etkileri ve uygulanma tarzı gibi çeşitli faktörler ile bireyin gündelik hayatının ne ölçüde denetim altında tutulduğunun dikkate alınması gerekir. Seyahat özgürlüğü, yurt dışına çıkma özgürlüğünün yanı sıra belirli bir bölge içinde hareket etme, o bölgeyi terk etme, ülke sınırları içinde gidip gelme özgürlüğünü de ihtiva eder. Kişinin imza atmak üzere karakola gitmek zorunda bırakılmasının serbestçe dolaşma özgürlüğüne bir müdahale oluşturduğu açıktır. Ancak bu adli kontrol tedbiriyle kişinin hareket serbestisine yönelik müdahale kişi hürriyetine müdahale oluşturacak düzeyde değildir. Başvurucunun kısıtlı bir alanda kalmak zorunda bırakılmadığı, gün boyunca evden çıkma özgürlüğü üzerinde bir kısıtlama olmadığı, sosyal bir hayata sahip olma ve dış dünyayla ilişkilerini sürdürme imkânının bulunduğu, imza atma yükümlülüğü haftanın iki günü 08.00-21.00 saatleri arasında yerine getirilebileceğinden başvurucunun hareket serbestisinin oldukça geniş olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu adli kontrol tedbirinin de Anayasa'nın 23. maddesinde yer alan seyahat özgürlüğü kapsamında olduğu sonucuna varılmıştır.⁴⁰⁵

3. Hâkimin Belirttiği Merci veya Kişilerin Çağrılarına ve Gerekliğinde Meslekî Uğraşlarına İlişkin veya Eğitime Devam Konularındaki Kontrol Tedbirlerine Uymak

Ceza Muhakemesi Kanununun 109/3(c). maddesi “hakimin belirttiği merci veya kişilerin çağrılarına uymak” ve “hakimin belirttiği merci veya kişilerin gerektiğinde

⁴⁰⁵ AYM, 19.01.2022, Başvuru No. 2019/36711, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2019/36711>, E.T. 12.07.2023.

meslekî uğraşlarına ilişkin veya eğitime devam konularındaki kontrol tedbirlerine uymak” şeklinde iki farklı alt yükümlülük öngörmektedir.⁴⁰⁶

Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliğinin 56/1(b). maddesine göre hâkimin belirttiği merci veya kişilerin çağrılarına ve gerektiğinde meslekî uğraşlarına ilişkin veya eğitime devam konularındaki kontrol tedbirlerine uymak, “*Şüpheli veya sanığın müdürlük ya da bir başka kişi veya mercie, kararda belirtilen usul ve esaslar çerçevesinde çağrılmasını ve bu kişiye veya mercie gerektiğinde çalıştığı iş veya meslek uğraşı hakkında ya da devam etmekte olduğu eğitim hakkında bilgi vermesini ve bu konuda denetlenmesini,*” ifade etmektedir.

Kanaatimizce CMK’nın 109/3(c). maddesinde düzenlenen bu yükümlülük, Fransız CMK’nın 138/2(6). maddesinde “*hakim tarafından belirlenen makam, kurum veya yetkili kişinin çağrılarına cevap vermek, şüphelinin iş veya mesleğine ilişkin adli kontrol tedbirleri hakkında bilgi sunmak veya yeniden suç işlenmesini önlemekle birlikte şüphelinin topluma yeniden kazandırılması amacıyla düzenlenen sosyo-eğitimsel tedbirler gibi programlara dahil olunması*” şeklinde düzenlenmiş olan yükümlülüğün esinlenilerek adli kontrol yükümlülükleri arasına eklenmiştir. Alman CMK ve İtalyan CMK’da ise bu yükümlülüğe benzer bir yükümlülük öngörülmemektedir.

Hâkimin belirttiği merci veya kişilerin çağrılarına uyma yükümlülüğü, kaçma şüphesi nedeniyle başvurulacak tutuklama kararına alternatif teşkil etmektedir.⁴⁰⁷ Ancak tek başına şüpheli veya sanığın kaçmasını engellemede yeterliliği kanaatimizce tartışmalıdır. Zira yükümlülüğün infazında şüpheli veya sanıktan herhangi bir güvence gösterilmesi talep edilmemekte, çağrılara uyma konusundaki sözüne güvenilmekle yetinilmektedir. Doktrinde de kabul edildiği gibi yükümlülük ile şüpheli veya sanığın sosyal hayatı düzenli ve sürekli olarak kısıtlanmaksızın⁴⁰⁸ yalnızca ihtiyaç duyulduğu anlarda hâkimin belirlediği merci veya kişilerin çağrılarını uyarak yargılama sürecinde ve hükmün infazı esnasında hazır bulundurulması amaçlanmaktadır.⁴⁰⁹ Örneğin şüpheli veya sanığın isnat yeteneğinin, suçu algılama veya davranışlarını yönlendirme

⁴⁰⁶ Mehmet Tezcan, “Adli Kontrol”, 130.

⁴⁰⁷ Mahmut Koca, “2002 CMUK Tasarısı”, 131.

⁴⁰⁸ Mutta, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Adli Kontrol”, 89.

⁴⁰⁹ Burhan Caner Hacıoğlu, “Adli Kontrol Koruma Tedbiri Üzerine Bir İnceleme”, 180; İlker Uçdu, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007), 57.

yeteneğinin tespiti veya beden sağlığının tespiti ile rapor alınmak üzere kolluk makamları veya sağlık kurumlarının çağrılarına uyması, eylemin tekrarını engellenmesi maksadı ile gerçekleştirilen psikolojik iyileştirme seanslarında hazır bulunması, delillerin toplanması kapsamında beden muayenesi veya keşif işlemleri için Cumhuriyet başsavcılığı, mahkeme kalemi, kolluk görevlilerinin çağrıları üzerine hazır bulunması bu yükümlülük kapsamındadır.⁴¹⁰

Hâkimin belirttiği merci veya kişilerin gerektiğinde meslekî uğraşlarına ilişkin veya eğitime devam konularındaki kontrol tedbirlerine uyma yükümlülüğünün ise niteliği tartışmalıdır. Zira bu yükümlülük yukarıda ayrıntılı olarak açıklanmış olan güvenlik tedbirlerine özgü nitelikleri taşımakta, koruma tedbirlerinden beklenen amaca hizmet etmemektedir.⁴¹¹ Yükümlülük ile amaçlanan şüpheli veya sanığın ıslahı, tekrar suç işlemesinin önlenmesi⁴¹² ya da şüpheli veya sanığa yeni bir mesleki yetkinlik kazandırılması veya var olan mesleğini sürdürmesi⁴¹³ veya eğitime devam etmesi sağlanarak topluma kazandırılması, sosyal hayattan soyutlanmamasıdır. Örneğin, öğrenci zorunlu eğitim kurumlarına kayıtlı ise bu kurumlarda eğitime devamının sağlanmasına, eğitimini tamamlamasına ilişkin tedbirlere, bu kurumlarda alınan yoklamalara veya sınav sonuçlarına ilişkin belgeleri kurum müdürüne bildirmesine ilişkin tedbirlere veya kişi bir meslek kuruluşuna bağlı olarak faaliyetini sürdürüyor ise buna ilişkin faaliyetlerinin kuruluş kontrolünde devamına dair tedbirlere hükmedilebilecektir.⁴¹⁴

Yükümlülükte belirtilen merci veya kişilerin nereler ve kimler olabileceğine ilişkin kanunda veya yönetmelikte bir sınırlama bulunmamaktadır. Kanaatimizce burada hâkim geniş takdir hakkına sahip olup somut olayın gereklerine göre yükümlülüktan beklenen amacı gerçekleştirmeye elverişli herhangi bir merci veya kişiyi belirlemekte serbesttir. Hakim tarafından merci veya kişi belirlenmediği takdirde muhakeme işlemini yapan kurumun çağrılarına uyulması gerektiği kanaatindeyiz.⁴¹⁵ Hâkim kararını verirken şüpheli veya sanığın kişiliği, sosyal, ailevi veya ekonomik durumunu dikkate alarak

⁴¹⁰ Burhan Caner Hacıoğlu, “Adli Kontrol Koruma Tedbiri Üzerine Bir İnceleme”, 180; Mehmet Tunç, “Adli Denetim, Tutuklamayı Önleyici ve Giderici Tedbirler”, 148; Haluk Çolak ve Mustafa Taşkın, *Ceza Muhakemesi Hukuku Şerhi*, 358.

⁴¹¹ Metin Feyzioğlu, “Adli Kontrol”, içinde *Hukuk Merceği*-7, 415; Doğan Soyaslan, “Adli Kontrol”, 1114.

⁴¹² Mahmut Koca, “2002 CMUK Tasarısı”, 131.

⁴¹³ Soyaslan, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 319.

⁴¹⁴ Burhan Caner Hacıoğlu, “Adli Kontrol Koruma Tedbiri Üzerine Bir İnceleme”, 180.

⁴¹⁵ Mutta, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Adli Kontrol”, 89.

soruşturma veya kovuşturmanın yürütülmesi veya kişinin topluma kazandırılması ile yeniden suç işlenmesinin önlenmesi amaçlarına uygun bir merci belirlemelidir. Örneğin, suç eylemlerinin temelinde maddi sorunlar yatan işsiz bir bireye yönelik meslek edindirme kurslarına devam yükümlülüğü ya da psikolojik problemler etkisiyle suç işleyen bireye yönelik psikolojik rehabilitasyona katılma yükümlülüğüne hükmedilebilecektir.

Şüpheli veya sanığa yapılacak çağrının ne şekilde gerçekleştirileceğine dair takdir hakkına ilişkin yönetmelikte bir düzenleme bulunmamakla birlikte bunun takdiri hâkim tarafından tayin edilen merci veya kişidedir.⁴¹⁶

4. Her Türlü Taşıtları veya Bunlardan Bazılarını Kullanamamak ve Gerektiğinde Kaleme, Makbuz Karşılığında Sürücü Belgesini Teslim Etmek

Ceza Muhakemesi Kanununun 109/3(d). maddesinde öngörülmüş olan yükümlülüğe göre şüpheli veya sanık kullanmakta olduğu her türlü taşıtı veya bu taşıtlardan bazılarını kullanmamakla veya yine hâkim veya mahkeme kararı ile bu taşıtlara ilişkin sürücü belgelerini makbuz karşılığında kaleme teslim etmekle yükümlendirilebilecektir.

Fransız Ceza Muhakemesi Kanununun 138/2(8). maddesinde de CMK'nın 109/3(d). maddesinde öngörülmüş yükümlülüğe benzer biçimde, sanığın her türlü taşıtı veya bunlardan bazılarını kullanamamakla ve gerektiğinde mahkeme kalemine makbuz karşılığında sürücü belgesini teslim etmekle yükümlü kılınabileceği düzenlenmektedir. Yine CMK'nın 109/5. maddesinde 109/3(d). maddesine atıf yapılarak öngörüldüğü gibi Fransız CMK'da da hakim, sanığın mesleğine ilişkin faaliyetlerini yükümlülükten istisna tutabilecektir. Avusturya CMK'nın 180/6. maddesinde de “*araç kullanmasının yasaklanması amacıyla ehliyeti geçici teslim etmek*” yükümlülüğü düzenlenmektedir.⁴¹⁷ Alman CMK ve İtalyan CMK'da ise bu yükümlülüğe benzer bir yükümlülük öngörülmemektedir.

⁴¹⁶ Vehbi Kadri Kamer, *Denetimli Serbestlik Kararlarının İnfazı*, 138.

⁴¹⁷ Haluk Çolak ve Mustafa Taşkın, *Ceza Muhakemesi Hukuku Şerhi*, 360.

Doktrinde yükümlülük ile elde edilmek istenen amacın şüpheli veya sanığın kaçmasını önlemek⁴¹⁸ veya taşıt kullanarak kaçma şüphesi varsa bunu engellemek⁴¹⁹ olduğuna dair görüşler öne sürülmüştür. Ancak şüpheli veya sanığın kaçmasının tek yolu araç kullanmak olamayacağı gibi kaçmak için kendisinin bizzat araç kullanması da gerekli değildir. Başka kimselerin sürücülüğünü yaptığı araçlarla da kaçması veya sürücü belgesi alınmış olsa bile araç kullanması mümkündür. Diğer yükümlülüklerde de olduğu gibi kişinin sadece yasal olarak bazı eylemleri gerçekleştirmesi engellenmekte olup yasa dışı yolların denenmesine engel olunamayacaktır. Aynı şekilde yükümlülüğün delilleri karartma şüphesi nedeniyle başvuru tutuklamaya da alternatif teşkil edemeyeceği kanaatindeyiz. Zira kişinin delilleri karartması veya yargılamayla alakalı kişiler üzerinde baskı kurması için de araç kullanmasına gerek yoktur.⁴²⁰

Kanaatimizce yükümlülüğün asıl amacı, şüpheli veya sanığın araç kullanarak işlediği bir eylem söz konusu olduğunda araç ile tekrar suç işlemesinin önüne geçilmesidir.⁴²¹ Burada aynı zamanda tehlikeli ve kurallara aykırı biçimde araç kullanan kişinin yaratacağı tehlikelilik durumunun da engellenmesi söz konusudur. Sonuç olarak şüpheli veya sanığın taşıt kullanması engellenerek veya sürücü belgesine el konularak tekrar aynı sonuçlarla karşılaşmak istemeyen şüpheli veya sanığın ıslahı, tekrar suç işlemesinin önlenmesi ve toplumun şüpheli veya sanığın yarattığı tehlikelilik durumundan korunması, yükümlülüğün uygulanma amaçları olarak sayılabilecektir.⁴²²

Türk Ceza Kanunu ve Karayolları Trafik Kanununda da kişinin sürücü belgesinin alınmasına ilişkin yaptırımlar bulunmaktadır, CMK'nın 109/3(d). maddesinde düzenlenmiş adli kontrol yükümlülüğü ile bunlar arasındaki ayrım sürücü belgesinin alınma anında kendisini göstermektedir.⁴²³ TCK'nın 50/1(e). maddesinde *“kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımlar”* başlığı altında düzenlenmiş olan *“ehliyet*

⁴¹⁸ Mehmet Tunç, “Adli Denetim, Tutuklamayı Önleyici ve Giderici Tedbirler”, 149.

⁴¹⁹ Burhan Caner Hacıoğlu, “Adli Kontrol Koruma Tedbiri Üzerine Bir İnceleme”, 180; İlker Uçdu, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama”, 59.

⁴²⁰ Metin Feyzioğlu, “5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu Hakkında Bazı Tespit ve Değerlendirmeler”, 56.

⁴²¹ Mahmut Koca, “2002 CMUK Tasarısı”, 132.

⁴²² İzzet Özgenç, *Türk Ceza Kanunu Gazi Şerhi*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2005), 628; Mahmut Koca, “2002 CMUK Tasarısı”, 132; Burhan Caner Hacıoğlu, “Adli Kontrol Koruma Tedbiri Üzerine Bir İnceleme”, 180; İlker Uçdu, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama”, 58.

⁴²³ Hafizoğulları ve Özen, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 499; Mehmet Tezcan, “Adli Kontrol”, 137, dn. 333.

belgelerinin geri alınması ve belli bir meslek ve sanatı yapmaktan yasaklanma”ya ilişkin yaptırım ancak hükmün kesinleşmesi ile birlikte uygulanabileceken, TCK’nın 53/6. maddesinde “*güvenlik tedbirleri*” başlığı altında düzenlenmiş olan “*meslek veya sanatın icrasının yasaklanması ya da sürücü belgesinin geri alınması*”na ilişkin yaptırım mahkum olunan hapis veya adli para cezasının infazından sonra başlayacaktır. KTK’nın 119. maddesinde öngörülmüş olan “*geçici olarak sürücü belgelerinin geri alınması*”na ilişkin yaptırım ise yine aynı madde gereği hürriyeti bağlayıcı ceza hükümlerinin infazından sonra başlayacaktır. Dolayısıyla CMK’nın 109/3(d) bendinde öngörülmüş olan sürücü belgesinin geri alınmasına ilişkin yükümlülük, niteliği tartışmalı olsa da, koruma tedbiri olarak öngörülmüştür ve uygulanma zamanı da hükümden önce olacaktır.

Hâkimin, kararında şüpheli veya sanığın hangi tür taşıtları kullanmaktan men edildiğini ve sürücü belgesinin teslim alınıp alınmayacağını açıkça belirtmesi gerekmektedir.⁴²⁴

Ceza Muhakemesi Kanununun 109/5. maddesi 109/3(d). maddesine atıf yapmak sureti ile hâkim veya Cumhuriyet savcısının, yükümlülüğün uygulanmasında şüpheli veya sanığın mesleki uğraşları sebebiyle araç kullanmasına geçici veya sürekli olarak izin verebileceğini düzenlemektedir.⁴²⁵ Kanaatimizce kanun koyucu burada adli kontrol tedbirinin cezaya dönüşmesini ve kişi bakımından telafi edilemez sonuçlara yol açmasını engellemeye çalışmaktadır. Şüpheli veya sanığın mesleki faaliyetlerini yürütebilmesi taşıt kullanmasına bağlı ise, aksi takdirde işten çıkarılabilecek ve geçindirmekle yükümlü olduğu kişilerin de mağduriyetine sebebiyet verilecekse bu durum adli kontrolün amacını aşacak ve cezalandırmaya dönüşecek hatta suç teşkil eden yeni eylemlere dahi yol açabilecektir. Hâkim veya Cumhuriyet savcısının izne ilişkin kararında durumu gerekçelendirmesi ve kişinin hangi araçları hangi zaman diliminde kullanabileceğini de açıkça belirtmesi gerekmektedir.⁴²⁶

Ceza Muhakemesi Kanununun 109/5. maddesi ile ilgili olarak değinilmesi gereken bir husus da 109/3(d). maddede “*taşıt*” kelimesi kullanılmışken, 109/5. maddede “*araç*” kelimesinin kullanılmış olmasıdır. TDK sözlüğüne göre taşıt ve araç eş anlamlı

⁴²⁴ Hüsnü Aldemir, *Hürriyeti Kısıtlayan Koruma Tedbirleri*, 292.

⁴²⁵ İnan Yılmaz, *5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nda Adli Kontrol*, 91.

⁴²⁶ Hüsnü Aldemir, *Hürriyeti Kısıtlayan Koruma Tedbirleri*, 296.

kelimeler olmakla birlikte, terim birliğin sağlanması ağısından aynı maddenin farklı fıkralarında farklı sözcüklerin seçilmesinin yanlış olduğu kanaatindeyiz.

Taşıt kullanmama yükümlülüğünün yerine getirilmesinde şüpheli veya sanığın sürücü belgesini teslim etmesi de öngörölmüş ise ilgili kaleme sürücü belgesinin alındı makbuzu karşılığında teslimi gerekmektedir.⁴²⁷ Ayrıca alındı makbuzunun bir örneğı de yükümlünün dosyasında sürücü belgesi ile birlikte muhafaza altına alınmalıdır. Şüpheli veya sanık hakkında sürücü belgesinin teslimine gerek olmaksızın taşıt kullanmama yükümlülüğünün öngörölmesi halinde ise Cumhuriyet başsavcılığı veya hâkim tarafından aracın türüne göre ilgili trafik birimine bildirim yapılması sureti ile bu kolluk birimi tarafından yükümlülüğün infazı gerçekleştirilecektir.⁴²⁸

Şüpheli veya sanığın sürücü belgesi uhdesinde bulunmadan araç sürdüğü takdirde yükümlülüğün ihlaline ek olarak KTK'nın 36/3. maddesine göre cezalandırılması gerekeceğı hususunda ise şüphe bulunmamalıdır.⁴²⁹ Zira 36/3(b). maddesi “mahkemelerce veya Cumhuriyet savcılıklarınca ya da bu Kanunda belirtilen yetkililerce sürücü belgesi geçici olarak ya da tedbiren geri alınanların” demek sureti ile açıkça bu kişilerin de idari para cezasına tabi tutulacaklarını öngörmüş bulunmaktadır.

5. Tedavi veya Muayene Tedbirlerine Tâbi Olmak ve Bunları Kabul Etmek

Ceza Muhakemesi Kanununun 109/3(e). maddesinde öngörölmüş olan adli kontrol tedbirlerinden tedavi veya muayene tedbirine uymak, DSHY'nin 56/1(c). maddesine göre “özellikle uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla hastaneye yatmak dâhil, tedavi veya muayene tedbirlerine tâbi olmayı ve bunları kabul etmeyi” ifade etmektedir.

Fransız Ceza Muhakemesi Kanununun 138/2(10). maddesinde de CMK'nın 109/3(e). maddesinde öngörölmüş yükümlülüğe benzer biçimde sanığın özellikle vücuttaki zehirli maddelerden kurtulmak amacıyla, hastaneye yatmak dahil, muayene

⁴²⁷ Burhan Caner Hacıoğlu, “Adli Kontrol Koruma Tedbiri Üzerine Bir İnceleme”, 181.

⁴²⁸ Burhan Caner Hacıoğlu, “Adli Kontrol Koruma Tedbiri Üzerine Bir İnceleme”, 181.

⁴²⁹ Burhan Caner Hacıoğlu, “Adli Kontrol Koruma Tedbiri Üzerine Bir İnceleme”, 181; İsmail Malkoç ve Mert Yüksektepe, *Açıklamalar ve Yorumlarla 5271 sayılı Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu 1. Cilt*, (Ankara: Malkoç Kitabevi, 2008), 515.

veya tedavi olmak ve bakım altına alınmakla yükümlü kılınabileceği düzenlenmektedir. Tıpkı Muhakeme Kanunumuzda olduğu gibi Fransız CMK’da da yükümlülüğe başvurulabilecek haller sınırlı sayıda sayılmamıştır.⁴³⁰ İtalyan CMK’nın adli kontrole ilişkin 286. maddesinde tutuklanacak kişinin akıl hastalığı mevcut ise kaçmasını önleyecek tedbirlerin alınmasının ardından uygun bir hastanenin psikiyatri bölümünde gözetim altında tutulabileceği öngörülmektedir. Görüldüğü üzere İtalyan CMK’da tedaviye dair açık bir yükümlülük bulunmamaktadır.⁴³¹ Alman CMK’da ise bu yükümlülüğe benzer bir yükümlülük öngörülmemektedir.

Ceza Muhakemesi Kanununun 109/3(e). maddesinde öngörölmüş olan muayene tedbirlerine tabi olmak ve bunları kabul etmek yükümlülüğü şüpheli veya sanığın tutuklanmasına alternatif olarak uygulanabilecek bir yükümlülük olmamakla⁴³² birlikte yükümlülüğün amacı şüpheli veya sanığın rehabilite edilerek ıslahı ve topluma kazandırılması olarak ifade edilebilecektir.⁴³³ Dolayısıyla yükümlülüğün hukuki niteliği itibariyle güvenlik tedbiri olduğu kanaatindeyiz.⁴³⁴ Zira henüz eylemi gerçekleştirdiği sabit olmayan şüpheli veya sanığın, hükümlü gibi muamele görerek tedavi tedbirlerine tabi tutulması söz konusu olacaktır. Ancak yükümlülük ile tedavisi sağlanan şüpheli veya sanığın aynı zamanda sağlıklı biçimde yargılama faaliyetlerine katılımı da sağlanabilecektir, yükümlülüğün bu yönü ile koruma tedbiri niteliği taşıdığı da söylenebilecektir.⁴³⁵

Bağımlılık hali, bir çeşit akıl hastalığıdır ve hem madde bağımlısı kişinin kendisinden hem de toplumun madde bağımlısı kişinin yarattığı tehlikelilik halinden korunabilmesi için bağımlılığın tedavisi bir gerekliliktir.⁴³⁶ Nitekim bu duruma ilişkin *Guzzardi v. İtalya* kararında⁴³⁷ AİHM, AİSH’nin 5/1(e). maddesinde serserilerin yanında alkolik veya uyuşturucu müptelası kişilerin de tutulmalarına izin verilmesinin nedenini

⁴³⁰ Mutta, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Adli Kontrol”, 96.

⁴³¹ Mutta, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Adli Kontrol”, 96.

⁴³² Hans Heiner Kühne, “Koruma Tedbirleri”, 125: yazar yükümlülüğün pragmatik açıdan doğru olduğunu ancak masumiyet karinesi ile çeliştiğini ifade etmektedir.

⁴³³ İnan Yılmaz, *5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nda Adli Kontrol*, 97; Neslihan Coşkun, “Adli Kontrol”, 88; Ayşe Duygu Özgüven, “Ceza Muhakemesi Çerçevesinde “Adli Kontrol”, 329.

⁴³⁴ Mehmet Tezcan, “Adli Kontrol”, 145.

⁴³⁵ Ahu Karakurt, Adli Kontrol Koruma Tedbiri, http://www.turkhukuksitesi.com/makale_374.htm

⁴³⁶ Handan Yokuş Sevik, *Uyarıcı veya Uyuşturucu Madde Kullanılmasına İlişkin Suçlar*, (Ankara: Seçkin Yayınları, 2007), 205.

⁴³⁷ AİHM, 06.11.1980, 7367/76.

“bu kişilerin sadece bazen toplum için tehlike teşkil edebilmeleri değil, ama aynı zamanda kendi menfaatlerinin de tutulmalarını gerektirebilmesi” olarak açıklamaktadır.⁴³⁸ Örnek olarak bu yükümlülüğü gündeme getiren eylemlerden biri olan TCK’nın 191. maddesinde düzenlenmiş olan “uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanma veya bulundurma” suçu nedeniyle yürütülen soruşturma veya kovuşturmalarda şüpheli veya sanık aynı zamanda suçun mağduru durumundadır. Dolayısıyla şüpheli veya sanığın bir an evvel uyuşturucu veya uyarıcı madde bağımlılığından kurtarılması ve buna bağlı tehlikelilik halinden toplumun korunması gerekmektedir.

Kanun koyucunun, “...özellikle uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla...” ifadesinden yola çıkılarak yükümlülüğün sadece maddede sayılmış olan bağımlılık türleri için değil suç teşkil eden eylemin gerçekleşmesine yol açmış tedavi edilebilir herhangi bir bağımlılık için uygulanabileceği kabul edilmelidir.⁴³⁹ Zira kanun koyucu burada bağımlılık türlerini sınırlı sayıda zikretmemiş, örnekleme yapmıştır.⁴⁴⁰ Ceza kanunumuzda uçucu madde ve alkol kullanımı suç olarak düzenlenmemiş olmasına rağmen muhakeme kanunumuzca bu maddelere olan bağımlılık da suç işlenmesine sebebiyet vermesi halinde tedavi ve muayene tedbirlerine uyma yükümlülüğüne konu olabilecektir.

Ayrıca değinilmesi gereken başka bir husus da şüpheli veya sanığın tedavi edilebilir psikolojik rahatsızlıkları nedeniyle bu yükümlülüğe başvurulup başvurulamayacağıdır. Doktrinde şüpheli veya sanığın akıl hastalığının bulunabileceğine dair şüphe olması halinde, CMK’nın 74. maddesi gereği gözlem altına alınabileceğinin öngörüldüğü ancak uygulamada hükmün etkililiğinin tartışılır olduğunu bu nedenle CMK’nın 109/3(e). maddesinde öngörülmüş olan muayene tedbirlerine tabi olmak ve bunları kabul etmek yükümlülüğüne başvurulabileceğine⁴⁴¹ dair görüşe katılmamaktayız. Zira kanun koyucu CMK’nın 109/3(e). maddesinde düzenlenen yükümlülüğe açıkça

⁴³⁸ Osman Doğru, *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi İçtihatları 1. Cilt*, (Ankara: Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı Yayını, 2003), 387.

⁴³⁹ Mutta, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Adli Kontrol”, 95; yazara göre şizofreni, kleptomani, kumar, teknoloji bağımlılıkları da yükümlülüğe başvurulabilecek bağımlılıklardandır.

⁴⁴⁰ Madde Bağımlılığı ve Tedavi Merkezleri Yönetmeliği’nin 4. maddesinde madde bağımlılığı: “12/6/1933 tarihli ve 2313 sayılı Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkında Kanun hükümlerine tabi tutulan maddeleri ve kullanımı; bedensel, ruhsal ve sosyal problemlere sebebiyet veren maddelerin kullanım arzusunun durdurulamaması hali” şeklinde tanımlanmıştır.

⁴⁴¹ Görüş hakkında ayrıntılı bilgi edinmek için bkz.: Mutta, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Adli Kontrol”, 97.

bağımlılık halinde hükmedilebileceğini öngörmektedir, yükümlülüğe tedavi edilebilir tüm akıl hastalıkları için başvurulması halinde yorum yoluyla hükmün uygulanma alanının fazlaca genişletileceği ve bunun temel hak ve hürriyetlere sınırlandırma teşkil eden koruma tedbirleri bakımından sakıncalı olacağı görüşündeyiz.

Yine doktrinde bir kısım yazarların⁴⁴² tedavi ve muayene tedbirlerine uyma yükümlülüğünün masumiyet karinesi ile çeliştiğine dair görüşler mevcuttur. Kanaatimizce de tedavi ve muayene tedbirlerine tabi olma yükümlülüğü güvenlik tedbiri niteliği gereği masumiyet karinesi ile çelişmektedir. Ancak yükümlülüğün bazı yönleri ile koruma tedbirine benzediği de söylenebilecektir. Zira yükümlülük ile şüpheli veya sanığın bağımlılık durumu kontrol altına alınmaya çalışılarak yargılamaya yardımcı olması sağlanabilecektir. Ayrıca tedavi ve muayene yükümlülüğünün asıl maksadı suçun tekrarının engellenmesi ile şüpheli veya sanığın tehlikelilik halinden toplumun korunması ve şüpheli veya sanığın ıslah edilerek topluma kazandırılmasıdır. Dolayısıyla yükümlülüğe başvurmada hem kişi hem de kamu menfaati söz konusu olacaktır.⁴⁴³

Tedbire başvurulabilmesi için öncelikle şüpheli veya sanığın herhangi bir madde, alkol ya da başkaca bir bağımlılığının olup olmadığının Sağlık Bakanlığınca belirlenmiş bir sağlık kuruluşu aracılığıyla tespit edilerek belgelendirilmesi gerekmektedir.⁴⁴⁴ Buna ilişkin Yönetmelikte herhangi bir düzenleme bulunmamakla birlikte Sağlık Bakanlığı Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğünün 2713 sayılı genelgesinde⁴⁴⁵ “5271 sayılı Kanunun 109. maddesi kapsamındaki kişilerin denetimli serbestlik bürolarınca düzenlenmiş sevk belgeleri ile birlikte belirlenen -bünyesinde ruh sağlığı ve hastalıkları uzmanı görev yapan ve laboratuvar imkânları yönüyle desteklenmiş- Devlet Hastanelerine yönlendirilmeleri” öngörülmüştür.⁴⁴⁶ Kanaatimizce şüpheli veya sanığın bağımlılık durumunun tespitine ilişkin resmi bir sağlık kurumu tarafından verilmiş olan önceki tarihli raporlar kişinin güncel durumunu yansıtmaması ve çok eski tarihli olmaması kaydıyla yükümlülük kararına esas teşkil edebilecektir. Bu hususta uygulamada farklılıklar doğmaması açısından ilgili yönetmelikte düzenleme yapılması yerinde

⁴⁴² Centel ve Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 457.

⁴⁴³ Mehmet Tezcan, “Adli Kontrol”, 147, dn. 351.

⁴⁴⁴ Dönmezer ve Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*, 756.

⁴⁴⁵ Sağlık Bakanlığı, “Genelgeler”, (Erişim Tarihi: 16.02.2023), <https://www.saglik.gov.tr/Eklenti/995/0/genelgelerdoc.doc>

⁴⁴⁶ Vehbi Kadri Kamer, *Denetimli Serbestlik Kararlarının İnfazı*, 157, dn. 116.

olacaktır.⁴⁴⁷ Şüpheli veya sanığın bağımlı olduğunun tespit edilmesi üzerine artık hakkında tedavi ve muayene tedbirlerine tabi olma yükümlülüğüne karar verilebilecektir. Yükümlülüğe ilişkin kararda hâkim veya mahkemenin sadece yükümlülüğün uygulanmasına hükmetmesi yeterli olacak, tedavi şekli ve süresi ile ilgili herhangi bir karar vermesi gerekmeyecektir. Haliyle her bağımlılığın tedavi şekli ve süresi kişiden kişiye değişen ve uzman görüşü gerektiren bir husustur.

Ceza Muhakemesi Kanunumuzun 109/6. maddesine göre: “*Adli kontrol altında geçen süre, şahsî hürriyeti sınırlama sebebi sayılarak cezadan mahsub edilemez. Bu hüküm, maddenin üçüncü fıkrasının (e) ve (j) bentlerinde belirtilen hallerde uygulanmaz.*” Dolayısıyla kural olarak adli kontrol yükümlülükleri altında geçirilen sürenin cezadan mahsubu söz konusu olmazken, muayene tedbirlerine tabi olmak ve bunları kabul etmek yükümlülüğü altında geçirilen sürenin şahsi özgürlüğü kısıtlama sebebi olarak kabul edilerek sonuç cezadan mahsubu gerekmektedir.⁴⁴⁸ Düzenleme çifte cezalandırmanın önüne geçilmesi bakımından yerinde olmakla birlikte mahsubun ne şekilde gerçekleşeceğine ilişkin madde metninde herhangi bir ayrıntı mevcut değildir. Kanaatimizce şüpheli veya sanığın günün veya haftanın belirli saatlerinde kısa muayenelere tabi tutulması halinde mahsup söz konusu olmamalıdır. Zira şüpheli veya sanık hala büyük oranda serbest dolaşım özgürlüğüne sahiptir. Ancak şüpheli veya sanığın tedavi amacıyla sürekli olarak hastanede kalması halinde artık özgürlüğü tamamıyla kısıtlanmış olacağından bu sürenin hükmedilen sonuç cezadan mahsubu gerekmektedir.

Son olarak yükümlülüğe başvurulması durumunda kişinin AİHS’nin 5. maddesi ile koruma altın alınmış olan “*Özgürlük ve Güvenlik Hakkı*”nın zedelenmesi söz konusu olabilecektir. Zira 5. madde ile kişi sadece gözaltı ve tutuklamalara karşı değil, psikiyatrik tedavi amacı ile tutulma halinde de korunmaktadır.⁴⁴⁹ Buna ilişkin *Van Der Leer v. Hollanda*⁴⁵⁰ kararında AİHM, başvurucunun ifadesi alınmaksızın ve haberi olmadan psikiyatri kliniğine kapatılması hakkında Belçika mevzuatında açıkça ifadesi alınmadan

⁴⁴⁷ Mutta, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Adli Kontrol”, 99: Yazara göre kişinin sağlık durumu ile alakalı halihazırda bir tespit bulunmakta ise yeniden tespit yaptırmaya gerek bulunmamaktadır.

⁴⁴⁸ Abdurrahman Tekin, “Adli Kontrol Tedbirleri”, 297.

⁴⁴⁹ Hüseyin Güler, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hükümleri ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Işığında Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği ve Türk Mevzuatı”, *Adalet Dergisi*, 20: 168.

⁴⁵⁰ AİHM, 21.02.1990, 11509/85.

kişinin tutulamayacağıının öngörülmüş olması nedeniyle sözleşmenin ağır şekilde ihlaline sebebiyet verildiğine hükmetmiştir.⁴⁵¹

6. Silâh Bulunduramamak veya Taşıyamamak, Gerektiğinde Sahip Olunan Silâhları Makbuz Karşılığında Adli Emanete Teslim Etmek

Ceza Muhakemesi Kanununun 109/3(g). maddesinde öngörülmüş olan silah bulunduramamak veya taşıyamamak, gerektiğinde sahip olunan silahları makbuz karşılığında adli emanete teslim etmek yükümlülüğünden, DSHY’de bu konu ile alakalı bir düzenleme bulunmamakla birlikte, şüpheli veya sanığın mahkeme veya hâkim kararı ile sahip olduğu silahları taşımasının veya bulundurmasının yasaklanması veya hakim veya mahkemenin gerek gördüğü durumlarda sahip olduğu diğer silahlarının Cumhuriyet başsavcılığına bağlı adli emanet memurluğuna teslim edilmesi ile yükümlendirilebileceği şeklinde anlaşılması gerektiği kanaatindeyiz.

Fransız Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 138/2(14). maddesinde de CMK’nın 109/3(g). maddesinde öngörülmüş yükümlülüğe benzer biçimde, kişilerin silah bulunduramamak veya taşımamak ve gerekiyorsa elinde bulundurduğu silahları makbuz karşılığında mahkeme kalemine teslim etmek ile yükümlü kılınabileceği düzenlenmektedir. İtalyan CMK’da ise silah bulundurmamak ile ilgili mahkeme kararı ile uygulanabilecek herhangi bir yükümlülük öngörülmemiş olmakla birlikte, 282. maddede öngörülmüş olan aile konutundan uzaklaştırma ve mağdurun bulunduğu yerlerden uzak durma emirlerine ilişkin adli kontrol yükümlülüklerine karar verilmesi halinde silah ve mühimmatlar hakkında karar alınması için yetkili kamu güvenlik birimi ile iletişime geçilebileceği düzenlenmektedir. Alman CMK’da ise bu yükümlülüğe benzer bir yükümlülük öngörülmemektedir.

Türk Ceza Kanunu’nun “*Tanımlar*” başlıklı 6/1(f). maddesi gereğince silah deyiminden “*ateşli silahlar, patlayıcı maddeler, saldırı ve savunmada kullanılmak üzere yapılmış her türlü kesici, delici veya bereleyici alet, saldırı ve savunma amacıyla yapılmış olmasa bile fiilen saldırı ve savunmada kullanılmaya elverişli diğer şeyler, yakıcı, aşındırıcı, yaralayıcı, boğucu, zehirleyici, sürekli hastalığa yol açıcı nükleer, radyoaktif, kimyasal, biyolojik maddeler*” anlaşılacaktır. Görüleceği üzere Ceza Kanunu, silahı çok

⁴⁵¹ Osman Doğru, *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi İçtihatları*, 206.

geniş bir biçimde örnekleyerek⁴⁵² tanımlamakta ve somut olaya göre hâkime silah kavramını yorumlama yetkisi tanımaktadır. Nitekim Yargıtayın da bu hususta somut olaya göre savunma veya saldırıda kullanılmış nesneleri silah olarak kabul ettiği birçok karar mevcuttur.⁴⁵³ Doktrinde ise silah, yapısına veya somut olayda kullanılış biçimine göre suçla korunan hukuksal yarar üzerinde önemli tehlike yaratmaya elverişli, insan bedeni üzerinde mekanik, kimyasal ve termik etki doğuran insan bedeni dışındaki her türlü taşınabilir araç olarak ifade edilmektedir.⁴⁵⁴ Kanaatimizce hâkim veya mahkeme yükümlülüğe ilişkin kararında yükümlülüğe konu olacak silahı somut olayın gereklerine uygun biçimde takdir ederek açıkça belirtmelidir. Aksi takdirde şüpheli veya sanığın malvarlığı haklarının zedelenmesi söz konusu olacaktır. Zira TCK'nın 6. maddesi kapsamında düşünüldüğünde bir odun veya taş ya da meyve bıçağı dahi silah kapsamında değerlendirilmeye müsaittir.

Kanaatimizce CMK'nın 109/3(g). maddesinde düzenlenen bu yükümlülüğün amaçlarından bir tanesi CMK'nın 100/2-b(2). maddesinde öngörülmüş olan tutuklama nedenlerinden “*tanık, mağdur veya başkaları üzerinde baskı yapılması girişiminde bulunma*”ya dair kuvvetli şüphenin varlığı durumunda şüpheli veya sanığın silahın korkutucu gücünden faydalanmasının engellenmesidir.⁴⁵⁵ Ancak yükümlülüğün bunu engellemede tek başına yeterli olabileceği hususu şüphelidir. Zira şüpheli veya sanık yasa dışı yollardan başka silahlar edinmek suretiyle veya üçüncü kişilerin araç olarak kullanılması suretiyle de tanık, mağdur veya diğer kişiler üzerinde baskı kurabilecektir. Bunun dışında yükümlülüğün diğer tutuklama nedenleri olan kaçma ve delilleri yok etme, gizleme ya da değiştirme şüphelerini gidermeye ise alternatif olamayacağı görüşündeyiz.

Yükümlülük ile amaçlanan asıl faydanın ise, varlığı dahi tehlike arz eden ve bulundurulması sıkı denetime tabi tutulan, silahların tehlikelilik halinden toplumun

⁴⁵² Ezgi Cankurt, “TCK Bakımından Silah Kavramı”, *Beykent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2/4 (2016): 54.

⁴⁵³ Y. 3. CD, 30.09.2014, E. 2014/6798, K. 2014/31781, <https://karararama.yargitay.gov.tr/#>, E.T. 09.12.2023, kararında terlik; Y. 3. CD, 23.01.2008, E. 2006/11196, K. 2008/136, <https://karararama.yargitay.gov.tr/#>, E.T. 26.07.2023, kararında piknik tüpü; Y. 3. CD, 21.05.2012, E. 2011/29713, K. 2012/20693, <https://karararama.yargitay.gov.tr/#>, E.T. 26.07.2023, kararında süpürge borusu, silah olarak kabul edilmiştir.

⁴⁵⁴ Mustafa Ruhan Erdem, “Türk Ceza Kanununda Silah”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7/1-2 (2003): 12.

⁴⁵⁵ Ayşe Duygu Özgüven, “Ceza Muhakemesi Çerçevesinde “Adli Kontrol”, 330; Mehmet Tunç, “Adli Denetim, Tutuklamayı Önleyici ve Giderici Tedbirler”, 149.

korunması, şüpheli veya sanığın yeniden suç işlenmesinin önlenmesi⁴⁵⁶ olduğu kanaatindeyiz. Dolayısıyla silah bulunduramama veya taşıyamama yükümlülüğü de nitelik bakımından güvenlik tedbirlerine koruma tedbirlerinden daha yakındır.⁴⁵⁷

Şüpheli veya sanığın yükümlülük kapsamında bulundurması veya taşıması yasaklanacak silahları, 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun gereği bulundurma veya taşıma ruhsatına sahip olunan silahlardır. Ruhsatı bulunmayan silahlar hakkında ise 6136 sayılı Kanunun 12., 13. ve 15. maddelerine aykırılık uyarınca el konulacaktır.⁴⁵⁸ 6136 sayılı Kanunun Ek 7. maddesi gereği bulundurma ruhsatı mesken veya işyeri olmak üzere iki şekilde düzenlenebilecektir, bu silahların atış poligonu dâhil bir yerden başka bir yere götürülmeleri ancak mahallin en büyük mülki amiri tarafından verilecek silah nakil belgesi ile mümkün olacaktır. Taşıma ruhsatları ise 6136 sayılı Kanunun uygulanmasına dair Yönetmeliğin 5. maddesi gereği 6136 sayılı Kanunun Ek 1. maddesinde sayılmış olan yasaklı yerler haricinde her yerde ve her zaman geçerli olacaktır. Görüleceği üzere yükümlülüğe ilişkin maddede “taşıyamama” ve “bulundurmama” kelimeleri 6136 sayılı Kanuna atıf yapmak üzere seçilmiş teknik ifadelerdir.⁴⁵⁹

Yükümlülükte bahsi geçen silah, soruşturma veya kovuşturmayla konu eylemde kullanılan ve suçun delili ya da aracı olduğundan şüphelenilen silah⁴⁶⁰ değil, şüpheli veya sanığın suçta kullanmadığı ancak yargılamanın sağlıklı biçimde yürütülmesini engelleyeceği hususunda kuvvetli şüphe bulunan silahı ifade etmektedir.⁴⁶¹ Yükümlülüğe ilişkin kararda silahın türü ve özellikleri ile teslim alınma kararı da verilmişse en geç teslim tarihi, teslim alma ile görevlendirilen merci ve yükümlülüğe herhangi bir istisna getirildi ise bu husus açıkça belirtilmelidir. Teslim alınan silah adli emanette muhafaza edilecektir.⁴⁶²

⁴⁵⁶ Abdurrahman Tekin, “Adli Kontrol Tedbirleri”, 299.

⁴⁵⁷ Mahmut Koca, “2002 CMUK Tasarısı”, 132.

⁴⁵⁸ Önder Öztürel, “Adli Kontrol”, *Av. Dr. Şükrü Alpaslan Armağanı*, 2007, s. 570.

⁴⁵⁹ Mehmet Tezcan, “Adli Kontrol”, 180.

⁴⁶⁰ İsmail Dursun, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Taşınmazlara, Hak ve Alacaklara Elkoyma”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 21/2 (2016): 539: suç teşkil eden eylemde kullanıldığından şüphelenilen silah hususunda ya CMK’nın 123. maddesi gereği muhafaza altına almaya ya da CMK’nın 126 ila 132. maddelerinde düzenlenen elkoymaya ilişkin hükümler uygulanacaktır.

⁴⁶¹ İnan Yılmaz, *5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nda Adli Kontrol*, 99.

⁴⁶² Burhan Caner Hacıoğlu, “Adli Kontrol Koruma Tedbiri Üzerine Bir İnceleme”, 182.

Yükümlülük hususunda doktrinde tartışmalı olan bir diğer husus da görev veya meslek gereği silah taşınması gerekli kişiler hakkında bu yükümlülüğe karar verilip verilemeyeceğidir. Doktrinde bir görüş bu kişilerin de CMK'nın 109/5. maddesinde taşıt kullanamama yükümlülüğünün istisnası olarak öngörülmüş olan istisnadan kıyas yoluyla faydalanabilecekleri yönündedir.⁴⁶³ Ancak kanaatimizce bu görüşe katılmak mümkün değildir. Zira CMK'nın 109/5. maddesi açıkça bir istisnayı düzenlemektedir, kanun koyucu bilinçli bir seçim olarak silah hususunda bir istisna öngörmemiştir.⁴⁶⁴ Dolayısıyla görev veya meslek gereği silah taşınması gereken kişiler hakkında da bu yükümlülüğe hükmedilebileceği kanaatindeyiz.

Yükümlülüğe ilişkin karar, sahip olunan silahları adli emanete teslim etmeyi de içerdiği takdirde mülga DSYMY'nin 27. maddesi gereği yükümlülüğü takip ile görevlendirilmiş denetimli serbestlik müdürlüğü veya bürosu şüpheli veya sanığın sahip olduğu silahların listesini kolluktan, teslim edilen silahların listesini ise adli emanet memurluğundan talep edebilecekti. Mülga edilen Yönetmeliğin bu hükmü yukarıda bahsetmiş olduğumuz yükümlülüğün sadece 6136 sayılı Kanun kapsamında ruhsatlı bulunan silahlar hakkında söz konusu olabileceğine ilişkin kanaatimizi doğrulamaktaydı, zira kolluk kuvvetlerinin göndereceği belgede sadece şüpheli veya sanığın ruhsatlı silahlarının listelenmesi mümkün olacaktı. Ancak DSHY'de yükümlülüğün uygulanmasına ilişkin açık bir hüküm bulunmamaktadır. Yine de kanaatimizce denetimli serbestlik müdürlükleri şüpheli veya sanığın sadece ruhsatlı silahları hakkında bilgi sahibi olabilecek, dolayısıyla bu yükümlülüğe sadece ruhsatlı silahlar bakımından başvurulabilecektir. Zira ruhsatsız olarak silah bulundurmak veya taşımak başlı başına suç teşkil eden bir eylemdir.

Yükümlülüğün sona ermesi veya kaldırılması halinde ise durum kolluğa bildirilerek evrakın iadesi istenecek, kayıt kapatılarak evraklar Cumhuriyet başsavcılığına gönderilecektir. Şüpheli veya sanık silahını adli emanete teslim etmiş ise hem kendisine hem de adli emanet memurluğuna silahı alabileceğine dair bildirim yapılacaktır.

⁴⁶³ Mehmet Tezcan, "Adli Kontrol", 182.

⁴⁶⁴ İnan Yılmaz, *5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda Adli Kontrol*, 100.

7. Güvence Yatırmak

a. Genel Olarak CMK’da Güvence Kavramı

Güvence, şüpheli veya sanığın tutuklu halde iken belirli bir bedel karşılığında serbest bırakılması veya hiç tutuklanmaması sonucunu doğuran ve bu sayede şüpheli veya sanığın yargılama sürecine katılımını sağlamayı hedefleyen bir muhakeme kurumudur. Güvence kurumunun yasal dayanağını oluşturan, AİHS’in 5/3. maddesi ve Anayasanın 19/7. maddesi, serbest bırakılmanın şüpheli veya sanığın yargılama sürecinde hazır bulunmasını sağlayacak bir teminata bağlanabileceğini düzenlemektedir. AİHM, devletlerin ulusal mevzuatlarında güvenceye hiç yer vermemelerini veya yargılamada güvence imkânının sunulmamasını hak ihlali olarak değerlendirmektedir.⁴⁶⁵

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Smirnova v. Rusya Kararında⁴⁶⁶ güvence karşılığı salıverilme taleplerinin reddini haklı kılacak gerekçeleri; güvenceye rağmen şüpheli veya sanığı kaçma veya delil karartma şüphesinin devam edecek olması, yeni bir suç işleme ya da toplum düzenini bozma tehlikesinin mevcudiyeti olarak belirlemiştir. Güvence karşılığı salıverilme talebinin otomatik olarak reddi hali ise AİHS’in 5/3. maddesinin ihlaline sebebiyet vermektedir.⁴⁶⁷

Ceza muhakemesi açısından şüpheli veya sanığın yargılamanın tüm aşamalarında hazır bulunması büyük öneme sahiptir. Gerek soruşturma aşamasında ifadeye katılması gerekse duruşmalarda hazır bulunması yargılamanın devamı açısından vazgeçilmezdir. Bu durum şüpheli veya sanığı muhakemenin en kritik süjesi haline getirir. Koruma tedbirlerinden tutuklama, şüpheli veya sanığın yargılama aşamalarında hazır bulundurulmasını sağlamaya yönelik en etkili tedbirdir. Ancak tedbir etkili olduğu kadar kişi hakları bakımından tehlike de barındırmaktadır. Bu nedenle tutuklamaya alternatif

⁴⁶⁵ AİHM, 10.06.2008, 41088/05; AİHM, 08.02.2000, 32819/96.

⁴⁶⁶ AİHM, 24.07.2003, 46133/99; AİHM 14.06.2007, 8610/02, Kararlarında da bu dört gerekçeye atıf yapmıştır: “Mahkeme AİHS içtihadının kefaletle tahliyenin reddi için kabul edilebilir dört temel gerekçeyi belirlemiş olduğunu hatırlatır: sanığın duruşmalara katılmama riski, tahliye edildiği takdirde adaletin işleyişini bozmak için girişimde bulunma riski, başka suçlar işleme veya toplum düzenini bozma tehlikesi. Somut davada Mahkeme, ulusal mahkemelerin başvuranın tutukluluk halinin devamı kararlarında böyle gerekçelerin olmayışını dikkate alır. Yetkili makamların geçmiş süreyi başvuranın lehinde bir ölçüt olarak dikkate aldıklarına dair kanıt da yoktur.”

⁴⁶⁷ Bilgesu Çayır, “Ceza Muhakemesinde Adli Kontrol”, 187.

bir tedbir olarak güvence çok uzun zamandır uluslararası belgelerde de yer bulmaktadır.⁴⁶⁸

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Mangouras v. İspanya kararında güvencenin, ancak tutuklama nedenlerinin varlığı halinde söz konusu olabileceğini belirtmektedir.⁴⁶⁹ AİHM, tutuklamanın son çare olduğuna vurgu yaparak başta güvence olmak üzere alternatif tedbirlere başvurulmaması halinde bu durumun gerekçelendirilmesini aramakta, güvence ile salıverilme taleplerinin yetersiz ve inandırıcılıktan yoksun gerekçelerle reddedilmesi halinde tutuklama tedbirine keyfi olarak başvurulduğuna kanaat getirmektedir.⁴⁷⁰

1412 sayılı CMUK'ta güvenceye benzer bir kurum olarak teminatla salıverme kurumu bulunmakta idi. Ancak teminatla salıverme tutuklama kararına bağlı olarak uygulanma alanı buluyor, tutuklamadan bağımsız olarak hükmedilemiyordu. Ayrıca teminatla salıvermeyi düzenleyen CMUK'un 118. maddesinde güvencenin, para, devlet esham ve tahvili veya saygın kimselerin mali kefaleti olabileceği ve güvencenin türü ve miktarının şüpheli veya sanığın kişiliği ile suçun niteliği göz önüne alınarak hâkim tarafından belirleneceği düzenlenmiş iken 5271 sayılı CMK'da güvencenin türüne ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır.⁴⁷¹

Teminatla salıverilme kurumunun, aynı şartlar altında tutuklanmış varlıklı kimseler ile yoksul kimseler arasında malvarlığına dayalı bir imtiyaz yaratarak Anayasanın 12. maddesi ile korunan kanun önünde eşitlik ilkesine aykırılık oluşturduğundan bahisle 1961 Anayasasının yürürlükte olduğu dönemde, AYM'ye yapılan başvuruda AYM, aşağıda yer alan gerekçesi ile maddenin Anayasa'ya aykırı olmadığına hükmetmiştir⁴⁷²:

Hâkim takdirini kullanırken tâyin edeceği teminatın sanığın kaçmasını önleyecek miktarda olmasını hesaba katmak zorundadır. Bu bakımdan

⁴⁶⁸ Güvencenin temeli 1679 tarihli Habeas Corpus Act'a kadar dayanmaktadır, bkz.: Mutta, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Adli Kontrol", 108.

⁴⁶⁹ AİHM, 12050/04.

⁴⁷⁰ Cengiz vd., *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Ceza Yargılaması Kurum ve Kavramları*, 48.

⁴⁷¹ Centel ve Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 421.

⁴⁷² AYM, 13.05.1963, E. 1963/200, K. 1963/110, <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Dosyalar/Kararlar/KararPDF/1963-110-nrm.pdf>, E.T. 18.08.2023.

sanığın malî durumunu göz önünde tutması gerekeceğinden ortada Anayasa'nın 12 nci maddesindeki hukuki eşitlik prensibinin ihlâli ve varlıklı kişilere imtiyaz tanınması gibi bir durum söz konusu olamaz. Kaldı ki, kefaletle salıverme, kanunda sanıklar yararına yer almış bir müessesedir.

Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 118. maddesinde düzenlenen teminatla salıverme kurumuna, ayrıca delilleri karartma tehlikesinin var olduğu durumlarda başvurulamayacağı da öngörülmekteydi.

Ceza Muhakemesi Kanununun 109/3. maddesinde üç farklı güvence tipi öngörülmüştür.⁴⁷³ Bunlardan 109/3(f). maddesinde düzenlenen Cumhuriyet savcısının isteği üzerine belirlenecek güvence miktarını yatırmak şüpheli veya sanığın yargılama sürecine katılmasını sağlamaya yönelik ise de 109/3(h). maddesinde düzenlenen suç mağdurunun haklarını korumaya yönelik olarak ve 109/3(i). maddesinde düzenlenen aile yükümlülüklerini yerine getirmeye yönelik olarak yatırılacak güvencelerin niteliğinin koruma tedbiri olmadığı kanaatindeyiz. Zira bu güvenceler tutuklamadan beklenen amaçlara ulaşmada elverişsiz olup tutuklamaya alternatif teşkil etmemektedirler.⁴⁷⁴

Ceza Muhakemesi Kanununun 113/1. maddesi güvencenin şüpheli veya sanık tarafından gösterileceğini düzenlemekle birlikte, kim tarafından yatırılacağına ilişkin bir düzenleme öngörmemektedir. Dolayısıyla kanaatimizce güvence, şüpheli veya sanık yararına herhangi üçüncü bir kimse tarafından da yatırılabilir. Zira kanunda bunun aksine bir düzenleme bulunmamaktadır. Ayrıca şüpheli veya sanığın tutuklu bulunduğu durumlarda güvenceyi bizzat yatırması fiziki olarak mümkün olmayacaktır.⁴⁷⁵ Hâkim, güvence miktarını belirlerken şüpheli veya sanığın varlık durumunu değerlendirerek

⁴⁷³ Doktrinde güvence türlerinin genel ve özel güvence olarak ikiye ayrıldığı; bunlardan CMK'nın 109/3(f). maddesinde düzenlenen güvence türünün her suç bakımından uygulanabilmesi nedeni ile genel güvence olduğu, 109/3(i) ve 109/3(h). maddelerinde düzenlenen güvence türlerinin ise özel güvence türleri olduğuna ilişkin görüş için bkz.: Centel ve Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 420.

⁴⁷⁴ Şahin ve Göktürk, *Ceza Muhakemesi Hukuku I*, 315; Mahmut Koca, "2002 CMUK Tasarısı", 132.

⁴⁷⁵ Doktrinde güvencenin, bizzat şüpheli veya sanık tarafından gösterilmesi gerektiği, CMK'nın, üçüncü kişiler tarafından güvence gösterilmesine imkân tanımadığına ilişkin görüş için bkz.: Burhan Caner Hacıoğlu, "Adli Kontrol Koruma Tedbiri Üzerine Bir İnceleme", 183; Ahu Karakurt, Adli Kontrol Koruma Tedbiri, http://www.turkhukusitesi.com/makale_374.htm

güvence olarak yatırılan meblağı kaybetmek yerine yargılamaya katılmayı tercih edeceği bir tutarı her somut olay özelinde takdir etmelidir.⁴⁷⁶

Ceza Muhakemesi Kanununun 109/3. maddesinde kanun koyucu tarafından üç farklı güvence türü belirlenmiştir. Bu güvenceler koruma altına aldıkları haklar ve ihdas edilme amaçları bakımından birbirinden farklıdırlar.

b. Cumhuriyet Savcısının İsteği ile Belirlenecek Bir Güvence Miktarını Yatırmak

Ceza Muhakemesi Kanununun 109/3(f). maddesinde öngörölmüş olan güvence yükümlölüğünden anlaşılması gereken, kanaatimizce şüpheli veya sanığın parasal durumu göz önünde bulundurularak, miktarı, ödeme şekli ve ödeme süreleri, Cumhuriyet savcısının isteği üzerine hâkimce belirlenecek bir güvence miktarını yatırmakla yükümlendirilebileceğidir. Güvence yatırma yükümlölüğü, bütün suçlar bakımından uygulanabilecek bir yükümlölüktür.⁴⁷⁷

Fransız Ceza Muhakemesi Kanununun 138/2(11). maddesinde de CMK'nın 109/3(f). maddesinde öngörölmüş yükümlölüğe benzer biçimde şüpheli veya sanığın mali durumu dikkate alınarak hâkim tarafından belirlenecek miktarı tek seferde veya taksitler halinde garanti etmek ile yükümlü kılınabileceği düzenlenmektedir.

Ceza Muhakemesi Kanununun 113/1(a). maddesi gereği yükümlölüğün amacı şüpheli veya sanığın yargılama sürecinde usul aşamalarında, hükmün infazında ve hakkında hükmedilebilecek diğer yükümlölüklerin yerine getirilmesinde hazır bulunmasını sağlanmaktır.⁴⁷⁸ Bir başka deyişle hâkim tarafından belirlenecek olan güvence miktarını kaybetmeyi göze alamayan şüpheli veya sanığın kaçması engellenerek yargılama işlemlerine katılması hedeflenmektedir.⁴⁷⁹

AIHM, yerleşik içtihatlarında dosyada tutuklama tedbirinin uygulanmasının tek nedeninin şüpheli veya sanığın kaçma şüphesi olduğu durumlarda mümkün oldukça

⁴⁷⁶ Nur Centel, “Yeni Ceza Muhakemesi Yasası’nda Adli Kontrol- Tutuklama- Yakalama ve Haksızlıkların Tazminatla Giderilmesi”, 849.

⁴⁷⁷ Centel ve Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 420.

⁴⁷⁸ Ayşe Duygu Özgüven, “Ceza Muhakemesi Çerçevesinde “Adli Kontrol”, 332.

⁴⁷⁹ Centel ve Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 420; Veli Özer Özbek, *CMK İzmir Şerhi- Yeni Ceza Muhakemesi Kanununun Anlamı Açıklamalı- Gerekçeli- İctihatlı*, (Ankara: Seçkin Yayınları, 2005), 389.

şüpheli veya sanığın güvence şartı ile serbest bırakılması gerektiğini vurgulamaktadır.⁴⁸⁰ AİHM, Neumeister v. Avusturya⁴⁸¹ başvurusunda, aşağıda açıklanan gerekçe ile güvence yükümlülüğü ile amaçlananın şüpheli veya sanığın kaçmasının engellenmesi olduğunu belirtmiştir:

Söz konusu maddenin sağladığı güvence, zararın telafisini değil, sanığın duruşmada hazır bulunmasını sağlamak üzere tasarlanmıştır. Bu nedenle miktarı, esas olarak kendisine, varlıklarına ve teminatı sağlayacak kişilerle olan ilişkisine, diğer bir deyişle, teminatın kaybedilmesi veya aleyhine dava açılması ihtimalinin mümkün olduğu güven derecesine göre değerlendirilmelidir. Duruşmaya katılmaması durumunda garantörler, kendisinin kaçma isteğini ortadan kaldırmak için yeterli bir caydırıcı görevi göreceklerdir.

Tutuklama nedenleri arasında sayılan delilleri karartma şüphesi halinde ise alternatif olarak güvence yükümlülüğüne başvurulmasının etkili olmayacağı kanaatindeyiz. Zira şüpheli veya sanığın üçüncü kişiler vasıtası ile delilleri karartma olasılığı devam edecektir. Ayrıca güvence yükümlülüğü ile şüpheli veya sanığın serbest bırakılarak delilleri karartması halinde maddi gerçeğe ulaşmak artık imkânsız hale gelecek ve güvenceye başvurulmuş olması artık bir mana ifade etmeyecektir.⁴⁸²

Güvencenin miktarının belirlenmesinde CMK'nın 109/3(f). maddesi gereği şüpheli veya sanığın mali durumu göz önüne alınmalıdır, AİHM de içtihatlarında güvence miktarını belirlemede asıl kriterin şüpheli veya sanık ya da güvenceyi yatıracak üçüncü kişinin mali durumu olduğunu vurgulamakla birlikte tutuklamayı haklı kılan sebepler bulunmaksızın güvence yükümlülüğüne başvurulamayacağını⁴⁸³, güvence miktarının ne şekilde belirlendiğinin kararda muhakkak gerekçelendirilmesi gerektiğini⁴⁸⁴, güvence

⁴⁸⁰ AİHM, 2122/64.

⁴⁸¹ AİHM, 1936/63.

⁴⁸² İnan Yılmaz, 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda Adli Kontrol, 107.

⁴⁸³ AİHM, 06.11.2007, 42440/06: "Güvence koşulu ile serbest bırakılma, ancak tutuklamayı haklı kılan nedenler geçerli olduğu sürece gerekli olabilir. Bu tür nedenlerin geçerli olması durumunda, güvence miktarının -esas olarak ilgili kişiye, onun mal varlığına göre değerlendirilmesi gerekir... diğer bir deyişle, sanığın duruşmaya katılmaması halinde kaybedeceği güvence kendisinin kaçma isteğini ortadan kaldırmak için yeterli ve caydırıcı bir miktar olarak belirlenmelidir." Benzer yönde, AİHM, 28.09.2010, 12050/04; AİHM, 12.03.2009, 15217/07; AİHM, 15.11.2001, 25196/94.

⁴⁸⁴ AİHM, 12050/04: "Kefalet için belirlenen miktar, kefaletle serbest bırakılmasını belirleyen kararda usulüne uygun olarak gerekçelendirilmeli ve sanığın imkânları dikkate alınmalıdır. Bu bağlamda, yerel mahkemelerin, başvuranın gereken meblağı ödeme kapasitesini değerlendirmedeki başarısızlığı, AİHS'in 5. maddesinin ihlalinin sebeplerinden biridir." Benzer yönde: AİHM, 03.07.2008, 16085/02; AİHM, 07.12.2006, 60859/00; AİHM, 02.10.2012, 56308/00.

miktarı belirlenirken şüpheli veya sanığın mali veya kişisel durumunun yanı sıra eylem nedeniyle sebep olduğu zararın da dikkate alınabileceğini⁴⁸⁵ belirtmektedir. Kanaatimizce de güvencenin belirlenmesinde asıl olan şüpheli veya sanığın mali durumu olmakla birlikte, suçun niteliği ve eylemin gerçekleştirilme şekli, şüpheli veya sanığın tehlikelilik durumu, ailevi durumu ile bakmakla yükümlü olduğu kimseler de dikkate alınarak ölçülülük ilkesi çerçevesinde bir miktar belirlenmelidir. Her ne kadar kanun veya yönetmelikte miktar ile ilgili bir sınırlama belirlenmemiş ve bu husus tamamı ile hâkimin takdirine bırakılmış ise de hâkimin şüpheli veya sanığın mali durumu hakkında herhangi bir araştırma yapmaksızın yukarıda belirtilen kriterleri dikkate almaksızın belirleme yapması halinde ölçülülük ilkesine aykırı bir karar ortaya çıkacaktır. Şüpheli veya sanığın mali durumuna göre ödeyemeyeceği bir miktarın belirlenmesi de kanaatimizce AİHS'in 5. maddesinin ihlali anlamına gelecektir. Zira burada güvence şartının gerçekleşmesi imkânsız iken sırf şeklen güvenceye başvurulması söz konusu olacaktır. Ayrıca güvence miktarının belirlenmesinde şüpheli veya sanığın mali durumunun dikkate alınması yükümlülük ile eşitlik ilkesinin çiğnenmesi riskini de ortadan kaldırmaktadır.

Güvence olarak belirlenen miktarın hangi süre içerisinde ve ne şekilde ödeneceğine ilişkin karar verme yetkisi de hâkime aittir ve bu konuda yukarıda bahsi geçen içtihatlarla belirlenmiş kriterler dışında bir sınırlandırma kanun veya yönetmelikte belirtilmemiştir. AİHM özellikle şüpheli veya sanığın tutuklu bulunduğu durumlarda hâkimin karar verirken makul süreyi aşmaması gerektiğini belirtmektedir. Nitekim Iwańczuk v. Polonya kararında AİHM, şu gerekçe ile AİHS'in 5/3. maddesinin ihlal edildiğine dair karar vermiştir⁴⁸⁶:

Kefaletin miktarı ve ödeme şekline ilişkin yargılamaların dört ay on dört gün sürdüğü, ancak başvuranın tutukluluğunun devamına karar verilmesinin ardından bu süre boyunca tutukluluk halinin devam ettiği göz önünde bulundurulduğunda, gereksiz olduğu ve yetkililer tarafından kefaletin yatırılacağı şekle ilişkin kararların art arda değiştirilmesini haklı gösterecek yeterli gerekçelerin sunulmadığı göz önüne alındığında,

⁴⁸⁵ AİHM, 26.10.2000, 30210/96.

⁴⁸⁶ AİHM, 25196/94.

Kanaatimizce hâkim güvencenin ne şekilde ödeneceğine dair kararını da şüpheli veya sanığın mali durumuna göre ödeyebileceği ancak kaçmasını da engelleyecek bir taksit miktarı olarak belirlemelidir.

c. Suç Mağdurunun Haklarını Güvence Altına Almak Üzere Aynî veya Kişisel Güvenceye Bağlamak

Ceza Muhakemesi Kanununun 109/3(h). maddesinde öngörülmüş olan suç mağdurunun haklarını güvence altına alma yükümlülüğünden anlaşılması gereken, kanaatimizce şüpheli veya sanığın, Cumhuriyet savcısının istemi üzerine hâkim tarafından miktarı ve ödeme süresi takdir edilecek parayı, suç mağdurunun haklarını güvence altına almak üzere aynî veya kişisel güvenceye bağlamakla yükümlendirilebileceğidir.

Mehaz Fransız Ceza Muhakemesi Kanununun 138/2(15). maddesinde hâkim tarafından belirlenecek miktar ve süre içerisinde ayni veya kişisel güvence sağlanması öngörülmüş olup, bu maddede mağdur haklarının koruma altına alınmasından bahsedilmemektedir.

Kanun koyucu CMK'nın 109/3(h). maddesi ile asıl olarak özel hukuk mevzuatı tarafından korunan mağdur haklarını bir ceza hukuku müessesesi ile koruma altına almıştır.⁴⁸⁷ Normal şartlarda suç teşkil eden bir eylem sonucu zarara uğrayan mağdurun tazminat hakkı ceza mahkemelerince şüpheli veya sanık aleyhinde verilecek kesin hükümle birlikte özel hukuk mahkemelerinde değerlendirilmelidir. Ancak güvence yükümlülüğü ile birlikte kanun koyucu ceza muhakemesi esnasında şüpheli veya sanığı, tutuklama tehdidi altında mağdurun uğradığı zararı tazmine zorlamaktadır.⁴⁸⁸ Dolayısıyla bu yükümlülüğün tutuklamaya alternatif teşkil ettiğini ve koruma tedbiri niteliği taşıdığını söylemek mümkün olmayacaktır.⁴⁸⁹

Yükümlülüğe ilişkin kararda mağdurun tespiti, şahsına ödeme yapılacak kimsenin tayini açısından önem arz etmektedir. Mağdur, CMK'da tanımlaması yapılmamış

⁴⁸⁷ Ayşe Duygu Özgüven, “Ceza Muhakemesi Çerçevesinde “Adli Kontrol”, 336.

⁴⁸⁸ Mahmut Koca, “2002 CMUK Tasarısı”, 132.

⁴⁸⁹ Şahin ve Göktürk, *Ceza Muhakemesi Hukuku I*, 315.

olmakla birlikte aleyhinde suç işlenen kişiyi yani suç kurbanını ifade etmektedir.⁴⁹⁰ Dolayısıyla suçtan zarar gören kişi veya katılan her zaman suçun mağduru olmayacaktır.⁴⁹¹ Örneğin kasten öldürme suçunda ölen kişi mağdur iken, bakmakla yükümlü bulunduğu kimseler suçtan zarar görenlerdir.

Ceza Muhakemesi Kanununun 113/1. maddesinde güvence ile karşılanacak ödemeler sırası ile gösterilmektedir. Buna göre, “*katılanın yaptığı masraflar, suçun neden olduğu zararların giderilmesi ve eski hâle getirme*” giderleri sırası ile gösterilen güvenceden karşılanabilecektir. Kanun koyucu maddede güvence kapsamında kalacak giderleri detaylı olarak belirlememiş, geniş kapsamlı ifadeler kullanmayı tercih etmiştir. Dolayısıyla mağdurun maddi zararlarının yanı sıra manevi zararlarının da güvenceden karşılanıp karşılanamayacağı belirsizdir. Kanaatimizce bu hususun da uygulamada farklılıkların doğmaması adına kanunda açıkça belirlenmesi yerinde olacaktır.

Ceza Muhakemesi Kanununun 238. maddesi gereği suçtan zarar gören kimseler de yargılamada katılan sıfatını alabilecek olup bunların hakları CMK’nın 109/3(h). maddesine göre güvenceye bağlanamayacaktır.⁴⁹² Katılanın, mağdur sıfatını haiz olması halinde ise katılma nedeniyle yaptığı masrafların güvence kapsamında kalacağı kuşkusuzdur. Suç nedeniyle doğan zararlar ise mağdurun iş gücü kaybı, mal varlığı kaybı veya hastane masrafları olabilecektir. Kanaatimizce hâkim veya mahkeme her somut olayda mağdur tarafından katılma için yapılan masrafları ayrı ayrı değerlendirmeli her dosya için önceden belirlenmiş matbu bir miktar öngörmemelidir.

Ceza Muhakemesi Kanununun 109/3(h). maddesinin ifade ediliş biçimi kanaatimizce şüpheli veya sanıktan beklenenin güvencenin ödenmesi mi, yoksa sadece güvencenin sunulması mı olduğu hususunda karışıklığa yol açmaktadır. Zira madde metninde hâkim tarafından ödeme süresinin belirleneceğinden bahsedilirken yine aynı cümle içerisinde hâkim tarafından belirlenen paranın aynı veya kişisel güvenceye bağlanmasından da bahsedilmektedir. Doktrinde bu husus hakkında madde metninde geçen ödeme süresinden anlaşılması gerekenin şüpheli veya sanık tarafından güvencenin

⁴⁹⁰ Veli Kafes, “Ceza Hukukunda Mağdurun Zararının Giderilmesi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 60/1 (2011): 86.

⁴⁹¹ Tuğrul Katoğlu, “Ceza Hukukunda Suçun Mağduru Kavramının Sınırları”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 61/2 (2012): 662.

⁴⁹² Recep Doğan, “Ceza Muhakemesinde Davaya Katılma ve 6284 Sayılı Kanundan Kaynaklanan Sorunlar”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 12/47 (2021): 149.

sunulmasına dair süre olduğuna ilişkin görüş kanaatimizce yerindedir.⁴⁹³ Dolayısıyla şüpheli veya sanığın hâkim tarafından belirlenen sürede nakdi bir ödeme yapması gerekmeyecek yine hâkim tarafından belirlenen meblağı karşılayabilecek bir güvence sunması yeterli olacaktır.⁴⁹⁴

Hâkim, yükümlülüğe ilişkin kararında güvencenin miktarını açıkça belirtmelidir. Madde metninde geçen ayni veya kişisel güvencelerin neler olabileceğine ilişkin kanun veya yönetmelik bir düzenleme içermemektedir.⁴⁹⁵ Ayni haklar genel hükümler çerçevesinde kişilere taşınır veya taşınmaz eşya üzerinde herkese karşı ileri sürülebilen doğrudan doğruya egemenlik tanıyan haklardır.⁴⁹⁶ Bu kapsamda şüpheli veya sanık tapuya kayıtlı taşınmazlarını veya motorlu taşıtları üzerindeki ayni hakları güvence olarak sunabilecektir. Yine madde metninde geçen kişisel güvenceden kasıt ise garanti ve kefalet sözleşmeleridir.⁴⁹⁷ Ancak bunların hangi usulle güvence olarak gösterilecekleri, bedellerinin nasıl belirleneceği, güvence olarak gösterilmelerinin ardından hangi usullerle korunacaklarına ilişkin bir düzenleme de kanun veya yönetmelikte gösterilmemektedir. Kanaatimizce bu hususlarda düzenleme bulunmaması büyük bir eksikliktir ve uygulamada farklılıklara yol açacaktır ayrıca yükümlülük usulünün belirsiz olması hâkim veya mahkemelerin yükümlülüğe hükmetme hususunda tedbirli davranmalarına ve uygulamada güvenceden beklenen etkinliğin elde edilememesine sebebiyet vermektedir.

Ceza Muhakemesi Kanununun 109/3(f). maddesinde öngörölmüş olan güvenceden farklı olarak 109/3(h). maddesinde düzenlenen suç mağdurunun haklarını koruma maksadı ile başvuru güvencenin, mağdurun haklarını karşılayan kısmının yargılama tamamlanmadan evvel yine CMK'nın 114/1. maddesi gereği mağdurun talebi üzerine şüpheli veya sanığın rızası ile hakim, mahkeme veya Cumhuriyet savcısı tarafından mağdura ödenmesine karar verilebilecektir.

⁴⁹³ Mutta, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Adli Kontrol", 119.

⁴⁹⁴ Vehbi Kadri Kamer, *Denetimli Serbestlik Kararlarının İnfazı*, 176.

⁴⁹⁵ Mülga DSYMY'nin 28. maddesinde güvencenin şekline göre izlenmesi gereken usul belirtilmekteydi. Ancak artık bu maddeye göre işlem yapılması mümkün değildir.

⁴⁹⁶ Mustafa Yolcu, "Ayni Hak Nedir?", Efes Hukuk Bürosu, (Erişim Tarihi 03.03.2024), <https://www.efeshukuk.com/en/ayni-hak-nedir/>

⁴⁹⁷ Merve Yılmaz, "6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu'na Göre Kefalet Sözleşmesinde Kefilin Sorumluluğunun Kapsamı", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 1/7 (2011): 156; Gamze Turan, "Garanti ve Kefalet Sözleşmesi Arasındaki Farklar ve Banka Kredi Kartı Sözleşmelerindeki Şahsi Teminatın Niteliği", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 19/66 (2006): 27; Şamil Demir, "Kefalet Sözleşmesinin Uygulama Alanı", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 26/108 (2013): 89.

Sonuç olarak ceza muhakemesi hukukunda mağdur haklarının korunmasına yönelik bu gibi düzenlemeler oldukça yenidir.⁴⁹⁸ Dolayısıyla yükümlülüğün uygulama usulü bakımından birçok hususta kanun veya yönetmelikte eksiklikler bulunmaktadır. Bu da hâkim veya Cumhuriyet savcılarının yükümlülüğe başvurmada çekimser kalmalarına yol açmaktadır. Örneğin Cumhuriyet savcısının yükümlülüğe ilişkin talebinde güvenceye dair bir miktar belirtip belirtmeyeceği hususunda da herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Kanaatimizce Cumhuriyet savcısının talebinde miktar belirlemesinde hukuki bir engel bulunmamaktadır ancak mağdurun uğradığı zararların tespiti ayrıntılı hesaplamalar gerektirmektedir. Dolayısıyla hâkim, kararında Cumhuriyet savcısı tarafından talep edilen miktar ile bağlı olmamalıdır.

d. Nafakayı Düzenli Olarak Ödeyeceğine Dair Güvence Vermek

Ceza Muhakemesi Kanununun 109/3(i). maddesinde öngörülmüş olan aile yükümlülüklerini yerine getireceğine ve adli kararlar gereğince, ödemeye mahkûm edildiği nafakayı düzenli olarak ödeyeceğine dair güvence gösterme yükümlülüğünden anlaşılması gereken, kanaatimizce şüpheli veya sanığın aile yükümlülüklerini yerine getireceğine ve adli kararlar gereğince ödemeye mahkûm edildiği nafakayı düzenli olarak ödeyeceğine dair güvence vermekle yükümlendirilebileceğidir.

Mehaz Fransız Ceza Muhakemesi Kanununun 138/2(16). maddesinde de CMK'nın 109/3(i). maddesinde öngörülmüş yükümlülüğe benzer biçimde şüpheli veya sanığın, aile masraflarına katkıda bulunduğunu veya desteklediğini ve evlilik masraflarına katkı ödenmesini gerektiren adli kararlara ve adli olarak onaylanmış anlaşmalara uygun olarak ödemesi emredilen nafakayı düzenli olarak ödediğini kanıtlamasının talep edilebileceği düzenlenmektedir. Görüleceği üzere mehz kanunda, şüpheli veya sanığın güvence göstermesi aranmamakta, aile yükümlülüklerini yerine getirdiğine ilişkin ispat talep edilmektedir.

Ceza Muhakemesi Kanununun 109/3(i). maddesinde düzenlenen güvence yükümlülüğüne yöneltilen eleştiriler de CMK'nın 109/3(h). maddesinde düzenlenen güvence yükümlülüğüne yöneltilen eleştiriler gibi yükümlülüğün tutuklamaya alternatif

⁴⁹⁸ Mahmut Koca ve İlhan Üzülmüş, “Ceza ve Ceza Hukukunda Mağdurun Korunması ve Mağdura Tanınan Haklar”, *Hukuki Perspektifler Dergisi*, 7 (2006): 140.

teşkil etmediği dolayısıyla koruma tedbiri niteliği taşımadığı yönündedir.⁴⁹⁹ Kanaatimizce de yükümlülüğün şüpheli veya sanığın delillerin karartmasının veya kaçmasının engellenmesine bir katkısı bulunmamaktadır. Yükümlülük, aile üyelerinden oluşan mağduru maddi anlamda korumayı hedeflemekte ve bir özel hukuk müessesesinin ceza hukuku alanına taşınmasına sebebiyet vermektedir.⁵⁰⁰

Yükümlülüğe ilişkin madde metni aslında iki farklı alt yükümlülük ihtiva etmektedir. Bunlar, şüpheli veya sanığın *“aile yükümlülüklerini yerine getireceğine”* ve *“adli kararlar gereğince ödemeye mahkûm edildiği nafakayı düzenli olarak ödeyeceğine”* dair güvence vermesidir.

Mülga Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Yönetmeliğinin 29/1. maddesine göre yükümlülük, şüpheli veya sanığın *“14/1/1998 tarihli ve 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun ile 22/11/2001 tarihli ve 4721 sayılı Türk Medeni Kanununun hükümlerine göre aile yükümlülüklerini yerine getireceğine”* dair güvence göstermesini ifade etmekteydi. Bahsi geçen yönetmeliğin mülga olması sonucu aile yükümlülükleri ifadesi ile kastedilen yükümlülüklerin neler olduğu hususu belirsiz hale gelmiştir. Yine de kanaatimizce aile yükümlülüklerinden anlaşılması gereken 4721 sayılı TMK’nın *“Aile Hukuku”* başlığını taşıyan ikinci kitabının, *“Hısımlık”* başlığını taşıyan ikinci kısmında yer alan *“Aile”* başlıklı ikinci bölümünde 364 ila 395. maddeleri arasında öngörülen yükümlülüklerdir. Ayrıca 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun’nun 23/2. maddesi gereği yürürlükten kaldırılan 4320 sayılı Kanun’a yapılan atıflar bu kanuna yapılmış kabul edilecektir. Dolayısıyla kanaatimizce CMK’nın 109/3(i). maddesinde düzenlenen güvencenin kapsamına 6284 sayılı Kanun’da öngörülmüş aile yükümlülüklerinin de dahil olacağını kabul etmek gerekecektir.

Nafakaya ilişkin düzenlemeler ise TMK’nın *“Aile”* başlığını taşıyan ikinci bölümünün birinci ayrımında *“Nafaka Yükümlülüğü”* başlığı altında yer almaktadır. Dolayısıyla kanun koyucu aslında biri diğerini de içeren yükümlülükleri iki ayrı yükümlülük biçiminde düzenlemektedir.⁵⁰¹ TMK, çeşitli nafaka yükümlülükleri ihtiva

⁴⁹⁹ Şahin ve Göktürk, *Ceza Muhakemesi Hukuku I*, 315; Mahmut Koca, “2002 CMUK Tasarısı”, 134.

⁵⁰⁰ Centel ve Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 457.

⁵⁰¹ Mehmet Tezcan, “Adli Kontrol”, 198.

etmekle birlikte⁵⁰², CMK'nın 109/3(i). maddesinin uygulanması açısından nafakanın kapsamının herhangi bir anlam ifade etmeyeceği, herhangi bir mahkeme tarafından hükmedilmiş nafaka türünün güvence kapsamında kalacağı kanaatindeyiz.⁵⁰³ Zira kanun koyucu CMK'da hangi nafakaların ödeneceğine dair belirlemeye gitmemiştir.

Kanun koyucunun CMK'nın 109/3(i). maddesinde “Aile Hukuku” yükümlülükleri terimini değil de “Aile” yükümlülükleri terimini kullanmış olması kanaatimizce bilinçli bir seçimdir. Zira TMK'nın ikinci kitabını oluşturan “Aile Hukuku”, 118. ila 494. maddelerini kapsayan çok geniş bir bölümü ifade etmektedir. Şüpheli veya sanığın bu kitapta bahsi geçen tüm yükümlülüklerden ötürü güvence ile sorumlu tutulması kanaatimizce de şüpheli veya sanık bakımından ağır ve katlanılamaz olmakla birlikte ceza muhakemesinin uygulanma alanının da ölçsüz biçimde genişletilmesine sebebiyet verecektir.

Ceza Muhakemesi Kanununun 109/3(i). maddesinde sadece “güvence vermek” ifadesi kullanılmış, güvencenin şekline ilişkin ise bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Aynı şekilde DSHY'de de güvence şekline ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Kanaatimizce kanun koyucu bilinçli olarak güvencenin şekline ilişkin bir sınırlama öngörmemiş, güvencenin para, ayni veya kişisel teminat şeklinde belirlenebilmesine izin vermeyi tercih etmiştir.⁵⁰⁴

Ceza Muhakemesi Kanununun 109/3(i). maddesinde düzenlenen nafaka alacaklarını koruma maksadı ile başvuru güvencenin de, nafaka alacaklılarının haklarını karşılayan kısmının yargılama tamamlanmadan evvel yine CMK'nın 114/1. maddesi gereği nafaka alacaklısının talebi üzerine şüpheli veya sanığın rızası ile hakim, mahkeme veya Cumhuriyet savcısı tarafından nafaka alacaklısına ödenmesine karar verilebilecektir.

⁵⁰² TMK'nın 175. maddesinde yoksulluk nafakası, 169. maddesinde tedbir nafakası, 182/2. ile 329. maddelerinde iştirak nafakası, 364. maddesinde yardım nafakası ve 197. maddesinde ise birlikte yaşamaya ara verilmesi halinde nafaka düzenlenmektedir. Ayrıca 6284 sayılı Kanun'un 18. Maddesi de nafakaya ilişkindir. Ayrıntılı bilgi için bkz.: İzzet Doğan, “Türk Medeni Kanununun Düzenlemelerine Göre Tedbir, Yoksulluk ve İştirak Nafakası”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 35/1: 60; Eylül Can Köse, “Türk Medeni Kanununun 197. Maddesi Kapsamında Eşlerin Ayrı Yaşama Hakkı ve Hâkimin Alacağı Önlemler”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 133 (2017): 366.

⁵⁰³ Mehmet Tezcan, “Adli Kontrol”, 201.

⁵⁰⁴ Aynı yönde bkz.: Mutta, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Adli Kontrol”, 128.

e. Önceden Ödetme

Ceza Muhakemesi Kanununun 114. maddesinde düzenlenen “*Önceden Ödetme*” kurumu CMK’nın 113. maddesinin devamı niteliğinde olup sadece mağdurun haklarını ve nafaka alacaklarını korumaya yönelik olarak gösterilen güvence yükümlülükleri bakımından uygulanma alanı bulabilecektir.⁵⁰⁵

Güvencenin hangi giderleri ödemede kullanılabileceğine ilişkin CMK’nın 113/1(b). maddesi bir sıralama öngörmektedir. Bu maddeye göre katılanın yaptığı masraflar, suçun neden olduğu zararların giderilmesi ve eski hâle getirme, şüpheli veya sanık nafaka borçlarını ödememeleri nedeniyle kovuşturuluyorlarsa nafaka borçları, kamusal giderler ve para cezaları güvenceden sırası ile karşılanabilecektir. Ancak yine CMK’nın 115. maddesi gereği ödeme yapılmak üzere güvenceye başvurulması mahkeme kararına bağlı olacaktır. Şüpheli veya sanık hakkında mahkûmiyet kararı verilmesi halinde güvence kullanılacak, fazlası ise şüpheli veya sanığa iade edilecektir. İşte CMK’nın 114. maddesi ile düzenlenen önceden ödetme kurumu CMK’nın 115. maddesine CMK’nın 109/3(i) ve 109/3(h). maddelerinde düzenlenen mağdur alacaklarına ve nafaka borçlarına ilişkin güvence bakımından bir istisna getirmektedir.

Ceza Muhakemesi Kanununun 114/1. maddesine göre: “*Hâkim, mahkeme veya Cumhuriyet savcısı, şüpheli veya sanığın rızasıyla güvencenin mağdurun haklarını karşılayan veya nafaka borcuna ilişkin bulunan kısımlarının, istedikleri takdirde, mağdura veya nafaka alacaklılarına verilmesini emredebilir.*” Görüleceği üzere kanun koyucu, yargılama tamamlanmadan evvel güvenceye başvurulması için hem mağdur veya nafaka alacaklısının talebini hem de şüpheli veya sanığın rızasını⁵⁰⁶ aramaktadır.

Aynı maddenin ikinci kısmında ise soruşturma veya kovuşturmayla neden olan olaylar nedeniyle verilmiş bir yargı kararının bulunması halinde şüpheli veya sanığın rızasına gerek duyulmaksızın önceden ödetme yapılabileceği düzenlenmektedir. Burada bahsi geçen yargı kararı, ceza mahkemesinin şüpheli veya sanık hakkında yürüttüğü

⁵⁰⁵ Özbek, Doğan ve Bacaksız, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 295.

⁵⁰⁶ Soyaslan, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 335; yazara göre rızanın aranma sebebi henüz yargılamanın başlamamış veya başlayıp de bitmemiş olmasıdır. Ayşe Duygu Özgüven, “Ceza Muhakemesi Çerçevesinde “Adli Kontrol”, 336; ise hükmü şüpheli veya sanığın rızasına dayandırmanın, re’sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu ceza yargılamasında, şüpheli veya sanığın ikrarı benzeri bir durum yaratabileceğini belirtmektedir.

yargılamaya ilişkin değil, aynı eylem nedeniyle hukuk mahkemelerinin yürüttüğü yargılamaya ilişkin karardır.⁵⁰⁷ Her ne kadar kural olarak hukuk mahkemesi kararları, ceza yargılamasına esas teşkil etmese de CMK'nın 109/3(h) ve 109/3(i). maddeleri yukarıda da değinildiği üzere asıl olarak özel hukuk alanının konusunu oluşturan mağdur ve nafaka alacaklısının haklarını korumaya yönelik istisnai ceza hukuku müesseseleridir.⁵⁰⁸ Kanaatimizce mağdur ve nafaka alacaklılarının haklarının korunması bakımından düzenleme yerindedir.⁵⁰⁹

Önceden ödetme kurumundan faydalanabilecek kimseler kanaatimizce soruşturma veya kovuşturmanın konusu eylemden etkilenen mağdur ve nafaka alacaklıları olacaktır.⁵¹⁰

Güvence olarak belirlenen miktarın para dışında bir teminat olması durumunda hangi kurum tarafından nasıl paraya çevrileceği veya üçüncü kişilere karşı nasıl korunacakları hususunda ise DSHK veya DSHY'de herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Doktrinde bir görüşe göre bu hususta CMK'nın “*Yargılama Giderleri*” başlığını taşıyan 324/4. maddesinde belirtilen, kişisel haklara ilişkin kararların yerine getirilmesinde İcra İflas Kanunu hükümlerine başvurulacağına dair hüküm, CMK'nın 114. maddesinde öngörülen güvencelerin çözülmesinde de kıyasen uygulanmalıdır.⁵¹¹ Zira bizim de katıldığımız bu görüşe göre CMK'nın 113. maddesinde öngörülmüş, yukarıda bahsi geçen alacaklar da kişisel hak kapsamındadır. Aksi takdirde kanunda bulunan bu boşluk, uygulamada tutuklamaya alternatif olarak güvence tedbirine başvurulması hususunda çekingenliklere yol açacak ve hak kayıpları doğuracaktır.

⁵⁰⁷ Burhan Caner Hacıoğlu, “Adli Kontrol Koruma Tedbiri Üzerine Bir İnceleme”, 184.

⁵⁰⁸ Tuğçe Polat, “Hukuk Mahkemesi Kararlarının Ceza Mahkemesinde Kesin Hüküm Oluşturduğu Durumlar”, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11/1 (2021): 402.

⁵⁰⁹ Doktrinde bu durum ceza mahkemesi hakiminin, aile mahkemesi kararlarının uygulayıcısı ve hatta icra merci haline getirdiği gerekçesi ile eleştirilmektedir, bkz.: Ayşe Duygu Özgüven, “Ceza Muhakemesi Çerçevesinde “Adli Kontrol””, 336.

⁵¹⁰ Soyaslan, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 335.

⁵¹¹ Mehmet Tezcan, “Adli Kontrol”, 196.

f. Güvence Miktarının İadesi veya Hazineye Gelir Kaydedilmesi

Ceza Muhakemesi Kanununun 115. maddesi gereği kural olarak, şüpheli veya sanık güvence yükümlülüğünü yerine getirdiği takdirde, güvence soruşturma veya kovuşturma hususunda nihai kararın verilmesine kadar muhafaza edilecektir.⁵¹²

Güvence miktarını tespit etmekle ve dolayısıyla güvence kararını vermekle görevli olan hâkim veya mahkeme kanaatimizce CMK'nın 113. maddesinde gösterilmiş olan güvence kalemlerine göre güvence miktarlarını ayrı ayrı belirlemelidir. Belirlemenin bu şekilde yapılması aşağıda da açıklanacağı üzere CMK'nın 115. maddesinin doğru biçimde uygulanması açısından zaruridir. Zira CMK'nın 113/2. maddesi de güvence miktarının ayrı ayrı belirlenmesi gerekliliğini hüküm altına almaktadır.

Ceza Muhakemesi Kanununun 115/1. maddesi, 113/1(a). maddesinde “*Şüpheli veya sanığın bütün usul işlemlerinde, hükmün infazında veya altına alınabileceği diğer yükümlülükleri yerine getirmek üzere hazır bulunması.*” şeklinde düzenlenen yükümlülüklerin yerine getirilmesi halinde CMK'nın 113/2. maddesine göre belirlenmiş güvencenin 113/1(a). maddesine karşılık gelen miktarının şüpheli veya sanığa geri ödenmesine ilişkindir. Dolayısıyla kanun koyucunun şüpheli veya sanıktan tek beklentisi yargılama sürecinde, hükmün infazında ve diğer yükümlülüklerin yerine getirilmesinde hazır bulunması olup yargılama sonucu verilecek kararın güvencenin iadesine bir etkisi olmayacaktır. Soruşturma veya kovuşturmanın sonlanmasını sağlayan her türlü kararda örneğin, kovuşturmayla yer olmadığı, beraat, düşme ve mahkûmiyet kararı verilmesi halinde dahi şüpheli veya sanık hazır bulunmuş ise güvence iade edilmelidir. Kanaatimizce CMK'nın 115/1. maddesinin metninde açıkça belirtilmemiş olsa da “hükümlü” denilmek sureti ile şüpheli veya sanık hakkında verilen kararların kesinleşmesinin gerektiği vurgulanmaktadır. Nitekim Yargıtay'ın “*Sanığa verilen cezanın ertelenmesi karşısında kefalet parasının karar kesinleştiğinde sanığa iadesi yerine, infaza başlandığında iadesine karar verilmesi kanuna aykırıdır.*”⁵¹³ şeklindeki kararından da aynı çıkarım yapılabilecektir. Güvencenin iadesi bir karar ile tespit

⁵¹² Haluk Çolak ve Mustafa Taşkın, *Açıklamalı- Karşılaştırmalı- Uygulamalı Ceza Muhakemesi Kanunu*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2005), 368.

⁵¹³ Y. 9. CD, 07.03.2005, E. 2004/9880, K. 2005/1056, <https://karararama.yargitay.gov.tr/#>, E.T. 12.12.2023. Aynı yönde: Y. 12. CD, 02.06.2016, E. 2015/9782, K. 2016/9333, <https://karararama.yargitay.gov.tr/#>, E.T. 12.12.2023.

edilmelidir, bu karar esas hükümle birlikte verilebileceği gibi ek karar olarak da verilebilecektir.⁵¹⁴

Şüpheli veya sanık, CMK'nın 113/1(a). maddesinde öngörölmüş olan yükümlölüklerini mazeretsiz olarak yerine getirmedeği takdirde güvence devlet hazinesine gelir olarak kaydedilecektir. Şüpheli veya sanık, mazereti bulunmaksızın hazır bulunma yükümlölüğünü ihlal ettiğı durumlarda da yargılama sonucu verilecek cezanın bir önemi olmayacaktır. Şüpheli veya sanık hakkında kovuşturmaya yer olmadığı, düşme veya beraat kararı verilmesi halinde dahi güvencenin hazineye gelir olarak kaydedilmesine karar verilmelidir.⁵¹⁵ Zira güvenceye somut olayın esasından bağımsız olarak şüpheli veya sanığın hazır bulunmasını sağlamaya yönelik olarak başvurulmuştur.

Ceza Muhakemesi Kanununun ayrıca hangi hallerin mazeret sayılacağıının üzerinde durulmalıdır. Örneğin, şüpheli veya sanığın duruşmalardan varestede tutulmuş olması, duruşmalara gelmesine engel olacak hastalık, doğal afet, kaza veya engellilik durumu, askerlik hali geçerli mazeret sebebi olarak kabul edilebilecektir.⁵¹⁶ Kararı vermekle görevli hâkim veya mahkeme, kanaatimizce mazeret durumunun geçerliliğini araştırmakla da yükümlü olacaktır. Yargıtay 4. CD⁵¹⁷, CMUK'un yürürlükte olduğı dönemde vermiş olduğı *“Sanığın kefaletle serbest bırakılarak yargılamaya devam olunduğı hallerde; sanığa duruşmalara katılmadığı takdirde güvence parasının hazineye kayıt edileceğı hususunda uyarı yapılmalıdır. Uyarının yapılmadığı hallerde, sanığın duruşmalara gelmemesi durumunda güvence parasının hazineye gelir kaydına karar verilemez.”* şeklindeki kararında, güvencenin hazineye gelir kaydedileceğı haller hususunda şüpheli veya sanığın bilgilendirilmesini aramıştır.

Şüpheli veya sanık hakkında kovuşturmaya yer olmadığına dair karar veya beraat kararı verilmesi halinde ise CMK'nın 115/2. maddesi gereğı güvenceden önceden ödetmeye başvurularak suç mağduru veya nafaka alacaklısına ödenmiş miktarın varsa artan şüpheli veya sanığa iade edilecektir. Yoksa CMK'nın 114. maddesi gereğı suç

⁵¹⁴ Feyzioğlu, “Tutuklama”, 151.

⁵¹⁵ Feyzioğlu, “Tutuklama”, 152.

⁵¹⁶ Y. 1. CD, 29.05.2002, E. 2002/1035, K. 2002/2202, <https://karararama.yargitay.gov.tr/#>, E.T. 16.01.2024, kararında duruşmadan varestede tutulmaya ilişkin kararın varlığını geçerli mazeret sebebi kabul etmiştir.

⁵¹⁷ Y. 4. CD, 28.05.2003, E. 2002/21663, K. 2003/4812, <https://karararama.yargitay.gov.tr/#>, E.T. 16.01.2024.

mağduru veya nafaka alacaklısına ödenmiş güvencenin geri alınması söz konusu olmayacaktır. Kanun koyucu madde metninde güvencenin iadesinin söz konusu olabileceği karar türlerini bilinçli olarak sınırlı sayıda saymıştır, dolayısıyla bu kararların çoğaltılamayacağı ve ceza verilmesine yer olmağı, düşme vb. hüküm çeşitlerinde güvencenin iade edilemeyeceği kanaatindeyiz.⁵¹⁸ Şüpheli veya sanık hakkında bahsi geçenler dışında bir karar verilmesi halinde güvencenin bu kısmı, suç mağduru veya nafaka alacaklısına herhangi bir ödeme yapılmamış olsa dahi, şüpheli veya sanığın mazereti bulunmadığı takdirde hazineye gelir olarak kaydedilecektir.

Son olarak CMK'nın 115/3. maddesi mahkûmiyet halini düzenlemektedir. Düzenlemeye göre güvenceden CMK'nın 113/1(b). maddesi kapsamında öngörölmüş giderler sırası ile karşılandıktan sonra kalan miktar hükümlüye iade edilecektir. Güvencenin iadesine ilişkin işleri yapma görevi Bölge Adliye ve Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Cumhuriyet Başsavcılıkları İdarî ve Yazı İşleri Hizmetlerinin Yürütölmesine Dair Yönetmelik'in 105/2(f). maddesi gereğı yazı işleri müdürünündür.

8. Konutunu Terk Etmemek

2002 tarihli CMUK tasarısında yer almış olmasına rağmen 5271 sayılı CMK'nın ilk halinde öngörölmemiş olan konutunu terk etmeme yükümlölüğü 02.07.2012 tarih ve 6352 sayılı Kanunun 98. maddesi uyarınca CMK'nın 109/3(j). maddesine eklenmiştir. Konutunu terk etmeme yükümlölüğü, DSHY'nin 56/1(ç). maddesine göre “*şüpheli veya sanığın yargı mercii tarafından belirlenen konutunu mazereti olmaksızın veya izin olmaksızın terk etmemeyi,*” ifade etmektedir.

Fransız Ceza Muhakemesi Kanununun 138/2(2). maddesinde şüpheli veya sanığın “*soruşturma hakimi tarafından belirlenen konutu veya meskenini yine aynı hakim tarafından kararlaştırılan şartlar haricinde terk edememek*” ile yükümlendirilebileceğı düzenlenmektedir. Görölceğı üzere CMK'nın 109/3(j). maddesinden farklı olarak Fransız CMK'da hakim, yükümlölüğün infazı için şüpheli veya sanığın ikametgahı dışında bir konutu da tayin edebilecektir. Kanaatimizce Fransız CMK'da konutunu terk

⁵¹⁸ Aksi yönde, ceza verilmesine yer olmadığı, davanın reddi veya düşmesine ilişkin kararlarda da güvencenin iadesinin gerektiğı hususundaki görüş için bkz.: Mehmet Tezcan, “Adli Kontrol”, 177.

etmeme yükümlülüğünün daha etkili biçimde uygulanabilmesi bakımından hâkime geniş bir takdir hakkı tanınmaktadır.

İtalyan Ceza Muhakemesi Kanununda ise 284. maddede “*ev tutuklaması*” başlığı altında düzenlenme alanı bulan yükümlülüğe ilişkin hâkim, şüpheli veya sanığın kendi meskenini veya varsa aile konutunu veya hâkimin kendisinin belirleyeceği başka bir konutu, sağlık kuruluşu ya da yardım merkezini terk etmemesine hükmedebilecektir. Alman CMK’nın 116/1(2). maddesi ise konutun terk etmeme yükümlülüğünü “*hakim veya soruşturma makamının izni olmaksızın konutun terk edilememesi*” şeklinde düzenlenmektedir.

Yükümlülük tutuklamaya tam bir alternatiftir. Zira şüphelinin kaçması, delilleri yok etmesi veya yargılama ile alakalı kişiler üzerinde baskı kurması engellenmekte ayrıca şüpheli veya sanığın sürekli olarak denetim altında tutularak yargılama faaliyetlerine katılımı sağlanmaktadır. Ayrıca sağlık durumu nedeniyle tutuklanması tercih edilemeyecek şüpheli veya sanıklar için farklı bir seçenek oluşturan yükümlülük, tutukevlerindeki yoğunluk oranının da azaltılmasına katkı sağlamaktadır.

Ceza Muhakemesi Kanunu ve DSHY’de yükümlülüğün uygulanması ile ilgili yeterince açıklama bulunmamaktadır. Yükümlülüğün kişi hak ve özgürlüklerine müdahale bakımından neredeyse tutuklama ile eşdeğer etki doğurduğu göz önüne alındığında kişi haklarına gereksiz müdahalenin ve uygulamada farklılıkların engellenmesi adına daha ayrıntılı bir düzenlemenin faydalı olacağı kanaatindeyiz.⁵¹⁹

Konutunu terk etmeme yükümlülüğüne ilişkin kararında hâkim veya mahkeme yükümlülüğün yerine getirileceği konutu açık adresi ile belirtmelidir. Konutun nasıl tespit edileceği hususunda da Kanun veya Yönetmelik herhangi bir düzenleme ihtiva etmemektedir. Kanaatimizce burada şüpheli veya sanığın beyanı esas alınmalı, MERNİS’e kayıtlı ikametgâh şüpheli veya sanık beyanı alınmaksızın yükümlülük adresi olarak belirlenmemelidir.⁵²⁰ AİHM konutu, “*kişinin yerleşik olarak yaşadığı yer*”

⁵¹⁹ İbrahim Şahbaz, “Hukukumuzda Tutuklama Koşulları ve Adli Kontrol”, içinde *Ceza Hukuku ve Ceza Yargılamasında Son Gelişmeler Semineri*, İstanbul: Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 2013, s. 107.

⁵²⁰ Mutta, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Adli Kontrol”, 138.

şeklinde tanımlamaktadır.⁵²¹ YCGK ise konut kavramını, “devamlı veya geçici olarak, kişilerin yerleşmek ve barınmak amacıyla oturmalarına elverişli yerler” şeklinde tanımlamaktadır.⁵²² Dolayısıyla kişinin yaşama maksadı ile yerleştiği her yer konut olarak değerlendirilebilir.⁵²³ Bu kapsamda yükümlülüğün infaz edileceği yer otel, işyeri, pansiyon, yurt vs. olabilecektir.

Konutunu terk etmeme yükümlülüğünde hâkime tanınmış olan serbest takdir hakkı kanaatimizce yükümlülüğe ölçülülük ilkesine uygun biçimde hükmedilebilmesi açısından kritik bir öneme sahiptir. Yükümlülüğe tabi tutulan şüpheli veya sanık, mazeret veya izin halleri dışında konutundan ayrılamayacak sadece konutunda bulunan insanlar ile yüz yüze iletişime geçebilecek, sosyal ve mesleki yaşantısı büyük oranda zedeleneyecektir. Hâkim, şüpheli veya sanığın konutu terk etmesini kesinlikle yasaklayabileceği gibi belirli zaman aralıklarında konutunu terk etmesine de izin verebilecektir. Bu zaman aralıklarının sıklığı da tamamı ile hâkimin takdir alanındadır. Örneğin, hâkim veya mahkeme şüpheli veya sanığın iş veya eğitim hayatını devam ettirebilmesi için hafta içi mesai saatlerinde veya ders saatlerinde konutunu terk etmesine ya da bakıma muhtaç yatalak annesinin ihtiyaçlarını karşılamak için günde birkaç saatliğine konutunu terk etmesine ya da tek başına ikamet ediyorsa kendi temel ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için yine haftada bir iki saat konutunu terk etmesine izin verebilecektir. Kanaatimizce hâkim somut olayın özellikleri, şüpheli veya sanığın tehlikelilik hali, kişiliği, ailevi ve sosyal yaşantısı, ekonomik durumunu bir bütün olarak değerlendirerek ölçülülük ilkesine uygun bir karar vermeli, şüpheli veya sanığın konutunu terk etmesine izin vermiş ise bu izin saatlerini kararında ayrıntılı olarak belirtmelidir.

Kural olarak adli kontrol yükümlülükleri altında geçirilen süre CMK’nın 109/3(e). maddesinde düzenlenen tedavi ve muayene tedbirlerine tabi olma yükümlülüğü dışında sonuç cezadan mahsup edilememektedir. Doktrinde bu husus konutu terk etmeme yükümlülüğünün neredeyse tutuklama ile aynı derecede kişi özgürlüğüne sınırlandırma

⁵²¹ Ursula Kilkelly, *Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Gösterilmesi Hakkı: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 8. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz*, İnsan Hakları Elkitabı No.1, Ankara, 2007, s.19.

⁵²² YCGK’nın 21.06.1993 tarih ve 1993/155 E., 1993/184 K. sayılı kararı.

⁵²³ Hakan Serdar Çöpoğlu, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Arama Koruma Tedbirinde Belirlilik İlkesi”, *Ankara Barosu Dergisi*, 77/1 (2019): 179.

getirdiği ancak tutuklulukta geçirilen süre sonuç cezadan mahsup edilirken konutta geçirilen sürenin mahsup edilmemesinin eşitlik ilkesine aykırılık teşkil eden adaletsiz bir uygulama olduğu ve mahkûm olunan cezanın dahi konutta çektirilmesine izin verilirken soruşturma veya kovuşturma aşamasında zorunlu olarak konutta geçirilen bu sürenin sonuç cezadan mahsup edilmemesinin bir çelişki yarattığı düşünülerek kanaatimizce de haklı olarak eleştirilmiştir.⁵²⁴ 08.07.2021 tarih ve 7331 sayılı Kanunun 15. maddesi ile bu çelişkiler giderilmiş “konutu terk etmemek” yükümlülüğü de CMK’nın 109/6. maddesindeki istisnalar arasına alınmıştır. Maddenin son haline göre: “Adli kontrol altında geçirilen süre, şahsi hürriyeti sınırlama sebebi sayılarak cezadan mahsup edilemez. Bu hüküm, maddenin üçüncü fıkrasının (e) ve (j) bentlerinde belirtilen hallerde uygulanmaz. Ancak, (j) bendinde belirtilen konutunu terk etmemek yükümlülüğü altında geçen her iki gün, cezanın mahsubunda bir gün olarak dikkate alınır.”

Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliğinin 57/5. maddesine göre konutu terk etmeme yükümlülüğünün denetimi elektronik takip sistemleri ile gerçekleştirilebilecektir. Maddede de belirtildiği gibi bu bir zorunluluk olmayıp yükümlülüğün ne şekilde denetleneceğini takdir yetkisi denetimli serbestlik müdürlüğündedir.⁵²⁵ Uygulamada denetim genellikle şüpheli veya sanığa elektronik kelepçe takılması suretiyle yapılmaktadır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, konutu terk etmeme yükümlülüğünü uygulanma yoğunluğuna göre AİHS’in farklı maddeleri kapsamında değerlendirmektedir. Konutu terk etmeme yükümlülüğü, sürekli ve kesintisiz uygulandığı takdirde tutuklama tedbirinde olduğu gibi AİHS’in 5. maddesinde düzenlenen özgürlük ve güvenlik hakkına ilişkin hak ihlalinin bulunup bulunmadığı ve tedbirin ölçülülük ilkesine uygunluğu değerlendirilmekte iken, günün sadece belirli saatlerinde uygulanıyor ve şüpheli veya sanığın meslek, eğitim veya sosyal hayatı yükümlülüğünden etkilenmiyor ise seyahat özgürlüğü kapsamında değerlendirilmektedir.⁵²⁶

Anayasa Mahkemesi de Esra Özkan Özakça Başvurusunda AİHM’in Buzadji v. Moldova Başvurusuna atıf yaparak, “konutunu terk etmeme” yükümlülüğünün

⁵²⁴ Fulya Korkmaz, “Adli Kontrol”, 533; Mutta, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Adli Kontrol”, 141.

⁵²⁵ Mutta, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Adli Kontrol”, 140.

⁵²⁶ AİHM, 23.02.2017, 43395/09; AİHM, 22.02.1994, 12954/87.

özgürlükten yoksun bırakma niteliğinde olduğunu kabul etmiştir. Söz konusu başvuruda AİHM:

Olayda başvuru hakkında uygulanan tutuklama tedbiri ev hapsi önleyici tedbiriyle değiştirilmiştir. Bu kapsamda başvurunun kendisine karşı yürütülen ceza dosyasıyla bağlantılı herhangi bir kimseyle iletişim kurması ve evden ayrılması yasaklanmış, başvuru her gün savcılığı telefonla aramakla yükümlü tutulmuştur. AİHM, bu kararında yerleşik içtihadı uyarınca ev hapsinin derece ve yoğunluğu dikkate alındığında Sözleşme'nin 5. maddesi anlamında özgürlük mahrumiyeti oluşturduğunu kabul etmiştir.⁵²⁷

Anayasa Mahkemesi'nin ise bu husustaki değerlendirmesi şu şekildedir:

Yukarıda da değinildiği üzere kişilerin fiziki hareket özgürlüklerini sınırlandıran bir tedbirin Anayasa'nın 19. maddesinde güvence altına alınan kişi hürriyeti ve güvenliği hakkına mı yoksa Anayasa'nın 23. maddesinde düzenlenmiş olan seyahat özgürlüğüne mi müdahale teşkil ettiği belirlenirken önemli olan husus sınırlamanın niteliği veya esası değildir. Bir tedbirin bunlardan hangisine müdahale oluşturduğunun tespitinde sınırlamanın derecesi ve yoğunluğu dikkate alınmalıdır. Bunun tespitinde tedbirin türü, süresi, uygulanış şekli, gündelik hayatın denetiminin boyutu gibi faktörler önem taşımaktadır. Bu bağlamda yapılan değerlendirmede konutu terk etmeme; kişilerin fiziksel özgürlük alanını yalnızca ikamet ettiği konutun içi ile sınırlandıran, elektronik kelepçe takılmak suretiyle infazı söz konusu olabilen ve -kaldırılıncaya kadar- gün boyunca kesintisiz olarak devam ettirilen, uyulmadığında ise şüpheli veya sanık hakkında tutuklama tedbirinin uygulanmasına neden olabilen bir adli kontrol tedbiri niteliğindedir. Anılan tedbirin bu niteliği, uygulanış şekli ve özellikleri itibarıyla hareket serbestisi üzerindeki sınırlayıcı etkisinin derece ve yoğunluk olarak seyahat özgürlüğüne göre oldukça ileri bir boyutta olduğu, dolayısıyla kişi hürriyeti ve güvenliği hakkına müdahale teşkil ettiği sonucuna varmak gerekir.⁵²⁸

Kanaatimizce AİHM'in ve dolayısıyla AYM'nin bu kabulü hakkında konutunu terk etmeme yükümlülüğüne hükmedilen şüpheli veya sanıkların haklarının korunması

⁵²⁷ AİHM, 05.07.2016, 23755/07; benzer yönde bkz.: AİHM, 02.08.2001, 44955/98; AİHM, 28.11.2002, 58442/00; AİHM, 15.07.2014, 47306/07; AİHM, 28.04.2015, 6858/11.

⁵²⁸ AYM, 08.10.2020, Başvuru No. 2017/32052, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/32052>, E.T. 14.08.2023.

bakımın yerinde olmuştur. Zira konutunu terk etmeme yükümlülüğü kesintisiz biçimde uygulandığında özgürlük sınırlandırılması bakımından tutuklamaya en yakın adli kontrol yükümlülüğüdür.

Anayasa Mahkemesi, yükümlülüğün tutuklamaya kıyasla kişi hak ve hürriyetleri üzerindeki etkisini şu şekilde ifade etmektedir:

Konutu terk etmeme tedbirinin tutuklamaya göre temel hak ve özgürlükler üzerinde daha hafif bir etki oluşturduğunun kabul edilmesi gerekir. Zira konutta kesintisiz olarak bulunmak zorunlu olsa da kişilerin konutta yaşayan ya da konuta gelen diğer kişilerle sosyal hayatını devam ettirmesinde veya her türlü bireysel ya da kitlesel iletişim araçlarını kullanmasında bir engel bulunmamaktadır. Ayrıca kimi durumlarda kişilerin izinli sayılarak konutunu terk etmesine izin verilebilmektedir. Söz konusu tedbirin bu niteliği ölçülülük bakımından dikkate alınmalıdır.⁵²⁹

Konutunu terk etmeme yükümlülüğü CGTİK'in 110. maddesinde düzenlenen "özel infaz usulleri"nden konutta hapis cezası ile karıştırılabilmektedir. İki kurum birbirinden neredeyse tamamen farklıdır. Konutunu terk etmeme; adli kontrol yükümlülükleri arasında düzenlenmiş, soruşturma veya kovuşturma aşamasında hüküm verilmeden evvel, tutuklama koşullarının oluşmasına bağlı biçimde tutuklamaya alternatif olarak hükmedilebilen bir koruma tedbiridir. Konutta hapis cezası ise hapis cezasının infaz kurumunda çektirilmesinin bir alternatifidir ve hakkında hapis cezasına hükmedilmiş kişi hakkında uygulanabilmektedir.⁵³⁰ Dolayısıyla iki kurum uygulanma şartları, düzenleniş amaçları ve mahiyetleri bakımından farklılık arz etmektedir.

9. Belirli Bir Yerleşim Bölgesini Terk Etmemek

2002 tarihli CMUK tasarısında yer almış olmasına rağmen 5271 sayılı CMK'nın ilk halinde öngörülmemiş olan belirli bir yerleşim bölgesini terk etmemek yükümlülüğü, 02.07.2012 tarih ve 6352 sayılı Kanunun 98. maddesi uyarınca CMK'nın 109/3(k). maddesine eklenmiştir. DSHY'nin 56/1(d). maddesine göre "şüpheli veya sanığın yargı mercii tarafından belirlenen yeri veya yerleşim bölgesini mazereti olmaksızın veya izin

⁵²⁹ AYM, 03.05.2023, Başvuru No. 2021/11303, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/784>, E.T. 14.08.2023.

⁵³⁰ Ziya Koç, "Elektronik İzleme ile Hapis Cezasının Konutta Çektirilmesi", *Ankara Barosu Dergisi*, 2 (2013): 173.

almaksızın terk etmemeyi,” ifade etmektedir. Yükümlülüğün madde metnine getirilme amacı adli kontrol tedbirinin uygulanma alanının genişletilmesidir.

Fransız Ceza Muhakemesi Kanununun 138/2(1). maddesinde şüpheli veya sanığın *“hakim tarafından belirlenmiş bölgesel sınırları terk etmemek”* ile yükümlendirilebileceği düzenlenmektedir. İtalyan CMK’da ise 283/2. maddesinde hâkimin şüpheli veya sanığın kişiliği ve çevresel koşulları dikkate alarak farklı bir şehir seçme imkânı da olmakla birlikte, *“mahkeme şüpheli veya sanığın, ilgili mahkemeden izin almaksızın, mutlak ikametgâhının bulunduğu şehrin sınırlarını terk etmemesini, daha etkili bir denetim sağlanacak ise veya ikamet edilen şehirde polis karakolu bulunmuyor ise çıkılması yasaklanan şehrin çevresinden, komşu şehrin çevresinden çıkmamasını emredebilir”* şeklinde düzenlenme alanı bulmuştur. Alman CMK’nın 116/1(2). maddesinde ise bahsi geçen yükümlülük *“hakim veya soruşturma makamının izni olmadan belli bir bölgenin terk edilememesi”* şeklinde düzenlenmektedir.

Kanaatimizce yükümlülük, tutuklamaya alternatif teşkil etme amacına haizdir. Belirli bir bölgeden ayrılamayan şüpheli veya sanığın, kaçması, delilleri yok etmesi veya yargılama ile alakalı kişiler üzerinde baskı kurması engellenmekte ayrıca şüpheli veya sanığın belirli bir bölgede sürekli olarak gözetim altında tutularak yargılama faaliyetlerine katılımı sağlanmaktadır.⁵³¹ Bu nedenle yükümlülüğün koruma tedbiri niteliği taşıdığı da kuşkusuzdur.

Hâkim veya mahkeme yükümlülüğe ilişkin kararda şüpheli veya sanığın terk etmemesi gereken bölgeyi açıkça belirtmelidir.⁵³² Bölge şüpheli veya sanığın konutunun bulunduğu mahalle gibi dar bir alan olarak belirlenebileceği gibi şüpheli veya sanığın iş yeri ya da okulunu da içerisine alan bir semt olarak ya da şehir olarak da belirlenebilecektir. Zira kanun veya yönetmelikte hâkimin bu konudaki takdir hakkını sınırlandırabilecek bir düzenleme bulunmamaktadır. AİHM de yükümlülüğe ilişkin kararları ölçülülük ilkesi kapsamında incelemekte ve başka adli kontrol yükümlülükleri ile birlikte uygulandığı takdirde yükümlülüğün şüpheli veya sanığın haklarının ihlaline sebebiyet verip vermediğini değerlendirmektedir. Örneğin Guzzardi v. İtalya Kararında

⁵³¹ Akın Çakın, “Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Açısından Adli Kontrol”, *Adalet Dergisi*, 30 (2008): 39.

⁵³² İbrahim Şahbaz, “Hukukumuzda Tutuklama Koşulları ve Adli Kontrol”, 107.

AIHM, aşağıda yer alan gerekçe ile başvuruyu özgürlükten mahrumiyet olarak değerlendirmiştir⁵³³:

*Başvuru sahibinin hareket edebileceği alanın bir hücrenin ebadından çok daha büyük olması ve herhangi bir fiziksel engel ile çevrili olmamasına rağmen, bir adanın erişimi zor küçük bir bölümü ile sınırlı olup bu arazinin onda dokuzunda da bir hapisane bulunmaktadır. Bay Guzzardi, bakımsız, hattâ metruk durumdaki eski bir sağlık ocağı, bir jandarma karakolu, bir okul ve küçük bir kiliseden oluşan Cala Reale isimli küçük bir köyde ikamet ettiriliyordu. Bu köyde kendisi gibi aynı cezaya çarptırılan kişiler ve polislerle birlikte yaşıyordu.*⁵³⁴

Bölgenin belirlenmesinde şüpheli veya sanığın kaçma şüphesinin yoğunluğu, ailevi ve sosyal durumu, ekonomik durumu, tehlikelilik hali bir bütün olarak göz önüne alınmalı ve karar ölçülülük ilkesine uygun olmalıdır. Aksi takdirde şüpheli veya sanığın temel haklarının zedelenmesi söz konusu olacaktır. Nitekim Nada v. İsviçre Kararında⁵³⁵, başvuru isminin daha önce açılıp sonlandırılmış bir soruşturma nedeniyle BM Yaptırımlar Komitesi'nin listesinde yer aldığı ve bu sebeple özel sınır geçiş izinlerinin iptal edilerek altı yıl boyunca küçük bir kasaba olan Campione d'Italia'dan çıkamaması nedeniyle AIHS'nin 5. ve 8. maddeleriyle korunan haklarının ihlal edildiğinden bahisle başvuruda bulunmuştur. AIHM, “Mahkeme başvurucuya en azından altı yıl süreyle uygulanan Campione d'Italia topraklarından sınırlı bir şekilde ayrılma yasağının, başvurusunun bu yerleşim yerinin dışında yaşayan başka şahıslar ile –özellikle yakınları ile– ilişkiye girme hakkının yerine getirilmesini imkânsız hale getirdiğini belirtmektedir.” şeklindeki gerekçesi ile başvurusunun, özel hayatına ve aile hayatına saygı hakkının ihlal edildiğine kanaat getirmiştir. Her ne kadar başvuru, belirli bir yerleşim bölgesini terk etmeme yükümlülüğüne ilişkin değilse de uygulanan yaptırım sonucu başvurunun küçük bir kasabayı altı yıl boyunca terk edememesi sonucunu doğurmuştur. Başvurucu, uzun bir süre ailesini ve yakınlarını ziyaret edememiş, mesleki faaliyetlerini sürdürememiştir. Kanaatimizce bu karar AIHM'in “belirli bir yerleşim bölgesini terk etmeme”

⁵³³ Gilles Dutertre, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarından Örnekler*, Ankara: Avrupa Konseyi Yayınları, 2007, 96,

https://www.anayasa.gov.tr/files/insan_haklari_mahkemesi/kitaplar/aihmkararlarindanornekler.pdf

⁵³⁴ AIHM, 7367/76.

⁵³⁵ AIHM, 10593/08.

yükümlülüğüne bakış açısının değerlendirilmesi açısından önemlidir. Hâkim tarafından ölçülülük ilkesine uygun olmaksızın belirlendiği takdirde yükümlülük, konutunu terk etmeme yükümlülüğüne yakın biçimde özgürlük sınırlandırmasına yol açabilecektir. Anayasa Mahkemesi, aşağıda yer alan gerekçe ile kabul edilebilir bulmuştur⁵³⁶:

...ikamet edilen ilin terk edilmemesi şeklindeki adli kontrol tedbiri nedeniyle aile hayatına saygı hakkının ihlal edildiği iddiasına ilişkin” başvuru, Bir kişi hakkında adli kontrol tedbiri uygulanmasının bir takım sonuçları olacağından hakkında tedbir uygulanan kişinin taleplerinin her durumda karşılanması beklenemez. Somut olayda ise başvurunun tutuklu olan eşini uzun bir süre boyunca ziyaret edememesinin, başvuruya konu talep tarihinde üç yaşında olan çocuğunun babasını görememesi ve anne babasıyla aynı anda bir arada olamamasının başvurunun ve çocuğunun aile bütünlüğü üzerinde ciddi etkileri olacağı ve bu etkilerin zamanla ağırlaşacağı açıktır. Buna karşın derece mahkemeleri kararlarında başvurunun izin talebi ilgili mevzuat çerçevesinde değerlendirilmemiş, çocuğun üstün yararına ilişkin bir tartışma yapılmamış ve başvurunun talebinin neden reddedildiğine ilişkin ilgili ve yeterli gerekçe ortaya konulmamıştır. Dolayısıyla hakkında ikamet edilen ili terk etmemek şeklinde koruma tedbiri uygulanan başvurunun eşini ziyaret etmek amacıyla yaptığı izin talebinin reddedilmesi şeklindeki aile hayatına saygı hakkına yönelik müdahalenin orantılı olmadığı ve demokratik toplum düzeninin gerekleriyle uyummadığı...

Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliğinin 57/5. maddesine göre “belirli bir yerleşim bölgesini terk etmeme” yükümlülüğünün denetimi elektronik takip sistemleri ile gerçekleştirilebilecektir. Yukarıda da değinildiği üzere bu husus denetimli serbestlik müdürlüklerinin takdirinde olup, zorunluluk arz etmemektedir.

10. Belirlenen Yer veya Bölgelere Gitmemek

2002 tarihli CMUK tasarısında yer almış olmasına rağmen 5271 sayılı CMK’nın ilk halinde öngörülmemiş olan belirlenen yer veya bölgelere gitmemek ya da ancak bazı yerlere gidebilmek yükümlülüğü, 02.07.2012 tarih ve 6352 sayılı Kanunun 98. maddesi

⁵³⁶ AYM, 19.07.2023, Başvuru No. 2020/6715, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2020/6715>, E.T. 01.04.2024.

uyarınca CMK'nın 109/3(l). maddesine eklenmiştir. DSHY'nin 56/1(e). maddesine göre *“şüpheli veya sanığın yargı mercii tarafından belirlenen yere veya yerleşim bölgesine mazereti olmaksızın veya izin almaksızın gitmemeyi ya da ancak bazı yerlere gidebilmesini,”* ifade etmektedir.

Fransız Ceza Muhakemesi Kanununun 138/2(3). maddesinde şüpheli veya sanığın *“hakim tarafından belirlenen yerlere gitmemek veya sadece hakim tarafından belirlenen yerlere gitmek”* ile yükümlendirilebileceği düzenlenmektedir. Benzer bir yükümlülük ise İtalyan CMK'nın 283/1. maddesinde *“mahkeme şüpheli veya sanığın, belirli bir yerde ikamet etmemesini veya o yere soruşturma mahkemesinden izin almadan girmemesini emredebilir”* şeklinde düzenlenme alanı bulmuştur. Alman CMK'da ise bahsi geçen yükümlülüğe benzer bir yükümlülük öngörülmemiştir.

Belirlenen yer veya bölgelere gitmeme yükümlülüğünün niteliği hususu tartışmalıdır. Zira koruma tedbirlerinin amaçları olan şüpheli veya sanığın yargılamaya katılması ile yargılama sonucu verilen hükmün uygulanabilirliğini sağlama amaçlarına hizmet etmemektedir. Kaçma şüphesi nedeniyle başvurulana tutuklama tedbirine alternatif teşkil etmesi de söz konusu değildir. Şüpheli veya sanık bazı yer veya bölgelere girmek dışında hareket serbestisine sahiptir. Ancak yükümlülük, tutuklama nedenlerinden olan delillerin karatılmasının ve yargılama ile alakalı kişiler üzerinde baskı kurulmasının önlenmesi amacıyla uygulanabilecektir.⁵³⁷

Uygulamada yükümlülüğe genellikle şüpheli veya sanığın yeniden benzer suçlar işlemesinin engellenmesi amacıyla başvurulması nedeniyle kanaatimizce yükümlülük daha çok güvenlik tedbiri niteliğini haizdir.⁵³⁸ Örneğin, 6222 sayılı Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun kapsamında bir suç ile yargılaması devam eden kişinin stadyumlara girişinin engellenmesi veya alkollü biçimde tartışmalara katılan kişinin alkol satılan eğlence mekânlarına girişinin engellenmesi bu kapsamdadır.⁵³⁹

Hâkim veya mahkeme, yükümlülüğe ilişkin kararda şüpheli veya sanığın gidemeyeceği yer veya bölgeyi şüpheli veya sanık ya da denetimle görevli kişilerin

⁵³⁷ Mutta, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Adli Kontrol”, 146.

⁵³⁸ Özgenç, *Türk Ceza Kanunu Gazi Şerhi*, 628; İsmail Malkoç ve Mert Yüksektepe, *Açıklamalar ve Yorumlarla 5271 sayılı Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu*, 514.

⁵³⁹ Mahmut Koca, “2002 CMUK Tasarısı”, 130.

anlayabileceği biçimde açık ve net olarak belirtmelidir. Yer veya bölgenin belirlenmesi hususunda hâkimin takdir hakkını sınırlandırabilecek bir düzenleme kanun veya yönetmelikte yer almamaktadır. Hâkim girilmesi yasaklanan yeri bir lokanta, otel veya eğlence mekânı olarak belirleyebileceği gibi bir ilin idari sınırları olarak da belirleyebilecektir. Kanaatimizce burada hâkimin takdirinde dikkat edilmesi gereken tek husus yükümlülüğe başvurmadaki maksattır. Örneğin, hâkimin yükümlülüğe başvurmadaki maksadı delillerin karartılmasının önlenmesi ise şüpheli veya sanığın suç mahalli ve çevresine girişini engellemeye yönelik bir bölge tercih edilecekken daha önce tartıştığı bir lokanta sahibi ile yeniden tartışmasının dolayısıyla yeniden suç işleminin önlenmesi ise lokantaya girişinin engellenmesine yönelik bir karar verilmelidir. Amacı aşar şekildeki belirlemelerin ölçülülük ilkesine aykırılık teşkil ederek ve kişi haklarının ihlaline yol açacağı kanaatindeyiz.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, yükümlülüğe ilişkin değerlendirmesini yükümlülüğün uygulandığı süre ve diğer adli kontrol yükümlülükleri ile birlikte uygulandığı takdirde ölçülülük ilkesine uygunluğu bakımından yapmaktadır. Örneğin *Tommaso v. İtalya*⁵⁴⁰ kararında, başvuru, yerel mahkemeler tarafından “*haftada bir denetiminden sorumlu polise rapor vermek, bir ay içerisinde iş bulmak, ikamet adresini değiştirmemek, yasalara uygun bir yaşam sürmek, sabıka kaydı bulunan kişilerle ilişki kurmamak, 22:00 ila 06:00 saatleri arasında izin almaksızın konutundan ayrılmamak, silah bulundurmamak veya taşımamak, cep telefonu veya radyo iletişim araçlarını kullanmamak, barlar, eğlence merkezleri gibi yerlere gitmemek*” ile yükümlü kılınmıştır. Görüleceği üzere adli kontrol yükümlülüklerine tabi kılınmak yolu ile başvurunun hareket özgürlüğü neredeyse kullanılamaz hale getirilmiş, ayrıca yükümlülüklerin sınırları net bir biçimde belirlenmemiştir. Nitekim AİHM, başvurunun, AİHS’in Ek 4. No’lu protokolünün 2. maddesi ile koruma altına alınan serbest dolaşım hakkının ihlal edildiğine hükmetmiştir.

Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliğinin 57/5. maddesine göre “*belirli bir yerleşim bölgesini terk etmeme*” yükümlülüğünün denetimi elektronik takip sistemleri ile

⁵⁴⁰ AİHM, 43395/09.

gerçekleştirilebilecektir. Yukarıda da değinildiği üzere bu husus denetimli serbestlik müdürlüklerinin takdirinde olup, zorunluluk arz etmemektedir.

B. 5395 sayılı ÇKK'da Öngörülen Adli Kontrol Yükümlülükleri

Öncelikle inceleme konumuza ilişkin ÇKK'nın 20. madde metni şu şekildedir:

(1) Suça sürüklenen çocuklar hakkında soruşturma veya kovuşturma evrelerinde adli kontrol tedbiri olarak Ceza Muhakemesi Kanununun 109 uncu maddesinde sayılanlar ile aşağıdaki tedbirlerden bir ya da birkaçına karar verilebilir: a) Belirlenen çevre sınırları dışına çıkmamak. b) Belirlenen bazı yerlere gidememek veya ancak bazı yerlere gidebilmek. c) Belirlenen kişi ve kuruluşlarla ilişki kurmamak. (2) Ancak bu tedbirlerden sonuç alınamaması, sonuç alınamayacağına anlaşılmaması veya tedbirlere uyulmaması durumunda tutuklama kararı verilebilir. (3) (Ek:14/4/2020-7242/54 md.) Denetimli serbestlik müdürlüğü tarafından takip edilen çocuk için adli kontrol süresince rehberlik edecek bir uzman görevlendirilir ve çocuk hakkında yapılacak ihtiyaç değerlendirmesine göre iyileştirme çalışmaları yürütülür.

Çocuklar ceza yargılamasının neredeyse tüm safhalarında yetişkinlerden farklı muameleye tabi tutulmaktadır. Zira çocuk kavramı, toplumda özel olarak korunması gereken, toplumun en savunmasız ve olumsuz koşullardan en çabuk etkilenen kesimini tanımlamaktadır.⁵⁴¹ ÇKK'nın 3. maddesine göre çocuk, *“daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişiyi”* ifade etmektedir. ÇKK'nın amacı da çocukların korunması ile haklarının güvence altına alınmasıdır. Bu nedenle kanunda, çocukların yararı öncelenerek öngörülmüş CMK'dan farklı birçok düzenleme bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi de ÇKK'nın 20. maddesinde düzenlenmiş olan CMK'ya ilaveten yalnızca çocuklar hakkında uygulanabilecek üç farklı yükümlülüktür.⁵⁴² 02.07.2012 tarih ve 6352 sayılı Kanun ile CMK'nın 109/3. maddesinde yapılan değişikliklerden sonra ÇKK'da yetişkinler için hükmedilebilecek yükümlülükler ilave olarak öngörülmüş yükümlülükler şu şekildedir: *“ancak bazı yerlere gidebilmek”* ve *“belirlenen kişi ve*

⁵⁴¹ Berrin Akbulut, “Ceza Mevzuatında Çocuk ve Çocukların Yakalanması, Gözaltına Alınması”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Prof. Dr. Nur Centel'e Armağan, 19/2 (2013): 543; Bilgehan Savaşçı Temiz, “Çocuk Ceza Adaleti İlkeleri Çerçevesinde 12-15 Yaş Arası Çocukların Cezai Sorumluluğunun Değerlendirilmesi”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 14/1 (2023): 246.

⁵⁴² Centel ve Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 417.

kuruluşlarla ilişki kurmamak". Aşağıda sadece bu farklılıklar incelenecek birbirinin tekrarı olan yükümlülüklerde CMK'ya atıf yapılmakla yetinilecektir. Kanaatimizce yükümlülüklerin düzenlenme amacı tutuklamaya alternatif teşkil etmek değil, çocukların ıslahı ile topluma kazandırılmaları ve yeniden suç işlemelerinin engellenmesidir.⁵⁴³ Bu amaç çocuk hukukunun genel felsefesine de uygundur.⁵⁴⁴

Çocuk Koruma Kanunu bakımından dikkat edilmesi gereken hususlardan biri tutuklama yasağıdır. ÇKK'nın 21. maddesi SSÇ yararına olarak *"onbeş yaşını doldurmamış çocuklar hakkında üst sınırı beş yılı aşmayan hapis cezasını gerektiren fiillerinden dolayı tutuklama kararı verilemez"* şeklindeki düzenlemesi ile CMK'dan daha kapsamlı bir tutuklama yasağı öngörmektedir.⁵⁴⁵ Yine SSÇ'lerin tutuklanmasını daha sıkı şartlara bağlayan ÇKK'nın *"Ancak bu tedbirlerden sonuç alınamaması, sonuç alınamayacağına anlaşılmaması veya tedbirlere uyulmaması durumunda tutuklama kararı verilebilir."* şeklindeki 20/2. maddesi ile *"Tedbir kararı verilirken kurumda bakım ve kurumda tutmanın son çare olarak görülmesi, kararların verilmesinde ve uygulanmasında toplumsal sorumluluğun paylaşılmasının sağlanması,"* şeklindeki 4/j. maddeleri de çocuklar bakımından tutuklamanın son çare olması ve dolayısıyla adli kontrolün önemini vurgulayan hükümlerdir. Zira, SSÇ'lerin yetişkinler gibi yargılanmaları veya cezalandırılmaları onları suç işlemekten alıkoymadığı gibi daha fazla riske açık hale getirmektedir.⁵⁴⁶ Nitekim AİHM de Nart v. Türkiye Kararında *"çocukların yargılama öncesi tutulu bulundurulmalarının, tutukluluğun kesinlikle gerekli olduğu hallerde, ancak son çare tedbiri olarak kullanılması, olabildiğince kısa olması ve çocukların yetişkinlerden ayrı tutulması gerektiğini"* vurgulamaktadır.⁵⁴⁷ Kanaatimizce de ÇKK'nın ilgili maddeleri ile kanun koyucu tarafından amaçlanan gerekçe hususunda aşılması zor kıstaslar getirerek karar merciinin çocuklar için tutuklama tedbirine başvurmasını minimum düzeye indirerek, çocuk yargılamasında adli kontrolün asıl olmasını sağlamaktır.

⁵⁴³ İnan Yılmaz, 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda Adli Kontrol, 117; Ahu Karakurt, Adli Kontrol Koruma Tedbiri, http://www.turkhukuksitesi.com/makale_374.htm

⁵⁴⁴ Mustafa Kınay, "Fransa'da Çocuk Suçluluğu ve Mevzuat", *Adalet Dergisi*, 61/1 (1970): 99.

⁵⁴⁵ Serdar Mermut, "Çocuk Koruma Kanunu Üzerine Bir Değerlendirme", *Legal Hukuk Dergisi*, 4/37 (2006): 109.

⁵⁴⁶ Türkiye Büyük Millet Meclisi, "Tutanaklar", (Erişim Tarihi ve Saati: 25.12.2023), <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c091/tbmm22091125ss0963.pdf>

⁵⁴⁷ AİHM, 06.05.2008, 20817/04.

Suçta sürüklenen çocuklar bakımından söz konusu olacak bir diğer tutuklama yasağı da CMK'nın 100/4. maddesi gereği sadece adli para cezası gerektiren eylemlerdir. Zira yine ÇKK'nın 42/1. maddesi gereği ÇKK'da hakkında özel hüküm bulunmayan hallerde CMK hükümlerinin uygulanması söz konusu olacaktır. Bunun dışında da adli kontrol kararına ilişkin diğer hususlarda örneğin kararın verilmesine ilişkin şartlar veya mahsup gibi ÇKK'da özel hüküm bulunmayan hallerde CMK hükümleri uygulanacaktır.⁵⁴⁸

Son olarak suça sürüklenen çocuklar hakkında adli kontrol tedbirinin uygulanma şekline ilişkin düzenleme DSHY'nin 57/3. maddesinden itibaren yer almaktadır.

1. Belirlenen Çevre Sınırları Dışına Çıkılmamak

Çocuk Koruma Kanununun 20/1(a). maddesinde öngörölmüş olan belirlenen çevre sınırları dışına çıkmamak yükümlölüğünden anlaşılması gereken, kanaatimizce Hâkim veya mahkemece belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde suça sürüklenen çocuğun belirlenen çevre dışına çıkmasının yasaklanmasıdır. CMK'ya 2012 yılında yapılan değişikliklerle eklenen “*belirli bir yerleşim bölgesini terk etmemek*” yükümlölüğü de bahsi geçen yükümlölüğün bir tekrarı niteliğindedir ve CMK'nın 109/3(k). maddesi için yapılan tüm açıklamalar bu yükümlölük için de geçerli olacaktır.

Çocuk hakkında yükümlölüğe hükmedilirken çocuğun kişisel gelişimi, ailevi durumu, fiziksel ve zihinsel gelişimi ve eğitim durumu göz önüne alınarak dışına çıkılamayacak çevre belirlenmeli, çocuğun olağan yaşamını idame ettiremeyecek biçimde kısıtlı bir çevre belirlenerek hak ihlallerine sebep olunmamalıdır. Kanaatimizce çevre çocuğun ikametinin bulunduğu il, ilçe, semt olarak belirlenebileceği gibi yurt, eğitim kurumu veya çocuğun yaşamak durumunda olduğu başkaca bir kurum olarak belirlenebilecektir.⁵⁴⁹ Ancak her halükarda eğitime devam ediyorsa eğitim kurumunu da içerisine alacak bir çevre belirlenerek yükümlölüğün çocuğun eğitim ve sosyal hayatı ile fiziksel ve zihinsel gelişimi üzerindeki olumsuz etkileri azaltılmalıdır.⁵⁵⁰

⁵⁴⁸ Y. 3. CD, 19.04.2007, E. 2007/4265, K. 2007/3641, <https://karararama.yargitay.gov.tr/#>, E.T. 23.01.2024.

⁵⁴⁹ Vehbi Kadri Kamer, *Denetimli Serbestlik Kararlarının İnfazı*, 190.

⁵⁵⁰ Mehmet Kahraman, “Koruma Tedbiri Olarak Adli Kontrol”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007), 98.

Yükümlülüğün uygulanmasında ortaya çıkabilecek en büyük problem ise suç içeren eylemlere karışan çocukların genel olarak evsiz olmalarıdır. Çocukların evsizlik durumunun tespiti halinde bir kuruma yerleştirilerek burada bakım ve gözetimleri sürdürülebilecekse de suç çevresi edinmiş bağımlılıkları olan çocuklar bu kurumlarda uzun süre kalamamakta, kurumu terk etmektedirler.⁵⁵¹ Bu durumda yükümlülüğün takibi mümkün olmayacak ve ÇKK'nın 20/2. maddesinin uygulanması söz konusu olacaktır.

2. Belirlenen Bazı Yerlere Gidememek veya Ancak Bazı Yerlere Gidebilmek

Çocuk Koruma Kanununun 20/1(b). maddesinde öngörülmüş olan belirlenen bazı yerlere gidememek veya ancak bazı yerlere gidebilmek yükümlülüğünden anlaşılması gereken, kanaatimizce hâkim veya mahkemece belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde suça sürüklenen çocuğun belirlenen bazı yerlere gidememesi veya ancak bazı yerlere gidebilmesine hükmedilebileceğidir.

Söz konusu yükümlülük “*belirlenen bazı yerlere gidememek*” ve “*ancak bazı yerlere gidebilmek*” şeklinde iki farklı yükümlülük içermektedir.⁵⁵² Bunlardan “*belirlenen bazı yerlere gidememek*” yükümlülüğü, 2012 yılında CMK'nın 109/3(l). maddesine de eklenmiştir. Dolayısıyla CMK'da düzenlenmiş olan adli kontrol yükümlülüklerinden farklı olarak yalnızca çocuklar hakkında uygulanabilecek kısım sadece “*ancak bazı yerlere gidebilmek*” yükümlülüğüdür. Yükümlülüğün ikinci kısmı görüleceği üzere birinci kısma göre çocuğun serbest dolaşım özgürlüğü açısından daha fazla sınırlandırma teşkil etmektedir. Yükümlülüğün ilk kısmı için yukarıda CMK'nın 109/3(l). maddesi için yapılan açıklamalar geçerli olacaktır.

Kanaatimizce yükümlülüğün amacı yargılama sürecinin sağlıklı biçimde yürütülmesinden daha ziyade, çocuğun ıslahı ile topluma kazandırılmasının sağlanması ve yeniden suç işlenmesinin önlenmesidir. Zira çocuğun suça itilebileceği ortamlardan uzak tutularak, eğitime ve ıslahına katkı sağlayacak yerlere gitmesine izin verilmesi ve bu şekilde çocuğun yeniden suç teşkil eden eylemlere karışmasının önüne geçilmesi

⁵⁵¹ Nilüfer Balta ve Seda Akço, *Çocuk Koruma Uygulamasına İlişkin Arama Konferansı Raporu, Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları, 35.

⁵⁵² Bilgesu Çayır, “Ceza Muhakemesinde Adli Kontrol”, 191.

amaçlanmaktadır.⁵⁵³ Her ne kadar bu haliyle yükümlülük, güvenlik tedbiri niteliğini taşısa da ÇKK'nın düzenlenme amacı ve ruhuna uygundur.

Hâkim yükümlülüğe ilişkin belirlemede çocuğun sağlık, eğitim, sosyal ve ailevi durumu ile zihinsel ve fiziksel ihtiyaçlarını da göz önünde bulundurmalıdır.⁵⁵⁴ Çocuğun, suça sürüklenmesine yol açan, zararlı bağımlılıklar edinebileceği ve madde bulmasını kolaylaştıracak yerlere gidememesine karar verilebilir ancak gidilmemesi gereken yerlerin kapsamı neredeyse her yer olarak belirlenmemelidir.⁵⁵⁵

Çocuğun gidebileceği yerler ise onun tekrar topluma kazandırılmasına yardımcı olacak sosyal veya fiziksel bir beceri edinerek suç ortamdan uzaklaşabileceği, eğitimine katkı sağlayacak yerler olarak belirlenebilir. Örneğin, kütüphaneler, eğitim merkezleri, dil kursları, meslek edinme kursları, halk eğitim kursları gibi. Ayrıca çocuğun gidebileceği yerler arasına ikametinin de eklenmesi gerekmektedir, ev veya yaşamını sürdürdüğü adres bir yurt ya da kurum ise bunun adresi açıkça belirtilmelidir.⁵⁵⁶

Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliğinin 57/5. maddesine göre yükümlülüğün denetimi elektronik takip sistemleri ile gerçekleştirilebilecektir.

3. Belirlenen Kişi ve Kuruluşlarla İlişki Kurmamak

Çocuk Koruma Kanununun 20/1(c). maddesinde öngörülmüş olan belirlenen kişi ve kuruluşlarla ilişki kurmama yükümlülüğünden anlaşılması gereken, kanaatimizde hâkim veya mahkemece belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde suça sürüklenen çocuğun belirlenen kişi ve kuruluşlarla ilişki kurmasının engellenebileceğidir. 2002 CMUK tasarısında yer alan yükümlülük 5271 sayılı CMK'da adli kontrol yükümlülükleri arasında sayılmamıştır, dolayısıyla yükümlülüğe sadece çocuklar bakımından hükmedilebilecektir.

Mehaz Fransız Ceza Muhakemesi Kanununun ise 138/2(9). maddesinde şüpheli veya sanık hakkında da hükmedilebilecek olan benzer bir yükümlülük “*soruşturma*

⁵⁵³ Mahmut Koca, “2002 CMUK Tasarısı”, 130.

⁵⁵⁴ İnan Yılmaz, *5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda Adli Kontrol*, 119.

⁵⁵⁵ Hafizoğulları ve Özen, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 475.

⁵⁵⁶ Mutta, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Adli Kontrol”, 151.

hakimi tarafından özel olarak tanımlanmış kişiler ile hiçbir şekilde görüşmenin, toplanmanın veya temas etmenin yasaklanması” şeklinde düzenlenmektedir.

Kanaatimizce yükümlülük, amacı bakımından iki yönlü olarak düşünülmelidir. Birinci yönü koruma tedbiri niteliği taşıyan, tutuklamaya alternatif teşkil etme ve yargılamanın sağlıklı bir şekilde sürdürülmesine katkıda bulunan, delilleri karartma şüphesinin varlığı halinde yargılama ile alakalı kişiler üzerinde baskı kurmasını engelleme maksadı⁵⁵⁷, ikinci yönü ise güvenlik tedbiri niteliği taşıyan, çocuğu kendisine zarar verecek kişi veya kurumlardan uzak tutarak ıslah etmek ve yeniden suç işlemesini engellemek maksadıdır. Hâkim her vaka için ayrı bir değerlendirme yapmalı ve somut olaya göre ilişki kurulamayacak kişi ve kurumları belirlemelidir. Dolayısıyla hâkim, çocuğun delil karartma maksadı ile mağdur, tanık, bilirkişi veya yargılama ile alakalı üçüncü kişilerle görüşmemesine karar verebileceği gibi çocuğun üstün yararı gereği fiziksel ve ruhsal gelişimine zarar veren kişi ve kurumlarla ilişki kurmamasına da karar verebilir. Örneğin, siyasi eylemlere karışmış olan SSÇ’nin siyasi parti merkezlerini, dernek veya sendikaları ziyaret etmesi yasaklanabilecektir.⁵⁵⁸

Hâkim veya mahkeme kararında ilişki kurulması yasaklanan kişi ve kurumları tereddüde mahal vermeyecek netlikte belirtmelidir. Ayrıca karar verilirken çocuğun kişiliği, sosyal durumu, eğitim durumu göz önüne alınarak ölçülülük ilkesine uygun bir belirleme yapılmalıdır.

Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği’nin 57/5. maddesine göre yükümlülüğün denetimi elektronik takip sistemleri ile gerçekleştirilebilecektir.

Son olarak AİHM, Türkiye’de çocuk yargılamalarının ilgisizce yürütüldüğünü ifade etmekle birlikte endişelerini Güveç v. Türkiye Kararında şu şekilde dile getirmiştir:

AİHM, Hükümet’in, başvuranın tutukluluğunun başvuranın üzerine atılı suç bağlamında dayanağı olduğunu ileri sürmekten öte, gerek iç hukuk gerek uluslararası sözleşmeler bağlamındaki yükümlülükleri paralelinde, önce alternatif yöntemlerin değerlendirildiği ve tutukluluğunun en son başvuru olarak kullanıldığı gibi bir argüman ileri sürmediğini gözlemler (bkz. örneğin Nart -

⁵⁵⁷ Mahmut Koca, “2002 CMUK Tasarısı”, 131.

⁵⁵⁸ Mehmet Tunç, “Adli Denetim, Tutuklamayı Önleyici ve Giderici Tedbirler”, 148.

Türkiye, no. 20817/04, 6 Mayıs 2008). Ayrıca, dava dosyasında başvuranın birkaç kez tutuklu yargılanmasının devamına karar veren mahkemenin, herhangi bir tarihte başvuranın tutukluluk süresiyle alakadar olduğunu ortaya koyabilecek hiçbir belge bulunmamaktadır. Aslında, Türkiye'deki yetkililerin on sekiz yaşından küçük olanların tutuklanmasına ilişkin bu ilgisizlikleri, yukarıda anılan uluslararası kuruluşların raporlarında aşikârdır.

Türkiye'yle ilgili en az üç kararda, AİHM, çocukların tutuklu yargılanması uygulamasına ilişkin endişelerini ifade etmiş (bkz. Selçuk - Türkiye, no. 21768/02, 10 Ocak 2006; Koştı ve Diğerleri - Türkiye, no. 74321/01, 3 Mayıs 2007; yukarıda anılan Nart -Türkiye) ve bu davadaki başvuranın geçirdiğinden daha kısa olan sürelerle ilişkin olarak AİHS'nin 5/3 maddesinin ihlal edildiğini tespit etmiştir. Örneğin, Selçuk kararında, başvuran on altı yaşındayken dört ay tutuklu yargılanmış, Nart kararında başvuran on yedi yaşındayken 48 gün tutuklu yargılanmıştır. Bu davada, başvuran on beş yaşında tutuklanmış ve dört buçuk yıldan fazla bir süre tutuklu yargılanmıştır.⁵⁵⁹

⁵⁵⁹ AİHM, 20.01.2019, 70337/01.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ADLI KONTROL TEDBİRİNİN YERİNE GETİRİLMESİ, DENETİMİ VE SONA ERMESİ

Adli kontrol, yukarıda da değinildiği gibi içerdiği bazı yükümlülükler bakımından neredeyse tutuklamaya eşdeğer kişi özgürlüğü sınırlandırmasına sebebiyet verebilecektir. Ancak 5271 sayılı CMK incelendiğinde adli kontrol tedbirinin tutuklama tedbiri kadar ayrıntılı düzenlenmediği görülecektir. Nitekim Kanun koyucu, adli kontrolün uygulamada kişi hak ve özgürlüklerinin korunmasına ilişkin beklentiyi karşılayamaması, tedbire başvurmada ve tedbirin infazında gerekli dikkat ve özenin gösterilmemesi nedeniyle 08.07.2021 tarih ve 7331 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun⁵⁶⁰ ile kısmen de olsa uygulamada adli kontrolün işlevselliğini arttırmaya fayda sağlayacak yenilikler öngörmüştür. Değişiklikler kapsamında tıpkı tutuklama tedbirinde olduğu gibi adli kontrol tedbirinin de uygulanma sürelerine ilişkin üst sınırlar getirilmiş ve belirli aralıklarla adli kontrol yükümlülüklerinin

⁵⁶⁰ 7331 sayılı Kanun'un genel gerekçesinde adli kontrole ilişkin değişiklikler şu şekilde açıklanmaktadır: *"Ceza muhakemesi hukukunun temel amacı, insan hakları ihlallerine yol açmadan maddi gerçeğe ulaşmaktır. Bunun için soruşturma ve kovuşturma sırasında anayasal ilkelerin mutlaka göz önünde tutulması, temel hak ve hürriyetlerle ilgili sınırlamaların makul ve ölçülü olması zorunludur. Ceza muhakemesi işlemlerinden beklenen yarar ile muhakeme sürecinde başvurulanan tedbirlerin kişi üzerindeki olası etkilerinin orantılı olması gerekmektedir. Anayasa ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi başta olmak üzere birçok uluslararası metinde yer alan temel ilkeler gözetilerek Ceza Muhakemesi Kanununda bazı düzenlemeler yapılmaktadır.*

Ceza yargılamasında kabul edilen koruma tedbirlerinden en ağırı olan tutuklama, yargılama sürecinde bir cezalandırma aracı değil, soruşturma ve kovuşturmanın daha etkin yürütülebilmesi için düzenlenmiş bir tedbir niteliğindedir. Mevzuatımıza göre tutuklama, istisnai bir tedbir olup, öncelikli olarak değerlendirilecek husus, tutuklama yerine adli kontrol veya diğer koruma tedbirlerinin yeterli olup olmadığıdır. Bu nedenle, tutuklama tedbirinin uygulanma şartlarına ilişkin ilave düzenleme yapılmakta ve adli kontrol tedbirleri bakımından periyodik inceleme usulü ile azami süreler ve mahsup imkânı getirilmektedir. Böylelikle, kişi hürriyeti ve güvenliğinin korunmasına yönelik güvenceler artırılmaktadır.

Diğer taraftan, sulh ceza hâkimliklerinin tutuklama ve adli kontrole ilişkin kararlarına karşı yapılan itirazların incelenmesinde dikey itiraz usulü kabul edilerek, bu kararlara karşı yapılan itirazların asliye ceza mahkemelerince incelenmesi sağlanmaktadır." Gerekçe metninin tamamı için bkz.: <https://mevzuat.tbmm.gov.tr/Kanun/KanunDetay?YasamaKanunId=f72877c1-c390-037b-e050-007f01005610&kanunNumarasi=7331#step-2>

denetlenmesi öngörülmüştür ayrıca yine aynı kanun kapsamında yapılan değişikliklerle adli kontrol ve tutuklama tedbirleri için dikey itiraz usulü benimsenerek kişi hak ve özgürlüklerinin korunması bakımından önemli bir adım atılmıştır. Çalışmamızda bu değişikliklere ilgili başlıklar altında değinilecektir.

A. Adli Kontrol Kapsamında Öngörülen Yükümlülüklerin Yerine Getirilmesi

Hâkim tarafından şüpheli veya sanık hakkında adli kontrol yükümlülüklerine hükmedilmesi halinde kararın CMK'nın 36/2. maddesi gereği infaz olunmak üzere Cumhuriyet başsavcılığına gönderilmesi gerekecektir. Adli kontrol yükümlülüklerinin ne şekilde yerine getirileceğine ilişkin CMK ve ÇKK'da bir düzenleme bulunmamaktadır.

Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunun 104/1. maddesi, salıverme sonrası kişilerin durumunun izlenmesi maksadı ile denetimli serbestlik ve yardım merkezlerinin kurulmasını öngörmektedir. Denetimli serbestlik ve koruma kurullarının görev ve çalışma esaslarına ilişkin düzenlemeler ise 5402 sayılı Denetimli Serbestlik Hizmetleri Kanununda yer almaktadır. DSHK'nun 12/1(a). ve 13/1(a). maddelerinde Denetimli Serbestlik Müdürlüğü'nün görevleri “5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 109 uncu maddesinin üçüncü fıkrasının (b), (c), (e), (j), (k) ve (l) bentleri ile 3/7/2005 tarihli ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununun 20 nci maddesinin birinci fıkrasının (a), (b) ve (c) bentlerine göre adli kontrol altına alınan şüphelilerle ilgili olarak, kararda belirtilen yükümlülüklerin yerine getirilmesine ilişkin çalışmaları yürütmek.” şeklinde belirlenmiştir.⁵⁶¹ Yükümlülüklerin ne şekilde yerine getirileceğine ilişkin düzenlemeler ise DSHY'nin 55 ila 57. maddeleri arasında yer almaktadır.

1. İnfaza Yetkili Merciler

Hâkim veya mahkemenin adli kontrol tedbirinin uygulanmasına yönelik kararı CMK'nın 36/2. maddesi gereği Cumhuriyet başsavcılığına gönderilecektir. Bölge Adliye ve Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Cumhuriyet Başsavcılıkları İdarî ve Yazı İşleri Hizmetlerinin Yürütülmesine Dair Yönetmeliğin 121. maddesi gereği “Adli kontrol

⁵⁶¹ Bahadırhan Tabak, “Tutuklamaya Alternatif Bir Koruma Tedbiri Adli Kontrol”, *İstanbul Barosu Dergisi*, 89/2 (2015): 497.

kararlarının infazı ilâmat ve infaz bürosunca takip edilir.” Yine Yazı İşleri Yönetmeliği’nin 121. maddesi gereği gerek CMK’nın 109/3. maddesine göre verilmiş gerekse ÇKK’nın 20. maddesine göre verilmiş adli kontrol yükümlülüklerinin tamamına ilişkin kararlar denetimli serbestlik müdürlüğüne gönderilerek burada yükümlülüğe ilişkin işlemlerin tamamı denetimli serbestlik kaydına işlenecektir.

Adli kontrol kararlarının infazı hususunda DSHK ile Yazı İşleri Yönetmeliği arasında bir uyumsuzluk bulunduğu açıktır. DSHK’nın 12. ve 13. maddelerinden açıkça anlaşılacağı üzere Denetimli Serbestlik Müdürlükleri, CMK’nın 109/3. maddesinin (a), (d), (f), (g), (h) ve (i) bentlerinde öngörülen yükümlülüklerin yerine getirilmesine ilişkin işlemleri yürütmekle görevli olmayacaklardır. Yazı İşleri Yönetmeliği ise CMK’nın 109/3. maddesinde sayılan yükümlülüklerin tamamının denetlenmesinde Denetimli Serbestlik Müdürlüklerinin görevli olduğuna dair düzenleme içermektedir. Kanaatimizce hangi kurum tarafından denetleneceği düzenlenmemiş olan yükümlülükler hakkında bir düzenleme yapılması zaruridir. Aksi takdirde hakkında düzenleme bulunmayan yükümlülüklerin infazına ilişkin işlemlerin Cumhuriyet başsavcılıklarına bağlı ilâmat ve infaz bürolarınca yürütüleceği ancak büroların, yükümlülüklerin denetimi hususunda başka kurumlardan yardım alabilecekleri kanaatindeyiz.

2. İnfaza İlişkin İşlemler

Hâkim veya mahkeme tarafından verilen adli kontrol kararlarının infazını takiple görevli kurum ilâmat ve infaz bürolarıdır. Hâkim veya mahkeme tarafından verilmiş adli kontrole ilişkin kararın ilâmat ve infaz bürosuna ulaşmasını takiben Yazı İşleri Yönetmeliğinin 121. maddesi gereği hem CMK’nın 109/3. maddesinde öngörülmüş hem de ÇKK’nın 20. maddesinde öngörülmüş olan tüm adli kontrol yükümlülükleri bakımından denetimli serbestlik kaydı oluşturulacaktır. Denetimli serbestlik kaydı aynı Yönetmeliğin 121/2. maddesi gereği şu bilgileri içerecektir: *“şüpheli, sanık veya hükümlünün kimlik bilgileri, suçun türü, uygulanan kanun maddesi, kararın türü ve süresi, kararı veren mahkemenin adı, karar tarihi, numarası ve konusu ile kararın geldiği tarih, kararın uygulanmaya başlama ve bitiş tarihleri”*.

Ceza Muhakemesi Kanununun 109/3. maddesi amaçları, yöneldikleri haklar ve hatta nitelikleri bakımından birbirinden farklı yükümlülük çeşitlerini barındırmaktadır.

Dolayısıyla her bir yükümlülüğün yerine getirilmesine ilişkin işlemler de birbirinden farklı olup ayrı ayrı değerlendirilmelidir.

a. Cumhuriyet Başsavcılığınca Yapılması Gereken İşlemler

Adli kontrole ilişkin ilâmat ve infaz bürosuna ulaşan kararlardan DSHK'nın 12. ve 13. maddelerinde sayılan yükümlülükleri içerenlerin bir örneği takibi yürütülmek üzere, şüpheli veya sanığın kararda belirtilen adresine göre belirlenecek, yetkili Denetimli Serbestlik Şube Müdürlüğü'ne gönderilecektir. Yetkili şube müdürlüğünün şüpheli veya sanığın adresine göre belirlenmesi farklı yerlerde şüpheli veya sanığın karıştığı suçlara ilişkin yükümlülüklerin de tek elden takip edilmesi bakımından faydalı olacaktır.⁵⁶² Şüpheli veya sanığın kararda belirtilen adresinde şube müdürlüğü bulunmaması halinde karar, o yere bakmakla sorumlu şube müdürlüğüne gönderilmelidir.

Denetimli Serbestlik Hizmetleri Kanununun 12 ve 13. maddelerinde yer almayan dolayısıyla takibi ve denetimini ilâmat ve infaz bürolarının yürütmekle görevli olduğu yükümlülükler, CMK'nın 109/3. maddesinde yer alan “yurt dışına çıkamamak”, “her türlü taşıtları veya bunlardan bazılarını kullanamamak ve gerektiğinde kaleme, makbuz karşılığında sürücü belgesini teslim etmek”, “şüphelinin parasal durumu göz önünde bulundurularak, miktarı ve bir defada veya birden çok taksitlerle ödeme süreleri, Cumhuriyet savcısının isteği üzerine hâkimce belirlenecek bir güvence miktarını yatırmak”, “silâh bulunduramamak veya taşıyamamak, gerektiğinde sahip olunan silâhları makbuz karşılığında adlî emanete teslim etmek”, “Cumhuriyet savcısının istemi üzerine hâkim tarafından miktarı ve ödeme süresi belirlenecek parayı suç mağdurunun haklarını güvence altına almak üzere aynî veya kişisel güvenceye bağlamak” ve “aile yükümlülüklerini yerine getireceğine ve adlî kararlar gereğince ödemeye mahkûm edildiği nafakayı düzenli olarak ödeyeceğine dair güvence vermek” yükümlülükleridir.

Ceza Muhakemesi Kanununun 109/3(a). maddesinde öngörülmüş olan “yurt dışına çıkamamak” yükümlülüğünün takibi UYAP üzerinden yapılabilecektir, dolayısıyla bu yükümlülüğün infazı bakımından başka herhangi bir kurumla yazışmaya gerek bulunmamaktadır.⁵⁶³

⁵⁶² Vehbi Kadri Kamer, *Denetimli Serbestlik Kararlarının İnfazı*, 211.

⁵⁶³ Mutta, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Adli Kontrol”, 156.

Ceza Muhakemesi Kanununun 109/3(d). maddesinde öngörölmüş olan “*her türlü taşıtları veya bunlardan bazılarını kullanamamak ve gerektiğinde kaleme, makbuz karşılığında sürücü belgesini teslim etmek*” yükümlölüğü kapsamında şüpheli veya sanığın sürücü belgesini teslim etmeksizin yalnızca taşıt kullanmasının yasaklandığı durumlarda takip büronun talebi ile kolluk görevlileri tarafından yürütölmeli, yükümlölüğe aykırı davranıldığının tespiti halinde kolluk tarafından derhal büroya haber verilmelidir. Yükümlölüğün sürücü belgesinin teslim edilmesi suretiyle yerine getirilmesi halinde ise şüpheli veya sanık tarafından sürücü belgesi mahkeme kalemine veya büroya teslim edilebilecektir. Kanaatimizce sürücü belgesinin mahkeme kalemine teslim edildiğı durumlarda belgenin bir üst yazı ile büroya gönderilmesi gerekmektedir. Zira Yazı İşleri Yönetmeliğinin 121. maddesi gereğı yükümlölüğü takip ile görevlendirilmiş makam ilâmat ve infaz bürosudur.

Ceza Muhakemesi Kanununun 109/3(g). maddesinde öngörölmüş olan “*silâh bulunduramamak veya taşıyamamak, gerektiğinde sahip olunan silâhları makbuz karşılığında adli emanete teslim etmek*” yükümlölüğünün de kanaatimizce taşıt kullanamama yükümlölüğünde olduğı gibi silah bulunduramama ve taşıyamama yönünden büronun talebi ile kolluk tarafından takibi yapılmalıdır. Yükümlölük sahip olunan silahların adli emanete teslimini gerektiriyor ise büro tarafından şüpheli veya sanığın silahlarını adli emanete teslim etmesi talep edilmeli, teslimin ardından adli emanetten alınan makbuz adli kontrol kararına ilişkin dosyaya eklenmelidir.

Ceza Muhakemesi Kanununun 109/3(f), (h), (i). maddelerinde öngörölmüş olan güvence göstermeye yönelik tüm yükümlölükler ilâmat ve infaz bürosunca takip edilecektir. Yerine getirme, şüpheli veya sanığın güvence miktarını maliye veznesine yatırdığına ilişkin makbuzun ilâmat ve infaz bürosu uhdesinde bulunan adli kontrol kararına ilişkin dosyaya eklenmesi sureti ile yapılacaktır.

Bahsi geçen yükümlölükler bakımından şüpheli veya sanığa tebliğ yapılp yapılmayacağı hususunda bir düzenleme bulunmamaktadır. Kanaatimizce yükümlölükleri takip ile görevli ilâmat ve infaz bürosu tarafından şüpheli veya sanığa tebliğ yapılması zorunludur aksi halde yükümlölüğün infazına başlanamayacaktır.

Kanaatimizce CMK’nın 109/3. maddesinin (a), (d), (g), (f), (h) ve (i) bentlerinde düzenlenen yükümlölüklerin takibinin de denetimli serbestlik müdürlükleri tarafından

yerine getirileceğine ilişkin bir düzenlemenin DSHK'ya eklenmesi yerinde olacaktır. Zira Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığı, 15.08.2005 tarihinde sırf denetimli serbestlik işlemlerinin yürütülmesi maksadı ile oluşturulmuş bir kurumdur.⁵⁶⁴ 2005 yılından bu yana kurum, denetimli serbestlik işlemleri hususunda uzmanlaşmıştır. Adli kontrol yükümlülüklerinin uzmanlaşmış bu kurum tarafından değil de daha birçok farklı alanda birçok iş ile görevlendirilmiş Cumhuriyet başsavcılıkları ve adli kolluk makamları tarafından yerine getirilmesi adli kontrolden beklenen verimli ve kaliteli sonuçların elde edilmesini zorlaştıracaktır.

b. Denetimli Serbestlik Müdürlüklerince Yapılması Gereken İşlemler

Denetimli serbestliğe ilişkin karar, ilâmat ve infaz bürosu tarafından UYAP'a kaydının ardından, infazı başlatmak üzere vaka sorumlusuna gönderilecektir. DSHY'nin 41. ve 57. maddeleri gereği şüpheli veya sanığa üç iş günü içerisinde yapılan elektronik veya yazılı tebligatta *“adli kontrol tedbirinin türü, tedbirin ne şekilde ve ne zaman yerine getirileceği, uyulması gereken kurallar, tedbire uymamanın sonuçları ile adli kontrol tedbirinin gereklerinin derhal yerine getirilmesi gerektiği”* belirtilerek tebliğden itibaren on gün içerisinde müdürlüğe başvurması talep edilecektir. Suça sürüklenen çocuklara yönelik tebligat ise yine aynı koşullarda çocuğun kanuni temsilcisine yapılmalıdır.

Yönetmeliğin 57/3. maddesi gereği suça sürüklenen çocuklar hakkında adli kontrol kararlarının yerine getirilmesinde çocuğun ailesi ve sosyal çevresi ile iş birliğinin gerekli olduğu durumlarda çocuğun gizliliğinin korunması ve özel hayatın gizliliğine dikkat edilmesi gerekmektedir.

c. Adli Kontrol Kararının Elektronik İzleme Yoluyla Yerine Getirilmesi

Denetimli Serbestlik Hizmetleri Kanununun 15/A. maddesine göre *“Şüpheli, sanık ve hükümlülerin toplum içinde izlenmesi, gözetimi ve denetimi elektronik cihazların*

⁵⁶⁴ Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığı hakkında genel bilgiler:
<https://cte.adalet.gov.tr/Home/BirimDetay/16>

*kullanılması suretiyle de yerine getirilebilir.” Yine aynı madde gereği izlemeye ilişkin esaslar yönetmelikle düzenlenecektir.*⁵⁶⁵

Hakkında CMK’nın 109/3. maddesinde öngörölmüş *“hâkim tarafından belirlenen yerlere, belirtilen süreler içinde düzenli olarak başvurmak”, “konutunu terk etmemek”, “belirli bir yerleşim bölgesini terk etmemek” ve “belirlenen yer veya bölgelere gitmemek ya da ancak bazı yerlere gidebilmek”* yükümlölüklerinden bir veya bir kaçına hükmedilmiş olan şüpheli veya sanık, elektronik izlemeye⁵⁶⁶ tabi tutulabilecektir.

Hapishanelerdeki doluluk oranının azaltılması maksadı kullanılmaya başlanan elektronik gözetleme uygulaması Türkiye’de 2012 yılında yasalaşarak yürürlüğe girmiştir. Diğer birçok ülkeden farklı olarak ülkemizde elektronik cihazlarla izleme, şüpheli, sanık ve hükümlüler hakkında uygulanmaktadır.⁵⁶⁷

Şüpheli veya sanık hakkında elektronik izleme, DSHY’nin 98. maddesinde görevleri öngörölmüş elektronik izleme merkezi tarafından yapılacaktır. DSHY’nin 33/1(ç). maddesi gereği infaz işlemleri değerlendirme komisyonunun önereceği yükümlölüler arasından hangi yükümlölüler hakkında elektronik izleme yapılacağına karar verme yetkisi Daire Başkanlığındadır.

Komisyon, DSHY’nin 100. maddesi gereği vaka sorumlusunun elektronik izleme talebi ile yönlendirdiği yükümlölülerin değerlendirilmesinde *“mevcut risk durumu, tedbir, yükümlölük ve denetimin gereklilikleri, mağdurun veya toplumun korunma ihtiyacını”* gözeterek Daire Başkanlığına öneride bulunacaktır. Yükümlölüye ait bilgiler Daire Başkanlığının ilgili şube müdürlüğüne gönderilecek ve şube müdürlüğü izleme merkezinin kapasitesi, yükümlölünün durumu, yargı mercii kararının niteliği ve infaz kabiliyeti teknik yönden değerlendirilerek elektronik izleme hususunda kararını verecektir. Yine aynı madde gereği ilgili şube müdürlüğü, şüpheli veya sanığın

⁵⁶⁵ DSHY’nin 57/5. maddesine göre: *“Haklarında 56 ncı maddenin birinci fıkrasının (a), (ç), (d) ve (e) bentlerinde sayılan adli kontrol tedbirlerine karar verilen şüpheli veya sanıkların toplum içinde izlenmesi, denetim ve takibi elektronik cihazlar kullanılmak suretiyle yerine getirilebilir.”*

⁵⁶⁶ DSHY’nin 97. maddesine göre elektronik izleme; *“Elektronik izleme; yükümlölülerin elektronik yöntem ve araçlar ile toplum içinde izlenmesini, gözetim ve denetim altında tutulmasını sağlayan, mağdurun ve toplumun korunmasını destekleyen kararların infaz edilmesinde kullanılan bir yöntemdir.”*

⁵⁶⁷ Soner Demirtaş, “Elektronik Cihazların Kullanılması Suretiyle Şüpheli, Sanık veya Hükümlülerin Toplum İçinde İzlenmesi”, *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 19/3-4 (2015): 24.

yükümlülüğe aykırı davranışlarda bulunması halinde durumu, Denetimli Serbestlik Müdürlüğüne iletmekle görevlidir.

Anayasa Mahkemesi, “konutu terk etmeme şeklindeki adli kontrol tedbirinin ve bu tedbirin elektronik kelepçe takılmak suretiyle yerine getirilmesinin hukuka aykırı olması nedeniyle kişi hürriyeti ve güvenliği hakkının ihlal edildiği”nden bahisle yapılan başvuruyu, aşağıda açıklanan gerekçe ile kabul edilemez bulmuştur⁵⁶⁸:

...hangi yükümlülerin denetim ve takibinde elektronik cihazlar kullanılabileceği Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği'nin 46. maddesinin (5) numaralı fıkrasında ifade edilmiştir. Buna göre yükümlülerin topluma veya mağdura zarar verme durumu ile tekrar suç işleme riski açısından yoğun denetim altında tutulması söz konusu ise yükümlünün denetim ve takibinde elektronik cihazlar kullanılabilir. Anılan Yönetmelik'in 57. maddesinin (5) numaralı fıkrasında da haklarında -diğer bazı adli kontrol tedbirlerinin yanı sıra- konutu terk etmeme adli kontrol tedbirlerine karar verilen şüpheli veya sanıkların toplum içinde izlenmesi, denetim ve takibinin elektronik kelepçe takılmak suretiyle yerine getirilebileceği belirtilmiştir. Buna ilişkin usul ise Yönetmelik'in 101 ila 106. maddelerinde düzenlenmiştir. Somut olayda başvuru yönünden de anılan mevzuat çerçevesinde bir uygulama yapıldığı görüldüğünden elektronik kelepçe uygulamasının da kanuni bir dayanağının bulunduğu sonucuna varılmıştır.

Anayasa Mahkemesi'nin bu yaklaşımını kanaatimizce yerinde değildir. Zira her ne kadar tedbirin infazında elektronik kelepçe kullanımı teknik bir detay gibi görülse de kişi özgürlüğüne müdahale teşkil etmektedir. Yönetmelikte, elektronik kelepçe kullanımına ilişkin hükümler ayrıntılı olarak düzenlenmemiş idareye geniş bir takdir hakkı tanınmıştır. Kişi özgürlüğüne müdahale niteliği taşıyan elektronik kelepçe kullanımına ilişkin kararın verilmesine ve uygulanma şekline ilişkin koşulların kanun ile düzenlenmesi gerektiği, aksi takdirde kişi özgürlüğüne müdahale oluşturan hükmün belirli ve öngörülebilir olduğundan söz edilemeyeceği görüşündeyiz.

⁵⁶⁸ AYM, 25.02.2021, Başvuru No. 2018/25505, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/25505>, E.T. 27.03.2024.

3. İnfazın Başlaması

Adli kontrol yükümlülüklerinin infazının başlaması açısından CMK’da bir düzenleme öngörülmemiş olmakla birlikte kanaatimizce hükmedilen yükümlülüğün ödev veya yasak içermesine göre ayırım yapılması uygun olacaktır.⁵⁶⁹ CMK’nın 109/3. maddesinde düzenlenen yükümlülükler arasından yasak içerenlerin başlama anının kararın şüpheli veya sanığın yüzüne karşı okunduğu an olduğunun kabulü gerekecektir. Zira yurt dışına çıkamamak, taşıt kullanamamak, silah bulunduramamak veya taşıyamamak yükümlülükleri yasak içermektedir. Örneğin şüpheli veya sanığın kaçmasının engellenmesi amacıyla başvuru yurtdışı çıkmama yükümlülüğü açısından yükümlülüğün tebliğden sonra başlamasının kabulü sorunlara yol açacak ve yükümlülüğü gereksiz hale getirebilecektir. Dolayısıyla yasak içeren bu yükümlülüklerin şüpheli veya sanığın yüzüne karşı bildirildikleri andan itibaren infazına başlandığı kabul edilmelidir.⁵⁷⁰

Yükümlülüğün ödev içermesi halinde ise adli kontrolün infazı bakımından bazı kurumlar arasında yazışmalar ve iş birliği yapılması söz konusu olacaktır. Örneğin, hâkim tarafından belirlenen yerlere belirtilen süreler içerisinde başvurma yükümlülüğü denetimli serbestlik şube müdürlüğü tarafından yürütülecektir. Bu gibi yükümlülüklerde infazın başlama anı şüpheli veya sanığın tebliği alma tarihi olmalıdır.⁵⁷¹

Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliğinin 36. maddesi gereği Yönetmelik’in 41. maddesinde öngörülmüş olan tebliğden itibaren on gün içerisinde şube müdürlüğüne başvuran şüpheli veya sanık hakkında en geç beş iş günü içerisinde denetim planı hazırlanmalıdır. Çocuklar hakkında hazırlanan denetim planının içeriği hususunda ayrıca çocuğun kanuni temsilcisi de bilgilendirilmelidir.

4. İnfaz Sırasında Verilebilecek Kararlar

Ceza Muhakemesi Kanununun 110/2. maddesi Cumhuriyet savcısının talebi üzerine hâkim tarafından, 110/3. maddesi hâkim veya mahkeme tarafından, 111/1. maddesi ise şüpheli veya sanığın talebi üzerine Cumhuriyet savcısının görüşü ile hâkim

⁵⁶⁹ Mehmet Tezcan, “Adli Kontrol”, 224.

⁵⁷⁰ Mehmet Tezcan, “Adli Kontrol”, 224; Mutta, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Adli Kontrol”, 161.

⁵⁷¹ Necati Nursal ve Selcen Ataç, *Denetimli Serbestlik ve Yardım Sistemi*, 359.

veya mahkeme tarafından, adli kontrol yükümlülüklerinin yerine getirilmesi esnasında verilebilecek kararları düzenlemektedir.

Hâkim veya mahkeme, talep üzerine veya re'sen somut olayın gereklerini, dosyada mevcut gelişmeleri ve ölçülülük ilkesini gözeterek CMK'nın 110/2. maddesi gereği: 1) “Şüpheli veya sanığın bir veya birden çok yeni yükümlülük altına alınmasına”, 2) “Adli kontrol kararının içeriğini oluşturan yükümlülüklerin kısmen veya bütünüyle kaldırılmasına”, 3) “Yükümlülüklerin değiştirilmesine” veya 4) “Şüpheli veya sanığın bunlardan bazılarını uymaktan geçici olarak muaf tutulmasına” hükmedebilecektir.

a. Bir veya Birden Fazla Yeni Adli Kontrol Yükümlülüğüne Hükmetmek

Hâkim veya mahkeme bu karar türü kapsamında, şüpheli veya sanığın hali hazırda tabi tutulduğu yükümlülüklerle ilaveten yeni yükümlülüklerle tabi olmasına karar verebilecektir. Dolayısıyla var olan yükümlülükler devam etmekte iken bunların değiştirilmesi veya sona ermesi değil, yeni yükümlülüklerin de getirilmesi söz konusudur.

Şüpheli veya sanık hakkında adli kontrol tedbirleri kapsamında hükmedilmiş ilk yükümlülükler yargılamanın ilerleyen safhalarında yetersiz gelebilecek veya yeni yükümlülük ihtiyaçları doğabilecektir. Örneğin, hakkında kaçma şüphesi nedeniyle yurt dışına çıkamamak yükümlülüğüne hükmedilmiş şüpheli veya sanığın kaçma şüphesinin yoğunlaşması veya yasa dışı yollardan yurt dışına çıkma teşebbüsünde bulunması halinde hâkim tarafından belirlenen yer veya bölgelere gidememek yükümlülüğüne de ayrıca hükmedilebilecektir. Bu halde şüpheli veya sanık hakkında yurt dışına çıkmama yükümlülüğü devam ederken belirlenen yer veya bölgelere gidememek yükümlülüğü de uygulanmaya başlanacaktır.

Kanaatimizce hâkim veya mahkemeye, adli kontrol kararını, soruşturma aşamasında Cumhuriyet savcısının, kovuşturma aşamasında ise hâkim veya mahkemenin şüpheli veya sanığı gözlemlemesi ve var olan yükümlülüklerin yetersiz kaldığını tespit etmesi üzerine hali hazırdaki duruma uyarılma şansı sunan karar türü, adli kontrolde denetimin sıklığını yoğunlaştırarak verimlilik ve etkililiğin artmasını sağlamaktadır.⁵⁷²

⁵⁷² Mehmet Tezcan, “Adli Kontrol”, 233.

Yasal olarak CMK'nın 111/1. maddesinin atfı ile şüpheli veya sanığın da yeni yükümlülüklerle tabi kılınmayı talep edebilmesi mümkündür ancak buna ilişkin kararın şüpheli veya sanık aleyhine olduğu düşünüldüğünde uygulamada bu tarz bir talebin görülemeyeceği kanaatindeyiz.

b. Adli Kontrol Yükümlülüklerini Kısmen veya Tamamen Kaldırmak

Adli kontrol müessesesi koruma tedbiri niteliğinin bir sonucu olarak geçicidir ve tedbirin devamında fayda görülmediği anda son verilmelidir. CMK'nın 110/2. maddesinde öngörülmüş olan bu karar türü şüpheli veya sanığın tabi tutulduğu bir veya birden fazla yükümlülüğün yargılamanın değişen şartlarına göre artık ölçülülük ilkesine uygun olmaması veya yükümlülüğün beklenen faydanın elde edilmiş olması veya yükümlülüğün artık gereksiz olması hallerinde tamamen veya kısmen sona erdirilmesine olanak tanımaktadır. Örneğin, delilleri karartma şüphesi nedeniyle başvuru yükümlülüklerinin delillerin toplanmasını takiben derhal sona erdirilmesi gerekmektedir. Aynı şekilde kaçma şüphesine bağlı olarak başvuru yurt dışına çıkamamak ve hâkim tarafından belirlenen yerlere başvuru yükümlülükleri yargılamanın ilerleyen safhalarında kaçma şüphesinin azalmasıyla beraber ölçülülük ilkesine uygun olarak yükümlülüklerin kısmen kaldırılması ile şüpheli veya sanığın sadece yurt dışına çıkamamak yükümlülüğünden sorumlu tutulmasına karar verilebilecektir.

Kanaatimizce hâkim veya mahkemeye, ceza yargılamasının sürekli olarak değişen ve gelişen durumuna göre şüpheli veya sanığın lehine olarak adli kontrol sürecini uyarlayabilme imkânının tanınmış olması kişi haklarının korunması bakımından oldukça önemlidir.

Ceza Muhakemesi Kanununun 111/1. maddesinin atfı ile şüpheli veya sanık da tabi olduğu yükümlülüklerin tamamen veya kısmen kaldırılmasını talep edebilecektir. Örneğin şüpheli veya sanık daha sonra meydana gelen hastalığı veya engelliliği sebebiyle belirlenen yerlere başvuru yükümlülüğünü yerine getirememesi sebebiyle yükümlülüğün kaldırılmasını talep edebilecektir. Hâkim veya mahkemenin talebe ilişkin kararını vermeden evvel madde gereği Cumhuriyet savcısının görüşünü alması gerekmektedir. Ancak hâkimin nihai kararında Cumhuriyet savcısının olumlu veya olumsuz görüşü ile bağlı olmayacağı açıktır.

c. Adli Kontrol Yükümlülüklerini Değiştirmek

Hâkim veya mahkeme tarafından yükümlülüğün değiştirilmesi şüpheli veya sanığın lehine veya aleyhine bir sonuç doğurabilir. Örneğin, şüpheli veya sanığın kaçma şüphesine binaen hükmedilmiş olan konutunu terk etmeme yükümlülüğü şüphelinin işine devam edebilmesi açısından kaldırılarak işyeri ve konutunu da içine alacak biçimde belirlenen bir yerleşim bölgesini terk etmemek yükümlülüğüne hükmedilmesi halinde şüpheli veya sanığın lehine bir sonuç doğarken, yine kaçma şüphesine binaen belirlenen bir yerleşim bölgesini terk etmemek yükümlülüğüne hükmedilmişken şüpheli veya sanığın işi vasıtası ile yasa dışı yollardan yurt dışına kaçma şüphesinin edinilmesi üzerine bu yükümlülüğün kaldırılarak konutunu terk etmeme yükümlülüğüne hükmedilmesi halinde aleyhine bir değişim söz konusu olacaktır.

Kanaatimizce yükümlülüğün yargılama esnasında elde edilen deliller, şüpheli veya sanığın sonradan tespit edilen sosyal ilişkileri nedeniyle uygulanma yoğunluğunun artırılması da değişme kapsamında değerlendirilmelidir. Örneğin, şüpheli veya sanığın sadece otomobil sürmesi yasaklanmış iken daha sonra gelişen durumlar sonucu kamyon sürmesinin de yasaklanması veya kaçma şüphesi nedeniyle uygulanan belirlenen yerlere haftada bir başvurma yükümlülüğünün yargılamanın ilerleyen safhalarında şüpheli veya sanık aleyhine delillerin elde edilmesi ile kaçma şüphesinin artması durumunda haftada bir kere değil her gün olarak uygulanmasına hükmedilmesi yükümlülüğün değişmesi halleridir.

Ceza Muhakemesi Kanununun 111/1. maddesi gereği şüpheli veya sanığın da hakkında hükmedilmiş yükümlülüklerin değiştirilmesini talep edebilmesi mümkündür. Ancak buna ilişkin kararın şüpheli veya sanık aleyhine olduğu durumlarda uygulamada bu tarz bir talebin görülemeyeceği kanaatindeyiz.

d. Adli Kontrol Yükümlülüklerinden Bazılarına Uymaktan Geçici Olarak Muaf Tutmak

Karar kapsamında hâkim veya mahkeme tarafından yükümlülüğün uygulanmasına son verilmemekte sadece geçici bir süre için şüpheli veya sanığın yükümlülüğe uygun davranmamasına izin verilmektedir. Kanaatimizce hâkim veya mahkeme muaf tutulmaya ilişkin süreyi kararında açıkça belirtmelidir. Süre, kesin bir tarih olarak belirtilebileceği gibi bir süreç şeklinde de belirtebilecektir. Örneğin şüpheli

veya sanığın tedavi maksadı ile yurt dışına çıkmama yükümlülüğünden muaf tutulması halinde süre tedavi süreci olarak belirlenebilecekken, mesleğinden kaynaklı uluslararası bir anlaşmaya katılma maksadı ile yurt dışına çıkmama yükümlülüğünden muaf tutulan şüpheli veya sanığın muafiyet süresi iki veya üç gün ilerisinde net bir tarih olarak belirlenebilecektir.

Ceza Muhakemesi Kanununun 110/2. maddesinde şüpheli veya sanığın tabi tutulduğu yükümlülüklerden bazılarına uymaktan muaf tutulabileceği öngörülmektedir. Bu durumda şüpheli veya sanık hakkında sadece bir yükümlülüğe hükmedilmiş ise bu yükümlülüğe uymaktan muaf tutulamayacağı sonucu çıkmaktadır.⁵⁷³ Dolayısıyla örneğin hakkında yalnızca yurt dışına çıkmama yükümlülüğüne hükmedilmiş olan sanığın sadece yurt dışında tedavi imkânı bulunan bir hastalığa yakalanması durumunda ne yapılabileceği hususunda doktrinde sanığın tabi olduğu yükümlülüğün değiştirilebileceği ya da yeni bir yükümlülüğe hükmedilerek yurt dışına çıkmama yükümlülüğünden muaf tutulabileceğine ilişkin görüşe katılmaktayız.⁵⁷⁴ Zira muhtemelen kaçma şüphesi nedeniyle başvurulmuş olan bu yükümlülüğe uymaktan sanığın muaf tutulması halinde yargılamanın devamı açısından telafisi imkânsız sonuçlar doğabilecektir.

Karara başvurma ihtiyacı uygulamada genellikle şüpheli veya sanığın kişisel durumu nedeniyle doğmaktadır. Örneğin, konutunu terk etmeme yükümlülüğüne tabi tutulan şüpheli veya sanığın amcasının cenazesine gitme maksadı ile yol süreleri de hesaba katılarak üç gün boyunca konutunda bulunmamasına izin verilebilecektir. Kanaatimizce şüpheli veya sanığın talebinde yükümlülüğe uymaktan muaf tutulmayı talep ettiği süreyi geçireceği adresi açıkça beyan etmesi zorunludur.

5. Adli Kontrol Yükümlülüklerine Uymamanın Sonuçları

Adli kontrol kararının infazına başlandıktan sonra tedbirin gereklerini yerine getirmeyen veya tedbiri ihlal eden şüpheli veya sanık uyarılmaksızın adli kontrol kararına ilişkin dosya, ilgili yargı merciine iletilmek üzere Cumhuriyet başsavcılığına iade

⁵⁷³ Mutta, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Adli Kontrol”, 166; yazarın CMK’nın 110/2. maddesinde geçen “muaf tutulabilir” ibaresinin emredici nitelikte olmadığı dolayısıyla şüpheli veya sanığın yükümlülüklerin tamamına uymaktan da muaf tutulabileceğine ilişkin görüşüne katılmıyoruz.

⁵⁷⁴ Mehmet Tezcan, “Adli Kontrol”, 237.

edecektir.⁵⁷⁵ Ancak DSHY'nin 57/2. maddesi gereği şüpheli veya sanık hakkında karar verilene kadar adli kontrol tedbirinin uygulanmasına devam edilecektir.

Yetkili makam, şüpheli veya sanığın tedbiri ihlal ettiğine kanaat getirdiğinde kanaatimizce “*Tedbirlere uymama*” başlığını taşıyan ve DSHY’de bahsi geçen duruma yönelik olarak ihtiva edilmiş CMK’nın 112. maddesine göre de hareket edebileceği gibi yukarıda açıklanmış olan CMK’nın 110/2. maddesinde düzenlenmiş kararlardan birine de hükmedebilecektir.⁵⁷⁶ Zira CMK’nın 110/2. maddesi kararların hangi durumlarda uygulanabileceğine ilişkin bir sınırlandırma ihtiva etmemektedir. Kararlardan birine başvurulabilmesi için Cumhuriyet savcısının istemi ve hâkimin takdiri yeterli görülmektedir. Kanaatimizce bu görüş tutuklamanın son çare olması ilkesine de uygun olacaktır.⁵⁷⁷

Ceza Muhakemesi Kanununun “*Tedbirlere uymama*” başlığını taşıyan 112/1. maddesine göre: “*Adlî kontrol hükümlerini isteyerek yerine getirmeyen şüpheli veya sanık hakkında, hükmedilebilecek hapis cezasının süresi ne olursa olsun, yetkili yargı mercii hemen tutuklama kararı verebilir.*” Görüleceği üzere 112/1. madde emredici bir hüküm içermeyip tutuklama kararı verme yetkisini yine hâkimin takdirine bırakmaktadır.⁵⁷⁸ Kanun koyucu, madde metninde şüpheli veya sanığın adli kontrol hükümlerini “*isteyerek*” yerine getirmemesini aramaktadır. Yine burada “*isteyerek*” ifadesinden anlaşılması gerekenin kasıtlı olarak adli kontrol hükümlerini yerine getirmemek olduğu kanaatindeyiz.⁵⁷⁹ Zira şüpheli veya sanığın geçerli mazeretinin bulunduğu durumlarda hükümleri ihlal etmesi halinde hakkında tutuklama kararı verilmesi hak ihlali anlamına gelecektir. Kanaatimizce adli kontrol hükümlerini ihlal ettiği tespit edilen şüpheli veya sanık hakkında tutuklamaya hükmedilmeden evvel hâkim veya mahkeme tarafından mazereti bulunup bulunmadığının araştırılması gerekmektedir. Şüpheli veya sanığın haklı mazeretinin bulunmaması durumunda dahi hakkında tutuklama kararının verilmesi zorunlu olmayıp, hâkimin takdirinde olacaktır.

⁵⁷⁵ Abdulkadir Akın, *İnfaz Hukuku*, (Ankara: Seçkin Yayınları, 2014), 452.

⁵⁷⁶ Mehmet Tezcan, “Adli Kontrol”, 242.

⁵⁷⁷ Mutta, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Adli Kontrol”, 168.

⁵⁷⁸ Ali Kemal Yıldız, Selman Dursun ve Serdar Talas, “Tutuklama ve Adli Kontrol”, içinde *11. Ceza hukuku günleri- Koruma Tedbirleri ve Türk Anayasaları ile Yeni Anayasa Önerilerinde Koruma Tedbirlerine İlişkin Düzenlemeler*, (İstanbul: Oniki Levha Yayınları, 2019), 307.

⁵⁷⁹ Süheyl Donay, *Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi*, 183.

Ceza Muhakemesi Kanununun 112. maddesi başlığında bulunan “*tedbirlere uymama*” ifadesi ile madde metninde geçen “*adli kontrol hükümlerini*” ifadesi kanaatimizce çelişki yaratmakta ve yanlış anlamlandırmalara sebebiyet vermektedir. Zira adli kontrol bizzat koruma tedbiridir, kanun koyucunun CMK’nın 109/3. maddesindeki ifadesi ile “*adli kontrol*” tedbiri başlığı altında öngörülenler “*yükümlülük*” olarak adlandırılmaktadır.⁵⁸⁰ Dolayısıyla CMK’nın 112. madde başlığının özensiz yazıldığı kanaatindeyiz. Yine madde metninde geçen “*adli kontrol hükümlerini*” ifadesi de kanaatimizce yerinde değildir. Maddenin lafzından anlaşılan CMK’nın 109 ila 115. maddeleri arasında düzenlenmiş olan tüm hükümlere aykırı davranışın tutuklama sebebi olabileceğidir. Ancak bu maddeler arasında şüpheli veya sanığın sorumlu tutulabileceği daha doğru ifade ile şüpheli veya sanığın olumlu veya olumsuz bir davranışının beklendiği tek madde 109/3. maddesidir. Diğer maddeler yargı makamlarının süreçteki yetkilerini düzenlemektedir. Sonuç olarak kanaatimizce kanun koyucunun ifade etmek istediği adli kontrol yükümlülükleridir. Yani şüpheli veya sanığın CMK’nın 109/3. maddede öngörülmüş olan yükümlülüklerle aykırı davranması durumunda hakkında tutuklama kararı verilebilecektir, uygulamada da durum bu şekildedir. Aksi kanaat maddenin çok geniş bir biçimde yorumlanmasına sebebiyet vererek hak ihlallerine yol açabilecektir. Dolayısıyla görüşümüze göre madde başlığı “*yükümlülüklerle uyulmaması*” şeklinde değiştirilerek madde metni de başlığa uygun şekilde düzenlenmelidir.

Ceza Muhakemesi Kanununun 112/1. maddesinde “*adli kontrol hükümlerini isteyerek yerine getirmeyen şüpheli veya sanık hakkında, hükmedilebilecek hapis cezasının süresi ne olursa olsun*” tutuklama kararı verilebileceği öngörülmektedir. Kanaatimizce bahsi geçen maddenin CMK’nın “*Kanunda tutuklama yasağı öngörülen hallerde de, adli kontrole ilişkin hükümler uygulanabilir.*” şeklindeki 109/2. maddesi ile birlikte düşünülmesi gerekmektedir. CMK’nın 100/4. maddesi sadece adli para cezasını gerektiren suçlar ile vücut dokunulmazlığına karşı işlenen suçlar dışında hapis cezasının üst sınırı iki yılı geçmeyen suçlar bakımından tutuklama yasağı öngörmektedir. Kanun koyucunun tutuklama yasağı öngördüğü haller aslında eyleme karşı tutuklamaya başvurulmasının ölçüsüz olacağını peşinen kabul etmiş olduğu hallerdir. CMK’nın 109/2.

⁵⁸⁰ Özbek, *CMK İzmir Şerhi- Yeni Ceza Muhakemesi Kanununun Anlamı Açıklamalı- Gerekçeli- İctihatlı*, 386.

maddesi sadece tutuklamanın ölçülülük ilkesine aykırı olduğu durumlarda daha hafif bir tedbir olan adli kontrole başvurulabileceğine ilişkin durumun hüküm altına alınmasından ibarettir.

Kanun koyucunun tutuklama yasağı öngörmediği hallerde adli kontrol hükümlerinin ihlal edilmesi durumunda tutuklamaya başvurulabileceği hususunda kanaatimizce bir sorun bulunmamaktadır. Her ne kadar bu durum tutuklamanın koruma tedbiri niteliği ve dolayısıyla kuruma ceza olarak başvurulamayacağı ile çelişiyor gibi görünse de kanun koyucu CMK'nın 112/1. maddesini şüpheli veya sanığın suç teşkil eden eylemine karşılık olarak değil şüpheli veya sanığın yararına olarak hükmedilen adli kontrol hükümlerine uymamasını cezalandırmayı hedeflemektedir. Doktrinde bazı yazarlar tarafından adli kontrolün etkinliğinin artırılması maksadı ile bu düzenlemenin gerekli olduğu savunulmakta⁵⁸¹ ise de kanaatimizce yine de hâkim veya mahkeme tarafından o anda tutuklama nedenlerinin var olup olmadığının değerlendirilmesi tutuklama nedeni bulunmuyor ise CMK'nın 110/2. maddesinde öngörülmüş olan karar türlerinden herhangi birinin uygulanması gerekmektedir.⁵⁸²

Değinilmesi gereken başka bir husus ise sadece adli para cezası gerektiren suçlar nedeniyle yürütülen yargılamalarda CMK'nın 112/1. maddesinin uygulanıp uygulanamayacağıdır. CMK'nın 112/1. maddesinde açıkça *“hapis cezasının sınırı ne olursa olsun”* şeklinde belirtildiği dolayısıyla adli para cezasını gerektiren suçlar nedeniyle tutuklama kararı verilemeyeceği kanaatindeyiz.⁵⁸³

24.11.2016 tarih ve 6763 sayılı Kanunun 24. maddesi ile CMK'ya eklenen 112/2. maddesi, azami tutukluluk sürelerin dolması nedeniyle yani CMK'nın 109/7. maddesi gereği verilen adli kontrol kararlarında da adli kontrol hükümlerine uyulmaması halinde de CMK'nın 112/1. maddesinin uygulanabileceğini düzenlemektedir. Yine yukarıdaki paragrafta belirttiğimiz gerekçelerle hükmün adli kontrolün etkililiği bakımından gerekli olduğu kanaatindeyiz. Kanun koyucu ayrıca aynı madde kapsamında hak ihlallerinin engellenmesi nedeniyle üst sınırlar öngörmektedir. Buna göre hükmedilen tutukluluk

⁵⁸¹ Şahin, *Gazi Şerhi*, 324.

⁵⁸² Zekiye Özen İnci, *Bir Koruma Tedbiri Olarak Ceza Muhakemesinde Tutuklama*, 88.

⁵⁸³ Centel ve Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 460; Ayşe Duygu Özgüven, “Ceza Muhakemesi Çerçevesinde “Adli Kontrol”, 345; Mutta, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Adli Kontrol”, 169.

süreleri ağır ceza mahkemesinin görevine giren işlerde dokuz aydan, girmeyen işlerde iki aydan fazla olamayacaktır.

Çocuk Koruma Kanununun 20/2. maddesi de CMK'nın 112/1. maddesine paralel biçimde çocuklar bakımından da adli kontrol tedbirlerine uyulmaması durumunda tutuklama kararı verilebileceğini düzenlemektedir. Ancak Çocuk Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usûl ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 10. maddesinde kanun koyucu, tedbirlere uyulmaması durumunda tutuklamaya karar verilmesinin tek çare olmadığını hâkimin başka seçeneklerinin de bulunduğunu şu şekilde ifade etmektedir: *“Adli kontrol tedbirlerine uyulmaması durumunda suça sürüklenen çocuk hakkında yetkili yargı mercii tarafından tutuklama kararı verilebilir ya da adli kontrolün içeriğini oluşturan yükümlülükler bütünüyle veya kısmen kaldırılabilir, değiştirilebilir veya bunlardan bazılarına uymaktan geçici olarak muaf tutulabilir.”* Yönetmeliğin bu hükmü yukarıda adli kontrol hükümlerini yerine getirmeyen yetişkinler hakkında da CMK'nın 110/2. maddesinde düzenlenen kararlara başvurulabileceğine ilişkin görüşümüzü de destekler niteliktedir.

14.04.2020 tarih ve 7242 sayılı Kanunun 16. maddesi ile CMK'nın 112/1. maddesine eklenen hüküm gereği hakkında mahkûmiyet hükmü verilmiş kimsenin, istinaf veya temyiz aşamalarında adli kontrol hükümlerini ihlal etmesi halinde mahkûmiyet kararını veren ilk derece mahkemesi de UYAP üzerinden inceleme yaparak tutuklama kararı verebilecektir. Kanaatimizce düzenleme istinaf ve temyiz aşamalarında da adli kontrolün etkinliğinin sürdürülmesi bakımından yerinde olmuştur.

B. Adli Kontrol Kararının Denetimi

Adli kontrol kararlarının denetimi 08.07.2021 tarih ve 7331 sayılı Kanun ile CMK'ya eklenen yeniliklerden evvel sadece itiraz kanun yolu ile sağlanıyordu. Bahsi geçen kanun ile hem adli kontrol kararlarına itiraz şeklinde değişikliklere gidilmiş hem de kararların belirli aralıklarla gözden geçirilmesi öngörülmüştür. Sonuç olarak adli kontrol kararlarının denetimi hem itiraz yolu ile hem de belirlenen sürelerin dolması halinde kendiliğinden yapılabilecektir.

1. Adli Kontrolün Devamının Re'sen Denetimi

Ceza Muhakemesi Kanununa 7331 sayılı Kanun'un 16. maddesi ile eklenen 110/4. maddesi şu şekildedir: *“Şüpheli veya sanığın adli kontrol yükümlülüğünün*

devamının gerekip gerekmeyeceği hususunda en geç dört aylık aralıklarla; soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısının istemi üzerine sulh ceza hâkimi, kovuşturma evresinde ise resen mahkeme tarafından 109 uncu madde hükümleri göz önünde bulundurularak karar verilir.”

Koruma tedbirlerinden olan, adli kontrol, niteliği gereği süreklilik arz etmemektedir. Bir kısım amaçlara dayalı olarak hükmedilebilen adli kontrol, bu amaçlara ulaşıldığı anda sona ermelidir. Amaçların gerçekleşip gerçekleşmediği ise talep üzerine incelenebilecektir. Ancak uygulamada, özellikle soruşturma safhasında, adli kontrol yükümlülükleri yıllarca devam etmekte şüpheli veya sanıktan herhangi bir talep gelmediği takdirde incelenmemektedir. Bu durum hukuka aykırı olarak kişi özgürlüklerinin kısıtlanmasına yol açmaktadır. CMK’ya eklenen 110/4. madde ile kanun koyucu tıpkı tutukluluk kararının olduğu gibi adli kontrol kararının da belirli aralıklarla gözden geçirilmesini öngörmektedir.

7331 sayılı Kanun ile CMK’ya eklenen 110/4. maddesi kanaatimizce uygulamada yaşanan sıkıntıların giderilmesi bakımından yerindedir. Zira adli kontrol neticede bir koruma tedbiridir ve niteliği gereği geçicilik ve araç olma özelliklerini taşımaktadır.⁵⁸⁴ Uygulamada ise adli kontrol, tutuklama tedbirine başvurulmasının ölçüsüz olduğu düşünülen dosyalarda şüpheli veya sanığa ceza verme maksadı ile uygulanmakta ve şüpheli veya sanıktan talep gelmedikçe tedbirin devamlılığı incelenmemekteydi. Yapılan düzenlemeler ile adli kontrol tedbirine başvurmada daha dikkatli davranılmasının ve tedbirin devamının gözden geçirilmesinde daha özenli hareket edilmesinin sağlanacağı kanaatindeyiz.

a. Soruşturma Evresinde

Şüpheli hakkında adli kontrol kararının gerekliliğini koruyup korumadığı hususu en geç dört aylık sürelerle denetlenmelidir.⁵⁸⁵ Kanun koyucu tarafından belirlenen dört aylık süre kanuni üst sınır olup, talep halinde veya şartlarda meydana gelen bir değişiklik halinde de derhal inceleme yapılmalıdır.⁵⁸⁶

⁵⁸⁴ Şentuna, *Tutuklama ve Adli Kontrol*, 236.

⁵⁸⁵ Öztürk, Kazancı ve Güleç, *Koruma Tedbirleri*, 121.

⁵⁸⁶ Şahin ve Göktürk, *Ceza Muhakemesi Hukuku I*, 318.

Gözden geçirme Cumhuriyet savcısının talebi ile sulh ceza hâkimi tarafından yapılacaktır. Kanun koyucu tarafından gözden geçirmeye ilişkin süre ay olarak belirlenmiş olup CMK'nın 39/3. maddesi gereği: *“Süre, ay olarak belirlenmiş ise tebligatın yapıldığı günün, son ayda sayı itibarıyla karşılığı olan günün mesai saati bitiminde sona erer. Son bulunduğu ayda sayı itibarıyla karşılığı olan gün yoksa; süre, ayın son günü mesai saati bitiminde sona erer.”* şeklinde hesaplanacaktır.

Cumhuriyet savcısı, gözden geçirmeler esnasında adli kontrol kararının devamını gerekli görmediğinde her ne kadar kanun koyucu adli kontrol için böyle bir düzenleme öngörmemiş ise de kanaatimizce CMK'nın 103/2. maddesi gereği re'sen şüpheliyi serbest bırakabilecektir.⁵⁸⁷ Zira tutukluma gibi ağır bir tedbirin sonlandırılmasına tek başına yetkilendirilmiş olan Cumhuriyet savcısının adli kontrol tedbiri için böyle bir yetkisinin bulunmaması çelişki oluşturmaktadır.

b. Kovuşturma Evresinde

Kovuşturma evresinde adli kontrol kararının gerekliliğini koruyup korumadığı hususundaki değerlendirme en geç dört aylık sürelerle asıl dosyaya bakmakla görevli ve yetkili hâkim veya mahkeme tarafından yapılmalıdır. Bu dört aylık süre yine hâkim veya mahkemenin takdirinde olmayan zorunlu bir üst sınır olup sanık veya müdafisinin talebi halinde gözden geçirme daha erken bir sürede yapılabilecektir.

Hâkim veya mahkeme adli kontrolün gereksiz olduğuna kanaat getirmesi halinde kararı derhal kaldırmalıdır. Kararın kaldırılmasına ilişkin usul CMK'nın 111/1. maddesinde düzenlenmektedir. Buna göre hâkim veya mahkeme CMK'nın 110/2. maddesinde öngörülmüş karar türlerinden birisine dair kararını beş gün içerisinde vermelidir.

Kanun koyucu CMK'nın 108/3. maddesinde tutukluluğa ilişkin gözden geçirmelerin kovuşturma aşmasında her oturumda da yapılmasını öngörmüştür. Kanaatimizce kanun koyucunun adli kontrol kararı için böyle bir koşul öngörmemesi bilinçli bir tercihtir.

⁵⁸⁷ Centel ve Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 459.

Değerlendirilmesi gereken bir diğer husus ise asıl dosyanın istinaf veya temyiz aşamalarında olduğu durumlarda gözden geçirmenin kim tarafından yapılacağıdır. Kanaatimizce dosyanın istinaf aşamasında bulunduğu durumlarda gözden geçirme istinaf mahkemesince yapılmalıdır. Zira adli kontrol kararı vermeye yetkili olan istinaf mahkemesi evleviyetle adli kontrol kararının kaldırılmasına da yetkili olacaktır.⁵⁸⁸

Temyiz aşamasında ise adli kontrol kararına ilişkin gözden geçirmenin Yargıtay tarafından yapılamayacağı kanaatindeyiz. Zira Yargıtay'ın yapacağı hukukilik denetiminin kapsamına adli kontrole ilişkin kararlar da girecektir.⁵⁸⁹ Kanaatimizce bu durumda gözden geçirme UYAP üzerinden kararı veren ilk derece mahkemesi tarafından yapılmalıdır.

Adli kontrol kararının gözden geçirilmesine ilişkin her bir karar yeni bir adli kontrol kararı niteliğindedir. Dolayısıyla her gözden geçirme kararında adli kontrol şartlarının var olup olmadığı tekrar değerlendirilmelidir. Ayrıca bu konuda aşağıda ayrıntıları ile incelenecek olan azami adli kontrol sürelerinin dolup dolmadığının da dikkate alınması gerekmektedir. Nitekim AİHM, Musial v. Polonya⁵⁹⁰ Kararında, devletin başvurusunun tutukluluk halinin devam etmesine gerekçe olarak bilirkişi raporunun beklenmesini öne sürdüğü ancak raporun gecikmesinin devletin sorumluluğunda olduğunu belirterek tutuklamanın devamının hukuka aykırı olduğuna karar vermiştir.

İnceleme sonucunda verilecek karar, adli kontrol kararının uzatılması olsa dahi gerekçeler yeniden değerlendirilmeli ve dosyanın son haline göre güncellenmelidir. Her uzatma kararı birbirinin aynı gerekçelerle verilmemeli, adli kontrol durumu dosya ile ilk kez karşılaşıyor gibi incelenerek gerekçelendirilmelidir.⁵⁹¹ İlk adli kontrol kararına dayanak kuvvetli suç şüphesinin de her gözden geçirmede yoğunlaşması gerekmektedir, zira her gözden geçirme süresinde kesin kanaate biraz daha yaklaşılmalıdır; kuvvetli şüphe yoğunlaşmıyor ve hatta azalıyorsa, ölçülülük ilkesi zedeleniyor demektir.⁵⁹² Var

⁵⁸⁸ Zekiye Özen İnci, *Bir Koruma Tedbiri Olarak Ceza Muhakemesinde Tutuklama*, 215.

⁵⁸⁹ Zekiye Özen İnci, *Bir Koruma Tedbiri Olarak Ceza Muhakemesinde Tutuklama*, 217.

⁵⁹⁰ AİHM, 25.03.1999, 24597/94.

⁵⁹¹ Behiye Eker Kazancı, "AİHS ve AİHM Kararları Çerçevesinde Yakalama ve Tutuklama Koruma Tedbiri İle Kişi Güvenliği ve Hürriyetinin Sınırlandırılması", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 98: 93; Sürücü, *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında ve Türkiye'de Tutuklama*, 114.

⁵⁹² Yenisey ve Nuhoglu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 401.

olan tutukluluk nedenleri değişmiş ise eski nedenlerin ortadan kalktığı belirtilerek bu yeni nedenler gerekçede gösterilmelidir.

Diğer yandan kanun koyucunun CMK'nın 110/4. maddesinde kullanmayı tercih ettiği “*adli kontrol yükümlülüğünün devamının gerekip gerekmediği*” ifadesi yanlış bir ifadedir. Zira adli kontrol yükümlülükleri değişiklik öncesinde de CMK'nın 110/2. maddesi gereği gerekli görüldüğü takdirde değiştirilebiliyor hatta kaldırılabilirdi.⁵⁹³ Kanaatimizce burada kanun koyucunun kastı adli kontrol kararının gerekliliğidir. Aksi takdirde hüküm CMK'nın 110/2. maddesinin süre yönünden kısıtlama getiren bir tekrardan ibaret olacaktır.

Yine tutuklamaya ilişkin gözden geçirme sürelerinin otuz gün olarak belirlenmiş iken adli kontrolde bu sürelerin dört ay olarak belirlenmesi kanaatimizce yerinde değildir. Her ne kadar tutuklama ile karşılaştırıldığında adli kontrol, kişi hak ve özgürlüklerine daha az müdahale teşkil etse de dört ay çok uzun bir süredir.⁵⁹⁴ Ancak uygulamada adli kontrol, tutuklama kadar nadir başvurulanan bir kurum değildir. Adli kontrolün tutuklama kadar sıkı denetimlere tabi tutulmaması nedeniyle önemsenmemesi, birçok dosyada gerekli veya gereksiz olduğu gözetilmeksizin sırf şüpheli veya sanık üzerinde hakkında devam eden bir yargılamanın bulunduğu baskısını hissettirme maksadı ile uygulanması söz konusu olmuştur. Kanun koyucu 7331 sayılı Kanun kapsamında öngördüğü değişikliklerle uygulamadaki bu yanlışlıkların giderilmesini hedeflemektedir.

Kanun koyucu, 08.07.2021 tarihinde kabul edilen Kanunun, adli kontrole ilişkin değişiklikler içeren 16., 17. ve 24. maddeleri için yürürlük tarihi olarak 01.01.2022 tarihini belirlemiştir.

2. Adli Kontrol Kararına Karşı İtiraz

Adli kontrol kararları CMK'nın 111/2. maddesi gereği itiraza tabi kararlardandır. Yine CMK'nın 267. maddesi “*Hâkim kararları ile kanunun gösterdiği hâllerde, mahkeme kararlarına karşı itiraz yoluna gidilebilir.*” şeklindeki düzenlemesi ile asıl olarak hâkim kararlarına karşı itiraz kanun yolunun açık olduğunu mahkeme kararlarına

⁵⁹³ Ünver ve Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 398.

⁵⁹⁴ Teklifin kanunlaşması esnasında da bu dört aylık süre uzun olması nedeniyle eleştirilmiştir, bkz.: <https://mevzuat.tbmm.gov.tr/Kanun/KanunDetay?YasamaKanunId=f72877c1-c390-037b-e050-007f01005610&kanunNumarasi=7331#step-5>

karşı itiraz için ise kanunun açıkça düzenleme içermesi gerektiğini öngörmektedir. Dolayısıyla CMK'nın 111/2. maddesinden anlaşılması gereken adli kontrol kararlarına karşı hâkim veya mahkeme tarafından verilmiş olması fark etmeksizin itiraz kanun yolunun açık olduğudur.⁵⁹⁵

Ceza Muhakemesi Kanununun 111/2. maddesi “*Adli kontrole ilişkin kararlara itiraz edilebilir.*” şeklindedir. Kanaatimizce kanun koyucunun bu ifadesi sadece adli kontrol kararının değil CMK'nın 109 ila 115. maddeleri arasında düzenlenen tüm kararların itiraza tabi olduğunun anlaşılması maksadı ile bilinçli olarak kullanılmış bir ifadedir.

Bahsi geçen madde aralığında söz konusu olabilecek kararları şu şekilde saymak mümkündür: 109/1. madde kapsamında ilk kez adli kontrol yükümlülüklerine tabi tutulmaya ilişkin karar, 109/5. madde kapsamında şüpheli veya sanığın mesleği kapsamında araç kullanma talebine ilişkin karar, 109/7. madde kapsamında azami tutukluluk sürelerinin dolması sebebiyle verilen adli kontrol kararı, 110/2. madde kapsamında öngörülen yeni adli kontrol yükümlülüklerinin uygulanması veya var olan adli kontrol yükümlülüklerinin değiştirilmesi veya kaldırılması veya geçici olarak muaf tutmaya ilişkin karar, 110/4. madde kapsamında gözden geçirme sonrası verilecek karar, 110/A. madde kapsamında adli kontrol kararının uzatılmasına ilişkin karar, 112/1. madde kapsamında yükümlülükleri kasten yerine getirmeme sebebiyle verilebilecek tutuklama kararı, 114. madde kapsamında güvencenin önceden ödetilmesine ilişkin karar, 115. madde kapsamında güvencenin iadesine ilişkin karar. Dolayısıyla CMK'nın 111/2. maddesi kapsamında tüm bu kararlar bakımından aşağıda bahsedilecek kimselerin itiraz hakkı bulunduğu kabulü gerekmektedir.

Adli kontrol gibi kişi hürriyetinin kısıtlanması sonucuna yol açan tedbirlere karşı itiraz kanun yoluna başvurulabilmesi yasal dayanağını Anayasanın 19/7. maddesinde bulmaktadır. Maddeye göre: “*Her ne sebeple olursa olsun, hürriyeti kısıtlanan kişi, kısa sürede durumu hakkında karar verilmesini ve bu kısıtlamanın kanuna aykırılığı halinde hemen serbest bırakılmasını sağlamak amacıyla yetkili bir yargı merciine başvurma hakkına sahiptir.*”

⁵⁹⁵ Toroslu ve Feyzioğlu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 274.

Yine benzer bir şekilde AİHS'in 5/4. maddesi *“Yakalama veya tutulma yoluyla özgürlüğünden yoksun kılınan herkes, tutulma işleminin yasaya uygunluğu hakkında kısa bir süre içinde karar verilmesi ve eğer tutulma yasaya aykırı ise, serbest bırakılması için bir mahkemeye başvurma hakkına sahiptir.”* düzenlemesini içermektedir. Her ne kadar bu düzenlemeden sadece yakalama ve tutuklama halinde yararlanılabileceği düşünülse de AİHM, kararlarında ceza muhakemesi kapsamında kişi hürriyetinin sınırlandırılmasına sebebiyet veren tüm halleri başvuru sebebi kabul etmektedir.⁵⁹⁶

Ceza Muhakemesi Kanunu, adli kontrol tedbirine itiraz ile ilgili özel hükümler ihtiva etmemektedir. Dolayısıyla adli kontrol tedbirine itiraz için CMK'nın *“İtiraz”* başlığını taşıyan 267 ila 271. maddelerine başvurulacaktır.

a. İtiraza Yetkili Kişiler

Ceza Muhakemesi Kanununun 260/1. maddesi kanun yollarına başvurma hakkı olanları şu şekilde düzenlemektedir: *“Hâkim ve mahkeme kararlarına karşı Cumhuriyet savcısı, şüpheli, sanık ve bu Kanuna göre katılan sıfatını almış olanlar ile katılma isteği karara bağlanmamış, reddedilmiş veya katılan sıfatını alabilecek surette suçtan zarar görmüş bulunanlar için kanun yolları açıktır.”*

Maddeye göre soruşturma aşamasında hâkim kararına karşı, Cumhuriyet savcısı, şüpheli ve suçtan zarar gören itiraz kanun yoluna başvurabilecektir. Madde metninden anlaşıldığı kadarı ile kanun koyucu soruşturma aşamasının süjelerinden mağdur veya şikâyetçiye itiraz hakkı tanımamaktadır. Ancak mağdur veya şikâyetçinin, soruşturma aşamasında itiraz kanun yoluna başvurmada geçerli bir menfaati bulunduğundan itiraz kanun yoluna başvurma hakkına da sahip olduğu kanaatindeyiz.⁵⁹⁷

Yine CMK'nın 261. maddesi gereği avukatların da müvekkilleri adına, müvekkil açıkça rıza göstermediğini beyan etmemişse adli kontrole ilişkin kararlara karşı itiraz hakkı bulunmaktadır. Şüpheli veya sanığın yasal temsilcisi ile eşi de bahsi geçen kararlara karşı kendiliklerinden itiraz kanun yoluna başvurabileceklerdir.⁵⁹⁸

⁵⁹⁶ AİHM, 21.12.2000, 24530/94.

⁵⁹⁷ İnan Yılmaz, 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda Adli Kontrol, 146.

⁵⁹⁸ Toroslu ve Feyzioğlu, Ceza Muhakemesi Hukuku, 274.

Cumhuriyet savcısının da şüpheli veya sanık lehine itiraz hakkı bulunmaktadır. Ancak soruşturma aşamasında adli kontrole ilişkin talebin Cumhuriyet savcısından şüpheli aleyhine geldiği düşünüldüğünde soruşturma aşaması için bu itiraz hakkının kullanılabilir olmadığı kanaatindeyiz.

b. İtiraz Süresi ve Şekli

Adli kontrole ilişkin kararlara karşı itiraz ilgililerin kararı öğrendiği günden itibaren yedi gün içerisinde yapılabilecektir. Kanun koyucu itirazın öngörülen yedi günlük süreye tabi olması için kanunda aksine bir hüküm düzenlenmemiş olmasını aramaktadır. CMK'nın “*Adli Kontrol*” tedbirini düzenleyen 109. ila 115. maddeleri arasında itiraz hakkının kullanılmasına yönelik ayrıca bir süre belirtilmemiştir.

Ceza Muhakemesi Kanununun 35. maddesine göre öğrenme, kararın yüze karşı okunması ile veya serbest olmayan ya da tutuklu kimselere tebliğ yolu ile olabilecektir. Kanun koyucu, yine aynı madde kapsamında, bahsi geçen kimseler dışında, koruma tedbirlerine ilişkin kararların tebliğ edilemeyeceğini öngörmektedir. Ancak yukarıda bahsettiğimiz üzere adli kontrol yükümlülüklerinin uygulanmaya başlanabilmesi açısından şüpheli veya sanığın haberdar edilmesi gerekmektedir. Bu nedenle yükümlülüğün türüne göre ilâmat ve infaz bürosu veya denetimli serbestlik müdürlüğü tarafından şüpheli veya sanığa tebliğ yapılmalıdır. Kanaatimizce adli kontrole ilişkin kararın yüze karşı verilmediği durumlarda itiraz hakkına ilişkin süre bu tebliğden itibaren başlamalıdır.⁵⁹⁹

Ceza Muhakemesi Kanununun 268/1. maddesi gereği itiraz soruşturma aşamasında itiraza konu kararı veren sulh ceza hâkimliğine, kovuşturma aşamasında ise yine itiraza konu kararı veren mahkemeye dilekçe ile veya tutanağa geçirilme koşulu ile zabıt kâtibine beyanda bulunmak suretiyle yapılabilecektir.⁶⁰⁰ İlgilinin, başvurunun yapılacağı merci hususunda yanılması durumunda CMK'nın 264. maddesi gereği, sırf bu sebeple talep reddedilmeyerek, itiraza ilişkin diğer koşulları taşıdığı takdirde dilekçe, merci tarafından derhal görevli ve yetkili hâkim veya mahkemesine gönderilmelidir.

⁵⁹⁹ Bilgesu Çayır, “Ceza Muhakemesinde Adli Kontrol”, 204.

⁶⁰⁰ Cüneyd Altıparmak, *100 Başlıkta Soruşturma Evresi*, (Ankara: Seçkin Yayınevi, 2010), 123.

Başka bir eylemi nedeni ile tutuklu bulunan şüpheli veya sanığın itiraz kanun yoluna başvuru usulü ise CMK'nın 263. maddesinde düzenlenmektedir. Buna göre şüpheli veya sanık, itiraz hakkını zabıt kâtibine veya tutuklu bulunduğu ceza infaz kurumu ve tutukevi müdürüne beyanda bulunarak veya dilekçe vererek kullanabilecektir. İtiraza ilişkin talebi alan hâkim veya mahkeme CMK'nın 268/2. maddesi gereği itirazı inceleyerek haklı bulduğu takdirde kararını düzeltecek, aksi kanaatte ise itirazı incelemeye yetkili asıl mercie gönderecektir. Kanun koyucunun, değerlendirmeye ilişkin kararı vermek üzere hâkim veya mahkemeye tanıdığı süre üç gün ile sınırlıdır.

Kanun koyucu, bu düzenleme ile karardaki fark edilebilir hataların düzeltilmesi için karar merciiine bir fırsat sunmaktadır. Bu şekilde karar itiraz merciiine hiç gitmeyecek ve hak kayıpları en kısa sürede önlenmiş olacaktır. Dolayısıyla kanun koyucunun değerlendirme süresini üç gün olarak belirlemesi de olağandır. Zira değerlendirmenin herhangi bir kısıtlama olmaksızın makamın takdirine bırakılması halinde itirazın değerlendirilmesi uzun sürebilecek ve maksada aykırılık söz konusu olacaktır.⁶⁰¹

c. İtirazı İncelemeye Yetkili Merciler

İtirazın incelenmesine ilişkin yetkili merciler CMK'nın 268/3. maddesinde beş bent halinde gösterilmektedir.

(1) Soruşturma Evresinde

Soruşturma aşamasında 268/3(b). maddesine göre diğer koruma tedbirlerinden farklı olarak inceleme mercii tutuklama ve adli kontrole ilişkin kararlarda asliye ceza mahkemesi olarak belirlenmiştir. Aslında bu madde 08.07.2021 tarih ve 7331 sayılı Kanun'un 24. maddesi ile yapılan değişiklikler öncesinde adli kontrol için dikey itiraz usulü öngörmemekteydi. Bahsi geçen maddenin güncel hali gereği:

Sulh ceza hâkimliğinin tutuklama ve adli kontrole ilişkin verdiği kararlara karşı yapılan itirazların incelenmesi, yargı çevresinde bulunduğu asliye ceza mahkemesi hâkimine aittir. İtirazı incelemeye yetkili mercilerin farklı olduğu hâllerde, itirazların gecikmeksizin incelenmesi amacıyla, kararına itiraz edilen sulh ceza hâkimliği tarafından gerekli tedbirler alınır. Sulh ceza hâkimliği işleri,

⁶⁰¹ Mehmet Tezcan, “Adli Kontrol”, 275.

asliye ceza hâkimi tarafından görüliyorsa itirazı inceleme yetkisi ağır ceza mahkemesi başkanına aittir.

Soruşturma evresinde adli kontrol kararını talep yetkisi Cumhuriyet savcısında olmakla birlikte karar verme yetkisi sulh ceza hâkimine aittir. Dolayısıyla soruşturma evresinde verilmiş olan adli kontrole ilişkin kararların tamamına karşı yapılan itirazları inceleme yetkisi kararı veren sulh ceza hâkimliğinin yargı çevresinde bulunduğu asliye ceza mahkemesi olacaktır. 7331 sayılı Kanun ile gelen değişiklik öncesinde ise sulh ceza hâkimliği tarafından verilen kararı yine başka bir sulh ceza hâkimliği incelemekteydi.

(2) Kovuşturma Evresinde

Ceza Muhakemesi Kanununun 110/3. maddesi kovuşturma evresinin her aşamasında adli kontrol kararı verilebileceğine ilişkin düzenlemeyi içermektedir. Ceza yargılamasının kovuşturma aşamasında görevli olan mahkemeler asliye ceza mahkemeleri ile ağır ceza mahkemeleridir. Yargılamayı yürüten görevli mahkemeye göre itirazı inceleme yetkisine sahip mahkeme de değişecektir. Bu mahkemelerin kararlarına ilişkin itirazların incelenmesi usulü ise CMK'nın 268/3(c). maddesinde düzenlenmektedir.

Buna göre asliye ceza mahkemesi hâkimince verilen adli kontrole ilişkin kararlara karşı itirazın incelenmesi, yargı çevresinde bulunduğu ağır ceza mahkemesince yapılarak karara bağlanacaktır. Ağır ceza mahkemesince verilen adli kontrole ilişkin kararlara karşı itirazın incelenmesi ise kendisi ile aynı yerde başka bir ağır ceza mahkemesi bulunmakta ise numara olarak kendisini izleyen ağır ceza mahkemesi tarafından, bulunmuyorsa en yakın ağır ceza mahkemesi tarafından yapılarak karara bağlanacaktır.

Ceza Muhakemesi Kanununun 268/3(e). maddesi ise Yargıtay Ceza Dairelerinin ilk derece mahkemesi sıfatı ile baktıkları davalarda verilen kararlara karşı itirazın nasıl inceleneceği düzenlenmektedir. Buna göre; kararı veren ceza dairesini numara bakımından izleyen ceza dairesi incelemeyi yapmaya yetkili olacaktır, son ceza dairesi tarafından verilen kararlara karşı itirazın incelenmesi ise birinci ceza dairesi tarafından yapılacaktır.

(3) Kanun Yolu Evresinde

Ceza Muhakemesi Kanununa göre ilk derece mahkemelerinin kararlarına karşı bölge adliye mahkemelerine, bölge adliye mahkemelerinin kararlarına karşı ise Yargıtay’a başvuruda bulunulabilecektir. İşte CMK’nın 268/3(e). maddesi bölge adliye mahkemeleri ve Yargıtay tarafından verilmiş kararlara karşı itiraz usulünü düzenlemektedir.

Buna göre bölge adliye mahkemesi üyesi tarafından verilmiş adli kontrole ilişkin kararlara karşı yapılan itirazları görevli olduğu dairenin başkanı inceleyerek karara bağlayacaktır. Bölge adliye mahkemesi daire başkanı ile ceza dairesinin adli kontrole ilişkin kararına karşı yapılan itiraz ise numara itibarıyla kararı veren daireyi izleyen ceza dairesi; son numaralı daire söz konusu ise birinci ceza dairesi inceleyerek karara bağlayacaktır.

Her ne kadar adli kontrol kararını Yargıtay’ın veremeyeceği kanaatinde isek de yukarıda bahsi geçen kararlardan bir kısmı konusun da Yargıtay da karar verebilecektir. İşte Yargıtay’ın temyiz mahkemesi sıfatı ile vereceği adli kontrole ilişkin kararlara karşı yapılacak itirazların ne şekilde inceleneceğine ilişkin bir usul CMK’da bulunmamaktadır. Kanaatimizce bu durumda da CMK’nın 268/3(e). maddesinde öngörölmüş usul izlenmelidir.⁶⁰²

d. İtirazın İncelenmesine İlişkin Usul

Yukarıda adli kontrol kapsamında verilebilecek kararlara değinmiş idik. İşte tüm bu kararlara karşı ilgililer tarafından itiraz kanun yoluna başvurulmuş olması adli kontrole ilişkin kararın yerine getirilmesine engel olmayacaktır. Ancak CMK’nın 269. maddesi gereği itiraza tabi kararı veren merci veya kanunla itirazı incelemeye yetkili kılınan merci tarafından kararın yerine getirilmesi geri bırakılabilecektir. Kanaatimizce bu düzenleme ile kanun koyucu açık bir hukuka aykırılığın tespiti halinde hak kayıplarını engellemeyi hedeflemektedir. Geri bırakmaya ilişkin karar hâkim veya mahkeme tarafından re’sen verilebileceği gibi ilgililerin talebi üzerine de verilebilecektir.⁶⁰³ Düzenlemeye itiraza

⁶⁰² Mutta, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Adli Kontrol”, 177.

⁶⁰³ Mutta, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Adli Kontrol”, 178.

konu kararı veren mercii de CMK'nın 268/2. maddesi gereği itirazın değerlendirilmesi esnasında hukuka aykırılığı fark ettiği takdirde geri bırakılma kararı verebilecektir.

Adli kontrole ilişkin karara karşı yapılan itiraz CMK'nın 268/2. maddesi gereği karar mercii tarafından değerlendirilerek yerinde görülmediği takdirde itirazı incelemek ile yetkili asıl mahkemeye gönderilecektir. Mercii, itiraz hakkında cevaplarını almak üzere itiraza ilişkin dilekçeyi Cumhuriyet savcısı ve diğer taraflara gönderebilecektir. Hatta mercinin itiraz hakkında vereceği kararın yargılamanın taraflarından biri hakkında aleyhe sonuçlar doğuracağı durumlarda bu kimseye itiraz gönderilmeli ve beyanı da alınmalıdır.⁶⁰⁴ İtirazı incelemekle yetkili merci sadece şekli inceleme değil aynı zamanda maddi ve hukuki⁶⁰⁵ inceleme de yapmak durumundadır.⁶⁰⁶ Bu kapsamda hâkim veya mahkeme, adli kontrole ilişkin kararda kanunda öngörölmüş şartların gerçekleşip gerçekleşmediği hususunda tarafları dinleyebilecek, delil araştırması yapabilecektir.⁶⁰⁷ Hâkim veya mahkeme delil araştırmasını bizzat yapabileceği gibi adli kolluğa araştırma yapmak üzere emir ve talimat verebilecektir.

İtiraza ilişkin inceleme kural olarak duruşmasız yapılacaktır. Ancak yukarıda değinildiği üzere hâkim veya mahkemenin gerek gördüğü takdirde duruşma yapmasında bir sakınca yoktur. Adli kontrol, koruma tedbiri niteliği gereği az veya çok kişi hak ve hürriyetleri ile alakalı sınırlandırmalara sebebiyet vermektedir. Dolayısıyla hürriyetin kısıtlanmasını sonucunu doğurabilecek bir itirazda da kanaatimizce kişi ve hukuk güvenliğinin sağlanması adına duruşma yapılarak, taraflara kendilerini savunma hakkının tanınması daha doğru olacaktır.⁶⁰⁸

Yine gerek gördüğü takdirde inceleme mercii Cumhuriyet savcısı veya müdafii de görüşünü alabilecektir. Duruşma dışında verilen kararlarda CMK'nın 33. maddesi gereği Cumhuriyet savcısının yazılı veya sözlü görüşü alınmalıdır. Kanaatimizce silahların eşitliği bakımından kanunda belirtilmemiş olsa da duruşmasız alınacak

⁶⁰⁴ Yavuz Arıcan, "Ceza Yargılaması Hukukunda İtiraz Yolu", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2006).

⁶⁰⁵ Aynı yönde: Y. CGK, 22.01.2013, E. 2012/10-534, K. 2013/15, <https://karararama.yargitay.gov.tr/#>, E.T. 18.03.2024.

⁶⁰⁶ Ahmet Caner Yenidünya, "Ceza Muhakemesinde Olağan Kanun Yolu Olarak İtiraz", (Erişim Tarihi 20.03.2024), <https://caneryenidunya.com/ceza-muhakemesinde-olagan-kanun-yolu-olarak-itaraz/>

⁶⁰⁷ Cumhur Şahin ve Neslihan Göktürk, *Ceza Muhakemesi Hukuku II*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021), 262.

⁶⁰⁸ Mehmet Tezcan, "Adli Kontrol", 276.

kararlarda müdafin de görüşü alınmalıdır. Zira AİHM de Erdal Aslan v. Türkiye başvurusunda⁶⁰⁹ özgürlükten mahrumiyete uygulanacak usuli teminatların bulunmadığını, davanın usuli teminatları içerdiğinin kabulü için çekişmeli olması ve her hal ve şartta iddia makamı ile savunma arasında silahların eşitliğinin sağlanması gerektiğini belirtmiştir. AİHM, benzer bir şekilde Bağrıyanık v. Türkiye başvurusunda⁶¹⁰ da itirazın usuli güvenceleri içermesi adına sürece ilgili şahsın kendisinin veya avukatının katılmaları gerektiğini ve duruşmanın açık yapılması gerektiğini belirtmiştir.

e. İtirazın Sonuçları

Duruşmalı veya duruşmasız biçimde itiraz konusuna ilişkin incelemesini tamamlayan mercii, CMK'nın 271. maddesi gereği itirazı haklı görmesi halinde kabul, haklı görmemesi halinde ise ret kararı verecektir. Yine aynı madde gereği itirazı haklı bulan mercii itiraza tabi kararı kaldırarak yeni bir karar vermelidir.⁶¹¹ İtirazı incelemekle yetkili merci kanaatine uygun kararı vermek üzere dosyayı tekrar itiraza tabi kararı veren mercie gönderemeyecektir.

Cumhuriyet savcısının, şüpheli veya sanığın aleyhine olarak adli kontrol talebinin reddi kararına yapılan itirazının kabul edilmesi halinde itirazı incelemekle yetkili merciin şüpheli veya sanık hakkında adli kontrol yükümlülüklerine hükmedeceği açıktır. Doktrinde merciin Cumhuriyet savcısının talebinde belirttiği yükümlülüklerle bağlı olup olmayacağı hususunda talepten bağımsız olarak adli kontrol yükümlülüklerinden birine hükmedebileceği savunulmaktadır.⁶¹² Kanaatimizce, yukarıda da belirttiğimiz üzere merci, kişi hak ve özgürlüklerinin Cumhuriyet savcısının talepte belirtmiş olduğu yükümlülükten daha fazla sınırlandırılmasına sebebiyet verecek bir yükümlülüğe hükmedememelidir. Zira soruşturma aşamasında Cumhuriyet savcısı dosyada asıl yetkili makamdır ve dolayısıyla dosyaya dair en çok bilgiye sahip durumdadır. Soruşturma aşamasında bu nedenle Cumhuriyet savcısının gerek duymadığı bir yükümlülüğe şüpheli veya sanığın aleyhine olarak karar verilemeyeceği kanaatindeyiz.

⁶⁰⁹ AİHM, 02.12.2008, 25060/02.

⁶¹⁰ AİHM, 20.02.2007, 66468/09.

⁶¹¹ Centel ve Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 919.

⁶¹² Mehmet Tezcan, "Adli Kontrol", 277.

Şüpheli veya sanık lehine yapılan itirazlarda ise, örneğin tabi olunan yükümlülüklerin değiştirilmesi talebinin reddine yönelik yapılan itirazda, merciin şüpheli veya sanık aleyhine olarak adli kontrol yükümlülüklerini değiştiremeyeceği kanaatindeyiz. Zira adil yargılanma ilkesi ve aleyhe değiştirme yasağı gereğince şüpheli veya sanığın kendi kanun başvurusu sebebiyle daha ağır bir yükümlülük altına alınması halinde hak arama özgürlüğü kısıtlanmış olacaktır.⁶¹³

Kanun koyucu itirazın incelenmesine ilişkin belirli bir süre öngörmemekle birlikte, inceleme merciinin itiraza ilişkin kararını dosya durumuna göre en kısa sürede vermesi gerekmektedir. Kanun koyucunun ifadesinden anlaşıldığı kadarıyla bu süre “*derhal*” kadar kısa bir süre olmamakla birlikte, kıyasla daha uzun bir süre dilimini ifade eden “*makul*” süre de olmamalıdır.⁶¹⁴ Kanunda yer alan bu iki süre ifadesinin arasında adil bir kararın verilebileceği en kısa zamanı ifade etmektedir. Sürenin takdirinde dosyanın niteliği, somut olayın karmaşıklığı, inceleme kapsamında hangi araçlara başvurulduğu, kararın duruşmalı mı yoksa duruşmasız mı verildiği, başka bazı kurum veya kuruluşlardan cevap beklenip beklenmediği göz önüne alınabilmektedir. Ancak yine AİHM kararlarına göre sayılan bu hususlar somut dosyada kararın “*en kısa süre*”yi aşmış olmasını haklı kılmayabilmektedir. Örneğin, daha önce de değinmiş olduğumuz Musial v. Polonya⁶¹⁵ başvurusunda, psikiyatri kliniğine yatırılmış olan başvurucunun serbest bırakılma talebine ilişkin yürütülen davada bilirkişi raporunun yirmi ay beklenmiş olmasının kısa süre kavramı ile bağdaşmadığını belirtmiştir.⁶¹⁶

Son olarak CMK’nın 271/4. maddesi gereğince itirazı incelemeye yetkili merciin itiraz hakkında verdiği karar kesindir ve bu karar hakkında başka bir olağan kanun yoluna başvuru yapılamayacaktır.⁶¹⁷ CMK, aynı madde metninde ilk defa mercii tarafından verilen tutuklama kararlarına karşı ise itiraz kanun yolunun açık olduğunu düzenlemektedir. Dolayısıyla Cumhuriyet savcısının tutuklama talebinin reddine ilişkin itiraz üzerine mercii tarafından itirazın haklı bulunarak şüpheli veya sanığın tutuklanması

⁶¹³ Veli Özer Özbek ve İlker Tepe, “Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Aleyhe Değiştirme (Reformatio In Perus) Yasağına İlişkin - Öğreti ve Uygulama Boyutlarıyla - Genel Bir Değerlendirme”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 16/Özel Sayı: Prof. Dr. Hakan Pekcanitez’e Armağan (2014): 3773.

⁶¹⁴ Mehmet Tezcan, “Adli Kontrol”, 276.

⁶¹⁵ AİHM, 24597/94.

⁶¹⁶ Benzer yönde: AİHM, 25/06/1987, 9381/81; AİHM, 20.05.1998, 29462/9.

⁶¹⁷ Feyzioğlu, “Tutuklama”, 130.

halinde, şüpheli veya sanığa tutuklamanın hukuka aykırı olduğu kanaatinde ise tekrar itiraz kanun yoluna başvurma hakkı tanınmaktadır. Kanaatimizce aynı istisnaya ilk defa merci tarafından verilen adli kontrol kararlarının da eklenmesi gerekmektedir. Zira adli kontrol yükümlülükleri de bazı durumlarda kişi hak ve hürriyetlerinin yoğun olarak kısıtlanmasına yol açmaktadır. Ve bu da Anayasa'nın 19/8 ile AİHS'in 5/4. maddesine aykırılık teşkil edebilecektir.⁶¹⁸

C. Adli Kontrol Süreleri

Ülkemizde, şehirlere göre orantısız dosya yoğunluğu, yetersiz yargı mensubu sayısı, yargılaması devam eden dosyaların (tayin, izin gibi nedenlerle) sürekli el değiştirmeleri, yargı mensuplarının belirli bir alanda uzmanlaşmalarının sağlanamaması, özel kurumlarla veya kamu kurumlarıyla uzun süren yazışmalar, kolluk görevlilerinin nicelik itibarıyla eksikliği ve daha birçok sebeple yargılamalar uzun sürmekte, yargı makamları ve hatta dosya tarafları bile yargılamadan kopmaktadır. Uzun süren yargılamalar, cezaların caydırıcılığını azaltmakta, mağdur veya suçtan zarar görenin umutlarını tüketmekte ancak şüpheli veya sanığa duyulan kini azaltmamakla birlikte yargı makamlarına kini arttırmaktadır. Yargılamanın makul zamanda tamamlanmasını talep etmek hem şüpheli veya sanık açısından hem de mağdur veya suçtan zarar gören açısından çok doğal ve olağan bir anayasal haktır. Aşağıda detaylarını göreceğimiz 7331 sayılı Kanunun 17. maddesi ile yürürlüğe girmiş olan adli kontrolde üst süre, yargılamada makul süre kavramı ile aynı anlama gelmese de iki kavram arasında bağlantı olduğu ve hatta adli kontrolde üst süre sınırlamasının tıpkı tutuklulukta olduğu gibi yargılamanın makul sürede bitirilmesine hizmet eden bir düzenleme olduğu kanaatindeyiz.⁶¹⁹

Adli kontrol, kesin hükümden evvel kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına tutuklamaya göre daha az da olsa sınırlandırma teşkil eden bir tedbirdir. Yargılama süreci henüz sonlandırılmadan, kişinin üzerine atılı eylemi gerçekleştirdiği hususunda her türlü şüpheden uzak, kesin kanaate ulaşılmadan, kişi bir veya bir takım yükümlülüklerle tabi tutularak özgürlüklerinden kısmen mahrum bırakılmaktadır. Adli kontrol hali bu nedenle belirsizlik taşımakta; mahkûmiyet ihtimali her ne kadar yüksek olsa da beraat ihtimali de varlığını sürdürmektedir. Haliyle burada yargılamanın sağlıklı biçimde tamamlanması

⁶¹⁸ Mutta, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Adli Kontrol", 182.

⁶¹⁹ Centel, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama ve Yakalama*, 150.

uğruna masumiyet karinesine zarar verilmesi de söz konusudur.⁶²⁰ Adli kontrol kararı kapsamında başvuru yükümlülük sayısının artması kişi özgürlüğünün sınırlandırılma yoğunluğunu da arttırmaktadır. Bu şekilde birden fazla yükümlülük altına alınan şüpheli veya sanığın hakkında neredeyse tutuklama kararı verilmiş kadar özgürlüklerinin sınırlandırılması söz konusu olabilecektir.

Uzayan yargılama süreci yükümlülükler tabi tutulan şüpheli veya sanık ile hakkında adli kontrol tedbiri uygulanmayan şüpheli veya sanık için aynı önemi ifade etmemektedir. Adli kontrol kapsamında kişinin hareket özgürlüğü her bir yükümlülükte farklı yoğunlukta sınırlandırılacaktır. Şüpheli veya sanık, sosyal hayattan soyutlanabilecek, işinden ayrılmak durumunda kalabilecek veya öğrenci ise eğitime devam edemeyebilecektir. Tüm bunların takdiri ölçülülük ilkesini referans alan karar merciindedir. Örneğin, uluslararası iş adamı olan bir kimsenin yurt dışına çıkmama yükümlülüğü kapsamında bizzat katılamadığı görüşmeler nedeniyle maddi zararları doğabilecek ve bu süreçte uğranılan zararların telafisi söz konusu olmayacaktır. Yükümlülük süreci boyunca tabi tutulan yükümlülüğe bağlı olarak bu ve benzeri mağduriyetler ortaya çıkacak şüpheli veya sanık tüm bu sürece katlandığında ve yargılama sonucunun beraat olması halinde kişi haklarına verilen zarar bir tarafa toplumda yargı makamlarına duyulan güven de zedeleneyecektir.

Yukarıda değindiğimiz makul sürede yargılanma hakkı ve masumiyet karinesinin yanında, adli kontrolün neticeten bir koruma tedbiri olması ve buna bağlı olarak geçici nitelikte olması ile önceden cezalandırma maksadıyla kullanılmaması gereği bir araya geldiğinde, muhakeme kanunumuzun nihayet 08.07.2021 tarihinde tedbirinin uygulanmasında üst sınır belirlemesi gayet yerinde olmakla birlikte geç kalınmış bir düzenlemedir. Kanun koyucu bu süreci sınırlandırarak telafisi imkânsız zararların bir nebze de olsa önüne geçmeyi hedeflemektedir.

Ceza muhakemesi kanunumuz, adli kontrol kararına ilişkin azami süreleri dosyaya bakmakla görevli mahkemeye ve suçun niteliğine göre ayrımlara tabi tutmuştur. Tutuklamadan farklı olarak kanun koyucu, adli kontrol kararı altında geçirilecek süreyi yargılama safhalarına göre ayrıma tabi tutmamıştır. Kanaatimizce bu durum özensiz bir

⁶²⁰ Walter Gropp, *Masumiyet Karinesinin Ceza Muhakemesini Sınırlayıcı Etkisi*, 324; Hüseyin Şık, “Suçsuzluk Karinesi”, 112.

düzenlemenin sonucudur ve uygulamada kafa karışıklığına yol açtığı görülecektir. Zira adli kontrol yükümlülüklerine tabi olarak geçirilebilecek azami sürenin soruşturma safhasında dolması ancak tutuklama nedenlerinin halen devam etmesi durumunda hâkim veya mahkemenin tek seçeneği tutuklama tedbirine başvurmak olacaktır. Bu da adli kontrolün öngörülme amacına tamamen aykırıdır. Dolayısıyla eklenecek bir düzenleme ile azami süreler arttırılmaksızın, tıpkı tutuklama tedbirinde olduğu gibi, soruşturma ve kovuşturma safhalarında adli kontrol tedbirine başvurulabilecek azami gün sayısı ayrı ayrı belirlenmelidir.

Nitekim CMK'nın 102/4. maddesinde kanun koyucu tutuklulukta geçirilecek azami süreleri, *“Soruşturma evresinde tutukluluk süresi, ağır ceza mahkemesinin görevine girmeyen işler bakımından altı ayı, ağır ceza mahkemesinin görevine giren işler bakımından ise bir yılı geçemez. Ancak, Türk Ceza Kanununun İkinci Kitap Dördüncü Kısım Dördüncü, Beşinci, Altıncı ve Yedinci Bölümünde tanımlanan suçlar, Terörle Mücadele Kanunu kapsamına giren suçlar ve toplu olarak işlenen suçlar bakımından bu süre en çok bir yıl altı ay olup, gerekçesi gösterilerek altı ay daha uzatılabilir.”* şeklinde öngörmektedir. CMK'nın 102/1. maddesi ise tüm yargılama sürecinde tutuklama tedbiri altında geçirilebilecek azami süreleri düzenlemektedir. CMK'nın 102/1. maddesinde öngörülmüş sürelerden 102/4. maddesinde öngörülmüş süreler çıkartıldığında kovuşturma aşamasında sanığın tutuklu halde geçirebileceği azami süreye ulaşılacaktır. Bahsi geçen süreler incelendiğinde kanun koyucunun soruşturma safhası ile kovuşturma safhasında tutuklulukta geçirilebilecek süreyi uzatma süreleri dikkate alınmadığında aynı oranda belirlediği görülecektir. Kovuşturma safhasının genellikle soruşturma safhasına göre daha uzun bir zaman dilimini kapsadığı göz önüne alındığında kanaatimizce kanun koyucunun bu belirlemesi yerinde değildir. Dolayısıyla adli kontrol tedbiri altında geçirilebilecek azami sürenin yargı safhalarına göre ayrılmasında kovuşturma safhasında, soruşturma safhasında geçirilebilecek sürenin iki katı şeklinde belirlenmesi kanaatimizce daha yerinde olacaktır.

Adli kontrol tedbirine ilişkin aşağıda incelenecek olan süreler kesinlikle şüpheli veya sanıkların zorunlu olarak adli kontrol yükümlülükleri altında olmaları gereken süreler olarak anlaşılmamalıdır; süreler şüpheli veya sanıkların yargılama safhasında adli kontrol yükümlülüklerine tabi tutulabilecekleri azami gün sayısını ifade etmektedir.

1. Ağır Ceza Mahkemesinin Görevine Girmeyen İşler Bakımından

Ceza Muhakemesi Kanununun 110/A(1). maddesine göre: “Ağır ceza mahkemesinin görevine girmeyen işlerde adli kontrol süresi en çok iki yıldır. Ancak bu süre, zorunlu hâllerde gerekçesi gösterilerek bir yıl daha uzatılabilir.”

5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun’un 8. maddesi gereği “Ceza mahkemeleri, asliye ceza ve ağır ceza mahkemeleri ile özel kanunlarla kurulan diğer ceza mahkemeleridir.” Dolayısıyla ağır ceza mahkemesinin görev alanına girmeyen işlerden anlaşılması gereken asliye ceza mahkemeleri ve özel kanunlarla kurulan diğer ceza mahkemelerinin görev alanına giren işlerdir.

Yine aynı Kanunun 12. maddesi ağır ceza mahkemelerinin görevlerini şu şekilde belirlemiştir:

Kanunların ayrıca görevli kıldığı hâller saklı kalmak üzere, Türk Ceza Kanununda yer alan yağma (m. 148), irtikâp (m. 250/1 ve 2), resmî belgede sahtecilik (m. 204/2), nitelikli dolandırıcılık (m. 158), hileli iflâs (m. 161) suçları, Türk Ceza Kanununun İkinci Kitap Dördüncü Kısımının Dört, Beş, Altı ve Yedinci Bölümünde tanımlanan suçlar (318, 319, 324, 325 ve 332 nci maddeler hariç) ve 12/4/1991 tarihli ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununun kapsamına giren suçlar dolayısıyla açılan davalar ile ağırlaştırılmış müebbet hapis, müebbet hapis ve on yıldan fazla hapis cezalarını gerektiren suçlarla ilgili dava ve işlere bakmakla ağır ceza mahkemeleri görevlidir.⁶²¹

Dolayısıyla yukarıda sayılanlar dışında kalan suçlar bakımından tüm yargılama süreci boyunca şüpheli veya sanığın adli kontrol tedbirine tabi olarak geçirebileceği üst süre iki yıl olacaktır. Ancak bu süre zorunlu durumlarda bir yıl daha uzatılarak toplamda en fazla üç seneyi geçemeyecektir.

2. Ağır Ceza Mahkemesinin Görevine Giren İşler Bakımından

Ceza Muhakemesi Kanununun birçok maddesinde, TCK’nın ikinci kitap dördüncü kısmında bulunan “Millete ve Devlete Karşı Suçlar” bakımından ayrık

⁶²¹ Görevli mahkemenin belirlenmesinde Kanun’un 14. maddesine göre: “Ağırlaştırıcı veya hafifletici nedenler gözetilmeksizin kanunda yer alan suçun cezasının üst sınırı göz önünde bulundurulur.”

düzenlemeler öngörülmektedir. Bahsi geçen bölümlerde ayırık ve suç teşkil eden diğer eylemlere göre daha ağır düzenlemeler öngörülmesinin sebebi bu suçların niteliği ve bu suçlardan yargılanan şüpheli veya sanıkların toplum açısından tehlikeliliğidir.

Adli kontrole ilişkin sürelerin ağır ceza mahkemelerinin görev alanına giren suçlar için daha uzun belirlenmesinin nedeni bu mahkemelerde görülen suçların çoğu zaman daha karmaşık ve kapsamlı olayları içermesinin yanı sıra suçlara karşılık öngörülmuş cezaların da daha yüksek olmasıdır.⁶²²

a. Genel Olarak

Ceza Muhakemesi Kanununun 110/A(2). maddesine göre: *“Ağır ceza mahkemesinin görevine giren işlerde, adli kontrol süresi en çok üç yıldır. Bu süre, zorunlu hâllerde, gerekçesi gösterilerek uzatılabilir; uzatma süresi toplam üç yılı, Türk Ceza Kanununun İkinci Kitap Dördüncü Kısım Dördüncü, Beşinci, Altıncı ve Yedinci Bölümünde tanımlanan suçlar ile Terörle Mücadele Kanunu kapsamına giren suçlarda dört yılı geçemez.”*

Madde metninden anlaşıldığı kadarıyla belirtilmiş olan suçlar dışındaki tüm suçlar için yürütülen yargılamalarda şüpheli veya sanığın adli kontrol tedbirleri kapsamında bulunabileceği azami süre üç yıl olacaktır. Ancak bazı hallerde yargılama belirlenen üç yıllık sürede tamamlanamamış ve adli kontrol tedbirine duyulan ihtiyaç da devam ediyor olabilir, bu durumda kanun koyucu yine belirli sürelerle adli kontrol kararının uzatılmasına imkân tanımaktadır. Yukarıdaki maddede ayrıca belirtilmiş olan suçlar dışında şüpheli veya sanığın uzatma süreleri dâhil adli kontrol yükümlülükleri altında tutulabileceği azami süre altı yıl olacaktır.

b. Türk Ceza Kanunu’nda Yer Alan Devlete Karşı Suçlar ile Terörle Mücadele Kanunu Kapsamına Giren Suçlar Bakımından

Türk Ceza Kanununun ikinci kitabı özel hükümleri düzenlemektedir. Bu kitabın dördüncü kısmı ise *“Millete ve Devlete Karşı Suçlar”*ı içermektedir. Dördüncü kısım içerisinde, dördüncü bölüm *“devletin güvenliğine karşı suçlar”*, beşinci bölüm *“anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar”*, altıncı bölüm *“milli savunmaya karşı*

⁶²² Soyaslan, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 338.

suçlar”, yedinci bölüm ise “*devlet sırlarına karşı suçlar ve casusluk*” başlıklarını taşımaktadır.

Bahsi geçen bu suçlar için de temelde tüm yargılama sürecinde şüpheli veya sanığın adli kontrol tedbirine tabi tutulabilecekleri süre üç yıl olmakla birlikte kanun koyucu uzatma sürelerini sayılan bu başlıklar için ayrı tutmuş ve dört yıl olarak belirlemiştir. Dolayısıyla sayılan başlıklar altındaki suçlardan biri nedeniyle yürütülen yargılamalarda şüpheli veya sanık hakkında adli kontrol tedbirinin uygulanma süresi en fazla üç yıl olabilecek, ancak zorunlu hallerde yargılamanın belirlenen sürelerde tamamlanamaması ve adli kontrol tedbirine duyulan ihtiyacın devam etmesi durumunda, uzatma süreleri en fazla dört yıl olabilecek, sonuç olarak şüpheli veya sanık toplamda en fazla yedi yıl adli kontrol tedbirine tabi tutulabilecektir.

3. Suça Sürüklenen Çocuklar Bakımından

Ceza Muhakemesi Kanununun 110/A(3). maddesine göre: “*Bu maddede öngörülen adli kontrol süreleri, çocuklar bakımından yarı oranında uygulanır.*”

Kanun koyucu, bu düzenleme ile adli kontrol bakımından da çocukları ayrı tutmayı ihmal etmemiş ve çocuklar lehine sürelerin indirilmesini öngörmüştür. CMK’nın çocuklar bakımından “*tutuklulukta geçirilecek süre*”yi düzenleyen 102/5. maddesi çocukları yaş gruplarına göre ayırma tabi tutmuş ve 12-15 yaş grubu ve 15-18 yaş grubu çocuklar için farklı indirim miktarları öngörmüştür. Adli kontrolde ise çocuklar için daha lehe bir durum yaratılarak tüm yaş grupları için sürelerin yarı yarıya indirilerek uygulanmasına karar verilmiştir.

Çocuklar için adli kontrol sürelerinin belirli oranlarda düşürülerek uygulanması, çocuğun suç işleyen değil suça sürüklenen sıfatına da uygun bir düzenlemedir. Çocukların, yetişkinlere göre daha kırılgan yapıları ve olumsuzluklarla baş etmede daha fazla zorluk yaşamaları, yargılama sürecinde daha çok yıpranmalarına ve zarar görmelerine yol açmaktadır.⁶²³

⁶²³ Ayhan Erbay, “Çocuk Ceza İnfaz Kurumlarının Çocuk Tutuklu/Hükümlüler Üstündeki Psikolojik Etkileri”, *Aydın Toplum ve İnsan Dergisi*, 3/1 (2017) 31; Handan Yokuş Sevik, *Uluslararası Sözleşmelerdeki İlkeler Açısından Çocuk Suçluluğu ile Mücadelede Kurumsal Yaklaşım*, (İstanbul: Beta Yayıncılık, 1998), 43.

Maddenin uygulanmasında hem temel sürelerin hem de uzatma sürelerinin yarı yarıya indirilmesi gerekmektedir. Sonuç olarak suça sürüklenen çocuklar bakımından;

Ağır ceza mahkemesinin görev alanına girmeyen eylemler bakımından azami adli kontrol kararı süresi, tüm çocuklar bakımından, uzatma süreleri hariç bir yıl, uzatma süreleri dâhil bir yıl altı ay,

Ağır ceza mahkemesinin görev alanına giren eylemler bakımından azami adli kontrol kararı süresi, tüm çocuklar bakımından, uzatma süreleri hariç bir buçuk yıl, uzatma süreleri dâhil üç yıl,

Türk Ceza Kanununun ikinci kitap, dördüncü kısmında düzenlenmiş olan; devletin güvenliğine karşı suçlar, anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar, milli savunmaya karşı suçlar, devlet sırlarına karşı suçlar ve casusluk ile Terörle Mücadele Kanunu kapsamında kalan suçlar bakımından ise, tüm çocuklar bakımından uzatma süreleri hariç bir buçuk yıl, uzatma süreleri dâhil on iki ay, uzatma süreleri hariç dokuz ay, 15-18 yaş aralığındaki SSÇ'ler için uzatma süreleri dâhil üç buçuk yıl olarak uygulanmalıdır.⁶²⁴

Ağır ceza mahkemesinin görev alanına girmeyen bir işe ağır ceza mahkemesinin bakması durumunda tutukluluk süreleri ağır ceza mahkemesinin görev alanına girmeyen işlere göre belirlenmelidir; aksi takdirde sırf yargı makamlarının görevde hataya düşmesi nedeniyle şüpheli veya sanığın haklarının gaspı söz konusu olacaktır.⁶²⁵

Kanun koyucu, CMK'nın 110/A. maddesinde öngörülmüş sürelerin uzatılması bakımından da kanaatimizce tedbirin keyfi şekilde uygulanmasının engellenmesi açısından yerinde bir düzenleme olarak gerekçe gösterilmesini aramaktadır.

Yukarıda bahsi geçen sürelerin dolması halinde, şüpheli veya sanık, tutuklama nedenleri devam etse dahi, derhal serbest bırakılmalıdır. Azami sürelerin dolduğunun tespiti ile birlikte adli kontrol kararı altındaki şüpheli veya sanık hakkındaki adli kontrol kararının kaldırılması zorunludur; burada artık yargılama makamının takdir yetkisinden

⁶²⁴ Centel ve Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 425.

⁶²⁵ Soyaslan, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 338.

söz edilemeyecektir.⁶²⁶ Yine de en adil çözüm, sürelerin dolmasını beklemeksizin yargılamayı sona erdirmek için azami çabayı göstermektir.⁶²⁷

D. Adli Kontrol Kararının Sona Ermesi

Adli kontrol kararı soruşturma aşamasında Cumhuriyet savcısı veya sulh ceza hâkiminin, kovuşturma aşamasında ise hâkim veya mahkemenin kararı ile sona erebilecektir. Yine soruşturma aşaması sonunda Cumhuriyet savcısı tarafından verilecek kovuşturmaya yer olmadığına dair karar ile kovuşturma aşamasında hâkim veya mahkeme tarafından verilecek beraat, düşme, ceza verilmesine yer olmadığına dair karar ile de adli kontrol kararı son bulacaktır. Ayrıca 08.07.2021 tarih ve 7331 sayılı Kanun ile getirilen adli kontrole ilişkin azami sürelerin dolması halinde de adli kontrol kararı sona erecektir.

1. Adli Kontrol Kararının Kaldırılması Sureti ile Sona Ermesi

a. Adli Kontrole İlişkin Kararın İhlal Edilmesi Sebebiyle Hâkim veya Mahkeme Tarafından Kaldırılması

Adli kontrolün hâkim veya mahkeme kararı ile kaldırılması dört farklı şekilde söz konusu olabilecektir. Bunlar: CMK'nın 110/2. maddesinde düzenlenen soruşturma aşamasında Cumhuriyet savcısının istemi ile hâkim tarafından şüpheli hakkında hükmedilen yükümlülüklerin tamamen kaldırılması, CMK'nın 110/3. maddesinde düzenlenen hâkim veya mahkeme kararı ile sanık hakkında hükmedilen yükümlülüklerin 110/2. maddesi gereği tamamen kaldırılması, CMK'nın 111/1. maddesinde düzenlenen şüpheli veya sanığın istemi ile Cumhuriyet savcısının görüşü aldıktan sonra hâkim veya mahkeme tarafından hükmedilen yükümlülüklerin 110/2. maddesi gereği tamamen kaldırılması ve son olarak CMK'nın 112/1. maddesinde düzenlenen adli kontrol yükümlülüklerini kasten yerine getirmeyen şüpheli veya sanık hakkında hükmedilen yükümlülüklerin 110/2. maddesi gereği tamamen kaldırılmasıdır. Görüleceği üzere CMK'nın 112/1. maddesi şüpheli veya sanığın yükümlülükleri ihlal etmesi halini düzenlemektedir. İhlal etme ise DSHY'e göre kararın infazına başlamadan veya infaz başladıktan sonra olabilecektir.

⁶²⁶ Centel ve Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 459.

⁶²⁷ Süheyl Donay, *Ceza Yargılama Hukuku*, (İstanbul: Beta Yayıncılık, 2012), 128.

Yukarıda değinildiği gibi adli kontrol yükümlülüklerinin bir kısmının yerine getirilmesi ile denetimli serbestlik hizmetleri müdürlükleri görevli kılınmıştır. Müdürlükler tarafından yerine getirmeye ilişkin yapılması gereken işlemler ise DSHY’de düzenlenmektedir. DSHY’nin 57/2. maddesine göre:

Tebliğata rağmen mazereti olmaksızın ve kasıtlı olarak adli kontrol tedbirinin gereklerini yerine getirmeyen, tedbirin infazına başladıktan sonra tedbirin gereklerini yerine getirmeye devam etmeyen veya tedbiri ihlal eden şüpheli veya sanık uyarılmaksızın hakkında karar verilmesi için dosya Cumhuriyet başsavcılığı aracılığıyla ilgili yargı merciine gönderilir. İlgili yargı merciinden karar gelene kadar adli kontrol tedbirinin infazına devam edilir.

Yönetmeliğin 41. maddesi gereği hakkında adli kontrol kararı verilmiş şüpheli veya sanık hakkındaki kararın kaydedilmesini takiben üç iş günü içerisinde denetimli serbestlik hizmetleri müdürlüğü tarafından şüpheli veya sanığa tebligat yapılacaktır. Yükümlünün, yapılan tebligat üzerine on gün içerisinde müdürlüğe mazereti olmaksızın başvurmaması halinde ve aynı şekilde yukarıdaki maddede görüleceği üzere yükümlünün tedbirin infazına başlandıktan sonra tedbirin gereklerini yerine getirmemesi veya ihlal etmesi halinde de hakkındaki infaz kaydı kapatılarak Cumhuriyet başsavcılığına gönderilecektir. Burada bahsi geçen Cumhuriyet başsavcılığından anlaşılması gereken adli kontrol kararını yerine getirmek ve denetlemekle görevli Cumhuriyet başsavcılığına bağlı ilâmat ve infaz bürosudur. Büro, evrakı adli kontrole ilişkin kararı veren hâkim veya mahkemeye göndererek tedbir hakkında bir karar verilmesini isteyecektir.⁶²⁸

Kararı veren hâkim veya mahkeme, tebligata uyulmaması nedeniyle kendisine gönderilen evrakı aldığında öncelikle tebligatın usulüne göre yapılıp yapılmadığını daha sonra ise şüpheli veya sanığın bir mazereti bulunuyor ise bunun geçerli bir mazeret olup olmadığını araştırmalıdır.⁶²⁹ Araştırma sonucu tebligatın geçersiz olduğuna veya mazeretin geçerli olduğuna karar verdiği takdirde gereği yapılmak üzere evrak tekrar büroya gönderilmeli aksi takdirde ise hâkim veya mahkeme ya CMK’nın 112. maddesi

⁶²⁸ Mehmet Tezcan, “Adli Kontrol”, 285.

⁶²⁹ Mehmet Tezcan, “Adli Kontrol”, 286.

gereği şüpheli veya sanığın tutuklanmasına ya da CMK'nın 110/2. maddesine öngörölmüş kararlardan birine hükmedebilecektir.

Şüpheli veya sanığın DSHY'nin 41. maddesinde öngörölmüş tebligata uygun biçimde denetimli serbestlik hizmetleri müdürlüğüne başvurması ve yükümlölüklerin infazına başlanması halinde ise artık DSHY'nin 57. maddesine göre hareket edilecektir. Yönetmeliğin değişiklik öncesi halinde yükümlü hakkında denetim planı hazırlanması öngörölmekteydi ancak değişiklik sonrası DSHY'nin 36/7. maddesine göre hakkında adli kontrole hükmedilen yetişkinler bakımından denetim planı hazırlanmayacak denetim planı yerine geçecek bilgilendirme formu tebliğ edilecektir. DSHY'nin 57/2. maddesinde göre bu formda belirtilen hususlara uygun davranmayarak tedbirin gereklerini yerine getirmeyen veya tedbiri ihlal eden şüpheli veya sanık hakkındaki kayıt kapatılarak yine kararı veren hâkim veya mahkemeye hakkında karar verilmesi istemi ile ileilmek üzere ilâmat ve infaz bürosuna gönderilecektir.

Hâkim veya mahkeme evrakı almasının ardından şüpheli veya sanığın kasıtlı hareket edip etmediğini veya bir mazereti bulunup bulunmadığını mazereti bulunuyor ise geçerli olup olmadığını araştırmalıdır. Araştırmaları sonucunda şüpheli veya sanığın kasıtlı olarak tedbiri ihlal ettiğine kanaat getirdiği takdirde ise yine ya CMK'nın 112. maddesi gereği şüpheli veya sanığın tutuklanmasına ya da CMK'nın 110/2. maddesinde öngörölmüş kararlardan birine hükmedebilecektir. Yukarıda değinildiği üzere bu maddede öngörölmüş karar türlerinden bir tanesi de yükümlölüklerin tamamen kaldırılmasıdır.

b. Adli Kontrole İlişkin Kararın İhlal Olmadan Hâkim veya Mahkeme Tarafından Kaldırılması

Adli kontrol kararının şüpheli veya sanığın ihlali olmaksızın kaldırılabilceği haller CMK'nın 110/2., 110/3. ve 111/1. maddelerinde düzenlenmektedir.

Soruşturma aşamasında adli kontrol tedbirinin devamında bir fayda görmemesi veya beklenen amaca ulaşılması durumunda Cumhuriyet savcısı CMK'nın 110/2. maddesi uyarınca sulh ceza hâkiminden adli kontrol kararının kaldırılmasını talep edebilecektir. Kanaatimizce CMK'nın 103/2. maddesi gereği adli kontrol kararını kaldırmaya tek başına Cumhuriyet savcısı da karar verebilmelidir. Zira kanun koyucu açıkça soruşturma aşamasında gerek görölmediği takdirde tutuklama tedbirinin

Cumhuriyet savcısı tarafından sonlandırılabilceğini düzenlemektedir. Tutuklama tedbiri koruma tedbirleri arasında kişi hak ve özgürlüklerine en yoğun müdahaleyi teşkil eden tedbirdir. Bu nedenle tutuklama kararının kaldırılmasına ilişkin kararı bizzat verebilen Cumhuriyet savcısının adli kontrolün kaldırılmasına ilişkin kararı verememesi kanaatimizce büyük bir çelişi oluşturmaktadır.⁶³⁰ Zira çoğa yetkili olanın aza da yetkili olacağı aşikârdır.⁶³¹ Nitekim Yargıtay'ın “...şüpheli için daha fazla sınırlandırıcı bir tedbir olan tutukluluk durumunun sonlandırılmasına karar verme yetkisi tanınmış olan Cumhuriyet savcısının, 5271 sayılı CMK'nın 110/1. maddesi gereğince, nitelik olarak daha az sınırlandırıcı bir düzenleme olan adli kontrol altına alınmış şüpheli hakkındaki bu tedbiri kaldırma yetkisinin olduğu, kıyasa olanak tanıyan ceza yargılaması hukukunun ışığında mümkün görüldüğü.” şeklindeki kararı da kanaatimizi doğrular niteliktedir.⁶³²

Soruşturma aşamasında adli kontrol kararının kaldırılmasına ilişkin kararın herhangi bir talep olmaksızın hâkim tarafından verilmesi ise mümkün değildir. Zira soruşturma aşamasının yetkili süjesi Cumhuriyet savcısıdır ve dosya onun uhdesinde bulunmaktadır. Dosya hakkındaki tüm gelişmeler onun bilgisi dâhilinde devam etmektedir. Kanun koyucu da bu nedenlerle soruşturma aşamasında Cumhuriyet savcısının talebi veya görüşü olmaksızın hâkim tarafından karar verilmesine imkân tanımamaktadır.

Kovuşturma aşamasında adli kontrol kararının kaldırılmasına ilişkin karar asıl davaya bakmakla görevli hâkim veya mahkeme tarafından yine CMK'nın 110/3. maddesi gereği CMK'nın 110/2. maddesine göre verilebilecektir. CMK'nın 110/3. maddesi kovuşturma aşamasında herhangi bir talep olmaksızın hâkim veya mahkeme tarafından re'sen adli kontrol kararının kaldırılmasına hükmedilmesini düzenlemektedir.

⁶³⁰ Aksi yönde, CMK'nın 103/2. maddesi ile 103/1. maddesinin bağlantılı olduğu ve dolayısıyla adli kontrol kararının kaldırılmasının serbest bırakılma anlamına gelmediği. Adli kontrole ilişkin karar yetkisinin kanun koyucu tarafından yalnızca hakim veya mahkemeye tanındığı ve Cumhuriyet savcısının adli kontrol kararını kaldırma yetkisinin bulunmadığı yönündeki görüş için bkz.: Muttu, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Adli Kontrol”, 184.

⁶³¹ Ünver ve Hakeri, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 397; Mustafa Albayrak, *Notlu- Atıflı- Uygulamalı Ceza Muhakemesi Kanunu Öz Kitap*, 251; Haluk Çolak ve Mustafa Taşkın, *Ceza Muhakemesi Hukuku Şerhi*, 493; Zekiye Özen İnci, *Bir Koruma Tedbiri Olarak Ceza Muhakemesinde Tutuklama*, 90; Burhan Caner Hacıoğlu, “Adli Kontrol Koruma Tedbiri Üzerine Bir İnceleme”, 190; Zekeriya Yılmaz, “Adli Kontrol”, 54; Murat Özen, “Adli Kontrol”, 178.

⁶³² Y. 6. CD, 20.10.2008, E. 2007/12460, K. 2008/17473, <https://karararama.yargitay.gov.tr/#>, E.T. 25.03.2024.

Soruşturma evresinin yetkili süjesi Cumhuriyet savcısı iken kovuşturma evresinin yetkili süjesi ise hâkim veya mahkemedir. Dolayısıyla bu safhada adli kontrol tedbirinin gereksiz olduğuna veya adli kontrol yükümlülükleri ile ulaşılması hedeflenen amaca ulaşıldığına ya da amaca ulaşma ihtimalinin ortadan kalktığına kanaat getiren hâkim veya mahkeme re'sen adli kontrol tedbirinin kaldırılmasına karar verebilecektir. CMK'nın 110/3. maddesi kapsamında verilen kaldırma kararında da Cumhuriyet savcısının görüşüne başvurulması gerekmektedir. Zira madde açıkça CMK'nın 110/2. maddesine atıf yapmaktadır.

Kanaatimizce Cumhuriyet savcılarının kovuşturma aşamasında adli kontrol kararının kaldırılması hakkında görüşüne başvurulması asliye ceza mahkemelerinde duruşmalara katılmalarının durdurulduğu 2011 ila 2020 yılları arasında uygulamada pek de mümkün görünmemektedir. Ancak 2020 yılından itibaren hem ağır ceza mahkemelerinde hem de asliye ceza mahkemelerinde Cumhuriyet savcılarının duruşmaya katılmaları zorunlu hale getirilmiştir. Dolayısıyla kovuşturma aşamasında duruşmalara katılma yetkisi olan Cumhuriyet savcısının dosyalara ilişkin kararlarda sözlü veya yazılı mütalaasının alınması gereklidir.

Yine kanaatimizce bölge adliye mahkemeleri ve Yargıtay da istinaf ve temyiz aşamalarında CMK'nın 110/3. maddesi gereği adli kontrol kararını re'sen kaldırabileceklerdir.⁶³³

Şüpheli veya sanığın da yargılamanın tüm safhalarında hakkındaki adli kontrol kararının kaldırılmasını talep etme hakkı bulunmaktadır. CMK'nın 111/1. maddesi gereği hâkim veya mahkeme şüpheli veya sanığın talebine ilişkin kararını verirken Cumhuriyet savcısının görüşünü almak zorundadır. Hâkim veya mahkeme talebe ilişkin kararını beş gün içerisinde vermek durumundadır. Hâkim veya mahkemenin kararı talebin reddine yönelik olabileceği gibi CMK'nın 110/2. maddesinde öngörölmüş karar türlerinden herhangi birisine yönelik de olabilecektir. Bu karar türlerinden bir tanesi de değindiğimiz üzere adli kontrol kararının kaldırılmasıdır.⁶³⁴

⁶³³ Mutta, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Adli Kontrol", 185.

⁶³⁴ CMK'nın 111/1. maddesinin başlığı "*Adli kontrol kararının kaldırılmasıdır*", madde metni ise şüpheli veya sanığın talebi üzerine, hâkim veya mahkemenin CMK'nın 110/2. maddesine göre karar vereceğidir. Dolayısıyla burada verilebilecek tek karar türü adli kontrolün kaldırılması olmayacaktır. Kanaatimizce

Adli kontrol kararının hâkim veya mahkeme kararı ile kaldırılması halinde durum derhal ilgili mercilere bildirilmelidir. Şüpheli veya sanığın adli kontrol kararını yerine getirmekle görevli denetimli serbestlik hizmetleri müdürlüğü tarafından adli kontrol tedbirine ilişkin kayıt kapatılarak, dosya ilâmat ve infaz bürosuna gönderilmelidir.⁶³⁵

2. Adli Kontrolün Kovuşturmaya Yer Olmadığına Dair Karar veya Hüküm ile Sona Ermesi

Ceza Muhakemesi Kanununun 109. ile 115. maddeleri arasında adli kontrolün sona ermesine ilişkin sistemli bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak adli kontrolün bir koruma tedbiri olduğu ve dolayısı ile hükümle birlikte sona ereceğine kuşku duyulmamalıdır.

Soruşturma evresinde ise kovuşturmaya yer olmadığına dair karar ile birlikte yargılama bu aşamada sona ermektedir. Dolayısıyla bu karar ile birlikte adli kontrol de tüm diğer koruma tedbirleri gibi son bulacaktır. Nitekim CMK'nın tutuklama tedbirinin düzenlendiği 103/2. maddesi açık bir biçimde kovuşturmaya yer olmadığına dair karar ile birlikte şüphelinin serbest kalacağını düzenlemektedir. Kanaatimizce bu hüküm adli kontrol için de geçerlidir. Şüpheli hakkında kovuşturmaya yer olmadığına dair karar verilmesi halinde başkaca bir karara gerek kalmaksızın adli kontrol kararı sona ermiş olacaktır.⁶³⁶

Yine kovuşturma aşamasında ise sanık hakkında verilecek beraat veya ceza verilmesine yer olmadığına dair karar ile davanın düşmesi veya reddine ilişkin kararlar da yargılamanın sona ermesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bu hallerde de artık adli kontrol kararının gerekliliği kalmamaktadır. Hâkim veya mahkeme davaya dair karar ile birlikte adli kontrol kararının kaldırılmasına da hükmetmeli ve gereği yerine getirilmek üzere kararı ilgili mercilere göndermelidir. Hâkim veya mahkemenin asıl karar ile birlikte adli kontrol kararını kaldırmaya ilişkin karar vermemesi halinde ayrıca bir duruşma yapılmasına gerek olmaksızın ilgili kurumların bilgilendirilmesi sureti ile UYAP üzerinden kararı kaldırabileceği kanaatindeyiz. Zira hükümle birlikte adli kontrol kararı

madde başlığı madde içeriği ile uyumsuzdur. Aynı yönde bkz.: Mutta, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Adli Kontrol”, 182.

⁶³⁵ Mehmet Tezcan, “Adli Kontrol”, 292.

⁶³⁶ Burhan Caner Hacıoğlu, “Adli Kontrol Koruma Tedbiri Üzerine Bir İnceleme”, 190.

da kendiliğinden son bulmuştur.⁶³⁷ Hâkim veya mahkemenin kararı sadece tespite yönelik bir karardır.

Kovuşturma aşamasının mahkûmiyet hükmü ile son bulması halinde ise kanaatimizce adli kontrol kural olarak sona ermelidir.⁶³⁸ Ancak adli kontrol tedbirine başvurulma sebebinin sanığın kaçmasının önlenmesi olduğunda hâkim veya mahkeme buna ilişkin gerekçe ile birlikte davaya ilişkin kararında adli kontrol tedbirinin devam ettiğini de belirtmelidir.⁶³⁹ Bu hüküm infaz aşamasına kadar geçerliliğini koruyacaktır.⁶⁴⁰ Nitekim Yargıtay kararları da adli kontrolün hükmün kesinleşmesine kadar uygulanabileceği yönündedir.⁶⁴¹

3. Adli Kontrolün Kanunda Öngörölmüş Azami Sürelerin Dolması ile Sona Ermesi

Adli kontrol bakımından kanunda herhangi bir üst sınır öngörölmemiş olması doktrinde sıklıkla eleştirilmiş bir husustur. Zira adli kontrol tutuklamanın ikamesi değil ancak alternatifi ve devamı niteliğindedir.⁶⁴² Ve bazı durumlarda tabi olunan yükümlülüklerin sayısı, yoğunluğu, türü arttıkça hemen hemen tutuklama kadar kişi hürriyetlerinin sınırlandırılmasına sebebiyet verebilecektir. Bu nedenle tutuklama tedbiri için öngörölmüş azami sürelerin adli kontrol için de uygulanması gerektiği ileri sürölmekteydi.⁶⁴³

Kanaatimizce, kanun koyucu, mehzaz kanun olan Fransız CMK'da da adli kontrolün uygulanmasına ilişkin bir süre sınırının öngörölmemiş olması nedeniyle bu hususu göz ardı etmiştir. Aynı şekilde Alman CMK da adli kontrole ilişkin bir üst süre öngörmemektedir. Yalnızca İtalyan CMK'da adli kontrol tedbirinin uygulanabileceği

⁶³⁷ Mehmet Tezcan, "Adli Kontrol", 293; Burhan Caner Hacıoğlu, "Adli Kontrol Koruma Tedbiri Üzerine Bir İnceleme", 190.

⁶³⁸ İsmail Malkoç ve Mert Yüksektepe, *Açıklamalar ve Yorumlarla 5271 sayılı Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu*, 514.

⁶³⁹ Mehmet Tezcan, "Adli Kontrol", 294.

⁶⁴⁰ Mutta, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Adli Kontrol", 186.

⁶⁴¹ Y. 12. CD, 02.07.2012, E. 2011/23069, K. 2012/16532, <https://karararama.yargitay.gov.tr/#>, E.T. 29.03.2024: "...iddianamenin kabulü ile başlayıp, hükmün kesinleşmesine kadar geçen evreyi kapsayan kovuşturma aşamasında da CMK'nın 110/3. maddesi uyarınca uygulanabilir olan adli kontrolün, infazı da kapsayacak şekilde uygulanmasına karar verilmesinin, kanuna aykırı olduğu..."nu belirtmektedir.

⁶⁴² Adem Sözüer ve Selman Dursun, "Son Değişiklikler Ne Getiriyor?", 210.

⁶⁴³ Ahu Karakurt, Adli Kontrol Koruma Tedbiri, http://www.turkhukuk sitesi.com/makale_374.htm

azami sürelerin tutuklulukta geçirilebilecek azami sürelerin iki katı olduğu düzenleme altına alınmıştır.⁶⁴⁴

Nihayet, muhakeme kanunumuzda da 08.07.2021 tarih ve 7331 sayılı Kanun ile CMK'ya eklenen 110/A. maddesinde, adli kontrol tedbirine ilişkin üst süreler öngörülmüştür. Yukarıda CMK'nın 110/A. maddesinde düzenlenen bu süreleri ayrıntıları ile incelemiştik. İşte kanun koyucu tarafından öngörülen bu sürelerin dolması halinde de adli kontrol kararı kendiliğinden son bulacaktır. Yine de adli kontrolün yerine getirilmesi, kararı veren makamlarca değil de ilâmat ve infaz bürosu ve denetimli serbestlik hizmetleri müdürlükleri tarafından gerçekleştirildiğinden sürenin sona ermesi ile yükümlülüklerin yerine getirilmesi kendiliğinden son bulmayacaktır. Dolayısıyla soruşturma aşamasında Cumhuriyet savcısı, kovuşturma aşamasında hâkim veya mahkemenin adli kontrol kararının sona erdiğine ilişkin tespitini ilgili makamlara göndermesi ve şüpheli veya sanığın adli kontrol kaydının kapatılarak dosyasının iadesini istemesi gerekmektedir.

E. Adli Kontrol Altında Geçirilen Sürelerin Cezadan Mahsubu

Mahsup TCK'nın 63. maddesinde şu şekilde düzenlenmektedir: “*Hüküm kesinleşmeden önce gerçekleşen ve şahsi hürriyeti sınırlama sonucunu doğuran bütün haller nedeniyle geçirilmiş süreler, hükmolunan hapis cezasından indirilir.*” Madde gerekçesinin konumuz ile alakalı kısmı ise “...*teknik anlamda tutukluluk sayılmamakla beraber şahsi hürriyeti sınırlama sonucunu doğuran tedbirlerin tümünün de tutukluluk gibi mahkûmiyet süresine mahsup edilmesi öngörülmüştür...*” şeklindedir. Dolayısıyla hüküm ve gerekçesi bir arada değerlendirildiğinde, gözaltı, gözlem altına alma, yakalama gibi kişi hürriyetinin sınırlandırılması sonucunu doğuran her hal, hüküm sonucu verilen cezadan indirilmelidir.

Anayasa Mahkemesi, Galip Öğüt başvurusunda, müdahalenin kişi hürriyetine yönelik olup olmadığının değerlendirilmesi hususundaki kriterlerini şu şekilde açıklamıştır:

Kişi hürriyetine yönelik bir müdahalenin bulunduğu söylenebilmesi için kişinin hareket serbestisinin maddi olarak sınırlandırılmış olması gerekir. Buradaki hareket serbestisine yönelik kısıtlama, Anayasa'nın 23. maddesinde

⁶⁴⁴ Mutta, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Adli Kontrol”, 187.

*güvence altına alınan seyahat hürriyetine yönelik bir müdahaleye göre çok daha yoğundur. Kişi hürriyeti ve güvenliği hakkına yönelik bir müdahale için kişi, rızası olmaksızın en azından rahatsızlık verecek uzunlukta bir süre boyunca belirli bir yerde fiziki olarak tutulmalıdır.*⁶⁴⁵

Adli kontrol yükümlülüklerinin mahsup veya tazminata konu olabilmeleri de, kişilerin temel hak ve hürriyetlerine ciddi müdahale teşkil etmelerine bağlı olacaktır.⁶⁴⁶ Doktrinde çoğunlukla adli kontrol yükümlülüklerinin kişi hürriyetinin fiilen, tamamen ve esaslı biçimde sınırlandırmadığı kanaati mevcuttur.⁶⁴⁷ Görüş, adli kontrol yükümlülükleri ayrı ayrı düşünüldüğünde çoğu yükümlülük bakımından yerindedir. Ancak bazı yükümlülükler tek başına veya birlikte uygulandığında kişi özgürlüğünün neredeyse tamamen sınırlandırılmasına yol açabileceklerdir. Örneğin, konutunu terk etmeme, bağımlılıktan arınma amacıyla tedavi tedbirlerine tabi olma, belirli bir yerleşim bölgesini terk edememe yükümlülükleri yoğunluklarına bağlı olarak kişi hürriyetinin neredeyse tutuklama tedbiri kadar sınırlandırılmasına yol açabilecektir.

Adli kontrol yükümlülüklerin mahsubuna ilişkin CMK'nın 109/6. maddesi ise *“Adli kontrol altında geçen süre, şahsî hürriyeti sınırlama sebebi sayılarak cezadan mahsup edilemez. Bu hüküm, maddenin üçüncü fıkrasının (e) ve (j) bentlerinde belirtilen hallerde uygulanmaz. Ancak, (j) bendinde belirtilen konutunu terk etmemek yükümlülüğü altında geçen her iki gün, cezanın mahsubunda bir gün olarak dikkate alınır.”* şeklindeki düzenlemesi ile kural olarak adli kontrol yükümlülükleri bakımından mahsuba izin vermemektedir.

7331 sayılı Kanun öncesinde, CMK'nın 109/6. maddesinde istisna olarak sadece 109/3(e). maddesinde düzenlenen *“Özellikle uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla, hastaneye yatmak dahil, tedavi veya muayene tedbirlerine tâbi olmak ve bunları kabul etmek.”* yükümlülüğü bakımından mahsuba izin

⁶⁴⁵ AYM, 01.03.2017, Başvuru No. 2014/5863, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/5863>, E.T. 09.12.2023.

⁶⁴⁶ Ercan Yaşar, “Adli Kontrol Tedbirleri Çerçevesinde Geçirilen Sürelerin Mahsubu ve Tazmini”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 30/3 (2022): 1371.

⁶⁴⁷ Burhan Caner Hacıoğlu, “Adli Kontrol Koruma Tedbiri Üzerine Bir İnceleme”, 191; Mahmut Koca, “2002 CMUK Tasarısı”, 137; Özbek, *CMK İzmir Şerhi- Yeni Ceza Muhakemesi Kanununun Anlamı Açıklamalı- Gerekçeli- İçtihatlı*, 383.

verilmekteydi. Bahsi geçen Kanun ile yapılan değişiklikle birlikte 109/3(j). maddesinde düzenlenen “Konutunu terk etmemek.” yükümlülüğü de mahsuba konu olabilecektir.

Bağımlılıktan arınma maksadı ile tedavi olma yükümlülüğü şüpheli veya sanığın, hastanede yatmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla TCK’nın 63. maddesi anlamında kişi hürriyetinin sınırlandırılmasına sebebiyet vermektedir. Ancak tedavi kapsamında şüpheli veya sanığın sürekli olarak hastanede yatmasının gerekmediği hallerde de yükümlülük altında geçirilen sürenin mahsuba konu olup olmayacağı tartışmalıdır. CMK’da, buna ilişkin bir düzenleme öngörülmemektedir. Yukarıda da değindiğimiz üzere şüpheli veya sanığın belirli aralıklarla hastaneye gitmesi şeklindeki tedavilerde yükümlülük mahsup edilmemelidir.⁶⁴⁸ Zira mahsup halinde özgürlüğü kısmen kısıtlanmış şüpheli veya sanığın tamamen kısıtlanmış gibi muamele görmesi adaletsiz sonuçlara yol açacaktır. Son olarak bu yükümlülük kapsamında şüpheli veya sanığın yükümlülüğe tabi olarak geçirdiği her gün sonuç cezadan mahsup edilecektir.

Kanaatimizce düzenleme ile konutunu terk etmeme yükümlülüğünün de mahsup kapsamına alınması yerindedir. Zira yükümlülük neredeyse tutukevinde bulunmaya eşdeğer sonuçlar doğurmaktadır.⁶⁴⁹ Nitekim AYM, Esra Özkan Özakça başvurusunda, adli kontrol yükümlülüklerinden konutunu terk etmeme yükümlülüğünün kişi hürriyetine müdahalesini şu şekilde değerlendirmiştir:

Yukarıda da değinildiği üzere kişilerin fiziki hareket özgürlüklerini sınırlandıran bir tedbirin Anayasa’nın 19. maddesinde güvence altına alınan kişi hürriyeti ve güvenliği hakkına mı yoksa Anayasa’nın 23. maddesinde düzenlenmiş olan seyahat özgürlüğüne mi müdahale teşkil ettiği belirlenirken önemli olan husus sınırlamanın niteliği veya esası değildir. Bir tedbirin bunlardan hangisine müdahale oluşturduğunun tespitinde sınırlamanın derecesi ve yoğunluğu dikkate alınmalıdır. Bunun tespitinde tedbirin türü, süresi, uygulanış şekli, gündelik hayatın denetiminin boyutu gibi faktörler önem taşımaktadır. Bu bağlamda yapılan değerlendirmede konutu terk etmeme; kişilerin fiziksel özgürlük alanını yalnızca ikamet ettiği konutun içi ile sınırlandıran, elektronik kelepçe takılmak suretiyle infazı söz konusu olabilen ve -kaldırılıncaya kadar- gün boyunca

⁶⁴⁸ Mutta, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Adli Kontrol”, 190.

⁶⁴⁹ Ercan Yaşar, “Adli Kontrol Tedbirleri Çerçevesinde Geçirilen Sürelerin Mahsubu ve Tazmini”, 1371.

*kesintisiz olarak devam ettirilen, uyulmadığında ise şüpheli veya sanık hakkında tutuklama tedbirinin uygulanmasına neden olabilen bir adli kontrol tedbiri niteliğindedir. Anılan tedbirin bu niteliği, uygulanış şekli ve özellikleri itibarıyla hareket serbestisi üzerindeki sınırlayıcı etkisinin derece ve yoğunluk olarak seyahat özgürlüğüne göre oldukça ileri bir boyutta olduğu, dolayısıyla kişi hürriyeti ve güvenliği hakkına müdahale teşkil ettiği sonucuna varmak gerekir.*⁶⁵⁰

Konutunu terk etmeme yükümlülüğü altında geçirilen her iki gün sonuç cezadan mahsup edilirken bir gün olarak mahsup edilecektir. İtalyan CMK'nın 284/5. maddesine göre konutunu terk etmeme, tutuklama ile aynı statüde kabul edilerek konutta geçirilen sürenin sonuç cezadan mahsubu öngörülmüştür.⁶⁵¹

F. Haksız Olarak Uygulanan Adli Kontrol Dolayısıyla Doğan Zararın Tazmini

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin “Özgürlük ve Güvenlik Hakkı”nı düzenleyen 5. maddesi, bu maddeye aykırı şekilde yakalama veya tutmaya tabi tutulmuş kimseleri mağdur kabul etmekte ve tazminat hakkına sahip olduklarını belirtmektedir. Aynı şekilde Anayasanın “Kişi Hürriyeti ve Güvenliği”ni düzenleyen 19. maddesinde de maddeye aykırı işlem yapılan kişilerin uğradıkları zararın Devletçe tazmin edileceği öngörülmektedir.

Ceza Muhakemesi Kanununun 141. ila 144. maddeleri “Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminat”ı düzenlemektedir. CMK'nın 141/1. maddesinde düzenlenen tazminat talep edilebilecek haller arasında adli kontrol tedbirinden doğan bir hal öngörülmemiştir, dolayısıyla bu madde kapsamında adli kontrol tedbirleri hakkında tazminat talep edilemeyeceği kuşkusuzdur. Zira tazminat istenebilecek haller kıyas yasağı bulunacak biçimde sınırlı sayıda gösterilmiştir.⁶⁵²

Aynı maddenin üçüncü fıkrası ise “Birinci fıkrafta yazan hâller dışında, suç soruşturması veya kovuşturması sırasında kişisel kusur, haksız fiil veya diğer sorumluluk hâlleri de dâhil olmak üzere hâkimler ve Cumhuriyet savcılarının verdikleri kararlar veya yaptıkları işlemler nedeniyle tazminat davaları ancak Devlet aleyhine açılabilir.”

⁶⁵⁰ AYM, Başvuru No. 2017/32052.

⁶⁵¹ Mutta, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Adli Kontrol”, 192.

⁶⁵² Veysel Candan Canoğlu, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminat Davaları*, (Ankara: Seçkin Yayınları, 2017), 197.

şeklindedir. Yargıtay, bir takım kararlarında adli kontrol tedbirine ilişkin tazminat taleplerini CMK'nın 141/3. maddesi kapsamında değerlendirmektedir.⁶⁵³ Nitekim Yargıtay 12. Ceza Dairesi 2015 yılında vermiş olduğu bir kararında⁶⁵⁴ tazminat talebinin reddini, şu gerekçeler ile kanuna aykırı bulmuştur:

...somut olay incelendiğinde, davacı hakkında uygulanan adli kontrol tedbiri nedeniyle olduğu anlaşılan zararın CMK'nın 141/1. maddesi kapsamında açıkça lafzi olarak belirtilmediği, ancak 18.06.2014 tarih ve 6546 sayılı kanunun 70. maddesiyle CMK'nın 141. maddesine eklenen 3. fıkradaki düzenleme nazara alındığında, davacı (sanık) hakkında uzun süre uygulanan adli kontrol tedbiri açısından tutuklama ile serbest bırakma arasında düşünülen ve serbest bırakmanın oluşturabileceği zararları gidermek için uygulanan adli kontrolün bir aşamadan sonra seyahat özgürlüğünün sınırlandırıldığı, bu sınırlama ile kişi özgürlüğünün kısıtlanması olan tutuklama ile arasında bir derece ve yoğunluk farkı olduğu, davacıya uygulanan tedbirin seyahat özgürlüğünü kısıtlama tedbirini aştığı ve davacıyı özgürlükten yoksun bıraktığı, oranlılık ilkesinin ihlal edildiği ve kanun ile belirlenen amacın dışına çıkıldığı, zira aşamalarda ilgili tedbire yönelik olarak adli kontrol kararının kaldırılmasına ilişkin itirazlarda bulunulmasına karşın, hakim veya mahkemece oranlılık ilkesi bağlamında adli kontrol tedbiri uygulamasına devam edilip edilemeyeceği adli kontrol tedbiri ile öngörülen yükümlülüklerden sonuç alınıp alınmadığı tedbirin değiştirilip değiştirilmeyeceği veya daha hafif bir tedbirin uygulanması yoluyla amaçlanan hedefin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği veya geçici olarak adli kontrol tedbirinden muafiyet konusunda etkin (veya etkili) bir değerlendirmenin yapılamadığı ve uygulanan tedbirin ölçüsüz hale geldiğinin anlaşılması karşısında, davacı hakkında ilk kararın verildiği 15.04.2010 tarihinden sonra

⁶⁵³ Aksi yönde: “Tazminat talebinde suç soruşturması ve kovuşturması sırasında gerçekleşen koruma tedbirlerindeki hukuka aykırılıklar yönünden bu kanun hükümlerine göre tazminat istenebileceği ve madde metninde bu aykırılıkların tahdidi şekilde sıralandığı, infaz aşamasında meydana gelen hukuka aykırılıkların madde kapsamında bulunmadığı bu yöndeki hukuka aykırılıkların idari yargı görev alanında kaldığı ve bu mahkemeler önünde tazminat isteminde bulunulabileceği gözetilmelidir.”, Rezan Epözdemir, “Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminat”, *Terazi Hukuk Dergisi*, 12/135 (2017): 16; yine aynı yönde CMK'nın 141/3. maddesi kapsamında açılacak davaların tam yargı davası şeklinde idare mahkemelerinde açılmaları gerektiğine ilişkin görüş için bkz.: Seda Yağmur Sümer, “Yargıtay 12. Ceza Dairesinin 16/02/2015 Tarih, 2014/13444 E. 2015/2705 K. Sayılı Kararının Değerlendirilmesi- Karar İncelemesi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 21/Özel Sayı Prof. Dr. Durmuş Tezcan’a Armağan (2019): 1287.

⁶⁵⁴ Y. 12. CD, 16.02.2015, E. 2014/13444, K. 2015/2705, <https://karararama.yargitay.gov.tr/#>, E.T. 04.02.2024.

uygulanmaya devam edilen adli kontrol tedbiri nedeniyle davacı yararına (hak ve nasafet ilkelerine uygun) makul oranda maddi ve manevi tazminata hükmedilmesi gerekirken yazılı gerekçe ile davanın reddine karar verilmesi...

Kanaatimizce Yargıtay'ın CMK'nın 141/3. maddesini geniş biçimde yorumlamak sureti ile adli kontrol tedbirleri nedeniyle uğranılan zararların tazmininin sağlanması tartışmalarına son vermemekle birlikte faydalı bir çözümdür.⁶⁵⁵ Ancak kalıcı bir çözüm adına CMK'nın 141/1. maddesinin adli kontrol tedbirlerini kapsayacak şekilde yeniden düzenlenmesi yerinde olacaktır.

Nitekim Anayasa Mahkemesi de⁶⁵⁶, adli kontrol tedbirinin haksız uygulanması sebebiyle yapılacak bireysel başvurularda CMK'nın 141. maddesinde öngörülmüş tazminat yolunun tüketilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla kişi hürriyetinin yoğun biçimde sınırlandırılmasına sebebiyet veren adli kontrol kararlarında genel tazminat hükümlerine başvurulmasına gerek kalmaksızın CMK'nın 141. maddesi uyarınca uğranılan zararların tazmini söz konusu olacaktır.

⁶⁵⁵ Bilgesu Çayır, "Ceza Muhakemesinde Adli Kontrol", 219.

⁶⁵⁶ AYM, Başvuru No. 2015/20360.

SONUÇ

Adli kontrol kurumu, tutuklamaya alternatif olarak öngörölmüş olmasına rağmen bu asli amacını henüz gerçekleştirememiştir. Tutuklama tedbiri, haksız olarak uygulandığı takdirde, bireysel ve toplumsal bakımdan birçok ekonomik ve sosyal sakıncayı beraberinde getirmektedir. Ceza infaz kurumlarının kurulması ve işletilmesi, devlet hazinesine ciddi masraflar yüklemektedir. Şüpheli veya sanığın, tutuklanması durumunda ceza infaz kurumundaki masrafları devlet hazinesinden karşılanmakta ve çoğu zaman kişilerden mahsup edilmesi mümkün olmamaktadır. Adli kontrol uygulamasının yaygınlaşması ile birlikte ceza infaz kurumlarında bulunan tutuklu sayıları azalacak ve bu da beraberinde devlet hazinesinin yükünün azalmasını sağlayacaktır.

Ülkemiz, haksız tutuklamalar sebebiyle sıklıkla AİHM tarafından tazminat ödemeye mahkûm edilmektedir. Uygulamada, tutuklamanın ikincil nitelikte bir tedbir olduğunun kabulü ile tutuklama tedbirinin uygulanma alanı daralacak bu da beraberinde tazminat yükünün azalmasını ve ayrıca ülkemizin hukuki itibarının da artmasını sağlayacaktır.

Tutuklama yalnızca toplum açısından değil, kişi özgürlüğü kısıtlanan şüpheli veya sanıklar açısından da zararlı sonuçlara yol açmaktadır. İlk kez bir fiil nedeniyle tutuklanan kişi için ceza infaz kurumları adeta bir suç okuluna dönüşmekte; şüpheli veya sanık burada suçlu çevresini genişleterek, yeni suç tipleri öğrenmektedir. Ayrıca kişi, tutuklanarak sosyal çevresinden, ailesinden ve işinden de kopmaktadır. Bu da tutuklama süreci sona erdiğinde dahi geri dönülemeyecek zararlara yol açmaktadır. İş hayatından ve sosyal çevresinden kopan kişi suç meslek edinme yoluna gidebilmekte, toplum açısından daha tehlikeli bir hale gelebilmektedir. Adli kontrol şüpheli veya sanığın hayatında meydana gelebilecek bu sakıncaların önüne geçmekte, kişinin sosyal çevresi, aile ve işinden kopmaksızın yargılamasının sağlıklı şekilde devam etmesine katkı sağlamaktadır.

Kanaatimizce tutuklamanın tüm bu dezavantajlara rağmen uygulamada hala son çare olarak başvuru olan bir tedbir olmamasına, tutuklamanın ceza muhakemesi hukukumuzdaki köklü geçmişi ile yargı makamlarının süregelen alışkanlıklarının yanı sıra adli kontrol tedbirine ilişkin mevzuat hükümlerinin yeterince anlaşılır olmaması da

sebeptir. Zira kanundaki eksiklikler yargı makamlarının adli kontrol kurumuna başvurmada çekimser davranmalarına yol açmaktadır.

Adli kontrol kurumunu bir bütün olarak incelediğimiz bu çalışma boyunca tespit edilen eksiklikleri ve kurumun uygulamada daha işlevsel bir hale getirilmesi adına bu eksikliklere yönelik kanaatimizce gerekli olan iyileştirme önerilerini şu şekilde sıralayabiliriz:

Ceza Muhakemesi Kanununun öngörmüş olduğu adli kontrol yükümlülüklerine getirilebilecek temel eleştiri yükümlülüklerin bir kısmının koruma tedbiri değil güvenlik tedbiri niteliği taşımalarıdır. Ayrıca yine bazı yükümlülüklerin tutuklama tedbiri ile elde edilmek istenen amaçlara ulaşmada elverişsiz oldukları dolayısıyla tutuklama tedbirine alternatif teşkil etmedikleri de aşikârdır. Kanaatimizce adli kontrol yükümlülüklerinin tutuklamaya alternatif teşkil edecek biçimde çeşitlendirilerek tekrar düzenlenmeleri ve güvenlik tedbiri niteliği taşıyan yükümlülüklerin CMK'nın 109/3. maddesi kapsamında çıkartılması gerekmektedir. Adli kontrol kapsamında düzenlenen yükümlülükler incelendiğinde özellikle delillerin karartılmasının önlenmesi hususunda etkili olabilecek bir yükümlülük öngörülmediği görülecektir. Yine bu amaçla kullanılabilecek yükümlülüklerin de maddeye eklenmesi gerektiği kanaatindeyiz.

Adli kontrol hükümleri bakımından en büyük eksiklik ise kanaatimizce Cumhuriyet savcısının tutuklama tedbirine son verme yetkisi kanun koyucu tarafından, CMK'da açıkça kabul edilmişken, adli kontrol bakımından böyle bir hükmün öngörülmemiş olmasıdır. Her ne kadar Yargıtay içtihatları ve doktrin tarafından Cumhuriyet savcısının adli kontrolün kaldırılmasında tek başına yetkili olduğu kabul edilse de uygulamada Cumhuriyet savcılarının bu konuda fazlasıyla temkinli davrandıkları ve şüpheli veya sanığın kişi haklarını göz ardı ederek kendilerine sunulan talepleri sulh ceza hâkimliklerine karar verilmek üzere gönderdikleri görülmektedir. Bu durum adli kontrol kararının kaldırılmasına ilişkin sürecin uzamasına sebep olmaktadır. Dolayısıyla şüpheli veya sanık bakımından hak kayıplarına sebep olunmaması adına CMK'nın adli kontrole ilişkin bölümünde Cumhuriyet savcısının adli kontrolü kaldırma yetkisinin açıkça düzenlenmesi gerekmektedir.

Ülkemizin AİHM tarafından tutuklama tedbiri nedeniyle sıklıkla eleştirildiği apaçık bir gerçektir. AİHM'in eleştirileri genellikle adli kontrol veya tutuklama kararlarının gerekçelerine yöneliktir. Bu hususta eksiklik mevzuattan değil maalesef ki uygulamadan kaynaklanmaktadır. Kararlara ilişkin gerekçeler çoğu zaman ölçülülük ilkesine uygunluk değerlendirmesi yapılmaksızın, kanunda öngörülmüş maddi şartların sayılmasından, tutuklama veya adli kontrolün devamına ilişkin kararlar ise ilk kararın aynen tekrarlanmasından ibarettir. Gerekçe yetersizliğinin sebebi ise büyük oranda iş yoğunluğudur. Zira çoğu zaman terfi baskısı altında mevcut dosyalarını hızlı biçimde sonlandırma kaygısı taşıyan yargı makamlarının içtihat araştırmaya ve uzun gerekçeler yazmaya ayıracak vakti kalmamaktadır. Bu konuda yargı makamlarının AİHM içtihatları başta olmak üzere tüm yüksek mahkemelerin kararlarına UYAP üzerinden Türkçe olarak erişiminin sağlanmasının faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin yerleşik içtihatlarında, tutuklama tedbirine sadece kaçma şüphesi nedeniyle başvurulması halinde mümkün olduğunca güvence şartı ile şüpheli veya sanığın serbest bırakılması gerektiğini vurguladığı görülmektedir. CMK'nın 109/3. maddesinde sayılan yükümlülükler arasında güvence yükümlülüğü yer alsa da bu yükümlülüğün uygulanmasına ilişkin ayrıntılar ilgili kanun veya yönetmeliklerde düzenlenmemektedir. Bu da yargı makamlarının güvence tedbirine başvurmada çekimser davranmalarına sebebiyet vermektedir. Kanaatimizce yükümlülüğün uygulanmasına ilişkin detayların ilgili yönetmelikte düzenlenmesi acil bir ihtiyaçtır. Aynı durum konutunu terk etmeme yükümlülüğü için de söz konusudur. Bahsi geçen yükümlülüğün uygulanmasına ilişkin ayrıntılara da ilgili yönetmelikte yer verilmemektedir. Gerek AİHM ve gerek AYM, konutunu terk etmeme yükümlülüğünü sürekli ve kesintisiz uygulanması halinde kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı kapsamında değerlendirmektedir. Zira bu halde yükümlülük, temel hak ve hürriyetlerin kısıtlanması bakımından tutuklama tedbirine neredeyse eşdeğerdir. Dolayısıyla yükümlülüğün önemi dikkate alınarak ayrıntılarının ilgili kanun veya yönetmelikte düzenlenmesi gerekmektedir. Aksi takdirde uygulamada oluşan farklılıklar kişi haklarının zedelenmesine yol açacaktır.

Adli kontrol ile alakalı mevzuat hükümlerinde bulunan eksikliklerden bir tanesi de adli kontrol kararına başvurulabilecek azami sürelerin yargılama safhalarına göre ayrılmamış olmasıdır. Kanaatimizce buna ilişkin düzenleme en kısa sürede kanuna

eklenmelidir. Zira tutuklama tedbiri için öngörölmüş azami süreler bakımından da 17.10.2019 tarih ve 7188 sayılı Kanun ile CMK'da yapılan değışikliklerden önce soruşturma ve kovuşturma ayrımı bulunmamaktaydı, uygulamada doğan ihtiyaçlar nedeniyle kanun koyucu azami süreleri yargılama safhalarına göre ayırma yoluna gitmiştir. Adli kontrol tedbiri için de uygulamada sürelerin düzenlenmesine ihtiyaç duyulacağı açıktır.

Uygulama yargı makamları tarafından adli kontrol yükümlölüklerine de tıpkı tutuklama tedbirinde olduğu gibi zaman zaman cezalandırma maksadı ile başvurulduğu görölmektedir. Bu tutum kişi özgürlüğü ve güvenliğı hakkının zedelenmesine sebep olmanın yanı sıra yargı makamlarına duyulan güvenin de sarsılmasına sebep olmaktadır. Neticede adli kontrol bir koruma tedbiridir ve yargılamanın sağlıklı biçimde sürdürölmesi ve tamamlanması dışında başka bir maksat ile kullanılamayacağıının yargı makamlarınca göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

Her ne kadar adli kontrol tedbiri bakımından iyileştirilmesi veya geliştirilmesi gereken hususlar bulunmakta ise de kanaatimizce adli kontrol, insan hakları bakımından çok önemli ve gerekli bir adımdır. Mevzuatta tespit edilen eksikliklerin giderilmesi ve alışılmış uygulamaların geride bırakılması halinde adli kontrol tedbirinin, tutuklamaya alternatif teşkil etme amacını layıkıyla gerçekleştirerek tutuklamadan doğan problemlerin minimuma indirilmesini sağlayacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

- Adalet Bakanlığı. “Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’nin Rec (2006) 13 sayılı Tavsiye Kararı”. Erişim Tarihi 03.05.2023, https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/1982019151705tavsiye_kararlari.pdf
- Akbulut, Berrin. “Ceza Mevzuatında Çocuk ve Çocukların Yakalanması, Gözaltına Alınması”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Prof. Dr. Nur Centel’e Armağan, 19/2 (2013): 541-586.
- Akın, Abdulkadir. *İnfaz Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2014.
- Albayrak, Mustafa. *Notlu- Atıflı- Uygulamalı Ceza Muhakemesi Kanunu Öz Kitap*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2014.
- Aldemir, Hüsnü. “Tutuklama”. *Terazi Hukuk Dergisi*. 9/100 (2014): 441-460.
- Aldemir, Hüsnü. *Yakalama, Gözaltına Alma, Tutuklama, Adli Kontrol, Hürriyeti Kısıtlayan Koruma Tedbirleri*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2014.
- Alşahin, Mehmet Emin. “Adli Kontrol”. *Polise Görev, Yetki ve Sorumluluk Veren Mevzuat Uygulamalarına İlişkin Eğitim Projesi Tebliğleri 2*. 2008.
- Altıparmak, Cüneyd. *100 Başlıkta Soruşturma Evresi*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2010.
- Anayasa Mahkemesi. Başvuru No. 2012/1272 (04 Aralık 2013). <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/1272>
- Anayasa Mahkemesi. Başvuru No. 2012/782 (26 Haziran 2014). <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/782>
- Anayasa Mahkemesi. Başvuru No. 2012/782 (26 Haziran 2014). <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/782>
- Anayasa Mahkemesi. Başvuru No. 2013/2947 (17 Aralık 2015). <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/2947>
- Anayasa Mahkemesi. Başvuru No. 2014/4994 (16 Şubat 2017). <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/4994>
- Anayasa Mahkemesi. Başvuru No. 2014/5863 (01 Mart 2017). <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/5863>
- Anayasa Mahkemesi. Başvuru No. 2015/20360 (27 Şubat 2019). <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/20360>
- Anayasa Mahkemesi. Başvuru No. 2016/50822 (07 Eylül 2021). <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/50822>
- Anayasa Mahkemesi. Başvuru No. 2017/32052 (08 Ekim 2020). <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/32052>
- Anayasa Mahkemesi. Başvuru No. 2017/33436 (16 Aralık 2020). <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/33436>
- Anayasa Mahkemesi. Başvuru No. 2017/33469 (03 Kasım 2022). <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/33469>
- Anayasa Mahkemesi. Başvuru No. 2018/25505 (25 Şubat 2021). <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/25505>
- Anayasa Mahkemesi. Başvuru No. 2018/30446 (08 Şubat 2024). <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/30446>

- Anayasa Mahkemesi. Başvuru No. 2019/32372 (23 Mayıs 2023).
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2019/32372>
- Anayasa Mahkemesi. Başvuru No. 2019/36711 (19 Ocak 2022).
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2019/36711>
- Anayasa Mahkemesi. Başvuru No. 2019/36711 (19 Ocak 2022).
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2019/36711>
- Anayasa Mahkemesi. Başvuru No. 2020/6715 (19 Temmuz 2023).
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2020/6715>
- Anayasa Mahkemesi. Başvuru No. 2021/11303 (03 Mayıs 2023).
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/784>
- Anayasa Mahkemesi. K. 1963/110 (13 Mayıs 1963).
<https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Dosyalar/Kararlar/KararPDF/1963-110-nrm.pdf>
- Anayasa Mahkemesi. K. 2007/81 (18 Kasım 2007)
<https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Dosyalar/Kararlar/KararPDF/2007-81-nrm.pdf>
- Anayasa Mahkemesi. K. 2010/21 (28 Ocak 2010).
<https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Dosyalar/Kararlar/KararPDF/2010-21-nrm.pdf>
- Anayasa Mahkemesi. K. 2015/41 (22 Nisan 2015).
<https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Dosyalar/Kararlar/KararPDF/2015-41-nrm.pdf>
- Arıcan, Yavuz. “Ceza Yargılaması Hukukunda İtiraz Yolu”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, 2006.
- Arslan, Orhan. “Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2022.
- Artuç, Mustafa. *Pratik Ceza Muhakemesi Kanunu Açıklamalı*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2021.
- Artuk, Mehmet Emin, Erkam Yılmaz. “Teorik Açısından Güvenlik Tedbirleri”. *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 7/2 (2020): 7-43.
- Asal, Barkın. “Ceza Muhakemesi Hukukumuzda Yeni Bir Koruma Tedbiri: Adli Kontrol”. *İçinde Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Türk Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku*. 399-430. İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları, 2008.
- Aşçıoğlu, Çetin. “Yargıda Gerekçe Sorunu”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. 48 (2003): 109-116.
- Atakan, Arda. “Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması ve Sınırlamanın Sınırını Oluşturan Ölçütler”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2006.
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 5. Madde Rehberi: Özgürlük ve Güvenlik Hakkı”. Erişim Tarihi 19.11.2023,
https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/guide_art_5_tur
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Başvuru No. 14379/88 (26 Ocak 1993).
<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-57817>
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Başvuru No. 10593/08 (12 Eylül 2012).
<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-113118>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Başvuru No. 11509/85 (21 Şubat 1990).
<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-57620>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Başvuru No. 11894/85 (12 Aralık 1991).
<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-82893>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Başvuru No. 12050/04 (28 Eylül 2010).
<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-100686>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Başvuru No. 12369/86 (26 Haziran 1991).
<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-57678>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Başvuru No. 12850/87 (27 Ağustos 1992).
<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-57796>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Başvuru No. 12954/87 (22 Şubat 1994).
<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-57870>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Başvuru No. 15217/07 (12 Mart 2009).
<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-91758>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Başvuru No. 1602/62 (10 Kasım 1969).
<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-57582>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Başvuru No. 16085/02 (03 Temmuz 2008).
<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-96565>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Başvuru No. 16779/02 (22 Eylül 2005).
<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-120036>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Başvuru No. 1936/63 (07 Mayıs 1974).
<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-57544>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Başvuru No. 19808/08 (05 Ekim 2011).
<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-57535>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Başvuru No. 2122/64 (27 Haziran 1968).
<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-57595>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Başvuru No. 21915/93 (20 Nisan 1997).
<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58022>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Başvuru No. 23755/07 (05 Temmuz 2016).
<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-164928>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Başvuru No. 24530/94 (21 Aralık 2000).
<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-59099>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Başvuru No. 24597/94 (25 Mart 1999).
<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-58225>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Başvuru No. 25060/02 (02 Aralık 2008).
<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-121124>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Başvuru No. 25196/94 (15 Kasım 2001).
<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-59884>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Başvuru No. 29462/9 (20 Mayıs 1998).
<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-59052>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Başvuru No. 29871/96 (06 Aralık 2015).
<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-121781>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Başvuru No. 30210/96 (20 Ekim 2000).
<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-58920>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Başvuru No. 30943/04 (10 Şubat 2011).
<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-103285>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Başvuru No. 32819/96 (08 Şubat 2000).
<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-58458>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Başvuru No. 34097/96 (26 Temmuz 2001).
<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-59614>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Başvuru No. 36443/06 (14 Nisan 2015).
<https://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-156967>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Başvuru No. 3967/09 (16 Temmuz 2015).
<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-156070>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Başvuru No. 41088/05 (10 Haziran 2008).
<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-76295>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Başvuru No. 42440/06 (06 Kasım 2007).
<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-83081>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Başvuru No. 43395/09 (23 Şubat 2017).
<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-171804>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Başvuru No. 44955/98 (02 Ağustos 2001).
<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-59626>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Başvuru No. 46133/99 (24 Temmuz 2003).
<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-61262>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Başvuru No. 47306/07 (15 Temmuz 2014).
<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-145569>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Başvuru No. 49746/99 (29 Temmuz 2004).
<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-61958>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Başvuru No. 51279/09 (20 Eylül 2016).
<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-86877>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Başvuru No. 56308/00 (02 Ekim 2012).
<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-76687>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Başvuru No. 58442/00 (28 Kasım 2002).
<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-65362>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Başvuru No. 60859/00 (07 Aralık 2006).
<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-106783>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Başvuru No. 61441/00 (02 Ağustos 2005).
<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-124655>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Başvuru No. 65745/01 (10 Kasım 2005).
<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-70967>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Başvuru No. 66468/09 (20 Şubat 2007).
<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-125874>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Başvuru No. 6840/08 (03 Temmuz 2012).
<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-120157>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Başvuru No. 6858/11 (28 Nisan 2015).
<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-153924>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Başvuru No. 70337/01 (20 Ocak 2019).
<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-90700>

- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Başvuru No. 7064/05 (01 Haziran 2006).
<https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-75646>
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Başvuru No. 7367/76 (06 Kasım 1980).
<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-57498>
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Başvuru No. 8610/02 (14 Haziran 2007).
<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-124226>
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Başvuru No. 926/05 (16 Kasım 2010).
<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-101739>
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Başvuru No. 9381/81 (25 Haziran 1987).
<https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-57458>
- Aybay, Rona. *Yurt Dışına Çıkma ve Yurda Girme Özgürlüğü*. Ankara: Nuray Matbaası, 1975.
- Balcı, Murat. “Ceza Muhakemesi Hukukunda Gaip veya Kaçak Sanığa Güvence Belgesi Verilmesi (CMK m.246, 248/7)”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. 92 (2011): 101-117.
- Balcı, Murat. “Delillerin, Suçun İşlendiği Hususunda Yeterli Şüphe Oluşturması (CMK m.170/2)”. *Terazi Hukuk Dergisi*. 7/72 (2012): 10-15.
- Balcı, Murat. “Tutukluluk Süreleri ve Temyiz Aşaması”. *İstanbul Barosu Dergisi*. 85/6 (2011): 34-45.
- Balo, Yusuf Solmaz. “Tutuklama Koruma Tedbirinin Bireysel Başvuruya Konu Olması ve Anayasa Mahkemesi’nin İmtihani”. *Ceza hukuku ve Kriminoloji Dergisi*. 3/1 (2015): 1-57.
- Balta, Nilüfer, Seda Akço, *Çocuk Koruma Uygulamasına İlişkin Arama Konferansı Raporu, Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları.
- Bekri, Nedim. “Gerekçeli Karar Hakkı”. *Ankara Barosu Dergisi*. 3 (2014): 203-228.
- Bıçak, Vahit. *Suç Muhakemesi Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2011.
- Binici, Hüsamettin. “Tutuklamanın Alternatifi Olarak Adli Kontrol Kurumu”. *Adalet Dergisi*. 29 (2007): 230-238.
- Birtek, Fatih. “Cumhuriyet Savcısının Delilleri ve Fiili Takdir Yetkisi”. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*. 19/2 (2013): 953-990.
- Birtek, Fatih. *Ceza Muhakemesinde Delil ve İspat*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2016.
- Cankurt, Ezgi. “TCK Bakımından Silah Kavramı”. *Beykent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 2/4 (2016): 51-71.
- Canoğlu, Veysel Candan. *Ceza Muhakemesi Hukukunda Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminat Davaları*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2017.
- Cengiz, Serkan vd. *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Ceza Yargılaması Kurum ve Kavramları*. Ankara: Türkiye Barolar Birliği, 2008.
- Centel, Nur, Hamide Zafer. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. İstanbul: Beta Yayınları, 2021.
- Centel, Nur. “Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu 2000 Tasarısına Eleştirel Yaklaşım”. *Prof. Dr. Mahmut Teyfik Birsal’e Armağan*. 2001: 495-520.
- Centel, Nur. “İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararları Işığında Tutuklama Hukukuna Eleştirel Yaklaşım”. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*. 17/1-2 (2011): 44-92.

- Centel, Nur. “Koruma Tedbirlerinde Gelişmeler”. *İçinde Türkiye İçin Nasıl Bir Ceza Yargılama Hukuku Sempozyumu Tebliğ Metni*. 22.04.1994.
- Centel, Nur. “Mukayeseli Hukukta Tutuklamanın Fonksiyonunu Yerine Getirmeye İmkân Veren Yeni Kurumlar ve Türk Hukuku”. 285-306. *Ankara Barosu Hukuk Kurultayı*. Ankara: 2000.
- Centel, Nur. “Tutuklama Uygulamasında Sorunlar”. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 71/1 (2013): 193-206.
- Centel, Nur. “Yeni Ceza Muhakemesi Yasası’nda Adli Kontrol- Tutuklama- Yakalama ve Haksızlıkların Tazminatla Giderilmesi”. *Doç. Dr. Mehmet Somer’in Anısına Armağan*. 2006: 841-877.
- Centel, Nur. *Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama ve Yakalama*. İstanbul: Beta Yayıncılık, 1992.
- Coşkun, Neslihan. “Adli Kontrol”. *Hukuk Perspektifler Dergisi*. 3 (2005): 85-90.
- Çağlayan, M. Muhtar. “Tevkif (Tutma) Üzerinde İnceleme 1”. *Adalet Dergisi*. 67/5-6 (1976): 400-415.
- Çakın, Akın. “Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Açısından Adli Kontrol”. *Adalet Dergisi*. 30 (2008): 27-39.
- Çaptuğ, Mehpare. “Hukuki Güvenlik İlkesinin Kavramsal Gelişimi”. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*. 9/17 (2021): 133-160.
- Çayır, Bilgesu. “Ceza Muhakemesinde Adli Kontrol”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2021.
- Çolak, Haluk, Mustafa Taşkın. *Açıklamalı- Karşılaştırmalı- Uygulamalı Ceza Muhakemesi Kanunu*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2005.
- Çolak, Haluk, Mustafa Taşkın. *Ceza Muhakemesi Hukuku Şerhi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2007.
- Çolak, Haluk. “Fransız Hukukunda Adli Kontrol”. *Adalet Dergisi*. 93/10 (2002): 7-10.
- Çöpoğlu, Hakan Serdar. “Ceza Muhakemesi Hukukunda Arama Koruma Tedbirinde Belirlilik İlkesi”. *Ankara Barosu Dergisi*. 77/1 (2019): 155-229.
- Dağdelen, Hilal. “Adli Kontrol Koruma Tedbiri”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi. 2019.
- Dahl, Robert, (Çev. Levent Köker). *Demokrasi ve Eleştirileri*. Ankara: Yetkin Yayınları, 1996.
- Darende, Yeliz. “5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’yla Hukukumuzda Giren Adli Kontrol Müessesesi ile Bu Bağlamda Yenilenen Tutuklama Müessesesi”. (Erişim Tarihi 09 Haziran 2023) <http://hukuksitesi.net/hukukforum>
- Demir, Şamil. “Kefalet Sözleşmesinin Uygulama Alanı”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. 26/108 (2013): 87-122.
- Demirbaş, Timur. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile Karşılaştırmalı Olarak Haksız Yakalama ve Tutuklama”. *İzmir Barosu Dergisi*. 61/3 (1996): 15-39.
- Demirtaş, Soner. “Elektronik Cihazların Kullanılması Suretiyle Şüpheli, Sanık veya Hükümlülerin Toplum İçinde İzlenmesi”. *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 19/3-4 (2015): 23-55.

- Doğan, İzzet. “Türk Medeni Kanununun Düzenlemelerine Göre Tedbir, Yoksulluk ve İştirak Nafakası”. *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*. 35/1: 59-95.
- Doğan, Recep. “Ceza Muhakemesinde Davaya Katılma ve 6284 Sayılı Kanundan Kaynaklanan Sorunlar”. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*. 12/47 (2021): 145-178.
- Doğru, Osman. “Sanık Öğüte Çarklar: İnsan Hakları Açısından Türkiye’de Ceza Adalet Sistemi”. İçinde Yargı Reformu 3, TESEV Demokratikleşme Programı Siyasa Raporları Serisi. İstanbul: TESEV Yayınları, 2012.
- Doğru, Osman. *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi İçtihatları 1. Cilt*. Ankara: Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı Yayımı, 2003.
- Donay, Süheyl. *Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi*. İstanbul: Beta Yayıncılık, 2009.
- Donay, Süheyl. *Ceza Yargılama Hukuku*. İstanbul: Beta Yayıncılık, 2012.
- Döner, Ayhan. *Türk Anayasa Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınevi, 2024.
- Dönmezer, Sulhi, Feridun Yenisey. *Karşılaştırmalı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ve 1999 Tasarısı, Gerekçeler*. İstanbul: Alkım Yayınları, 1999.
- Dönmezer, Sulhi, Sahir Erman. *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku Cilt: II*. İstanbul: Beta Yayınları, 1999.
- Dönmezer, Sulhi. “Tutuklu ve Hükümlülere Yaş, Cinsiyet ve Suç Türlerine Göre Uygulanacak İnfaz ve Islah Reformu”. *Ord. Prof. Dr. Sulhi Dönmezer’e Armağan*. 1 (2008): 297-312.
- Dursun, İsmail. “Ceza Muhakemesi Hukukunda Taşınmazlara, Hak ve Alacaklara Elkoyma”. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*. 21/2 (2016): 535-558.
- Dutertre, Gilles. *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarından Örnekler*. Ankara: Avrupa Konseyi Yayınları, 2007.
https://www.anayasa.gov.tr/files/insan_haklari_mahkemesi/kitaplar/aihmkararlari/ndanornekler.pdf
- Epözdemir, Rezan. “Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminat”. *Terazi Hukuk Dergisi*. 12/135 (2017): 14-28.
- Erbay, Ayhan. “Çocuk Ceza İnfaz Kurumlarının Çocuk Tutuklu/Hükümlüler Üstündeki Psikolojik Etkileri”. *Aydın Toplum ve İnsan Dergisi*. 3/1 (2017): 23-33.
- Ercan, İsmail. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2012.
- Erdem, Jülide Gül. “Ölçülülük İlkesinin İdarenin Takdir Yetkisinin Kullanımındaki Yeri”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 62/4 (2013): 971-1006.
- Erdem, Mustafa Ruhan. “Türk Ceza Kanununda Silah”. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 7/1-2 (2003): 1-13.
- Erdol, Hilal. “Ceza Hukuku ve Uygulamada Ölçülülük İlkesi”. Beykent Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Erem, Faruk. “Türk Ceza Hukukunda Emniyet Tedbirleri”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 1/ 3 (1944): 351-378.
- Erem, Faruk. *Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu*. Ankara: Dayınlarlı Yayıncılık, 1996.
- Eryılmaz, Mesut Bedri. *Türk ve İngiliz Hukukunda ve Uygulamasında Durdurma ve Arama*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2003.

- Esen, Selin. *Anayasa Hukuku Açısından Dolaşım Özgürlüğü*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2014.
- Feyzioğlu, Metin, Güneş Okuyucu Ergün. “Türk Hukukunda Tutuklulukta Azami Süre”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 59/1 (2010): 35-59.
- Feyzioğlu, Metin. “5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu Hakkında Bazı Tespit ve Değerlendirmeler”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. 19/62 (2006): 27-61.
- Feyzioğlu, Metin. “Adli Kontrol”. *İçinde Hukuk Merceği-7, Konferanslar ve Paneller (28 Nisan 2005- 06 Ekim 2005)*. 405-418. Ankara: Ankara Barosu, 2006.
- Feyzioğlu, Metin. “Suçsuzluk Karinesi: Kavram Hakkında Genel Bilgiler ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 48/1-4 (1999): 135-163.
- Feyzioğlu, Metin. “Tutuklama”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 1992.
- Feyzioğlu, Metin. “Tutuklamaya Dair Uygulamada Görülen Sorunlar: Tespitler, Değerlendirmeler”. *İçinde Prof. Dr. Ali Naim İnan Armağanı*, 1189-1193, Ankara, 2009.
- Göçmen, Özen Kaya. “Adli Kontrol Koruma Tedbirinin İnsan Hakları Işığında Değerlendirilmesi”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 65/4 (2016): 1749-1814.
- Gökçen, Ahmet vd. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2022.
- Gökçen, Ahmet. *Ceza Muhakemesi Hukukunda Basit Elkoyma ve Postada Elkoyma (Özellikle Telefonların Gizlice Denetlenmesi)*. Ankara: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Yayınları, 1994.
- Göztepe, Ece. “Türkiye Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne Ek 4 No’lu Protokolle Bağlı Mıdır?: Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru Hakkı Açısından Bir Değerlendirme”. *Legal Hukuk Dergisi: Rona Aybay’a Armağan*. 1 (2014): 1121-1150.
- Gropp, Walter (Çeviri: Osman İsfen). *Masumiyet Karinesinin Ceza Muhakemesini Sınırlayıcı Etkisi (Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku)*. *İçinde Prof. Dr. Nurullah Kunter’e Armağan*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2004.
- Güleç, Sesim Soyer. “Tutuklamaya İlişkin Temel Sorunlar ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Güncel Kararları Çerçevesinde Adli Kontrol Konusunda Bazı Tespit ve Değerlendirmeler”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. 98 (2012): 25-74.
- Güler, Hüseyin. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hükümleri ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Işığında Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği ve Türk Mevzuatı”. *Adalet Dergisi*. 20: 165-179.
- Gültaş, Veysel. *5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun Işığı Altında Tutuklama*. İzmir: Günaydın Hukuk Yayınları, 2006.
- Gültekin, Özkan. “Ceza Muhakemesi Hukukunda Şüphe Kavramı”. *Terazi Hukuk Dergisi*. 5/46 (2010): 121-138.
- Gülüşür, Emre. “Koruma Tedbirlerinden Tutuklama”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2010.
- Hacıoğlu, Burhan Caner. “5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda Tutuklama Koruma Tedbirine Seçenek Olarak Düzenlenen Adli Kontrol Koruma Tedbiri Üzerine Bir

- İnceleme”, *Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi*. 9/1-2 (2005): 167-192.
- Hafizoğulları, Zeki, Muharrem Özen. *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Us-A Yayıncılık, 2010.
- Hafizoğulları, Zeki. “5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu’nda Cezalar ve Güvenlik Tedbirleri”. *Ankara Barosu Dergisi*, 65/1(2007): 78-109.
- Hafizoğulları, Zeki. “Emniyet Tedbirleri”. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 46/3(1991): 45-58.
- Hafizoğulları, Zeki. *Ceza Normu: Normatif Bir Yapı Olarak Ceza Hukuku Düzeni*. Ankara: Us-A Yayıncılık, 1996.
- Hukuk Ansiklopedisi. “Tutuklu Yargılamalar Hakkında Avrupa Konseyi Tavsiye Kararı”. Erişim Tarihi 13.05.2023, <https://hukukbook.com/avrupa-konseyi-tutuklu-yargilamalar-hakkinda-tavsiye-karari/>
- İnceoğlu, Sibel. *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adli Yargılanma Hakkı*. İstanbul: Beta Yayınevi, 2013.
- İnci, Zekiye Özen. *Bir Koruma Tedbiri Olarak Ceza Muhakemesinde Tutuklama*. Ankara: Seçkin: Yayıncılık, 2008.
- İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı. “İstatistikler”. Erişim Tarihi 03.05.2023, <https://inhak.adalet.gov.tr/Home/BilgiDetay/10>
- İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlar Bülteni. 1/3-4.
- Kafes, Veli. “Ceza Hukukunda Mağdurun Zararının Giderilmesi”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 60/1 (2011): 83-156.
- Kahraman, Mehmet. “Koruma Tedbiri Olarak Adli Kontrol”. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2007.
- Kahraman, Recep. “Koruma Tedbirlerinde Orantılılık İlkesi”. *İstanbul Hukuk Mecmuası*. 79/1 (2020): 275-301.
- Kamer, Vehbi Kadri. *Denetimli Serbestlik Kararlarının İnfazı*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2007.
- Karakaya, Naim. “Tutuklamaya Dair Birtakım Meseleler”. *İnsani Hukuk*. Erişim Tarihi 16.09.2023, <http://www.insanihukuk.com/makale/tutuklamaya-dair-birtakim-meseleler/>
- Karakehya, Hakan. *Ceza Muhakemesi Hukuku I*. Ankara: Savaş Yayınevi, 2014.
- Karakurt, Ahi. “Adli Kontrol Koruma Tedbiri”. *Türk Hukuk Sitesi*. Erişim Tarihi 08.07.2023, http://www.turkhukuksitesi.com/makale_374.htm
- Katoğlu, Tuğrul. “Ceza Hukukunda Suçun Mağduru Kavramının Sınırları”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 61/2 (2012): 657-694.
- Katoğlu, Tuğrul. “Tutuklama Tedbirine İlişkin Sorunlar”. *Ankara Barosu Dergisi*. 4 (2011): 17-33.
- Kazancı, Behiye Eker. “AİHS ve AİHM Kararları Çerçevesinde Yakalama ve Tutuklama Koruma Tedbiri İle Kişi Güvenliği ve Hürriyetinin Sınırlandırılması”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. 98: 75-104.
- Keskin, İbrahim. “Yurt Dışına Çıkış Yasağı”. *Adalet Dergisi*. 31 (2008): 138-165.

- Kınay, Mustafa. “Fransa’da Çocuk Suçluluğu ve Mevzuat”, *Adalet Dergisi*. 61/1 (1970): 93-100.
- Kilkelly, Ursula. *Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Gösterilmesi Hakkı: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 8. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz*, İnsan Hakları Elkitapları No.1, Ankara, 2007.
- Kitapçıoğlu, Tülay. *İnsani Hukuk*. Erişim Tarihi 08.07.2023, http://www.insanihakuk.com/files/articles/tulay-kitapcioglu--6352-sayili-kanun-makale.pdf_1357819298.pdf
- Koca, Mahmut, İlhan Üzülmaz. “Ceza ve Ceza Hukukunda Mağdurun Korunması ve Mağdura Tanınan Haklar”. *Hukuki Perspektifler Dergisi*. 7 (2006): 140-149.
- Koca, Mahmut. “Bir Koruma Tedbiri Olarak Yurtdışına Çıkarmama”. *Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7/1-2 (2003): 161-198.
- Koca, Mahmut. “Tutuklamada Oranlılık İlkesi Çerçevesinde 2002 CMUK Tasarısının “Adli Kontrol” Tedbirinin Değerlendirilmesi”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 5/2(2003): 109-142.
- Koç, Ziya. “Elektronik İzleme ile Hapis Cezasının Konutta Çektirilmesi”. *Ankara Barosu Dergisi*. 2 (2013): 171-220.
- Koparan, Mehmet Reşat. “Bir Koruma Tedbiri Olarak Tutuklama”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. 65 (2006): 154-172
- Korkmaz, Fulya. “Adli Kontrol”. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 1/Özel Sayı (2015): 521-542.
- Köse, Eylül Can. “Türk Medeni Kanununun 197. Maddesi Kapsamında Eşlerin Ayrı Yaşama Hakkı ve Hâkimin Alacağı Önlemler”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. 133 (2017): 349-368.
- Kubalı, Hüseyin Nail. *Anayasa Hukuku- Genel Esaslar ve Siyasi Rejimler*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1969.
- Kunter, Nurullah, Feridun Yenisey ve Ayşe Nuhoğlu, *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*. İstanbul: Beta Yayınları, 2010.
- Kunter, Nurullah, Feridun Yenisey, Ayşe Nuhoğlu. *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku- Birinci Kitap*. İstanbul: Beta Yayıncılık, 2009.
- Kunter, Nurullah, Feridun Yenisey, Ayşe Nuhoğlu. *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku- İkinci Kitap*. İstanbul: Beta Yayıncılık, 2010.
- Kunter, Nurullah. “Tehlike Tedbiri Genel Teorisi ve Para Cezaları İçin İcrai ve İhtiyati Haciz”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 34/1-4(1968): 17-41.
- Kühne, Hans Heiner. “Türk Ceza Muhakemesi Kanununda Koruma Tedbirleri”. *Hukuki Perspektifler Dergisi*. Çeviren Veli Özer Özbek. 2 (1993): 121-129.
- Malkoç, İsmail, Mert Yüksektepe. *Açıklamalar ve Yorumlarla 5271 sayılı Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu 1. Cilt*. Ankara: Malkoç Kitabevi, 2008.
- Mermut, Serdar. “Çocuk Koruma Kanunu Üzerine Bir Değerlendirme”. *Legal Hukuk Dergisi*. 4/37 (2006): 105-110.
- Metin, Yüksel. “Temel Hakların Sınırlandırılması ve Ölçülülük: Ölçülülük İlkesi Evrensel Bir Anayasal İlke Midir?”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 7/1 (2017): 1-74.
- Metin, Yüksel. *Ölçülülük İlkesi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2002.

- Mutta, Serdar. “Bir Koruma Tedbiri Olarak Adli Kontrol”. *Yargıtay Dergisi*. 47/1 (2021): 35-68.
- Mutta, Serdar. “Ceza Muhakemesi Hukukunda Adli Kontrol”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Yakın Doğu Üniversitesi, 2021.
- Noyan, Erdal. *Ceza Davası*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2007.
- Nuhoğlu, Ayşe. “Koruma Tedbiri Olarak Tutuklama”. İçinde *Ceza Muhakemesi Kanunu’nun Üç Yılı Teori ve Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar*. İstanbul: Türk Ceza Hukuku Derneği Yayını, 2009.
- Nursal, Necati, Selcen Ataç. *Denetimli Serbestlik ve Yardım Sistemi*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2006.
- Oğurlu, Yücel. “AİHM Kararları ve Türk İdare Hukukunda Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılmasında Bir Yargısal Denetim Ölçütü Olarak Ölçülülük İlkesi”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Prof. Dr. Turhan Tufan Yüce’ye Armağan*. 2001: 485-521.
- Oğurlu, Yücel. *Karşılaştırmalı İdare Hukukunda Ölçülülük İlkesi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2002.
- Ökmen, Mehmet. Bir Tutuklama Nedeni Olarak “Yeniden Suç İşleme Tehlikesi”. *Antalya Bilim Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 6/12 (2018): 1-28.
- Ömeroğlu, Ömer. “Ceza Muhakemesinde Gaip ve Kaçak Sanığa Güvence Belgesi Verilmesi”. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 17/3 (2013): 195-226.
- Öncü, Mehmet. “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Tutuklama: Gerekçeli Karar Hakkı”, *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 10/131-132 (2015): 83-144.
- Önder, Ayhan. “Ceza Muhakemeleri Usulü Hukukunda Arama”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 29/3(1963): 424-457.
- Özalp, Nabi. “Uygulamada Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminat”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. 145 (2019): 81-158.
- Özbek, Veli Özer, İlker Tepe. “Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Aleyhe Değiştirme (Reformatio In Peius) Yasağına İlişkin - Öğreti ve Uygulama Boyutlarıyla - Genel Bir Değerlendirme”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 16/Özel Sayı: Prof. Dr. Hakan Pekcanitez’e Armağan (2014): 3759-3797.
- Özbek, Veli Özer, Koray Doğan ve Pınar Bacaksız. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2023.
- Özbek, Veli Özer. *CMK İzmir Şerhi- Yeni Ceza Muhakemesi Kanununun Anlamı Açıklamalı- Gerekçeli- İçtihatlı*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2005.
- Özbudun, Ergun. *Türk Anayasa Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınevi, 2023.
- Özen, Murat. “Adli Kontrol”, *Adalet Dergisi*. 32 (2008): 167-179.
- Özgenç, İzzet. *Türk Ceza Kanunu Gazi Şerhi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2005.
- Özgenç, İzzet. *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018.
- Özgülven, Ayşe Duygu. “Ceza Muhakemesi Çerçevesinde “Adli Kontrol”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. 81 (2009): 311-352.
- Öztürel, Önder. “Adli Kontrol”. *Av. Dr. Şükrü Alpaslan Armağanı*. 2007: 568-572.
- Öztürk, Bahri vd. *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021.

- Öztürk, Bahri, Behiye Eker Kazancı ve Sesim Soyer Güleç. *Ceza Muhakemesi Hukukunda Koruma Tedbirleri*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2022.
- Öztürk, Bahri. “Tutuklama Sebepleri”. *Manisa Barosu Dergisi*. 7/24 (1988).
- Öztürk, Hüseyin. “5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Yasası Kapsamında Yasa Yolları”. *İçinde Ceza Muhakemesi Kanunu’nun Üç Yılı Teori ve Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar*. 381-416. İstanbul: Türk Ceza Hukuku Derneği Yayını, 2009.
- Parlar, Ali, Muzaffer Hatipoğlu, *5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu Yorumu ve İlgili Mevzuat 2. Cilt*. Ankara: Yayın Matbaacılık, 2008.
- Parlar, Ali, Muzaffer Hatipoğlu. *5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu Yorumu- 1. Cilt*. Ankara: Yayın Matbaacılık, 2008.
- Parlar, Ali. *Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi*. Ankara: Bilge Yayınevi, 2017.
- Polat, Tuğçe. “Hukuk Mahkemesi Kararlarının Ceza Mahkemesinde Kesin Hüküm Oluşturduğu Durumlar”. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 11/1 (2021): 393-404.
- Rumpf, Christian. “The Principle of Proportionality in Constitutional Jurisdiction, its Function and Characteristic” (Ölçülülük İlkesi ve Anayasa Yargısındaki İşlevi ve Niteliği). *Anayasa Yargısı Dergisi*. 10 (1993): 25-48.
- Sağ, Musa. “Tutuklamanın Şekli Koşulları ve Özel Tutuklama Durumları”. *İstanbul Barosu Dergisi*. (1998): 695-707.
- Sağlam, Fazıl. *Temel Hakların Sınırlanması ve Özü*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1982.
- Sağlık Bakanlığı. “Genelgeler”. Erişim Tarihi: 16.02.2023, <https://www.saglik.gov.tr/Eklenti/995/0/genelgelerdoc.doc>
- Saygılar, Yasemin Filiz. “Yeni Ceza Muhakemesi Kanunun’da Tutuklama ve Genel Sorunlar”. *Terazi Hukuk Dergisi*. 34 (2009): 41-49.
- Sevük, Handan Yokuş. *Uluslararası Sözleşmelerdeki İlkeler Açısından Çocuk Suçluluğu ile Mücadelede Kurumsal Yaklaşım*. İstanbul: Beta Yayıncılık, 1998.
- Sevük, Handan Yokuş. *Uyarıcı veya Uyuşturucu Madde Kullanılmasına İlişkin Suçlar*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2007.
- Sezer, Abdullah. “Pasaport Kanunu Madde 22 ve 23: 1982 Anayasası ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesine Ek IV No’lu Protokol’e Aykırılık Sorunu”. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. 57/3 (2002): 49-76.
- Sınar, Hasan. *Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2016.
- Soyaslan, Doğan. “Adli Kontrol”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Mecmuası*. 71/1 (2013): 1109- 1117.
- Soyaslan, Doğan. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2020.
- Sözüer, Adem, Selman Dursun. “Türk Ceza Kanunu, Ceza Muhakemesi Kanunu ve Kabahatler Kanunundaki Son Değişiklikler Ne Getiriyor?”. *Hukuki Perspektifler Dergisi*. 9 (2006): 203-218.
- Sümer, Seda Yağmur. “Yargıtay 12. Ceza Dairesinin 16/02/2015 Tarih, 2014/13444 E. 2015/2705 K. Sayılı Kararının Değerlendirilmesi- Karar İncelemesi”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 21/Özel Sayı Prof. Dr. Durmuş Tezcan’a Armağan (2019): 1267-1291.

- Sürücü, Ahmet Sinan. *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında ve Türkiye’de Tutuklama*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2010.
- Şahbaz, İbrahim. “Hukukumuzda Tutuklama Koşulları ve Adli Kontrol”. *İçinde Ceza Hukuku ve Ceza Yargılamasında Son Gelişmeler Semineri*. İstanbul: Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 2013.
- Şahin, Cumhur, Neslihan Göktürk. *Ceza Muhakemesi Hukuku I*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021.
- Şahin, Cumhur, Neslihan Göktürk. *Ceza Muhakemesi Hukuku II*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021.
- Şahin, Cumhur. “CMK Uygulamasının Bir Yılı”. *Hukuki Perspektifler Dergisi*. 7 (2006): 9.
- Şahin, Cumhur. *Ceza Muhakemesi Kanunu Gazi Şerhi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2005.
- Şahin, İlyas. “Türk Ceza Yargılaması Hukukunda Koruma Tedbirleri Bakımından Esas Alınan Şüphe Kavramının İncelenmesi”. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*. 20/3 (2014): 97-144.
- Şentuna, Mustafa Tarık. *Tutuklama ve Adli Kontrol*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2022.
- Şık, Hüseyin. “Suçsuzluk Karinesi”. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*. 1 (2012): 103-145.
- Şirin, Tolga. *Özgürlük ve Güvenlik Hakkı Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-1*. Ankara: Anayasa Mahkemesi, 2018.
- Tabak, Bahadırhan. “Tutuklamaya Alternatif Bir Koruma Tedbiri Adli Kontrol”. *İstanbul Barosu Dergisi*. 89/2 (2015): 470-501.
- Tan, İbrahim. “Adil Yargılanma Hakkı ve Adil Yargılanma Hakkının İhlali Halinde Gidilebilecek Yasal Yollar”. *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 15/2 (2018): 115-159.
- Taner, Fahri Gökçen. *Ceza Muhakemesi Hukukunda Adli Yargılanma Hakkı Bağlamında Çelişme ve Silahların Eşitliği*. Ankara: Seçkin: Yayıncılık, 2019.
- Taner, Mehmet Tahir. *Ceza Muhakemeleri Usulü*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1955.
- Tanilli, Server. *Devlet ve Demokrasi*. İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1996.
- Taşkın, Ahmet. “Tutuklamanın Psiko-Sosyolojik Boyutu”. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*. 1/2 (2010): 257-322.
- Tekin, Abdurrahman. “Adli Kontrol Tedbirleri”. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*. 8/32 (2017): 283- 313.
- Temiz, Bilgehan Savaşçı. “Çocuk Ceza Adaleti İlkeleri Çerçevesinde 12-15 Yaş Arası Çocukların Cezai Sorumluluğunun Değerlendirilmesi”. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 14/1 (2023): 244-259.
- Tezcan, Durmuş vd. *İnsan Hakları El Kitabı*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2014.
- Tezcan, Durmuş. *Türk Hukukunda Haksız Yakalama ve Tutuklama (Önleyici ve Giderici Tedbirler)*. Ankara: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Yayınları, 1989.
- Tezcan, Mehmet. “Adli Kontrol”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2012.
- Toroslu, Nevzat, Metin Feyzioğlu. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. Ankara: Savaş Yayınevi, 2023.

- Tosun, Öztekin. *Türk Suç Muhakemesi Hukuku Dersleri-Cilt 1 (Genel Kısım)*. İstanbul: Acar Matbaacılık Tesisleri, 1984.
- Tulay, Muhammed Emre. “Kanunilik İlkesi Işığında Ceza Hukuku Kurallarının Zaman Bakımından Uygulanması ve Delil Elde Etme Yöntemlerinde Zaman Bakımından Uygulanma Sorunu”. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*. 22/3 (2016): 2725-2746.
- Tunç, Mehmet. “Adli Denetim, Tutuklamayı Önleyici ve Giderici Tedbirler”. *Adalet Dergisi*. 92/6 (2001): 136-153.
- Turan, Burcu. “AİHS Çerçevesinde İdari Yargıda Gerekçeli Karar Hakkı”. *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 12/1 (2022): 177-202.
- Turan, Gamze. “Garanti ve Kefalet Sözleşmesi Arasındaki Farklar ve Banka Kredi Kartı Sözleşmelerindeki Şahsi Teminatın Niteliği”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. 19/66 (2006): 26-50.
- Turgut, Bayram. “Avrupa Tutuklama Emri”. *Adalet Dergisi*, 23 (2005).
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri. (Erişim Tarihi 07.08.2023), <https://sozluk.gov.tr/>
- Türkiye Barolar Birliği Yayınları. “Genel Gerekçe”. Erişim Tarihi 20.02.2023, http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/2004_cmuk_taslak.pdf
- Türkiye Büyük Millet Meclisi. “Tutanaklar”. Erişim Tarihi 29.08.2023, https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_g_sd.birlesim_baslangic?P4=13085&P5=B&page1=69&page2=69
- Türkiye Büyük Millet Meclisi. “Tutanaklar”. Erişim Tarihi ve Saati: 25.12.2023, <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c091/tbmm22091125ss0963.pdf>
- Uçdu, İlker. “Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama”. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi. 2007.
- Ünver, Yener, Hakan Hakeri. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2021.
- Ünver, Yener. *Ceza Hukukuyla Korunması Amaçlanan Hukuksal Değer*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2003.
- Yahşi, Cahit. “Tutuklama Üzerine”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. 1 (1991): 101-116.
- Yalvaç, Gürsel. *Karşılaştırmalı- Gerekçeli TCK-CMK-CGTİK ve İlgili Kanunlar ile Yönetmelikler*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2007.
- Yargıtay 1. Ceza Dairesi. K. 2002/2202 (29 Mayıs 2002). <https://karararama.yargitay.gov.tr/#>
- Yargıtay 12. Ceza Dairesi. K. 2012/16532 (02 Temmuz 2012). <https://karararama.yargitay.gov.tr/#>
- Yargıtay 12. Ceza Dairesi. K. 2015/2705 (16 Şubat 2015). <https://karararama.yargitay.gov.tr/#>
- Yargıtay 12. Ceza Dairesi. K. 2016/9333 (02 Haziran 2016). <https://karararama.yargitay.gov.tr/#>
- Yargıtay 12. Hukuk Dairesi. K. 2022/8890 (15 Eylül 2022). <https://karararama.yargitay.gov.tr/#>
- Yargıtay 16. Ceza Dairesi. K. 2020/3440 (09 Temmuz 2020). <https://karararama.yargitay.gov.tr/#>

- Yargıtay 16. Ceza Dairesi. K. 2020/5091 (19 Ekim 2020).
<https://karararama.yargitay.gov.tr/#>
- Yargıtay 16. Ceza Dairesi. K. 2020/6208 (10 Aralık 2020).
<https://karararama.yargitay.gov.tr/#>
- Yargıtay 3. Ceza Dairesi. K. 2007/3641 (19 Nisan 2007).
<https://karararama.yargitay.gov.tr/#>
- Yargıtay 3. Ceza Dairesi. K. 2007/3641 (19 Nisan 2007).
<https://karararama.yargitay.gov.tr/#>
- Yargıtay 3. Ceza Dairesi. K. 2008/136 (23 Ocak 2008).
<https://karararama.yargitay.gov.tr/#>
- Yargıtay 3. Ceza Dairesi. K. 2012/20693 (21 Mayıs 2012).
<https://karararama.yargitay.gov.tr/#>
- Yargıtay 3. Ceza Dairesi. K. 2014/31781 (30 Eylül 2014).
<https://karararama.yargitay.gov.tr/#>
- Yargıtay 4. Ceza Dairesi. K. 2003/4812 (28 Mayıs 2003).
<https://karararama.yargitay.gov.tr/#>
- Yargıtay 6. Ceza Dairesi. K. 2008/17473 (20 Ekim 2008).
<https://karararama.yargitay.gov.tr/#>
- Yargıtay 9. Ceza Dairesi. K. 2005/1056 (07 Mart 2005).
<https://karararama.yargitay.gov.tr/#>
- Yargıtay 9. Ceza Dairesi. K. 2010/11103 (27 Ekim 2010).
<https://karararama.yargitay.gov.tr/#>
- Yargıtay Ceza Genel Kurulu. K. 2004/49 (24 Şubat 2004).
<https://karararama.yargitay.gov.tr/#>
- Yargıtay Ceza Genel Kurulu. K. 2013/15 (22 Ocak 2013).
<https://karararama.yargitay.gov.tr/#>
- Yaşar, Ercan. “Adli Kontrol Tedbirleri Çerçevesinde Geçirilen Sürelerin Mahsubu ve Tazmini”. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 30/3 (2022): 1367-1407.
- Yaşar, Osman. *Uygulamalı ve Yorumlu 5271 Sayılı Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu*. Ankara, 2005.
- Yaşar, Osman. *Yeni İçtihatlarla Uygulamalı ve Yorumlu Ceza Muhakemesi Kanunu*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2017.
- Yenidünya, Ahmet Caner, Zafer İçer. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. Ankara: Adalet Yayınları, 2016.
- Yenidünya, Ahmet Caner. “Ceza Muhakemesinde Olağan Kanun Yolu Olarak İtiraz”. Erişim Tarihi 20.03.2024, <https://caneryenidunya.com/ceza-muhakemesinde-olagan-kanun-yolu-olarak-itaraz/>
- Yenisey, Feridun. “Önleme Tedbirlerinde Kolluğun Yetkileri”. *Journal of Penal Law and Criminology*. 1/1(1978): 49-55.
- Yenisey, Feridun. *Hazırlık Soruşturması ve Polis*. İstanbul: Beta Yayıncılık, 1991.
- Yenisey, Feridun, Ayşe Nuhoglu Aykut. “Tutuklama Kurumunun Uygulanması Hakkında Görüşler”. *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 10/125-126 (2015): 7-28.

- Yenisey, Feridun, Ayşe Nuhoglu. *Ceza Muhakemesi Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2021.
- Yerdelen, Erdal, Yavuz Selim Değerli. “Ceza Muhakemesi Koruma Tedbirlerinde Ölçülülük”. *Prof. Dr. Feridun Yenisey’e Armağan*. 1 (2014): 1339-1378.
- Yıldırım, Akif. “Gerekçeli Karar Taraflara Tebliğ Edilmeden Dosyanın Üst Yargı Mercilerine Gönderilmesi Hak İhlallerine Neden Olabilir Mi?”. *Terazi Hukuk Dergisi*. 12/136 (2017): 104-105.
- Yıldız, Ali Kemal, Selman Dursun, Serdar Talas. “Tutuklama ve Adli Kontrol”. İçinde 11. *Ceza hukuku günleri- Koruma Tedbirleri ve Türk Anayasaları ile Yeni Anayasa Önerilerinde Koruma Tedbirlerine İlişkin Düzenlemeler*. 297-309. İstanbul: Oniki Levha Yayınları, 2019.
- Yıldız, Volkan. “5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu Kapsamında Adli Kontrol ve Şartları”. *Ceza Hukuku Dergisi*. 6/15 (2011): 131-148.
- Yılmaz, Ejder. *Hukuk Sözlüğü*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2006.
- Yılmaz, İnan. *5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nda Adli Kontrol*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2016.
- Yılmaz, Merve. “6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu’na Göre Kefalet Sözleşmesinde Kefilin Sorumluluğunun Kapsamı”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. 1/7 (2011): 155-170.
- Yılmaz, Zekeriya. “Adli Kontrol”. *Ankara Barosu Dergisi*. 1 (2006): 33-62.
- Yolcu, Mustafa. “Ayni Hak Nedir?”. Efes Hukuk Bürosu. Erişim Tarihi 03.03.2024, <https://www.efeshukuk.com/en/ayni-hak-nedir/>
- Yurtcan, Erdener. *Ceza Yargılaması Hukuku*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2018.
- Yurtcan, Erdener. *Ceza Yargılaması Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2019.
- Yüce, Turhan Tufan. “Alman-Türk Ceza Muhakemeleri Usulünde Tevkif ve Tevkif Sebepleri”. *Adalet Dergisi*. 52/5 (1961): 444-455.
- Yüce, Turhan Tufan. “Ceza Yargılama Hukukunda Zorlayıcı Önlem Teorisi I”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 1/ 1(1980): 67-96.
- Yücel, Mustafa Toren. “Tutuklama Paradoksu”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. 91 (2010): 291-299.
- Zafer, Hamide. “Emniyet Tedbiri Muhakemesinin Özellikleri”. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 62/1-2(2004): 263-314.

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Haticenur ÖZBAŞ	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Fakülte	Hukuk Fakültesi
Bölümü	Hukuk
Yüksek Lisans	
Üniversite	
Enstitü Adı	
Ana Bilim Dalı	
Programı	
Makale ve Bildiriler (Varsa)	
1.	
2.	